

A

DOHANY ÉS DOHÁNYJÖVEDÉK

MAGYARORSZÁGON.

TÖRTÉNETI ÉS STATISZTIKAI ISMERTETÉS.

SZERKESZTETTÉK

DR. BR. NATORP TIVADAR

MAGYAR KIRÁLYI PÉNZÜGYI TITKÁR

ÉS

OROSZI BÁLVÁNYI GYULA

M. KIR. DOHANYGYÁRI ALIGAZGATÓ.

BUDAPEST

MAGYAR KIRÁLYI TUD.-EGYETEMI KÖNYVNYOMDA

1896.

MÉLTÓSÁGOS

GRAENZENSTEIN BÉLA

URNAK

YAR KIRÁLYI PENZÜGYMINISTERI ÁLLAMTITKÁR, A III. OSZT. VASKORONA- ÉS A FERENCZ JÓZSEF-REND
LOVAGJA, AZ OROSZ SZENT-SZANISZLÓ-REND TULAJDONOSA STB. STB.

MÉLY TISZTELETÜK ÉS HÓDOLATUK JELEÜL AJÁNLJÁK

A TÁRSSZERKESZTŐK.

TARTALOM-JEGYZÉK.

	Oldal
ELŐSZÓ.	7
BEVEZETÉS:	
a dohány rövid történeti ismertetése	9
a dohány rövid növénytani ismertetése	10
a mű beosztása	12
I. Rész: Az 1851. évig terjedő időszak:	
Termelés	15
Gyártás	40
Eladás	51
Kivitel	68
II. Rész: Az 1851-től—1867-ig terjedő időszak:	
Termelés	77
Gyártás	101
Eladás	126
Kivitel	144
III. Rész: Az 1867-től napjainkig terjedő időszak:	
Termelés	154
Gyártás	184
Eladás	211
Kivitel	233
FÜGGELEK. Munkásviszonyok és humanitárius intézmények	245

ELŐSZÓ.

Jóllehet a dohány, illetve az abból készített gyártmányok hazánkban is közkedveltségnek örvendenek és jóllehet a dohánynak úgy a mezőgazdaság terén, mint az államháztartásban kiválóan jelentékeny szerep jut, mégis igen kevés az, a mit akár a dohányról, akár az azzal legközvetlenebb összefüggésben lévő egyedáruságról a magyar irodalomban fellelhetni.

Az egyedáruság intézménye hazánkban az 1851-ik évben vált ismeretessé, mely önállóan 1867 óta kezeletik, de 1851-től kezdve az egyedáruságról ugyyszólván csak ridég hivatalos statisztikai adatok lettek gyűjtve és kiadva, míg az 1851 előtti dohányügyi viszonyokról írott munka egyáltalában nem jött létre és egyéb irodalmi beccsel bíró egykoru feljegyzésekből, tekintettel arra, hogy ezek a bekövetkezett 1848/49-iki viharos időkben nagyobbbrészt elpusztultak, csak igen kevés maradt meg.

Egyrészt, nehogy az egyedáruság behozatalát megelőzőtt idők dohányviszonyait visszatükröztető gyér feljegyzések a teljes feledés enyészetébe merüljenek, másrészt a nagyközönségnek az egyedáruságról való közelebbi tájékoztatása kedvéért, czél-szerűnek tartották jelen mű társ-szerkesztői a fenmaradt adattöredékeket összegyűjtve egységes egészsze összefoglalni s kérdéses időkre vonatkozólag lehető hű képet nyujtani, továbbá az egyedáruság életbeléptetésének történeti vázolása mellett az egyedáruság intézményét és kezelését, főleg pedig fejlődését a dohánytermelés, gyártás, eladás és kivitelre vonatkozó törvények, szabályrendeletek és utasítások szem előtt tartásával statisztikai adatok nyomán magyarázó megismertetés tárgyává tenni.

A kitűzött feladat megvalósítására, illetve ezen mű megjelenésére a jelenlegi időpont találatott legczélszerűbbnek, a mikor Magyarország ezredéves fennállását ünnepli és midőn az intéző körök figyelme oda irányult, hogy ezen egy nemzet történetében kiváló fontossággal és beláthatlan horderővel bíró nagy esemény emléke, a muló jelleggel bíró kiállítás rendezésén kívül, az által is megörökítettessék, hogy minden, akár a köz- vagy nemzetgazdaság, akár az ipar terén fontossággal bíró tényező irodalmi méltánylásban részesüljön.

Budapest, 1896.

BEVEZETÉS.

A dohány rövid történeti ismertetése.

Hazánkban a dohány már régi időktől fogva ismeretes és minden valószínűség szerint a spanyol segédc csapatok útján — melyek I. Ferdinánd és Miksa királyok alatt évtizedeken át táboroztak ez országban — vettek róla tudomást legelőször a vég helyi magyar katonák és általuk azután a dohányzás szokása oly rohamosan terjedt, hogy a tizenhatodik század végén már hazánk legtávolabb részeiben sem volt ismeretlen.

Magyarországban némelyek szerint I. Apaffy Mihály erdélyi fejedelem a budai pasától kapott először dohányt ajándékba, de annak használatát Erdélyben megtiltotta; mások szerint Bornemissza Pál erdélyi püspök, utóbb m. kir. helytartó még 1568-ban hozta azt be először Erdélybe, később Magyarországra; a mit egyesek ugyan ismét Bátory Kristóf erdélyi fejedelemnek tulajdonítanak.

A krónika Apaffy fejedelmet igen szenvedélyes dohányosnak tünteti fel, de egy 1663-ik évi utikönyv szerint, melynek szerzőjeként udvari prédikátora állittatik, utóbb megutálta ezen élvezetet.

A dohány használata, még pedig részben a nőknél is, gyorsan elterjedvén és mert a dohányzás általában káros hatásúnak tartott, ellene számos tilalom, sőt még testi büntetések is hozattak.

A szószerkekről is működtek a dohányzás ellen s azt oly nagy bűnnek tartották, hogy a tizparancsolat hatodik parancsához „ne dohányozzál“ új tilalmat csatoltak.

A gyulafehérvári országgyűlés tényleg egy törvényt is hozott (VIII. 1670.) „A tobák megtilalmazásáról s a ki behozná, annak büntetéséről; kijelentvén, hogy a ki akár pipával, akár porul él vele, ha nemes ember 50, pap 12, paraszt 6 magyar forintot fizessen.“

E törvénynek azonban oly kevés foganatja volt, hogy a dohánytilalom ismételtvén, ezen káros és veszedelmes növénynek termelése is tilalmaztatott.

A törvény megújítást nyert a gyulafehérvári 1686. XI. törvényben és a segesvári 1689. évi országgyűlésen, melynek IX. törvénye szól „A tobáknak exstirpálásáról“. A dohány élvezete szigorú pénzbírságokkal sújtott. A dohányzáson rajtakapott főispán 200, a regalista és nemes 20, a pap 12 és a paraszt szintén 12 frtot tartozván fizetni, a dohány termesztése pedig jószágvesztéssel járt.

Erdélyben a törvényhozás még 1697-ben is tilalmazta a dohányzást.

Magyarországban ezen tilalmakat nem törvények által tették általánossá, de hogy itt is voltak, bizonyítja egy 1636-ik évi kőrösi „Formula juramenti communium Oppidi Kőrös“, a melyben egy passus foglaltatik, melynek értelmében a hadnagyok

kötelesek azokat feljelenteni, kiket dohányzáson rajta kapnak. E tilalom azonban csak igen rövid ideig állhatott fenn, mert 1660-ban a város jövedelmei között szerepelnek a dohányelárusító helyiségek bérei.

Gömörvármegye 1667-ben, Zemplén 1675-ben tiltja a dohányzást.

Kecskemét városa is, melynek számadási könyveiben 1669 körül a dohány és pipáról gyakran tétetik említés, egy 1697. évi aug. 25-én hozott statutumában ezeket mondja: „Az közönséges város bevett szokásai között az is adnotáltatott, hogy annak utána senki, akár itt lakos, akár vidéki, dohányt sem boltjában, sem piacon, házánál annál is inkább ne merészellen árulni, mert ha valaki abban tapasztaltatik, az büntetését el nem fogja kerülni“.

Sőtér F. pestvármegyei szolgabíró egy 1700. évi aug. 5-én kelt körrendeletében értesíti a lakosságot, hogy a megye a dohányzást és burnótozást 12 firt poena és 46 botbüntetéssel sújtja.

A világi, valamint egyházi hatalmak hiába iparkodtak a dohányzás terjedésének gátat vetni, a tilalmaknak nálunk ép oly kevés foganatjuk volt mint más országokban, mert a dohányzást egyrészt folyvást terjesztette a katonaság, másrészt elősegítette az osztrák egyedáruság, mely hatását Magyarországon is kezdte érvényesíteni, bár sem I. Lipót, sem Mária Terézia nem voltak képesek annak behozatalát nálunk keresztül vinni.

Hazánkban a dohánytermelés, kivált az Alföldön, még a török hódoltság korában alapított dohánykertész községekben nagyobb virágzásnak indult. A Mária Terézia királynő korában keletkezett dohánykertész községek közül különösen említésre méltó az 1742-ik évben alakult Aldebrő, melynek lakosai eleintén Grassalkovics hercegtől nyert maggal csak házi kertjeikben termesztették a növényt, mely pipadohánynak kiválóan alkalmas lévén, csakhamar nagyobb kiterjedésben műveltetett.

Az 1780-ik évben a hevesvármegyei Kompolton kezdődött a termelés és ezt követték Kápolna, Szalók, Deménd, Kerecsend, Maklár.

II. József császár a dohánytermelést szintén előmozdította. A bántági kertész községekben eredeti amerikai dohánymagot is osztatott szét. Ezen dohányt „császár-dohány“-nak keresztelték el.

Az 1851. évig az országban szabad dohánytermelés volt, ezen évben azonban az osztrák egyedárusági intézmény hatálya hazánkra is ki lett terjesztve és fennállott az 1867. évben bekövetkezett kiegyezésig, a mikor a jövedék önállósíttatván, Magyarország is azon államok sorába lépett, melyek önálló jövedékkel bírnak.

A dohány rövid növényteni ismertetése.

A dohány (*Nicotiana tabacum* L.) a solaneák családjához tartozó növény.

Jellegzetes ismérvei a következők: a kehely korsóalakú, öthasítékos és marandó; a virágkorona tölcsérialakú, szintén öthasítékos szélezettel, a kehelycső rendszeren hosszabb mint maga a kehely; a mag szabályszerű és apró.

Himpördénye a dohánynak öt van, melyek felfelé hajolvák. A maggubónak szélezett forradással ellátott forgója van; a magtartó két- és négyszakaszos nagyon sok maggal, mely mindig a hegyén törik fel.

Linné szerint a dohány a solaneák ötödik osztályába, ezen osztály első rendébe (pentandria, monogynia), Jussieu szerint pedig a solaneák negyvenhatodik családjához tartozik.

A dohánynak számos fő- és válfaja van, melyek közül egyesek fogyasztásra vagy egyéb technicalai célokra, mások ellenben csupán kertészeti és növényteni szempontból termesztetnek.

Az élvezetre termelt ismertebb dohányfőfajok a következők:

1. A nagy és széles levelű dohány (*nicotiana latifolia* vel *macrophylla*), mely közönségesen marylandi dohánynak is nevezetik. Jellege: a gyökérzet fehér, szálas, elágazott. A szár hüvelykujnyi vastag, 4—8 láb magasra nő, erős, bársonyszerű és nagyon szétágazó. A levelek vagy felfelé, vagy vízszintesen állanak, széles tojásdad csaknem szívalakuak, többnyire kissé hólyagosak és vékony kocsányuak. A mellékerezet a középkocsányból csaknem derékszögben ágazik ki. Virágzata biborpiros és csomós szárukba van gyűjtve. Juliusban virágzik s a mag szeptemberben érik meg. Hazája eredetileg Amerika. Válfajai: *a*) a rövidlevelű marylandi (varietas *ovata*) jó pipadohány; *b*) a hosszúlevelű marylandi (varietas *longifolia*) jó pipadohány és szivarlevél; *c*) a cifralevelű marylandi (varietas *pandurata*) nagy hosszukás, hegedűalaku levelekkel; leginkább bagódohánynak alkalmas. Ezen dohányok gatyás marylandi dohányoknak is neveztetnek; *d*) a szárnyazott marylandi dohány (varietas *alata*) és *e*) a nyelezett szívalaku marylandi dohány (varietas *cordata*) kisebb szívalaku levelekkel, melyek rövid nyéllel vannak ellátva. Valószínűleg ezen válfajhoz tartoznak a török dohányok; általában finomabb pipadohányt szolgáltat.

2. A virginiai vagy közönséges dohány (*nicotiana angustifolia*). Ismérvei a következők: levelei lefelé csüngnek, hosszukás lándzsaalakúak, nagyon vastagok. A mellékerezet a középkocsányból hegyes szögben indul ki, a virágzat rózsavörös. Virágzik júliusban és a mag szeptemberben érik meg. Eredeti hazája Virginia állam. Ezen főfajnál is megkülönböztetünk gatyás és gatyátlan (nyeles) dohányokat, melyek ismét több változattal bírnak; nevezetesen a gatyás virginiai dohányok hat, a nyeles virginiai dohányok pedig öt varietással. Mindezen dohányok részben erős pipadohányt, részben pedig a hajósoknál igen kedvelt bagódohányt, főleg azonban igen értékes szivaranyagot szolgáltatnak.

3. A paraszt-, magyar vagy ibolyadohány (*nicotiana rustica*). Jellege: a levelek nyelezettek, tojásdad és gömbölyűen tompák. A szár nem nő magasabbra mint 2—3 lábnyira; a virágzat sárgászöld. Ezen dohány megközelítőleg sem oly értékes, mint a marylandi vagy virginiai. Előnye az, hogy nem olyan kényes mint a többi dohányok s rendesen jó hozamot szokott adni. Válfajai: a nagylevelű paraszt- vagy magyar dohány (varietas *cordata*) és a kislevelű paraszt- vagy magyar dohány (varietas *ovata*), mindkettő közönséges pipadohányul használtatik, rendszerint más pipadohányokkal keverve.

4. A göndör vagy ránczos dohány (*nicotiana crispa*) kisebb nagyságú dohányfaj, mely Peruból vagy Braziliából származik. A szár nagyon elágazó és fehér szőröcskéekkel van megrakva. A levelek keskenyek, ránczosak, nyeletlenek és a szárt körülfogók. A virágzat vörös. Ezen dohányfaj leginkább Syriában, az aegai tenger szigetein és Közép-Ázsiában termeltetik; igen édes ízű és jó illatu, a keleten nagyon kedvelt.

5. A nyelezett vagy szűz dohány (*nicotiana paniculata*) nyelezett, tojásdad és szívalaku levelekkel; a virágzat zöldes-sárga. Gazdászati jelentősége nincs.

6. A ragacsos vagy katonadohány (*nicotiana glutinosa*) szivalaku, hegyes, ragadós levelekkel; a virágzat egész fürtöt képez és biborpiros. Gazdászati jelentősége ennek sincs.

Az itt felsoroltakon kívül még számos dohányfajt ismernek a természetvizsgálók, úgy hogy azoknak száma jelenleg körülbelül negyvenhatra becsülhető.

Magyarországon a dohányok azon vidékekről neveztetnek el, a melyeken termelnek, vagy azon helyekről, a hol régi időben a cs. kir. kincstár számára beváltattak és raktározattak. Van tehát debreczeni, szegedi, tiszai, szuloki, pécsi, kerti és kapa dohány.

Növénytanilag dohányaink legnagyobb részben a marylandi főfaj *a) b) és d)* válfajaihoz (*varietas ovata*, *varietas longifolia*, *varietas cordata*) tartoznak, ez utóbbi válfajhoz főleg a kerti dohányok.

A kapa dohány a *nicotiana rustica* (*varietas ovata* és *varietas cordata*) főfajból való.

Legelterjedtebb nálunk a vörös virágú dohány és pedig levelei minden alakjában.

Van gatyás dohány, melynek levelei a száron lefutnak, vagy csupasz kocsányú szivforma levelekkel, melyet a régi időben török dohánynak is neveztek. A gatyás dohány ismét vagy sziv-, vagy tojás-, vagy nyelv-levelű. Szivformájú levelekkel bir például a szuloki dohány Somogyvármegyében; tojásalakúak a tiszai dohányok, sőt ilyen a magyar dohányok többsége; nyelvvalaku dohány terem végre Szatmár- és Biharvármegyék egyes helyein.

A magyar dohányoknak régi, inkább kereskedési szempontból nyert elnevezései nemcsak helytelenek, mert a legkülönbözőbb dohányok egy név alá foglaltatnak, mint például a homokban termelt szabolcsi pipa-, és a szatmári fekete földben termelt szivar- és burnótdohány egyformán debreczeninek neveztetnek, hanem hiányosak is, mert sok jeles dohány külön elnevezve nincsen.

Habár constatálható, hogy a Magyarországon termelt dohányok nagyobbrészt a marylandi főfajhoz tartoznak, mégis állitható, hogy Magyarország termőföldjének összetétele, különös éghajlata s a művelés módja egy egészen speciális magyar fajdohányt hozott létre, melynek legecletansabb példáját a muskatál és kerti dohányokban ismerjük. Kitűnő szagos dohányok a csetneki és a tárkányi; szagtalank, de kellemes füstűek a verpeléti és debrői, a világnak talán leggyengébb dohányai, továbbá a faddi, rétháti dohányok, melyeknek hasonmása sehol sem terem.

A mű beosztása.

A mint már az előszóban is említettett, a dohányegyedáruság a magyar korona országainak területén az 1851. évben hozatott be és az 1867. évben lett önállósítva, minek megfelelően jelen munka három főrésztre osztott, még pedig:

I. Rész: Az 1851-ig terjedő időszak.

II. „ Az 1851-től 1867-ig terjedő időszak.

III. „ Az 1867-től napjainkig terjedő időszak.

Minden főrésztben külön tárgyalatnak a dohánytermelés, gyártás, eladás és kivitelre vonatkozó viszonyok; függelékül pedig a munkásviszonyok és humanitárius intézmények megismertetése vétetett fel.

I. RÉSZ.

AZ 1851-IK ÉVIG TERJEDŐ IDŐSZAK.

TERMELÉS.

Hazánkban az 1851-ik évig a dohánytermelés szabad volt, a mi annyit jelent, hogy a dohánytermelés feltételekhez vagy engedélyhez nem volt kötve.

Dohánytermeléssel nagyobbára a kisbirtokosok foglalkoztak, a nagyobb birtokosok csak közvetve vettek részt e gazdasági ág művelésében, még pedig vagy 1. földrésztelkeknek úrbéres birtokosoknak való bérbeadása által azon kötelezettséggel, hogy azokat vagy egészen, vagy részben dohánynyal kötelesek beültetni; vagy 2. dohánytermelők telepítése által vagy 3. fogadott feles kertészek által.

A telepesek száz és több családonként egyesülve, kibéreltek bizonyos terület-részt, melyen ugyan többnyire dohányt, de ezenkívül gabonát is termeltek. A bérlet-idő körülbelül 20 évre terjedt s ily esetben azután rendes falu keletkezett templommal, iskola és község házzal. A haszonbéri szerződés egyik főfeltétele volt, hogy a házak a bérlet elteltével a földdel egyenlővé tétessenek, ha a szerződés meg nem újított. A haszonbér vagy készpénzben, vagy bizonyos mennyiségű dohánynyal fizettetett.

Ilyen telepesek népesítették be a Bánságot és Arad vidékét.

A feles kertészek a dohánytermelőknek egy egészen különleges fajtát képeztek. Ezeknek birtokuk vagy állandó lakhelyök nem volt, hanem ugyyszólván vándoréletet folytattak. Egyesegyedül a dohánytermelésből éltek és ezen foglalkozás családjukban nemzetségről nemzetségre szállott át.

Rendesen csak egy esztendőre szerződtek és családtagjaik számának megfelelően kisebb-nagyobb területeket nyertek dohánynyali megművelésre. A dohánytermés fele a birtokost illette. A dohánytermés értékesítéséig rendesen előlegekből tengődtek, melyek a birtokos részéről vagy természetben (gabona, tengeri stb.), vagy pénzben lettek kiszolgáltatva.

Magától értetik, hogy az 1848—49-iki viharos idők a dohánytermelési viszonyokra visszahatás nélkül nem maradtak és különösen az előbb említett telepes községek voltak azok, a melyek igen szenvedtek; így többek között a Bánát és Bácskában fennállott virágzó dohánytelepes községek egy része teljesen elpusztult.

Az egyedáruság behozatalát megelőzőt időben gyakorolt dohánytermelés kiterjedéséről megbízható adatok, sajnos, nem léteznek.

Fényes Elek 1843-ik évben kiadott statisztikájában hazánk dohánytermését évi átlagban 400.000 mázsára teszi. Gr. Dessewffy Emil az 1846 és 1847-iki években az évi termést 600.000 mázsára, a termelők számát 60.000-re és a beültetett területet 200.000 holdra becsüli.

Konek Sándor az 1867-ik évben kiadott művében azt állítja, hogy az egyedáruság behozatala előtti időben 50.000 holdat tett ki a dohánynyal beültetett földterület.

A mint látható, ezen adatok igen eltérők egymástól, különösen gr. Dessewffy Emil adatainál a terület és a termelt mennyiség között nagy aránytalanság tűnik fel, a mennyiben szerinte csakis három mázsa esnék átlagosan egy holdra.

A valóságot legjobban következő számítás által lehet megközelíteni.

Az 1848. év előtt az örökös tartományokban 225.000 mázsa magyar dohány használtatott fel, a külföldre évenként szállított mennyiség átlaga 50.000 mázsa és a magyar korona tartományaiban szükségelt anyag 200.000 mázsa volt. Ezek szerint az évi szükséglet 475.000, vagyis kikerekítve 500.000 bécsi mázsát tett ki, ami az akkor fennállott termelési viszonyok mellett egy körülbelül 50—55.000 holdnyi ültetési területnek felelt meg.

Magyarországon 7 kerület volt megkülönböztethető, melyekben úgy az ország és osztrák tartományok belfogyasztására, mint a kivitelre nagyobb mérvben üzetett a dohánytermelés és ezek a következők voltak :

1. A szegedi kerület, mely magában foglalta Torontál- és Csanádvármegyét, Csongrádvármegye legnagyobb részét, továbbá Bács-, Temes-, Arad-, Békés-vármegye egy részét, Hevesvármegye tiszaparti vidékeit, Pest-Pilis-Soltvármegyék egy részét, a Jászságot és Kunságot. Ezen kerületben termeltettek a jobb minőségű gyártási levelek.

2. A pécsi kerület, mely Tolna- és Baranyavármegyékre terjedt ki és főleg burnót és könnyű pipadohányok termelésére szorítkozott.

A nehéz burnótdohány legnagyobb része az osztrák jövedék által vásároltatott meg, kisebb része Bajorországba és a pesti burnótgárakba vitetett.

3. A szuloki kerület, melyhez egyedül Somogyvármegye tartozott és a hol szivargyártási anyag termeltetett. Megjegyzendő, hogy az itt termelt dohány egy része Horvátországba vitetett ki.

4. A debreczeni kerület, mely egész Szabolcsvármegye, Bihar-, Szatmár- és Zemplénavármegye egy részére terjedt ki. A termelt dohány nagyobbára pipadohány, kisebb részben és csekély mérvben burnótgyártáshoz volt felhasználható.

Az ezen kerületben termelt dohány nagy része egész télen át csomónként vagy magában a községben, melynek határában termeltetett, vagy a debreczeni, tokaji, vagy kereszturi vásárokon adatott el. Azonkívül a legtöbb községben izraelita vevők találkoztak, a kik az összevásárolt dohányt vagy Pestre, vagy Erdélybe vitték. Egy jó részét az ezen kerületben termelt dohánynak felsőmagyarországi kereskedők vették meg, a kik azután ezen dohányt vágott állapotban Galicziába, Sziléziába és Morvaországba kicsempészték.

5. A debrői kerület, mely a Mátra legalacsonyabb lejtőitől Hevesvármegyében és ezek hosszában körülbelül Eger és Gyöngyösig terjedt.

6. A hegyi kerület, melyhez a Vácztól éjszakra fekvő hegységek völgyei tartoztak.

7. Dohányoázok. Ezek alatt Magyarország nyugati részeiben, valamint Gömör és Magyarország egyéb részeiben kisebb-nagyobb hirben állott dohánytermelő községek értettek.

A legutóbb felsorolt három kerületben termelt dohányok mint finom pipadohányok voltak ismeretesek és különösen Vácra özönlöttek a dohánykereskedők, de igen sok magánember is idejött pipadohánybani szükségletét beszerezni és különösen ez utóbbiak részére a dohány 10—20 fontos bálakban lett elkészítve.

Gömörvármegye dohánytermelő községei között Csetnek volt a leghiresebb. Kapa dohány a sz.-gotthárdi kerületben, Vasvármegyében, Zalavármegyében, a Mura-közben és a debreczeni kerület némely helységeiben termeltetett.

Erdélyben a dohánytermelést Közép-Szolnokvármegye néhány helységében: Marosszék, Háromszék és Fogaras vidékén többnyire kisebb földbirtokosok igen csekély területeken, saját családjaik munkaerejével folytatták és a termés nagyobb-részt a környéken mint pipadohány fogyasztatott el.

Horvátországban, Szlavóniában és a katonai határőrvidéken a dohánytermelés jelentéktelen volt; átlag az egész termés 5800 mázsát tett ki és annak tetemes része Pozsega vármegyére esett.

Arról, hogy a jövedék behozatalát megelőzőtt időszakban miként gyakoroltattott a dohánytermelés, igen érdekes felvilágosítást nyújt egy az 1790-ik évben Budán megjelent dohánytermelési utasítás, melynek teljes czime következő volt: „Dohánytermesztésről való rövid oktatás, mely a nemes Magyar Haza és a Galicziabeli dohánytermesztők kedvéért kibocsátatott“.

Ezen munka az összes, a dohánytermelés körül előforduló teendőket behatóan tárgyalja és oly érdekes világot vet az akkori termelési viszonyokra, miszerint megérdemli, hogy rövid kivonatban megismertessék.

Az I. rész a dohánymag elvetésétől a palánták kiültetéséig szól.

„A melegágyak, melyekbe a dohánymag elvetendő, a kertben valamely épületnek háta mögött vagy pedig valamely halmocska alá dél felé helyezendők el.

A melegágyakat köröskörül deszkákkal kell bekeríteni azért, hogy annak idején, ha a szükség úgy hozza magával, üvegtáblákkal vagy olajba mártott papirossal, vagy pedig deszkákkal, gyékénynyel vagy zsupszalmából csinált fedelekkkel be lehessen takarni.

A melegágyat különben minden deszkakerítés nélkül szabadon is lehet hagyni és csak akkor, miután a dohánymag már elvetetett, kell azt bogas, vékony ágacs-kákkal befedni, hogy a baromfi az odavetett magnak ne árthasson.

Azon helyen, melyen a melegágy elhelyeztetik, szükséges, hogy a föld 5 ember lábnyomnyi mélységre kiásattassék és elhordassék. Ezen gödörnek mint hosszúsága, mint pedig szélessége oly tágasságot foglaljon magában, a mineműt kíván a melegágy, mely odaépítendő és ez a mérték közönségesen annak a földnek nagyságához alkalmaztassék, melyet az ember palántákkal beültetni szándékozik. Egy hold földbe legalább 20.000 gyökérpálánta szükséges, mely számnak megnyerésére kívántatik, hogy a melegágynak hossza három öl, szélessége pedig négy emberlábnyomnyi vagy pedig mint hosszát, mint szélességet véve, két négyszeges öl legyen.

Igen hasznos, hogyha a már kiásott földnek üres helye jól megérett ló- vagy ennek fogyatkozásában juh- és tehénganéjjal betöltetik, erősen letapostatik és annakutána lágy és poshadt vízzel jól megöntöztetik.

Erre a ganéjra hordassék egy lábnyi magasságra jó zsiros föld, de szükséges, hogy ez minden gáztól előbb megtisztittassék és megégett dohánykóróknak hamujával megkevertessék.

Miután az ilyen ágyazás a földszinét felülhaladja azon czélból, hogy erős záporosó ennek ne árthasson, köröskörül két emberlábnyomnyi szélességű árok ásandó, melyen a záporosó lefolyhasson.

Szükséges, hogy az illetén melegágy* legottan még a tének bejövetele előtt készíttessék el, hogy a ganéj a föld által kigőzőlőghessen és a légkörnek hasznos részecskéit magához szivhassa.

Arra is különös gondjuk legyen a dohánytermesztőknek, hogy minden második esztendőben a melegágyba friss ganéjt rakattassanak s az előbbi kihányattassék.

Mindazonáltal szükséges, hogy minden esztendőben tél idején a melegágyon lévő föld, jól felkevertessék és ennek színére más jónemű friss föld hordassék, még pedig annyira, a mennyire az ágy leszállott.

A melegágyba márczius hó második fele és ápril első fele közötti időben vetessék el a dohánymag, még pedig következőképen: A melegágyon levő földnek felső része mintegy félhüvelyknyi mélységre rázattassék fel, a többi pedig, valamint előbb volt, ugyanazon letaposott formán hagyassék meg azért, hogy a palánták ne ereszhessenek igen hosszú gyökereket; melyek által közönségesen erőtlenné válnak és az átültetéshez lerothadnak.

Tanácsos a magot az elvetés előtt 24 óráig salétromos vízben áztatni, hogy könnyebben és előbb kicsirázzék.

Hogy a mag az elvetéshez egyenletesen essék a földbe, szükséges azt vékony porhanyó földdel megkeverni, melyet azonfelül sárga dohányporral is meg lehet szaporítani.

Az ilyen minden kitelhető arányossággal elvetett magnak tetejébe rostán keresztül minden hantosságtól megtisztított vékony poru föld hintessék.

Egynehány nap mulva az ilyformán elvetett magot ganéjvízzel, vagy ennek fogatkozásában folyó- vagy esővízzel mértékletesen meg kell öntözni, mely öntözés azonban akkor elmaradhat, a midőn még erős fagyoktól tartani lehet.

Hogy pedig a fagy a magnak és másrészt a palántáknak ne ártasson, szükséges, hogy a melegágy apró juhganéjjal gyöngén beszórassék. A többi között, hogy a fagy a palántáknak ne ártasson, a legbátorságosabb orvosság a következő: Helyeztessék a melegágyak mindegyik végére egy-egy vízzel megtelt edény, annakutána sodortassék szalmából egy olyan hosszúságú vastag kötél, mely az egész melegágy hosszát általérje és ennek egy vége ebbe, másik vége pedig amabba a vízzel megtelt edénybe bocsáttassék. Hogy pedig ez a szalmatekerics a melegágyat ne érje, de ellenben attól magasabban se legyen egy emberlábnyomnyinál felemelve, üttessék a melegágy közepébe egy kétágú karó, mely az említett szalmatekericset egyforma magasságban tartsa.

A ki ellenben a melegágyat üveglablakkal, deszkákkal vagy gyékényekkel befedi, a juhganéjjal való behintést vagy a most említett szalmakötelet elhagyhatja; mindazonáltal el ne mulasztja az üveglablakokat, deszkákat vagy gyékényeket szép csendes időben az ágyról leszedni, azért, hogy a palántákra az igen hasznos friss levegő behatólhasson.

Ha a dohánypalánta már mintegy öt levéllel bír és ezek közül a két legelső legalább két ujjnyi szélességre nevelkedett, ideje, hogy elültetessék, mert ha igen megnőtt, az új földben nehezen fogamzik meg. Azon este, mely után következő reggel a dohánytermelő palántáit az elültetésre az ágyból kiszedni akarja, a melegágyat vízzel meg kell öntözni, egyrészt azért, hogy a palántát gyökerestől könnyebben ki lehessen szedni, másrészt azért, hogy a föld a palánta gyökeréhez jobban tapadhasson.

A palánták kiszedése a reggeli órákra rendeltessék el, a mikor a harmat azokról már egészen lehullott. A gyökerestől kivont palánták a földhulladékokkal együtt, melyek azok gyökereinek függenek, valamely dézsának vagy akármely más edénynek fenekére helyezendők el, mely edényben annyi ganéj vagy víz legyen, hogy a palántát gyökerénél feljebb el ne borítsa.

Ilyen módon el lehet ugyan a palántákat egynehány napig tartani, mindazonáltal jobb, hogyha még aznap, melyen kiszaggattatnak, a nekik elkészített földbe elültetnek.

A II. rész tárgyalja a palánták kiültetésétől a levelek szedéséig előforduló teendőket.

„Dohánytermelésre legalkalmasabb egy magasabban délnek fekvő, szélnek erősen ki nem tett szántóföld.

A szántóföld szélén, a hol az a szélnek legjobban ki van téve, tanácsos, török búzát ültetni. Igen jó a dohányültetvényre, ha annak közelében egy folyó vagy tó van, mert ezáltal egyrészt a növények öntözése könnyítettik, másrészt az abból fel szálló nedves ködök és gőzök a dohánynövénynek igen üdvösek. A kinek több szántóföldje van, jól teszi, ha azt a dohánytermelésnél változtatja, vagy közben legalább egy évig, ha ugarnak nem hagyhatja, más gazdasági növényre használja.

A dohánynövény leginkább egy zsiros és nedves talajban fejlődik, a legjobb azonban a kerti talaj. Egy friss, de jól megművelt törésben kitünően diszlik a dohánynövény, de azért egy tulnedves föld a dohánynak ártalmas és ezért jó, ha a dohánynak szánt szántóföld nem tullanpos és mély fekvésű, hogy sok esőzésnél tulnedveségnek ne legyen kitéve.

Minél porhanyosabbá tétetik a szántóföld gyakori kapálás és szántás által, annál jobban fejlődnek abban a növények. Szorgalmas gazdák ebből kifolyólag a dohánynyal beültetni szándékolt földet első ízben ősszel, másodízben a tél beálltával és végül harmadízben a kiültetést megelőzőleg pár nappal szokták megszántani. A harmadszori szántásnál készítendő az ágyak és barázdák. Az ágyak szélességének $8\frac{1}{2}$, a barázdákénak $1\frac{1}{2}$ lábnak kell lennie. Ezek szerint egy ágy és barázda 10 láb szélességet igényel, úgy hogy egy 1600 ölnyi hold szántóföldből 24 ágy 40 ölnyi hosszal kerül ki. A palánták kiültetése napján az ágyak könnyen megboronándók, hogy az azokon levő gaz és annak gyökerei eltávolíttassanak és a netalán rajta levő nagyobb földdarabok szétmorzsolgassanak. Magyarország egyes részeiben a dohánytermelésre szánt föld nem lesz megtrágyázva, a mi azonban csak ott engedhető meg, a hol egy új, több éven át pihent föld lesz felhasználva.

Minél jobban trágyáztatik a föld, annál tartalmasabb és nehezebb dohányt termel, különösen egy nedves és hideg talaj igényel kellő trágyázást.

Legjobb a juhtrágya, utána sorakozik a szarvasmarha és végül a lótrágya, ez azonban csak hideg talajra előnyös. A dohánykórók is, ha összevágatnak és alászántatnak, igen jó trágyát szolgáltatnak.

Egy növény sem használja ki annyira a talajt mint a dohány, azért is a műtrágyák használata nem is ajánlatos, a mennyiben ezek csak későn indulnak felbomlásnak.

A trágyának érettnnek kell lennie és ha a szántóföldre kivetik, nem szabad rögtön elásni, hanem legjobb egy pár nappal a másodszori szántás előtt a földön kitergetni.

A palánták kiültetésére legjobb időszak május eleje. Az ültetés mindig borus napon, vagy ha lehetséges eső után, de soha száraz és meleg időben ne történjék.

Ha a szántóföld $8\frac{1}{2}$ lábnyi széles ágyakba be van osztva, négy dohánypalánta keresztben az ágyon olyformán ültetendő ki, hogy a palánták egymásközti távolsága $2\frac{1}{2}$ láb legyen, az ágynak a barázdák felé eső két végén levő palánták a barázdától egy féllábnyi távolságra ültetendők el és miután minden ágyban a palántától a barázdáig egy féllábnyi tér marad, a barázda pedig $1\frac{1}{2}$ láb széles, két ágyban lévő palántáknak egymásközötti távolsága szintén $2\frac{1}{2}$ láb.

A dohánypalántáknak ezen elültetési módja szerint egy hold földbe, mely mint feljebb említett 24 ágyat foglal magában, nem szükséges ugyan több, mint 9216 palánta; mindazonáltal nagyobb biztosság kedvéért arra az esetre, a midőn valamely ellenkező idő a palántákat semmivé tenné, tanácsos, hogy egy palánta helyett mindenkor kettő egymástól mintegy 4 hüvelyknyire távol ültetessék és csak 3 vagy 4 hét múlva, miután a palánták már valahogy megerősödtek és az igen közellét miatt egymást növésben hátráltatják, egy azok közül kipusztítandó.

A palántát az ültetésnél nem szabad erősen megnyomni és a tulhosszu gyökér a körömmel lecsipendő. Hogy a gyökér egyenes állást kapjon, egy körülbelül egy láb hosszú, gömbölyű hegyes ültetőfával a földben egy mélyedés készítendő, a melybe a palánta a levélrészekig betendő és zárt kézzel a föld a növény körül erősen lenyomandó. A ki a fáradságot nem sajnálja, a palánták kétszeri átültetése által busásan meg lesz jutalmazva. A levél ilyen esetben sokkal szebb, nagyobb, tartalomdusabb és nehezebb és ugy suly, mint érték tekintetében kiadóbb lesz, csak hogy az utolsó átültetésnek június végéig meg kell történnie.

A szorgalmas öntözéstől függ a sok és jó dohánynak termelése, mert a dohány nem lévén mélyen a földben, gyorsan elszárad és elhervad.

Minden attól függ, hogy a növény növést korán befejezze és tökéletes beérését még a nyár vége előtt megérje, a mi különösen a szorgalmas öntözés által érhető el. Ha a levelek már oly nagyok, hogy a földet a száruk körül beárnyékolják, a bekövetkezendő meleg nap a növénynek nem árthatván, az öntözés elmaradhat. Az öntözéshez nem kut-, hanem eső-, folyó- vagy tóviz használandó.

Az öntözésnek reggel vagy este kell történnie, de az utóbbi ajánlatosabb. Ha a palánta két vagy három új levelet kapott, a körülötte lévő föld megkapálandó; nagyon kell azonban vigyázni, hogy a palánta meg ne sértsék.

A kapálásnak rendszerint a kiültetéstől három hétre kell történnie, de soha meleg időben és nem közvetlen eső után. A kapálás lehetőleg többször teljesítendő. Ha a dohánynövény fejlődésében a félmagasságot elérte, a föld a szár körül a legalsóbb levelekig feltöltögetendő.

A száruk legalsó részén lévő sérült vagy szaggatott levelek idejében és pedig vagy az utolsó kapálás vagy töltögetés alkalmával, letörendők; épen így eltávolítandók az időnként kibuvó kacs és mellékajtások és ezen célból az ültetvény minden nyolcz napban bejárando és minden növény megtekintendő.

A mellékajtások a növény tápláló nedvének nagy részét elvonván, a használható levélnek gyengébbnek és kisebbnek kell maradnia.

Hasonló következménnyel jár, ha annyi levél marad a száron, hogy egymástól a nedvet elvonják vagy ha a növény virágzása vagy magtermése nem akadályoztatnék meg.

A száron hagyható levelek száma 7—10 között váltakozhatnak és csakis egy kivételesen erős és magas száron hagyható 12 levél. Ha a levelek félnagyságukat elérték, az egészséges és szép levelek könnyen megkülönböztethetők és a felesleges, kevésbé értékes levelek könnyen lecsiphetők, az ezután fenmaradó levelek nagyobbak és tartalomdúsabbak lesznek.

Mielőtt a növény virágzásnak indulna, a virágkorona olyképen törendő le, hogy a legfelső levéltől egy körülbelül négy ujjnyi nagyságu szárrész maradjon. A virágkorona éles késsel vágandó le és a szárrész azonnal agyaggal vagy a termőfölddel bekenendő, hogy a nap a nedveket a szárból ki ne szívhasssa.

A most említett letört levelek és kacshajtások a napon száríthatók, porrá dörzsölhetők, mely a következő évben a rovarok elleni védekezésül a palántákra szórható. Körülbelül 3—4 hónapra a kiültetés után egyes leveleken az érettség jelei mutatkoznak, ezek ekkor letörendők és ez mindannyiszor ismétlődő, a hányszor a leveleken az érettség jelei mutatkoznak.

A levelek érettségi jelei a következők: 1. ha a levelek élénk zöld színüket elvesztik, 2. ha egy erős mézszerű szagot terjesztenek, 3. ha a hegyökkel a föld felé hajolnak, 4. ha az érintésnél ragadósak, 5. ha átlátszó foltokat és pettyeket mutatnak és az erek sárgás színt kezdenek nyerni.

Azon palánták, melyek magnevelésre szánvák, a rothadásnak induló levelektől és kacshajtásoktól megtisztítandók ugyan, az egészséges levelek azonban mindaddig a száron hagyandók, a míg a mag teljes beérését el nem éri. Megjegyeztetik, hogy egy jó magtó egy körülbelül 20 holdnyi terület beültetéséhez elegendő magot képes szolgáltatni. Igen fontos, hogy a mag se túlrett, se éretlen ne legyen, mert a túlrett mag igen csekély csiraképességű és az abból származó palánták rendesen igen gyengék és satnyák; az éretlen mag pedig penészes, megfúlled és nem lesz csiraképes.

A mag beéréseinek ismertető jelei: 1. ha a száron lévő levelek nagyobbára sárga foltokkal bevonódnak és egészen lefelé csüggenek, 2. ha a maghüvelyek itt-ott alig észrevehető repedéseket mutatnak és erősen a föld felé hajladoznak.

Túlrett a mag akkor, ha az a szár legkisebb érintésénél a hüvelyekből kihull.

Ha a biztos beérés jelei észrevehetőek, a maghüvelyeket a száakkal együtt le kell vágni és csomókba kötve, több napon át egy tartóban elhelyezve addig hagyni, míg egy kissé kellemetlen szag érezhető. Ekkor a csomók egy árnyékos és léghuzammentes helyre felaggatandók mindaddig, míg csekély rázásnál a mag könnyen kihull.

Végre a mag a hüvelyből kiveendő, tisztítandó és a bekövetkezendő használatig egy száraz, nyitott edényben tartandó, a hol az időnkint felrázandó.

A III. rész a dohánynyal való bánást, szárítást és az eladáshoz való előkészítést tárgyalja.

„A letört dohánylevél száraz pázsitra vagy mezőre, mely gyékénynyel vagy szalmával befedendő, a napon széjjel terítendő és időnkinti forgatás mellett fekvé hagyandó mindaddig, míg meg nem fonnyad. Az ekképen a naptól megmelegedett dohánylevél mint szélességére, mint hosszúságára kiegyenlített és 60—80 levelet egybevéve, egymásra rakásba fektetendő. Ezután valami csűrben vagy pajtában, vagy akármi más a nap ellen védett helyen vettessék meg egy szalmaágy olyformán, hogy annak közepe kissé domborodott legyen. Ez meglévén, a dohányrakások vagy kosárban, vagy más egyéb edényben, de úgy, hogy a levelek se igen meg ne

nyomattassanak, se meg ne rongyosittassanak, a vetett ágyra hordandók és mintegy másfél emberlábnyomnyi magasságra olyformán rakandók, hogy a levelek csúcsai felfelé álljanak.

Ez az egész rakás gyékénynyel, vagy szalmával s azután deszkákkal fedendő be és nagy kövekkel nyomandó le, mely nyomaték mindazonáltal csak addig hagyandó meg, miglen a levelek csutkáiból nedvek nem kezdenek folyni. Hogy meddig kell a dohánynak ezen az ágyon izzadni, az az időjárástól, nemkülönben a levél kövérségétől függ. Rendesen öt nap elégséges, de azért tanácsos a rakásokat minden nap megvizsgálni, minthogy az igen erős forrás ártalmas és a dohányt rothadásra hajlandóvá teszi. A rothadás jelei: 1. ha a dohány rothadt fűszagot kezd kibocsátani, 2. ha a levelek csutái vizet kezdenek csepegtetni és 3. ha kézzel a dohányrakás közepébe nyulván, ott égető melegség éreztetik.

Mihelyt a rothadás jelei észrevehetők, a leveleket azonnal minden halasztás nélkül széjjel kell rakni, és ha lehetséges, mindaddig szellőztetni, míg egészen meg nem hűlnek és meg nem száradnak.

A már kihűlt levelek egy fa vagy tűvel egy ölnyi hosszúságu közönséges vékony fonálra felfüzendők. Ezután a zsinórok felaggatandók oly fedett helyre, a hol a szellő ugyan szabadon megjárhassa, de se a nap, se az eső be ne hathasson. Igaz ugyan, hogy az olyan dohányleveleknek, melyek árnyékos helyen függtek, színe nem oly tetszetős, mint olyanoké, melyek szabad ég alatt a napon száradtak, de azért kellemesebb illatúak, erősebbek és tartalmasabbak.

Hogy a dohányleveleket meddig kellessen zsinóron hagyni, az időjárás határozza meg; mindazáltal négy hét szokott a szárításra rendeltetni. Ha a fedett helyen függött dohány sárga, az pedig, mely többször a napra és ködre kitétetett volt, májszínű lett és megérintéskor gyantás, akkor ideje, hogy a dohány levétessék a zsinórról.

A levétel után minden egyes dohánylevél gondosan kiegyengetendő, úgy hogy abban a legkisebb ráncz se maradjon. Ennek megtörténte után a dohánylevelek mintegy három hüvelyknyi magasságra egymásra rakandók és vagy ugyanazon fonállal, melyre a dohány fel volt fűzve, vagy vékony csadéval, vagy pedig a száraz kukoriczacsőnek belső vékony héjával oly erősen, a mint csak lehet, összekötendő.

Egy csomóba a levélnek vastagságához vagy vékonyságához képest 40—60 levelet lehet tenni, arra azonban jó kell vigyázni, hogy a jó és egészséges levelek közé se zöld, se rothadt, sem pedig olyan levelek ne vegyíttessenek, melyeknek csutái nincsenek egészen kiszáradva, miután az ilyen levelekből egy is elégséges, hogy az egész csomót penész vagy rothadás lépje el.

A csomókba kötött dohány két vagy három emberlábnyomnyi magasságra olyformán egymásra rakandó, hogy mindenkor két-két csomónak vége a levélnek közepéig egymásra, azoknak csutái pedig mind a két részről kifelé feküdjenek, az egész deszkákkal befedendő és vagy nehéz fákkal vagy kövekkel leszoritandó. Vigyázni kell azonban arra, hogy a dohány meg ne gyuladjon, a mit leginkább az abból kigőzölgő erős szagról lehet megismerni; ilyenkor a dohány azonnal széjjel terítendő és így hagyandó, míg a csomók meg nem hűltek. Ekkor azután a csomók ismét egy ölnyi magasságra egymásra rakandók és így eltartandók mindaddig, míg a dohány vagy csomókban, vagy két, három, négy mázsás bálókban eladásra nem kerül.

Ezen munkából megismerhetők azon eljárások, melyek jó minőségű dohány termelhetésére szükségeseknek tartattak és valóban csodálatos, hogy már egy századdal ezelőtt milyen helyes felfogás uralkodott a dohánytermelési teendők nagy részének mikénti végzése iránt.

De valamint ma is nagy azon termelők száma, kik az okszerűség követelményeit mibe sem veszik, úgy akkor is a termelők többsége nem a fentebb említett utasítás követelményeinek megfelelően járt el.

Hogy ezen utóbb említett egyének hogyan gyakorolták a termelést, ugyancsak a fenti utasításból vehető ki, a mennyiben egyik része a dohánytermelés körül tapasztalt hátrányos eljárásokat tárgyalja és ott különösen a következők soroltatnak fel:

„Melegágyaknak rendszerint ugyanazon területek használtak. A palánták vagy igen korán lesznek kiültetve és elfagynak, vagy későn és ekkor elszáradnak, vagy be nem érnek.

A termelők a termelésre szánt földterületeket kellően elő nem készítik, a dohányföldeket nem kapálják, a kacshajtásokat meghagyják és a virágkoronákat nem törlik le. A levelek érettségére kellő figyelem nem fordítatik, a levelek egyszerre töretnék és igen sok levél zöld és éretlen maradván, a dohányok legfeljebb csak a legalsóbb osztályba vehetők át.

A levelek nem füllesztetnek, a fűzés túlsűrű és a szárítás rendesen a háztető ereszei alatt történik. Igen gyakran a csomózás alkalmával a dohányt vagy tiszta, vagy olyan vízzel nedvesítik, melyben tetőkről vett szalma lett megfőzve, azt gondolva, hogy ez által sikerülni fog a dohánynak kedvezőbb barna színt adni.

Egyes termelők a törésnél sok fás részt hagynak meg, a jobb levelek közé éretlen zöld leveleket tesznek, az egyes csomókat igen vastag szalmával kötik össze, csak hogy a dohányt súlyosabbá tegyék.“

Valamint a dohánytermelés egészen szabad, feltételekhez kötve nem volt és mindenki tetszése szerint gyakorolhatta, úgy a termésnek értékesítése korlátoknak szintén nem volt alávetve és a termelők dohányukat tetszésük szerint vagy szabadkézből vétel, vagy szállítókkal kötött szerződések, vagy az Abaldó útján értékesíthették.

A szabadkézből vételt illetőleg megjegyeztetik, hogy az leginkább a termelési helyekhez közel fekvő vásárokon történt, még pedig részben csomókban és bálókban, részben vágott állapotban fontonként.

A dohánynak, mint bármelyik ipari vagy élelmi növénynek, a kereslet és kínálat szerint ingadozó árai voltak.

A budapesti ipar- és kereskedelmi kamara által a magyar nyers termények áráiról kiadott munkájában a dohánynak a pesti vásárokon jegyzett bécsi mázsánkénti átlagára az 1800—1851-ik évig terjedő időszakban 9 forint 39 krajczár volt.

Az egyes években az átlagárak következő ingadozást mutatnak:

1819. évben	10 forint 76 krajczár.
1820. „	8 „ 70 „
1821. „	7 „ 25 „
1822. „	9 „ 24 „

1823. évben	8 forint 72 krajczár.
1824. "	6 " 13 "
1825. "	5 " 27 "
1826. "	5 " 25 "
1827. "	6 " 58 "
1828. "	8 " 28 "
1829. "	9 " 01 "
1830. "	8 " 28 "
1831. "	8 " 50 "
1832. "	11 " 59 "
1833. "	11 " 81 "
1834. "	11 " 27 "
1835. "	13 " 16 "
1836. "	11 " 30 "
1837. "	10 " 50 "
1838. "	9 " 92 "
1839. "	9 " 54 "
1840. "	9 " 26 "
1841. "	10 " 28 "
1842. "	11 " 74 "
1843. "	10 " 62 "
1844. "	9 " 66 "
1845. "	11 " 26 "
1846. "	11 " 11 "
1847. "	11 " 43 "
1848. "	10 " 31 "
1849. "	11 " 46 "
1850. "	10 " 90 "

A piacra került dohányok deprői, debreczeni, pécsi, szegedi és tiszai elnevezés alatt voltak ismeretesek, az árak tekintetében pedig az egyes dohányfajtákat illetően tetemes különbségek állottak fenn; így például az 1845-ik évben:

a deprői	I. minőségű ára bécsi mázsánként	12—20 forintig terjedt
" "	II. " " " "	7—15 " "
" "	III. " " " "	5—9 " "
a debreczeni	I. " " " "	6—13 " "
" "	II. " " " "	4—9 " "
a pécsi	I. " " " "	8—10 " "
" "	II. " " " "	5—8 " "
" "	III. " " " "	3—6 " "
a szegedi	I. " " " "	9—14 " "
" "	II. " " " "	6—9 " "
a tiszai	" " " "	6—20 " "

Az 1850-ik évben:

a deprői	I. minőségű ára bécsi mázsánként	10—18 forintig terjedt
" "	II. " " " "	7—12 " "

a debrői	III.	minőségű ára bécsi mázsánsként	5—8	forintig terjedt
a debreczeni	I.	" " " "	9—22	" "
" "	II.	" " " "	8—16	" "
" "	III.	" " " "	6—10	" "
a pécsi	I.	" " " "	6—10	" "
" "	II.	" " " "	5—8	" "
" "	III.	" " " "	4—5	" "
a szegedi	I.	" " " "	11—24	" "
" "	II.	" " " "	8—15	" "
" "	III.	" " " "	6—10	" "
a tiszai		" " " "	8—17	" "

A legnagyobb áringadozásnak volt alávetve a debrői dohány, mely kényes természeténél fogva nehezen volt kezelhető és a legelütőbb választékokat szolgáltatta. Voltak esetek, hogy a kerti dohányok (debrői, csetneki, verpeléti) mázsánsként 25, 30, 40, sőt 100 forinttal is lettek fizetve.

A szabadkézből vétel után a termelt dohányoknak csak kis része, nagyobb része az Abaldó után értékesített.

Az Abaldó némelyek szerint egy részvénytársaság volt, mely a múlt század utolsó két évtizedétől fogva az osztrák dohánygyedáruságnak magyar dohánybani nyersanyag beszerzését bérben birta volna, de ez nem felel meg a valószínűségnek, a mennyiben az Abaldó alatt nem értendő más, mint maga az osztrák dohánygyedáruság.

Az egyedáruságnak hazánkban kirendeltségei voltak, még pedig Szegeden, Debreczenben, Tolnán és Pesten, mely kirendeltségeknél a dohányok úgy a termelőkötől közvetlenül, mint a dohányok vásárlásával megbízott szállítókötől közvetve vétettek át.

Ezen egyes kirendeltségek lettek tévesen Abaldónak elkeresztelve, a mi leginkább avval magyarázható, hogy az osztrák örökös tartományokban különösen a nép az egyedáruságot „Abaldó” kifejezés alatt ismerte.

A kirendeltségeknek a termelőkkel szemben követett eljárása sok helyen felháborodást szült. Így például daczára annak, hogy Magyarországra az egyedáruság nem terjedt ki, még sem volt szabad a kirendeltségek engedélye nélkül dohányt külföldre kivinni, még pedig azért nem, hogy akkor, ha az osztrák egyedáruságnak dohányra volt szüksége, azt az ország bármely vidékéről a legolcsóbban beszerezhesse. Ha tehát valaki dohánykészletét a külföldön akarta értékesíteni, csakis a kirendeltségek egyikétől nyert szabadlevél oltalma alatt tehetette azt.

Ily szabadlevelek pedig csak jelentékeny díjak lefizetése és néha hetekig tartó várakozás után adtak ki. A szabadlevélben a kivihető dohány súlya és a követendő utirány mindig pontosan ki volt jelölve és attól eltérni nem volt szabad, sőt ez büntetendő cselekmény tárgyát képezte. Az 1817. évben ezen kirendeltségek be lettek szüntetve és elhatároztatott, hogy az osztrák egyedáruság szükségletét egyesegyedül szállítók után fogja beszerezni.

Ezen változtatás sem a termelők, sem az egyedáruság előnyére nem vált. A termelőkre azért nem, mivel a szállítók részéről igen nagy visszaélések lettek elkövetve és a főtörekvés az volt minél olcsóbban vásárolni, mi természetes következményként

maga után vonta, hogy a termelők a minőség teljes elhanyagolásával csakis mennyiségre dolgoztak. A jövedékre a beszerzés ezen módja azért nem volt előnyös, mivel a szállítókkal kötött szerződések nem lettek pontosan betartva, mi által az egyedáruság ismételten igen kellemetlen helyzetbe jutott.

Az ezen időszakbani viszonyokra, de főleg a szállítók által elkövetett visszaélésekre és az ezekből származott szomorú következményekre érdekes képet nyújt egy Deyák A. M. nevű pesti kereskedőnek a cs. kir. p. ü. ministeriumhoz intézett beadványa, melyben előadja, hogy az akkor fennállott visszás állapotoknak egy általa javasolt nemzeti egyesülettel miként lehetne elejét venni. Nem lesz érdektelen ezen az 1826-ik évből származó beadványt, nemkülönben az ahhoz mellékelt felhívást eredeti szövegében megismertetni.

A beadvány és felhívás tartalma a következő volt:

„Minekelőtte e jelenvaló Írásomnak célját bővebben előadnám, szükségesnek lenni itélem előbb az én mostani megváltozott helyhezetésemet, úgy a mint az vagyon, előterjeszteni. Előbbeni írásaimban lerajzoltam volt már az én ellenségeimmel hat esztendeig tartott viaskodásomat, előadtam ott azt is, hogy én a 'Köz Jót, és a Felséges Királyi Kincstár' hasznát előmozdítani kívánó indulatból munkálkodván, nem tsak Bétsi kereskedő Fries et Comp. Úrral 40.000 forintig ezüst húszasokban Activus Pörbe, hanem Ullmann M. Úrral is 50.000 forintig hasonlóképpen ezüst húszasokban, és így egy summában 90.000 azaz kilenczvenezer forintig ezüst húszasokban hallatlan módon kevertettem; ezen nevezetes summáktól több esztendőig lett megfosztottatásom; a' fent említett költséges Pörfolytatás, a' melyet én nem tsak az én személyes igasságomnak védelmére; hanem sokkal inkább azon alapos állításaimnak (principiumoknak), mellyek a' 'Köz Jóra' tzeleznak megállapításokra nézve folytatni kéntelen voltam; és annakutána az én ellenségeim által készakartva, az én nevezetes Dohány páhóimban okoztatott károk, mert azok, a' magyar Dohányt a' külföldön egészen betstelenné tenni és így a' Felvásárlókat elidegeníteni és az által a' Dohány kereskedésben a' Concurrentiát eltávoztatni tudták, hogy ők a' szegény Dohánytermesztőktől tsekély áron kitsikart alábbvaló dohányaikkal a' külföldet elborították és azokat hasonló tsekély áron tsak azon célból elvesztegették, hogy a' magyar Doháynak a' külföldön betsit veszítsék, és a' külföldre ezen Hazai Termesztményekkel való Kereskedést minden más kereskedőkre nézve úgy elrontsák, hogy azután ők magok, mint egyedül való Felvásárlók (monopolisták), a' szegény Dohánytermesztőkkel még szabadabb kények szerént bánhassanak, s' ez által őket egészen tehetetlenekké tegyék, mind ezen környüállások együtt véve, minekutánna én kevéssel az előtt az itt az 1-ső Szám alatt ide mellékelt Nemzeti Egyesületre készített Plánomot kihirdettem volna, engemet a' 'fizetésre' tehetetlen és pénztelen állapotba ejtettek — és többnyire mint magános embernek, nékem felette szomorú sorsom volt, mint a' ki a Doháynak jobb mívelésére, a Dohánytermesztőknek türhetőbb sorsokra, a' magyar Dohány árrának és betsének felemelésére nézve munkálódtam, azon ellenségeim szemközt állván, a' kiknek a' szerentse és környüállások igen nagyon kedvezének, nékem hátra kellett eszem és károsodnom, sőt a' fentemlített alapos állításaimnak (principiumok) tett nagyobb áldozataimat még jobban megsiratnám, ha engemet azon meggyőződéseim nem bátorítana és lelkesítene, hogy harmincz esztendeig tartó kereskedői pályafutásomnak ideje alatt, mint jó és igaz

lelkű, szorgalmas, takarékos, és az én fellyebb ki tett czéljaimnak elérésekre fáradhatatlanul munkálkodó Kereskedő voltam. — Az én fáradtsággal, de betsületesen szerzett vagyonomnak elvesztése, az én hajlott korombéli szomorú állapotomnak, és mint neveletlen gyermekek' atyjának keserves sorsának meggondolása, a' rossz lelkiismeretű gonosz emberekkel volt véletlen összeköttetésemre való visszatekintés, és azon környüállás, hogy az én legjobb barátim is a' mellett egy ideig károsodtak, nem akadályoztatnak meg engemet abban, hogy a' legbelsőbb' megilletődéssel és háládatossággal azoknak az én Hitelező Uraimnak azon részvételeket és nagylelkűségeket meg ne említsem, a' melylyel ők, az én ő nékiek elejekbe tett feltételemben (három legtskélyebbeket kivéven, a' kiknek képviselőket az én ismeretes ellenségem magához tudta ragadni) mindnyájan megegygyeztek abban a' javallatban, a' melyet én őnékiek elejekbe terjesztettem. Tsak az én szerentsétlenségemnek ezen kovatsa, a' ki engemet még az én méltatlan nyomoruságomban is üldöz és sanyargat, tartóztatja még hátra az én többi három Hitelezőimet a' Megegygyezéstől úgy vélekedvén, hogy az által kezeiben olyan eszköz leszen, a' mely által engemet arra kényszerít, hogy az én kinyilatkoztatott szándékaimmal felhagyjak, és tsak azért, hogy engemet, a' Dohány termesztésnek megjobbítására, a' 'szegény Dohány termesztő sorsának és a' magyar Dohány betségének felemelésére, és így a' Státus' Köz Javának virágoztatására igyekező további törekedéseimben meggátolhasson.

Noha ezen viszontagságok által nyomattatott vagyok, még is erősítettnek és még bátorítottanak érzem magamat Pesti Nagy Kereskedők F. Kappel és Társai, és több sok rendű más jeles Magánosok által az én szándékaimban és alapos állításaimban (principiümáimban) arra a' végre, hogy bátorkodjam meg a' mostani Országgyűlésnek folytatása alatt, az én alapos állításaimhoz (principiümáimhoz) hűségesen ragaszkodván, és a' saját hasznomat tsak az én Hazámnak javában keresvén, az általam feltételet Nemzeti Egyesületnek megvalóságosítását megpróbálni, a' melyre én még inkább felbuzdítottam az által, hogy már Pesten, a' mint az ide a' 2-dik Szám alá mellékelte Iromány mutatja, több jeles és hazafijui lélek által buzdított Kereskedő házak abba beállottak és az által is bátorítottam, hogy az ide a' 3-dik és 4-ik Szám alatt lévő Irományok is, a' millyenek nálam többek is találtnak, ezen Nemzeti Egyesületnek hasznos, bizonyos és jóltévő célját, közönségesen megismérik.

A' Dohány' Liferánsoknak a' Dohány'nak bevásárlásában és klasszifikálásában való mesterséges fogásaik és fondorkodásaik, sokkal közönségesebben és nyilvánban tudva vagynak, hogy sem mint az eránt tsak egy szót is vesztegetni kellene. Hogy a' szegény Dohány' termesztőnek, még a' jövődre lehető reménységét és kilátását is a' meglehető Dohány árára nézve elvehessék, szenvedhetetlen unalmat okoznak annak a' vároztatás által; és Dohányt addig nem is vásárolnak, míg a' Külföldről a' Dohány eránt valami tudakozódást észre nem vesznek, és még akkor is igen keveset vásárolnak és tsak a' legjavát, és az által a' többi nemű Dohányt is bizonyosan előre magokéva teszik; így az Idegen vagy Külsországi, válogatás nélkül az allyását itt hagyja, és a' szegény Dohány termesztők e' szerint a' gonosz Dohány Liferánsok lépes kezeikbe esvén, ezek a' Dohányt tőlök tsekély áron kisajtolják. Így mind a' jó' mind a' rossz Dohány'nak egyedül való birtokában (Monopoliumban) lévén a' Liferánsok, annak legjavát a' Déli Tartományokbeli Vevőknek eladják vagy eltserélik, a' rosszat pedig és a' kottsát a' Cs. K. Dohánypáhókba beadják, a' mely

menyiség pedig ezen Dohány liferozások után még fenmarad, azzal az Északi külső tartományokat csak azon célból borítják el, hogy az ő Liferozó Kontraktusoknak ideje alatt, a' magyar Dohányt a' Külföldön betstelenítsék, legyalázzák és így minden onnan lehető Vásárló Commissiót és Megbizást (a' mely egy kis Konkurrencziát okozhatna és az ő gonosz monopoliumokat oldalba rughatná) eltávoztathassanak; ebből erednek azután természetesen a' legveszedelmesebb kártékony következtetések mind ezen Ország Földmivelésére, mind pedig a' Királyi Kintstárra nézve, a' mint én ezt az én előrebotsátott és az utolsó Concursusról készült Írásomban bőven megmutattam; itt fekszik az annyira erőttvett idegen fabrikált és nem fabrikált Tobákoknak titkos betsuszások, a' mely ellen a' Cs. K. Abaldónak annyira kell viaskodni és nem az Abaldó Tobákoknak nagy árrokban, hanem igen is a' rossz materiáléból készült és a Publicumot ki nem elégitő Fábrikátumokban.

Mind ezeken a' földmivelésnek szintugy, mint a' Kereskedésnek és egyszersmind Elemésztésnek igen nagyon ártogató veszedelmes Környülményeken, a' melyek magának a' Statusnak is sokféle oldalról való tekintetekből nem kevés károsodást és rövidséget okoznak, olly könnyen, olly czélosan, és legbizonyosabban az által lehetne segíteni, hogyha Ő Felségét a' mi legkegyelmesebb Királyunkat, az Országgyűlésének kérelmes előadása által arra lehetne reábirni, hogy ennek a' Nemzeti Egyesületnek (az ő kimondott Felséges Kegyes akaratja szerint, hogy a' szenvedő földmivelőnek felsegállítására közönségesen semmi mód el ne mulasztódjon, és hogy az időnek környüállásai által olly igen lenyomattatott földmivelőnek nyomorult sorsán különösen segíteni kell) nem csak felséges atyai oltalmát megadná, hanem mint másutt ugy itt is, ama ditsó emlékezetű II. József Cs. és K. példája szerint vagy a' maga saját felséges és egyenes Részvétele által ebben az Egyesületben, vagy pedig a' Kincstár számára szükséges Dohány liferozásnak Általadása által, legkegyelmesebben ugy gyámolítaná azt, hogy azon summa pénzek, a' melyek a' Cs. K. Dohányabaldó' részéről szokás szerint és esztendőnként, a' mindenkori Kontrahensnek előre adattnak, az Egyesületnek Aktiájira fordítatnának, a' mely Egyesület azután az esztendőnként szükséges Dohányt, minden további pénznek előfizetése nélkül, vagy bizonyosan meghatározott állandó árron, vagy pedig annak saját bébizonyított maga költségeihez képest mindenkorra megengedendő azon bizonyos haszonért, a' mely magát az ezen az uton a' Kir. Kintstárra háramló Aktziáknak Dividendumai által, tsekélységet kivévn, kimutatná, ugyan azon Köteleztések alatt, mint az eddigi Kontrahens, de igen jeles minéműsége dohányt liferozna.

Azon a' környüálláson, a' mely itt magát ezen felséges atyai kegyelemnek, és intézendő Egyesületnek mint akadály előadhatná, és az már 1828-dik esztendőnek végéig berekesztve tartandó megkészült liferozó Kontraktusra való tekintetből is, lehetne arra nézve a' nem vélt esetre nézve is, hogy ha a' mostani Kontrahens a' maga jussától a' Közjónak hasznára elállani nem akarna is, az által segíteni, hogyha ezen Dohányliferozás arra a' minimumra szoríttatnék, a' melyet a' Dohányabaldó a' maga részéről, az ebbeli Konkursuális Hirdetménynek §. 1. — és 13. paragraphusai szerint ebben a' Kötelezetben kialakított, és ezen további Fentartásnak is, hogy akár kívül is adásokat vevéseket köthessen, hasznavetődnek és az ezen minimumot felülhaladó több szükséges Dohány az Egyesületnek, jó minéműségben lejendő liferozásra által adattnék; ekkor lehetne ezen Egyesületnek jöltévő munkálkodását, a

Státusznak maga hozzá kaptcsolása által is öregbedő fundussal más természetményekre is, és jelesen közelebb a' Ns. Báts Vármegyei és már Angliában is ismértes, kedves és kapós kendernek megjobbított mívelésére és természetésének felébresztésére kiterjeszteni, minden természetvényeinknek a Kölföldön is kívánatos megnemesítését czélosan elérni és már az első esztendőben is próbát lehetne tenni, a természet által nekünk kimutatott ama' két Országuton tudniillik a' Duna, Tisza, Száva és Kulpa folyóvizeknek összefolyása által egybeköttetésben lévő Ludovika nevű szép Országuton Fiume, Buccari, Carlopago, Zeng, stb. kikötőhelyeken által; és ama még sokkal alkalmasabb, könnyebb, az igen kevés költségbe és idővészteségbe jövő, és tsak tunyaságból, és a' Magánosoknak elégtelen erejek miatt olly kevéssé használni szokott Duna folyóvizen lefelé a' Fekete Tengerbe, az itt a' 3-ik Szám alatt ide mellékelt Meghívásnak következésében, részint a' mi jó borainkat Odesszába és Taganrogba, részint a' mi megnemesített Dohányainkat és más természetvényeinket a' Fekete Tengeren által a' Földközéptengeri Kikötőhelyekben eladhatnánk.

Tsak ezen az uton, és Ő Felségének a' mi legkegyelmesebb Királyunknak atyáskodó oltalma alatt, és egygyütt munkállódása által, az igazi hazafiui buzgóságtól lelkesített Férőjaknak egygyesült erejeikkel és tapasztalásaikkal lehet az Eladásnak ezen Kutfejeit a' mi megnemesített, vagy legalább meg nem hamisított számos Termesztményeinkre nézve megnyitni, ujabbakat, még ismérteneket feltalálni, megkönnyebbiteni, és az által mind a' Földmívelést, mind a' Kereskedést, a' még elhárítandó hibáknak és fogyatkozásoknak ellenekre is, feleleveníteni, a' pénzforgását megszorítani és a' mellett, hogy ez által a' hazai kereset mód, munkáság és serénység is felelevenülnének és új életre kapnának, még ezen Egyesület Aktziáinak Dividendumait is jutalmazó állópontra lehetne felemelni, és ha, a' mint óhajtani kell, az én Rajzolatomban a Magyar Nemzeti Kereskedést tárgyazó' s említett Aktziák Egyesületje is lábra kaphatna, akkor lehetne mind a' két Egyesületet, hasonló Nemzeti czéloktól lelkesítettén, a' környülményekhez és arányuságokhoz képeest intézendő Egygyesség által még szorosabban egybekötni, és az egész Hazának javára még kiterjedőbben és több haszonnal munkálkodni.

A' mennyiben nékem az idő, az én mostani helyheztetésem és tehetségem megengedték, már jó eleve arról is gondoskodtam, hogy magamnak Amerikai Dohánymagot, tudniillik Havannait, Virginiait és Marylándit hozattam, és azokat részint itt Pesten az én saját földjeimbe elplántáltam, részint Ns. Tolna Vármegyében és a Bánátban lakó serény Dohánytermesztőknek kiosztottam az elplántálás végett, hogy azzal egészen az Amerikai természet' módja szerint bányjanak azért, hogy ezt a Dohány természetének megnemesítésére czélzó elevealó kitsiny próbatételnek fogantját, az Ő Cs. K. Fő Herczegségének az Ország' Nádor Ispányának, a' ki közönsegesen tisztelt Védelmezője mind annak, valami a mi áldott Hazánknek javát előmozdithatja, kegyelmes megvizsgálás végett, alázatos tisztelettel lábai eleibe le tegyem, és én magamat éppen olly szerentsésnek fogom tartani, ha láthatom, hogy az én saját hasznom tekintete nélkül tett fáradozásaim kívántt és kedves következéssel koronáztattnak; valamint az által is eléggé megjutalmaztatottnak lenni tartom magamat, hogy ha belső meggyőzetetéseim szerint magamról azt mondhatom, hogy a hazai Keresetmódnak és igyekezetnek felelvenítését tsekély tehetségem szerint eszközöttem.

Végezetre, befejezésképpen szükségesnek tartom, még ezt a megjegyzést is ide kaptsolni, hogy ezen Egygyesületet csak akkor és úgy lehetne legbizonyosabban valószínűsíteni, hogyha, kiváltképpen azon Vármegyebeli Titt. Titt. Földes Uraságok és Tehetősebbek, a' hol dohányt termesztnek, abban felerészint résztvennének, és hogy én magamat, az én Hazai és Külföldi Levelezőimtől már kapott kinyilatkoztatásaikra csak ezen feltétel alatt kötelezhetném arra, hogy az Aktziáknak másik felerészét Magánosoknak és Kereskedőknek elosztogatom, mert ezen Egygyesület mint egy valószínűs Nemzeti Társaság csak akkor állhatna elő és a' maga kinyilatkoztatott nemes rendeltetésének folyvástos tellyesítésében tarthatna számot más minden Tek. Ns Vármegyebeli Birtokosoknak és Elöljáróságoknak közmunkálkodásaikra és gyámo-lításaikra.

Ezen részvételt a' kisebb tehetségűekre nézve az által is meg lehetne könnyebbi-teni, ha az Aktziák száma két annyira szaporítatna, és minden egy-egy Aktzia ezüst huszasban, 250 fl. azaz kétszázötven forintra leszállíttatna.

Deyák M. József.

Javallat

egy a Dohány-mivelés nemesítését 's az Activ kereskedést Magyarországban előmozdító

Nemzeti Egyesületre.

Minthogy a Méltóságos Fiumei Kormányozó Úr által előterjesztett Javallatnak, a' Magyar Nemzeti Kereskedésre nézve felállítandó Actia Egyesület eránt, irányá ditséretes s tisztán hazai, melynek megvalósítását kötelességeknek kellene tartaniok mindazoknak, kik azt helyheztetések s esmereteik által előmozdithatják: azért siet ezeknek is arra nézve, melyre neki állapotja just ad, tekinteteit a fent említett érte-lemben kinyilatkoztatni, távul minden privát tekintetektől 's ön haszon kereséstől, mivel az alól irt tulajdon javát, alapokainál fogva, a' Haza javában keresi, a' mit mind azzal, valamit e' tekintetben, ámbár haszontalanul tselekedett, eléggé bebizonyított.

Hazánk' földje természetnyei közt nem utolsó helyen áll a' dohány s meg-érdemli, hogy egy Nemzeti Egyesület különös figyelemmel viseltessék eránta; — milyen állapotban van most ezen természetny s ennek mivelése, mindenki tudja, a ki Hazánkban ezzel kereskedik; a dohánymivelő pedig leginkább érzi, hogy az erre fordított munkája meg sem jutalmaztatik.

A Cs. K. Dohány-hivatal, mely a' Magyarországban természetett dohánynak leg-nagyobb részét maga elhasználja, leginkább eszközölhetné ennek tzélerányosabb miveltetését, nemesítését. s illendőbb árrát és pedig mind ezt a maga tulajdon hasznára tenné, ha a természetőt jutalmak nagyobb árr által jobb Dohány készítésére serkentené; de fájdalom, az eddig követett systema, mely szerint az aerariális szükség esztendőnként Concurrentia által szereztetett be, egészen ellenkezőt okozott; mivel ezen az uton a' szállítás már több esztendők óta oly Individuumok kezére került s kezeken maradt, a kik ez által a' Dohánnyal való kirekesztő kereskedést maguknak tudták tulajdonítani, a kik a' helyett, hogy ezen természetnynek nemesítését 's jobb árrát eszközlenék, ennek miveltetését magok megrontják s betsét a Külföld előtt, hol rosz minémüségé miatt már semmi kelete nints a magyar dohánynak lealatsonyítsák:

mivel ők a' rövid ideig tartó haszon által vezéreltetvén, a jövődőért semmit sem tesznek, tsak a jelenvalót használják s magokat meggazdagítják a' szegény Dohány-mivelők költségén, a' kik, mivel még a rossz természetményre fordított munkájok sem fizettetik meg, elkedvetlenednek s' a Dohány jobbitásával való foglalatoskodásra tehetetlenek lesznek,

A' Nemzet' Java, mind a Föld-mivelés, sőt mind a' Kereskedés, sőt magának a Felséges Aerariumnak java is azt kívánja, hogy olly eszközök vétessenek elő, melyek által az előszámlált rosszszak mind elmellőztethetnének s' a' Magyar Föld-mivelésnek és Kereskedésnek ezen nevezetes ága foganatosan felsegíthetnének; erre nem elég egy egyes privát férfiü törekedése, ha az még olly jó akaratú volna s minden ahoz megkívántató eszközökkel birna is; úgy látszik, hogy ennek végrehajtása s' a' kitűzött tzelnek elérése, egyedül tsak több valódi Hazafiak egyesített erejeknek tartatott fenn. A javallat Nemzeti Etablissement Fiumében, egészen alkalmas ezen tzelnek közönségesen való elérésére; míg ez az egész Ország javát átkarolja, munkálkodása különösen jóltevő befolyást okozna a' Dohány-termesztésre is; hogy tehát ezen tekintetben is mindjárt kedvező foganatot nyerjünk, rendkívül való eszközökhöz kell nyúlni s az akadályokat gyökerestől ki kell irtani, ha nem kívánjuk, hogy idővesztegetés által a termesztő már a jövő esztendőben a Dohány miveléssel felhagyni kinszeríttessék a' mi valóban meg is fog történni, ha természetménye eladására a Szállítókon (Lieferant) kívül más út nem nyitattik nékie, melly rosszszul fizetik meg ezek az ő véres verejtékü munkáját, kiki tudja; még a tehetősebb 's gazdagabb termesztők sintsenek erre nézve jobb állapotban, mivel a Szállítók s embereiknek meg nem botosátható tsalárdságai által minden eszközöktől megfosztatnak, hogy dohányokat illendőbb áron eladhassák.

Ha erre nézve egy Nemzeti Egyesület közbe vetné magát, hogy a' Magyar Országban természetett Dohányt minden esztendőben, már az idén is kezdvén, öszve vásárolja, de nem a Monopolium értelmében ám, hanem a' mint alább fog következni, a' végre, hogy a Termesztmény a Termelő' hasznával pénzzé fordíttassék, ez a Dohány mivelésre s a' vele való kereskedésre nézve a legkedvezőbb történet volna; ez által nem tsak megszabadítnék a mivelő, hanem arra is érezné magát serkentetni, hogy a dohány mivelésre több időt fordítson, s' jobb levelet termeszszen.

Az ehez megkívántató számos, kész pénzbeli eszközök csak úgy gyűjtethetnek öszve, ha ezen hazafiui tzelra egy Földes Uraságokból s Kereskedőkből álló hazafiui Egyesület állna öszve és huszasokban 500 frtos Actiákkal, huszasokban 500.000 frt Fundus fundáltatnék.

Ezen Egyesületnek mindjárt munkálkodását el kellene kezdeni, mihelyt az Actiák nagyobb része vagy legalább fele résztvevőkre talált s azonnal egy Kiküldöttséget kellene választania azon tagjaiból, melyeknél legalább 12 Actiájok van. A Centralis Igazgatóságnak minden tekintetben legalkalmasabb helye volna Pest és az említett Kiküldöttség tartoznék mindenekelőtt:

1. Az Egyesület Statutumait kidolgozni;
2. Az Igazgatás módját és a megkívántató Tisztek fizetéseit meghatározni;
3. A maga tagjai közül Igazgatókat választani. Ezeknek a szükséges dolog esmeret mellett legalább tizenkét Actiákkal kellene bírniok; fizetés helyett Jutalom Actiákat kapnának illendő számmal, melylyek azonban a többiekkel tsak akkor huz-

nának egyenlő Dividendákat, midőn, már a valóságos Actiák 6 pro Centó Interesse egészen kikerült, s' tsak addig tartana az említett Jutalom Actiák' ereje, mig azon Igazgató, kinek nevére irattattak, hivatalát folytatja; mely által az Igazgatók még inkább lelkesítettven ön hasznokat egyenesen az Egyesület boldogulásában keresnek;

4. Minden dohány termesztő Vármegyékből két Földes Urat, kiknek Actiájok van, ugyanannyi érdemes dohány mívelőkkel együtt meghívni, a kik egyesülvén, Ő. Cs. Kir. Magassága az ország Nádor Ispánja által kinevezendő Praesidens előülése alatt, a beváltási árrok meghatározásáról tanácskoznának s ezen árrokat a bel- és külfölddel való arányban és tekintvén a Termesztő fáradozásait s költségét, úgy felfedeznék, hogy a legkisebb ár a legalább való, a közép ár a jobb, a legnagyobb pedig a legjelesebb dohány nemért az egész folyó esztendőre változhatatlanul megállapíthatnák;

5. Mindezen megállapított árrokat, mind pedig azon tulajdonságoknak, mellyek a legalább való, a középszerű s a legjobb nemből megkívántatnak, lehetséges leírását, valamint azt is, hogy mint kelljen a Termesztőnek a dohánynal való bánásnál általtában s különösen annak tsmozásánál vigyázni, a' Nemes Vármegye által a helységekben kihirdettetni.

6. Javallatot készíteni egy Esküdtek Itélő széke eránt, mely a beváltásnál előfordulható esetekben, ugymint, ha ne talán a Termesztők valamit igazságtalanul kívánnának, vagy csalárdságban találtatnának s ha az Egyesület Tisztjei a Termesztőkkel a nekik adott rendelés' értelme ellen bánnának, hozna ítéletet, s egy Szolga-Bíró előülése alatt, becsületes Dohány mívelőkből formáltathatnék, mely Javallatnak elfogadtatás végett a' felsőbb hely eleibe kellene terjesztetnie.

Minthogy az Egyesület törekedésének egyedül azon fő tzielra kell szoritatnia, hogy a földmívelést felsegitse, azt az elnyomattatások 's tsalárdságok ellen oltalmazza, s a' cultura nemesítésére a földmívelőket serkentse, a' kereskedőket pedig a portékáknak eddig szokásban volt meghamisítása által okoztatott tsalások ellen védelmezze, az eladást a külföldön minden tekintetben megkönnyebbitse s ott a' Magyar Dohánnak ismét hitelt szerezzen, következőképen, hogy a földmívelés és kereskedés felemeltetését, megkönnyebbitett, becsületes és erős fundamentumon épült adás-vevés által előmozdítsa s hogy ez által a keresetnek nem tsak semi ágát meg ne károsítsa, sőt inkább minden Interestét kielégítsen: azért köteleztetik az Igazgatás a következő pontok szoros megtartására:

I. Hogy Tolnán, Debretzenben, Szegeden s Vátzon beváltó Magazinumokat s ha szükségesnek találtatnék, ezekhez tartozandó filiálisokat is állítson fel, melyekben minden odahordott dohányt be kell váltani a nyilván kihirdetett árrokon.

II. Hogy az említett három Classisokban bevett s megkülömböztetett dohányt mind berakja, számadásba vegye s ugyanazon állapotban ismét eladja.

III. Hogy a beváltás végeztével számadását befejezze s' a' dohányra tett költségeket, tekintetbe vévén a' Calo-t (mérték vesztést vagy apadást) az igazgatás, rakodás, s által szállítás költségeit s a. t. kiszámlálja.

IV. Hogy ezen felszámlált tulajdon költségekből, mértékletes nyereséget adván azokhoz a Pesti, Fiumei s Pozsonyi eladási árrok, hol mindig mindenféle dohány-nemből elegendő mennyiséggel bíró (gut assortirte) lerakó helyeket kellene tartani, meghatározatnának s kihirdettetnének.

V. Mivel a külföldre való eladás és kiküldés háborgatatlannal a Kereskedőknek által engedtetik, az Egyesület egyedül az Aerariális szükségre szorítja eladásait s egyébkint csak az említett három helyen árul.

VI. A természetők közül senki sem köteleztetik arra, hogy dohányát az Egyesületnek a kihirdetett árakon eladja; sőt inkább kész ez azon természetőknek, kik természetmányaikkal jobb árra várni s azokat az Egyesületnek Comissióba adni akarják, az eladási provisióért 2 pro Cento', 1 pro Cento del Credere', minden bebizonyítható költségek s 6 pro Cento Interesek megtérítése mellett, a betsnek felét előre letenni, ezen portékák eladásáról oly jól gondolkodni, mintha azok tulajdonaik volnának s megtörténvén az eladás, a beváltott árrat készpénzzel kifizettetni, lehuzván a fent említett tartozandóságokat.

Midőn egy hazafiui Egyesület egy illy nemzeti előfogásra illetén feltételeket állíthat fel, lehetetlen annak teljesedésén kételkedni; ezen Egyesületnek jó tzelja oly világos, hogy minden egyes embernek akármely állapotbeli, sőt ha idegen legyen is az, kívánia kell, hogy ezen Egyesületet minél előbb öszve állni s jóltevő munkálkodását elkezdni láthassa. Közelebbről megvizsgálván ezen Javallatot, mely Magyar Ország minden lakosainak közönséges és költsönös Interességét magában foglalja, mindenki kötelességének fogja tartani ennek megvalósítását tehetsége szerint előmozdítani.

Magának a Státusnak is kívánia kell, hogy a mezei-gazdaság ezen fájdalom igen elhagyatott és még is igen nevezetes ága ismét felsegíttessék, a mi egyedül csak egy hazafiui Egyesület együtt munkálkodása által érettethetik el; ha megvizsgáljuk a szegény természető mostani állapotját, a ki Mártiustól fogva, mikor a dohányt ülteti, familiájával együtt egész télig bajlódik mintegy 15 mázsa levélben eladható dohánynak elkészítésével s akkor ennek mázsáját, a vevőknek a Szállítók által mesterségesen eszközölt szűke miatt 3 sőt legnagyobb részint csak 1 fírtón B. B. kénytelen eladni és e' szerint egy esztendei fáradságos munkájáért legfeljebb 15—45 fírt B. B. nyer, alig lehet megfogni, hogy ő ebből az övéivel, ha még oly nyomorultan is, élélhet s ezen felül adóját is megfizetheti, már maga ezen megvizsgálás is a legnagyobb mértékben számot tart egy hazafiui Egyesület munkásságára, melynek munkálkodásaiból sokféle hasznok eredhetnek és a közönséges Interesse annál inkább előmozdittatik, ha ezen munkálkodás az említett alapokra támaszkodik.

Ezen Nemzeti-Intézet által a Felséges Aerarium a maga Dohány hivatalai szükségét sokkal könnyebben, kevesebb környülállásokkal, betsületesen felosztott nemekben s nem is drágábban kapná mint az eddig való s ettől egészen különböző és romlást okozó uton; az említett három lerakó helyeknek egyikében minden Magyar Országi Dohány kereskedő s dohány fabrikás választhatna a' maga szükségére dohányt még pedig sokkal oltsóbban mint eddig s 'a nélkül, hogy megcsalattatás veszedelmének kitétessék, mert Nemzeti Egyesülettel leszen dolga.

A Kereskedő, a ki mind eddig a' magyar dohánynak a külföldre való kivitelével foglalatoskodott, ezen kereskedést azonban néhány esztendőök óta csak nem egészen félbe hagyni kénytelenített, mivel ezen dohány, egyre alább szálló minémüisége miatt, s azért is, hogy ezen feljül a Szállítók által a' hazai Concurrentia megakadályoztatása végett, a tzállal ellenkezőleg elég sűrűen küldetett oda ki, sok esztendeig fenn-tartott kedvességét nagyobb részint elvesztette, most ezen Egyesületnél jövőndő elő-

fogásainak jobb foganatjára biztos kezességre talál s a szükséges dohányt az említett lerakó helyeken sokkal nagyobb haszonnal fogja megkapni, mint az eddig való bátor-talan utakon.

Mily jóltevőleg fog ezen rendes, erőltetés nélkül való s természetes eladási Intézet a szegény dohány termesztőre hatni?! — Egyedül tsak így s nem másképp lehet a dohány termesztést s a dohány levelet megnemesíteni, a minek azután a földmivelésre átaljában is igen hasznos befolyása volna; bizonyos az, hogy a dohány levél megjavíttatván, abból a külföldre két annyi, sőt sokszor több adattatnék el; a mi által annak termesztése hazánkban az arányhoz képest kiterjesztetnék s némely Földes Úr, a ki most bets nélkül való gabonájából semmi pénzt sem vehet be, a dohányban szép hasznot találna.

Hogy a dohány termesztés a mi hazánkban, mely arra olly igen alkalmas, nagyon elhagyatott, fájdalom igen világos, de hogy az megjobbitathatik s mennyire felveszi a dohány levél közönségesen a javítást, még a kevésbé kedvező környű-állások alatt is, megbizonyította Frantzia Ország az 1810-dik esztendőől fogva 1813-ig, a mint tudva van, a Frantzia Regie esztendőnkint 10—12 millió frankot érő amerikai dohányt használt el fabricatióra, mely dohány az akkori continentális systema s a tenger tökéletes elzárattatása mellett Európa száraz földjein pénzen is alig szereztet-hetett meg; ezen szűkölködés arra kényszerítette az akkori Frantzia Regiet, hogy az Amerikai dohány levelet a legalkalmasabb surrogatumokkal pótolja ki s az Országban elhagyatott dohány mívelést ismét felemelni törekedjék, erre Strassburg és Alsó Elszasz több órányira fekvő környékeit választotta; egyesítvén magát azon tájék földmívelőjével, ezeket a termesztésre minden módon, még jutalmakkal is buzdította, az egész környékkel a' szállítás eránt sok esztendőkre Contractust kötött, melynek ereje tsak nemrégiben enyészett el, s melynek értelme szerint azon dohányból 100 kilogrammot 120 frankon (vagy 100 fontot Bétsi mérték szerint 26 frton huszasokban) kellett még a mostani Uralkodásnak is beváltania, noha már most a Frantzia kikötő helyekben az Amerikai dohánynak 100 kilogrammját 75—100 Frankon (vagy 100 fontot Bétsi mérték szerint 16 for. 13 xr. — 21 for. 38 xr. huszasokban) meg lehet venni, ebből az következett, hogy azon környék, melynek dohányja előbb Frantzia Országban a' legrosszabb volt, igen megjobbitott s megnemesitetett dohányt termesztett s termeszt még most is, melly a máskor többre becsült Palatinatusi dohányt feljűl haladja s még most is, noha már 120 Frank árra nintsen, a legmagasabb árron kél el.

Ha már egy Uralkodás, mint akkor a Frantziáknál az eset volt, alattvalói javát nem tekintvén, egyedül tsak tulajdon hasznára figyelmezvén, illy ellenkező környű-állások között, melyekhez még az alkalmatlan földet és éghajlatot is számlálhatni, kemény s szükség által okoztatott eszközökkel is észrevehetőleg megjobbitott dohányra tehetett szert, mennyivel többre vihetné dolgát ezen tekintetben egy Nemzeti Egyesület, melly Ő Felségének a mi legkegyelmesebb Királyunknak kinyilatkoztatott akarata szerint (hogy semmi eszköz el ne mulasztassék, melly által a szenvedő földmívelés felsegitethetik s a környűállások által annyira elnyomattatott földmívelő sorsa könnyebbithetetik) főképen a termesztők javát tartja szemé előtt, így természetes s erőltetés nélkül való uton egy olyan Országban, hol a föld s az éghajlat a dohány mívelésre nézve annyira kedvező s hol a javításnak következesei az egészre olly jóltevő foganattal mívelnek.

Az Egyesület beváltási s eladási normális árainak megállapított nyilvánosságánál soha sem történhetik az, a mi eddig lehetséges volt, hogy a Felső Aerarium megkárosítások; az Egyesületnek a dohány levél nemesítésére való igyekezete a Cs. kir. dohányhivatalnak kezességül szolgál arra, hogy jelesebb materialéval fog elláttatni, a Publicum jobb Fabricatummal fog kielégíttetni, hogy az eladás kiterjesztetik s hogy mind ezek által az oly igen elterjedt és az erköltsiségre nézve nagyon ártalmas hamisítások meggátoltatnak.

Ezen Egyesület munkálkodása által a Státus gazdálkodására azon az egész közönségre nézve jóltevő haszon háramlik, hogy a Termesztőnek, a Kereskedőnek, s az Actionariusoknak keresetek igazságos egyenlőségbe fog helyheztesni s az ezen foglalatosságban folyamatban lévő Capitalis minden interessatus részek között bizonyos arány szerint fel fog osztattatni. Ezen nemzeti Capitális tehát nem fog arra szolgálni, hogy mint eddig, némely Individuumok követőjükkel együtt meggazdagodjanak, míg a szegény termesztő ezen egyébként is igen nehéz időben s körülállások közt magát fáradtsága gyümölcstől megfosztatni látja s a Kereskedő sok esztendőig tartott erőlködése által felemelt, most azonban semmivé tétetett Activ kereskedésére, egyetlen egy szerzési ágára, fájdalommal kénytelen vissza tekinteni.

Mind ezen előterjesztett sok oldalú háznokon kívül, ezen Egyesület az előemlített projectált Magyar Nemzeti Kereskedési Actia Társaságot közönségesen nem csak előmozdítaná, hanem azt mindjárt munkálkodó állapotba is helyezhetné s így mint a két Egyesület, egyik a másikat nemzeti tzeljokban támogatván, sok elérőtlenedett s elkedvetlenedett, de munkára alkalmas kezeknek jutalommal járó foglalatosságokat adna s ezeket úgy felemelné, hogy mind a közönségre, mind a Statusra nézve legjóltevőbb következeiseik lennének.

Hogy ezen Nemzeti Egyesület minél előbb s minél bizonyosabban felállhasson, minden Földes Uraságnak s Termesztőnek szabad tetszésére bizattatik, az Actia betételt akár készpénzben, akár pedig dohányban, az Egyesület által a leirt módon megállapítandó árakon letenni s ezen kívül az alólirt arra kötelezi magát, hogy az erre megkívántató pénznek felét a kereskedés útján meg fogja szerezni.

Ennél fogva kértetnek mind azon tisztelt Jóság-birtokosok, termesztők és kereskedők, kik ezen Nemzeti Egyesületben részt venni akarnak, hogy írásbeli kinyilatkoztatásokat az eránt, valljon hány Actiákkal kívánnak az Egyesületbe lépni vagy az alólírtot, vagy Pozsonyban Wachtler Bernát Urhoz minét előbb beadják; mihelyt ezen módon az Actiáknak felénél több vevőkre talált, a feljegyzett Actionariusok nevei nyilván kihirdettetnek s azok a Kiküldöttség választására vagy személyesen vagy meghatalmazottjok által megjelenni, meghivattatnak. A Kiküldöttség és Igazgatóság választása után az Actiák a választott Igazgatóság által adatnak ki s azon helyek, melyeken azokat az ár letétele mellett fel lehet venni, köz tudás végett kihirdettetnek.

Pesten Januarius 1-ső napján 1826.

Deyák M. József,
Nagy kereskedő ugyan ott."

A dohánynak a jövedéki szállítók útján történt beszerzése, a mint fentebb előadatott sem a kincstárnak, sem a termelőknek nem vált előnyére.

A jövedéki szállítók által elkövetett visszaélések folyton szaporodtak, úgy hogy azok ellen az 1825/27. országgyűlés is felszólalt és miután a termelt dohány minőségi tekintetben folyton hanyatlott, miután továbbá a termelők közül igen sokan a szállítók által elkövetett nyomás folytán a termeléssel felhagytak, az osztrák egyed-áruság ismét azon eszmével kezdett foglalkozni, miszerint legjobb volna a dohányt közvetlenül a termelőktől beszerezni.

Magyarország nádorának véleménye is kikérettetvén ezen ügyben, kijelentette, miszerint teljesen egyetért avval, hogy a dohányok ismét közvetlenül a termelőktől vétessenek át, sőt hogy a termelők egészen kiragadtassanak a szállítók kezeiből legjobbnak tartotta, hogy ha a jövedék több éven át az egész termést veszi át.

A nádor ezen határozott kijelentése nagyban hozzájárult a termelt dohányoknak ismét a termelőktől való közvetlen beváltásának visszaállításához, a mi az 1836. évben be is következett.

Nem lettek ugyan rendszeres beváltó-hivatalok felállítva, hanem a beváltás tartamára osztrák jövedéki tisztviselők rendeltettek ki Pestre, Szegedre, Tolnára, Debreczenbe.

Minden most említett beváltási állomáson működő beváltó bizottság mellé egy vármegyei tisztviselő mint politikai közeg rendeltetett ki, kinek feladata volt örködni a felett, hogy a termelők azon sorrendben, a mint jelentkeznek bocsáttassanak a beváltáshoz, hogy a mérlegeknél szabálytalanságok ne forduljanak elő, esetleges vitás esetek elbírálásánál közbejárjon és végül ügyelni arra, hogy a kifizetés szabályszerűen történjék.

A beváltás évenként ápril közepével kezdődött és június végével fejeztetett be.

Az átvétel maga csak egy osztályba történt, a melyért az évenként megállapított teljes beváltási ár volt fizetendő. A teljes beváltási ár csak olyan dohányokért fizettetett, melyek az első erjedést kiállották, egészségesek, a gyártásnál használhatók, rendesen csomózva, de megválogatva nem voltak; utóbbi kifejezés alatt az értetett, hogy a jobb minőségű levelek kiszedve nem voltak. Olyan dohányokért, melyeknek alárendelt minősége arra engedett következtetni, hogy meg lettek válogatva, a teljes beváltási árnál egy forinttal kisebb ár fizettetett.

Használható hulladék, nemkülönben jégvert és csomózatlan levelek fél beváltási áron lettek átvéve.

Nedves, rothadt, penészes vagy zsinórégett levelek az átvétel alól egyáltalán kizárattak. A beváltásnál előfordult vitás esetek elbírálásánál második forum gyanánt a Pesten fennállott cs. kir. beváltási üzletvezetőség és mint harmadik forum a cs. kir. dohánygyárak bécsi igazgatósága szerepelt.

Az osztrák jövedék által ezen időben fizetett beváltási árak a következők voltak: a szegedi és tolnai állomáson minden bécsi mázsáért 6 pengő frt, a debreczeni állomáson 5 pengő frt 45 kr. fizettetett.

A pesti állomáson a dohányokért a most ismertetett árak lettek kifizetve azon különbséggel, hogy a pécsi levelek ára 12 krral, a szegedieké 30 és a debreczenieké 1 frttal lett megtoldva. A vácsi levelek a debreczeni levelekkel egy áron vétettek át.

Az 1844. évben az osztrák egyedáruság rendes beváltó-hivatalokat állított fel és pedig főhivatalokat: Pesten, Aradon, Debreczenben, Tolnán és Szegeden; ellenben Apátfalván, Nagy-Károlyt és Nyir-Bátorban fiókbeváltó-hivatalokat.

Ezen időtől kezdve a jövedék részére a dohányok három osztály szerint vétettek át; az I. osztályba soroztattak a teljesen egészséges, szép színű és egyenlő nagyságu, sérületlen, simított anyalevelek; a II. osztályba az ép, de nem egyenlő nagyságu, kevésbé szép színű simított anyalevelek; a III. osztályba a rongált, jégvert anya- és sarjulevelek, a mennyiben gyártásra még alkalmasak és csomózhatók voltak.

Ezen ujtás által az egyedáruság egyrészt el akarta érni azt, hogy a termelők nagyobb gondot fordítsanak a dohánytermelésre, különösen a dohányoknak a törés utáni kezelésére; másrészt azt, hogy a haszon, melyet eddig a szállítók az összevásárolt dohányoknak szorgosabb átválogatása által értek el, a termelőknek juttassék.

A beváltási árak november havától egészen április haváig hónaponként fokozatosan emelkedtek, még pedig az I. osztály hónaponként 15, a II. osztály 10, a harmadik osztály 6 krral; abból indulva ki, hogy mennél később váltatik be a dohány, annál nagyobb erjedésen ment már keresztül és hogy annál kisebb lesz ennek folytán az apadási százalék.

A beváltási árak debreczeni levelekért november hóra:

az I. osztályért	6 frt 30 kr.
a II. „	4 „ 55 „
a III. „	2 „ — krrban

voltak megállapítva akkép, hogy ezen árak április haváig fokozatosan emelkedvén, ezen utóbbi hónapban 7 frt 45 kr., 5 frt 45 kr. és 2 frt 24 krral fizetettek.

A szegedi levelek:

I. osztályáért	5 frt 50 kr.
II. „	4 „ 39 „
III. „	1 „ 55 „

fizetett november havában, mely árak havi fokozatos emelkedés mellett április haváig 7 frt, 5 frt 24 kr. és 2 frt 20 krra növekedtek.

A pécsi levelek beváltási ára november hóra:

az I. osztályért	4 frt 14 kr.
a II. „	3 „ 99 „
a III. „	2 „ 17 krrban

volt megállapítva, mely árak április haváig 5 frt 24 kr., 4 frt 24 kr. és 2 frt 42 krra emelkedtek.

A magyar dohánytermelésre legnagyobb fontossággal bírt a szegedi állomás; ezen körzet valamennyi termelője ugyanis közvetlen összeköttetésben állott a szegedi beváltó-hivatallal, ettől nyerték az előlegeket, nemkülönben a termés átvételét biztosító okmányokat.

Az osztrák egyedáruság által felállítva volt kirendeltségeknek 1817-ben bekövetkezett feloszlata után a dohánytermelés, mint már fentebb is említettett, a jövedéki szállítók nyomása folytán tetemesen csökkent.

Hogy azonban a szállítók egy bizonyos dohánymennyiséget mégis biztosítsanak és a termelők egy részének a termeléssel való felhagyást ugyyszólván lehetetlenné tegyék, a letelepedett bérlőknek több évre jelentékeny előlegösszegeket adtak, melyek végre oly magas összegre rugtak, hogy a termelők leróhatlan adósságokba verték magukat. Nem ritka volt azon eset, hogy egy telep 100.000 frttal tartozott valamely kereskedőháznak és ennél fogva egy egész nemzedéken át dohánytermelésre köteleztetett.

Ezen viszonyok a beváltó-hivatalok felállítása alkalmával szerfelett gátolták a termelőkkel való közvetlen érintkezést, nemkülönben szerződéseknek a cs. kir. jövedék számára való megkötését.

Számos községben a jövedék a tartozás törlesztését több évre osztotta fel, de a mellett mégis minden bécsi mázsá várható termés után 1 pengő frtot fizetett előleg gyanánt. Később minden beültetett holdért 5 frt és a beszedett levelek mázsájáért 1 frt előleg lett kiszolgáltatva.

A szegedi állomás egyes községeivel szállítási szerződések kötöttek, még pedig bécsi mázsánként:

I. osztályu levelekért	5 frt 24 kr.
II. „ „	4 „ 24 „
III. „ „	2 „ — krnyi

ár mellett.

A többi állomásokon nem sikerült a termelőkkel közvetlen szerződéseket kötni és a jövedék kényszerült szükségletét részben a szállítók útján biztosítani.

Igy például Sichermann Náthán és Emánuel testvérekkel Nagy-Kállóban szerződés kötött a debreczeni állomásról 1843 és 1844-ben korlátlan mennyiségben szállítandó dohány iránt, 5 frt 45 krnyi áron a válogatlan, de becsületesen csomózott, egészséges és tökéletesen megérett tőlevelek minden tiszta súlyu mázsájáért — a nedves, fagyott, jégvert vagy más tekintetben hibás levelek teljes kizárásával. A jégvert csomózott levelekért az ár 2 frt 52½ krban állapított meg.

A szállítók kötelezték magukat, hogy másnak dohányt venni vagy eladni nem fognak, ellenkező esetre ki volt kötve, hogy a szerződés felbontottnak tekintessék és a szállítók 5000 frt bírságot tartozzanak fizetni.

Egy másik szerződésben ugyancsak nevezettek kötelezték magukat, hogy kizárólag a cs. kir. jövedék számára Zemplén-, Szabolcs-, Biharvármegyékben fognak dohányt vásárolni és a leveleket három osztály szerint csomózva és bálozva átadni.

A bálozási anyagszer ingyen ment a jövedék birtokába. Erjesztett levelekért, melyek szállítása csak ápril hó elején vehette kezdetét, az árak Pestre szállítva mázsánként a következők voltak:

I. osztály	9 frt 15 kr.
II. „	7 „ 15 „
III. „	4 „ 15 „

Az 1845. év szeptember 1-én a cs. kir. jövedék Schossberger S. W. nagykereskedőházzal 1845—1849-ig terjedő időre szerződést kötött debrői és hegyi levelek szállítása iránt. Az évenként szállítandó mennyiség minimuma 8000 mázsá volt, a dohányt szintén három osztály szerint kellett válogatni, csomózni és bálozni.

Az I. osztályba soroltattak a finom sárga vagy világos vörös és teljesen hibátlan anyalevelek; a II. osztályba a kevésbé finom, de mindamellett jól színezett, piros, ép anya- és jól színezett homoklevelek; a III. osztályba a közönséges, de helyes színű és gyártásra teljesen alkalmas levelek — a nedves, rothadt és jégvert, nemkülönben kacslevelek teljes kizárásával.

Kikötöttett, hogy a szállítandó összmenyiségnek legalább fele része I. és II. osztályu legyen.

Az árak Hainburgba szállítva, debrői levelekért I. osztálynál 16 frt 30 kr., II. osztály 13 frt 30 kr., III. osztály 9 frt 30 kr., hegyi levelekért pedig I. osztály 12 frt, II. osztály 10 frt, III. osztálynál 8 frtban voltak megállapítva.

Az 1848—49-iki években a cs. kir. jövedék bevásárlásait teljesen beszüntette és csakis 1850-ik év ápril 1-től kezdve kezdetett meg ismét a beváltás, a mikor is az 1848—49-iki években a termelőknél maradt dohányok is beváltás alá kerültek.

GYÁRTÁS.

A dohánygyártás a magyar korona országai területén az egyedáruság behozatala előtt a szabad magánipar jellegével birt; kiterjedés tekintetében ugyan nagy arányokat öltött, mert számos kéz foglalkozott a dohány feldolgozásával, a gyárszerű nagyban való előállítás mindazonáltal nem volt jelentékeny s ekként nagyobb terjedelmű tulajdonképeni dohánygyár is a fogyasztáshoz képest aránylag kevés létezett.

Ennek oka pedig abban rejlik, hogy annakelőtte nálunk a dohány főleg pipában való élvezetre s még burnótozásra használtatott, míg a szivarozás általában e század harmadik tizedénél előbb nem igen kezdvén jobban lábra kapni, honunkban is csak negyedik és még inkább ötödik tizedében terjedt el nagyobb mérvben.

A meddig ugyanis ki-ki saját tetszése szerint a legprimitívebb eszközökkel maga vágta, vagy másokkal vágatta fel a pipázáshoz szükséges dohányt és a burnótok többnyire szintén ugyyszólván házilag készültek, addig gyárilagos előállításról szó sem lehetett; a szivarkészítés ellenben már nagyobb ügyességet igényelt mint a dohányvágás s ezenkívül észszerűbb eljárást is, minélfogva nem akárcsi volt már arra képesítve.

A mint tehát a szivarozás általánosabb divatba jött, vette kezdetét honunkban tulajdonképen legelőször a dohánynak gyárilagos feldolgoztatása, ámbár burnótok kisebbszerű — de gyár számba alig vehető — vállalati uton már előbb is tömegesebben állítottak elő, azok készítése ugyancsak bizonyos foku szakértelmet, vagy legalább gyakorlati tapasztalatokat tételezván fel; ezenkívül szivarok kisebb mérvben ily módon szintén készültek.

A dohányzóknak a szivarzás felé irányuló élvezési hajlamánál fogva nyilvánult nagyobb szivarkeresletet, mint a fogyasztás emelkedésének reményében ekként már eléggé jövedelmezőnek ígérkező keresetforrás alapját kellően kiaknázandó, szivargyártási vállalkozók és a szivarkészítésben már jártas egyének több munkást, leginkább nőket vettek magukhoz és kezdték a szivart nagyban előállítani, mely célra ily vállalkozók különösen a harminczas években és a negyvenes évek elején nagy számmal akadtak.

Ily módon keletkeztek azután igen szaporán a kisebb dohánygyártási telepek, melyek ugyyszólván csak szivarkészítési műhelyeknek mondhatók, de akkoriban dohánygyáraknak neveztettek, a mennyiben több munkás foglalkoztatásával a vállalat mégis tervszerűen a tömegesebb productiót tűzte ki feladatául.

Egyes ily műhelyek később csakugyan kis, sőt nagyobb gyárakká is fejlődtek.

1840 előtt, midőn a gyári ipar Magyarországon egyáltalában nem volt kifejlődve, a gyárakról külön törvény nem intézkedett s így dohánygyárnak felállítására, illetőleg a dohánygyártásra való jogosítvány meghatározott engedélyhez sem volt kötve, hanem e tekintetben szokáson alapuló s helyenkint eltérő különféle gyakorlat követetett.

Városokban rendszerint a tanács elé kellett folyamodással járulni, melyet az engedély megadásának vagy megtagadásának joga illetett meg, de határozatai ellen a helytartó-tanácshoz való felebbezés megengedett, egyébként a megye jóváhagyása volt kikérendő és ez az engedélyek megadásáról a helytartótanácshoz tett jelentést.

Kisebb helyeken engedély egyáltalában nem is követeltetett; egyes vidékeken pedig még városokban sem, annál kevésbé volt más helyeken szükség bármilyen engedélyre.

Az engedély kikérésének követelése amúgyis nagyjára csak formalitásnak tekintett, mert dohánygyártásra az engedély bárkinek megadatott, az arra való képesség bizonyításának, valamint a vagyoni állapot kimutatásának szükségessége nélkül.

Magyarországon a gyárakat illetőleg 1840-ben hozott az első törvény, még pedig „a gyárak jogviszonyairól“ alkotott XVII-dik törvénycikkely, mely következő főbb határozmányokat tartalmazta:

1. §. „A ki törvény szerint kereskedést kezdhet, szabadon gyárt is állíthat fel, azaz oly intézetet, melyben ugyanazon ipar-készítménynek előállításához szükséges minden részletmunkák egy fővezérlet alatt készíttetnek.“

2. §. „Gyárak felállítására azonban képesek azon egyházi személyek is, egyenként mint egyetemben és azon katonai szolgálatban levők is, kik ingatlan vagyonnal bírnak s azon gyárt kívánnak felállítani. Ily személyek azonban kötelesek egy aláírási czimvezetőt kinevezni, kire a gyár vezérletét egyes részletében bízzák.“

3. §. „Hogyha a gyártó könyveinek törvény előtt fél próbát tevő hitelességet adatni kíván, ezeket a kereskedőkről szóló XVI. törvénycikkely 13. §-a értelmében az illető törvényhatóság által törvényesíteni s szintugy mint a kereskedő rendesen vinni köteleztetik.“

5. §. „A gyártó intézetében mindennemű mesterséget (Gewerbe) üző segéd munkásokat szabadon alkalmazhat.“

9. §. „A gyártó gyárműveit mind gyárában, mind külön boltban, a hol akarja, nagyban (in grosso) és részletesen (en detail) eladhatja s raktárt (Niederlage) szabadon nyithat.“

10. §. „A törvénynek minden rendeletei, melyek a kereskedőkről és kereskedésről szólnak, a gyárművek eladására is terjednek, akár az a gyártó, akár valamely közbenjáró személy által eszközöltetik.“

A mennyiben az ugyanezen évben alkotott s a kereskedőkről szóló XVI. törvénycikkely 2. §-ának *i*) kikezdése szerint „sz. kir. városokban addig, míg e részben a törvényhozás kimerítőleg rendelkezik, a kereskedésnek elkezdhetésére nézve az eddigi gyakorlat fog megtartatni“ — ennél fogva per analogiam dohánygyárnak állíthatása végett ezentul is többnyire csak a szab. kir. városokban volt szükséges engedélyért folyamodni, de vidékenként a dohánygyártás megkezdhetésére még más kisebb helyeken is követeltetett az engedély megszerzése.

A dohánygyárak a hozott törvények életbeléptetése után a többi gyárral teljesen egyforma elbánásban részesültek, különben épugy mint a kereskedések a többi iparággal is ugyanazon állást foglalták el és a gyárosok a kereskedők módjára jegyeztethették be magukat.

Egyébiránt alig létezett Magyarországon dohánygyáros, a ki kizárólag dohánygyártással foglalkozott volna; másrészt azon dohánygyárosok száma, a kik szabály-

szerűleg be voltak jegyezve és rendes üzleti könyveket vezettek, szintén igen csekélynek mondható.

A dohánygyárosok egyuttal rendszerint kereskedők is lévén, — ezek között különösen a nagyobb kereskedők, a kik be voltak jegyezve, ilyenek gyanánt jegyezték be magukat.

Pozsony, Nyitra és Nagy-Szombat kivételével a dohánygyárosok általában czéhtelenek (unzünftig) voltak és még a pesti nagyobb gyárosok sem tartoztak valamely kereskedelmi testület (Handels-Gremium) kebelébe, bár ezek nagyobb része országos szabadalmat (engedélyt = Landes-Befugniss) nyert a cs. kir. sas használatával és különben valamennyi pesti gyár hatóságilag engedélyeztetett.

A megadóztatásnál a gyár vagy üzlet tárgya nem részesült figyelemben, hanem csakis annak kiterjedésére lett súly fektetve, mi mellett az illető gyárban a dohánygyártáson kívül folytatott egyéb ipari vagy kereskedői foglalkozás is tekintetbe vétetett.

Legtöbb megyében a dohánygyárak megadóztatása — épugy mint más ipari foglalkozás — a többi adótárgy után önkényesen alapul vett u. n. dicák (vagy Radicalék) szerint határozott meg; a megye összes dicái képezték az osztót, az évi adóösszeg az osztandót és quotiensképen az egy dicára eső adóösszeg állt elő.

Valamely kereskedelmi testület által bekebelezett gyárosok évenként az adó-kivető bizottság által, mely testületi tagokból és egy városi biztosból állt, — taksáltattak; a czéhtelen ipart üzökre pedig az adót egy városi tanácsos elnöklete alatt választó polgárokból alakult bizottság határozta meg.

A mennyiben az adóhoz vidékenként még egyéb helyi illeték, vagy ház- és cselédadó is hozzászámított, ily módon ugy az adó kiszabása, mint annak magassága helyenként igen váltakozott s így tulajdonképen meg sem állapítható, hogy a dohánygyártás mily mérvben volt megadóztatva.

A legtöbb kis dohánygyárra — szerényebb jövedelmük miatt — a legkisebb jövedelmi adó lett kiróva, mely 3—10 p. p. frt között váltakozott.

Sok helyütt a dohánygyárosok adót egyáltalában nem fizettek.

Pozsonyban, Nyitrán és Nagy-Szombaton a dohánygyárosok kivételesebb helyzetben voltak, mert ott a dohánygyártás mint önálló ipar külön segéd munkásokkal, arra meghatározott külön helyiségekben és engedély mellett folytattatott.

Ezen városokban, ugy mint a többi polgári iparnál, egy külön dohánygyártási czéhtestület (Fabrikanten-Innung) állt fenn.

Az engedélyt a gyártáshoz az illető városi tanács adta meg a czéhtestület véleményének előzetes meghallgatása és a rendes ipari engedély-illetékek lefizetése után.

Ha valaki a városi tanácstól a dohánygyártásra engedélyt nyert, ugy a czéhtestületbe kellett belépnie, de abba csak a polgári jog megszerzése után vétetett fel, vagyis incorporáltatott.

Pozsonyban már 1790 óta 15 dohánygyári engedély volt érvényben, melyek örökletes vagy eladási uton ruháztattak azután a folytatólagos tulajdonosokra át; 1810-ben ismét 5 új, de sem örökletes vagy megvehető, hanem pusztán személyhez kötött engedély adatott, ugy hogy az egyedáruság behozataláig 15 engedély alapján folyt a gyártás.

Az adó a czéhtestületre lett évenként (mintegy 200—300 p. p. frtban) kiróva, még pedig olyképen, hogy a Pozsony városára szabott összadó az egyes iparaga-

kat üzők között bizonyos mérték szerint felosztatott, mi mellett a dohánygyárak a többi iparággal egyformán ítéltettek meg.

A czéhtestület a reá kiszabott adót saját kebelében az egyes gyárosokra vetette ki.

A Pozsony városán kívül feküdt és a városhoz már nem tartozott u. n. Pálffy-féle telkeken egyes személyeknek (különösen izraelitáknak) 10—12 p. p. frtnyi évi illeték ellenében személyes engedély adatott gyártmányok készítésére, de az ezzel foglalkozók a városi czéhtestületbe nem tartoztak.

A legtöbb és önértetőleg legnagyobb magángyárak az akkori Pesten voltak s tulajdonosaik után nyerték neveiket.

Igy az egyik — azon időben leghiresebb és legnagyobb magyar gyár — Fuchs, Philipps et Comp. czége, mely a mai Sip-utczában állott és a jelenlegi erzsébet-városi m. kir. dohánygyárnak szolgáltatta az alapot.

Eme gyárban gőzgép és a burnótyártáshoz gőzmalom tartattak működésben, különben is igen jól volt berendezve, állandóan 300—400, még pedig ügyes munkásnő dolgozott benne és olyannyira jó hírnévnek örvendett, hogy még a jobb módu pesti polgárok is szívesen küldték oda leányaikat munkába, hol tisztességes keresetre tehettek szert.

Kérdéses gyár évenként mintegy 25—30 millió darab egyaránt finomabb és közönséges faju szivart, továbbá 1500 mázsa pipadohányt és 1000 mázsa burnótot producált.

A röviden Fuchs-félének nevezendő gyáron kívül sok magángyár létezett még Pesten, melyek közül még Medecz József és Künig József (az előbbinek apósa) tettek nagyobb hírnévre szert, gyáraik ugyan jóval kisebbek voltak a Fuchs-félénél, de azokban rendszeren 100-nál több munkás lett állandóan foglalkoztatva.

Medecz pipadohányokon felül szivarokból a házon kívül készitettekkel együtt évenként mintegy 10 millió darabot állított elő; Künig főleg burnótokat és azokból körülbelül 4000 mázsát, nemkülönben szivarokból mintegy 6 millió darabot gyártatott évenként.

Kisebb jelentőségű gyárak voltak Pesten: a Gschwindt Mihály, Hirsch Ignác, Buresch György, Hulska Vincze és fia, Martini Christ és fia, Rottenbiller Fülöp, Staffenberger János, Singer Lipót és az Enderes-félék, melyekben többnyire csak szivarok készültek.

Magyarországon a vidéken következő helyeken álltak fenn és váltak ismeretesebbekké kisebb-nagyobb gyárak, u. m.:

Nagy-Kanizsán a Spanier-féle szivargyár tűnt ki, mely mindig újabb és újabb különlegességekkel lepte meg a fogyasztókat; Spanier maga Hollandiában tanult s nagy praktikusnak tartatott, ki a szivarkészítés minden titkát ismerte;

Temesvárt a Kraul-féle gyár tett némi jelentőségre szert és többnyire szivarokat állított elő;

Kassán Schmidl János gyárában évenként mintegy 100 mázsa jobb minőségű burnótok készültek és gyártmányai általánosan kedveltek voltak;

Szegeden a Báron-féle szivargyár; ugyanott Deutsch és Tót gyárosok egyenkint 8—10 munkással közönségesebb faju szivarokat készitettek;

Szegszárdon Piszter István gyártott szivarokat, ki 9 éven át Amerikában, nevezetesen Cincinnati, Philadelphia és New-York városokban szerzett tapasztalatokat;

Pápán a Bruck-féle szivargyár;

Miskolczon a Kőhalmy-féle burnótgyár e század elején lett megalapítva, évenként több száz mázsát producált és gyártmányai még Erdélybe is szállítottak;

Szill faluban Hunyadi gróf somogyi ispánságának gyárából erős, de jó szivarok kerültek ki;

Ujvidéken a Sopron-féle gyár;

Lőcsén Gebauer özvegyének kisebbszerű gyárában jobb minőségű burnót, de kis mennyiségben készült;

Pécsett a Stern-féle szivargyár;

Sopronban és

Kis-Mártonban szivarok, rosszul fonott tekercsdohányok és többnyire kapa levelekből vágott pipadohányok állítottak elő, mely gyártmányok — különösen a tekercsdohányok és a pipadohányok „letenyei“ megnevezés alatt — a stájer határon a birodalom többi részébe csempésztettek át;

Pozsonyban kisebb terjedelmű gyárakban egyenként 3—8 segéd munkás foglalkoztatott és évenként mintegy 50—100 mázsa gyártatott fel burnótnak, pipadohánynak és szivarnak;

Nyitrán és

Nagy-Szombaton a pozsonyiaknál még kisebb terjedelmű gyárakban folyt a munka.

Felemlítendő még a *rigyicási* és *szt.-andrás*i gyárak, az utóbbi különösen nagy hírnévnek örvendett; továbbá *Nagy-Szöllősen* és *Füzes-Gyarmathon* a szerzetes rendüek állítottak elő sárga porburnót.

Fiumében — midőn a város e század elején a francia uralom alól felszabadulván, mint Magyarország szent koronájához csatolt külön test 1822-ben alkotmányos jogállásába visszahelyeztetett és az osztrák dohányegyedáruságnak a Franciaországtól visszahódított horvátországi részekben, úgyszintén a magyar tenger mellékben 1814-től 1822-ig tartott fennállása alatt létesült s üzemben tartott ottani cs. kir. osztrák kincstári dohánygyárnak erre bekövetkezett megszüntetése után — több kisebb dohánygyár keletkezett, melyekben szivarelőállítással foglalkoztak és magyar levelekből oly jó minőségű szivarok készültek, hogy a fiumei szivarok e század első felében híresek voltak.

A fiumei kisebb magángyárakban 50 gyártó összesen 250—300 munkással évenként mintegy 21 millió darab szivart, 40.000 mázsa burnót és 28.000 mázsa pipadohányt állított elő, de ezen gyártmányok a helyi szükséglet kielégítése mellett rendszeren tengeri uton külföldre, úgyszintén Isztriába, Triesztbe és Krajnába csempésztettek.

Erdélyben tulajdonképeni gyárak nem keletkeztek, hanem inkább csak egyes személyek foglalkoztak gyártmányok előállításával; akadtak ugyan nagyobb vállalkozók is, kik legfeljebb néhány segéd munkást vettek igénybe, így pl. Nagy-Szebenben 8 helyen 30 munkással évenként mintegy 100.000 drb szivar készült; Segesváron egy Bolder nevű egyén 3 munkással évenként 30—100 mázsa burnót készített, melynek jó kelendősége is volt.

A mi *Horvátországot* és *Szlavoniát* illeti, a hatóságok ott — épúgy mint Fiumében — nem gyakoroltak befolyást az iparra és különösen a dohánygyártásra, mely bár kisebb gyárakban, de eléggé tekintélyes mérvben üzetett.

Bárkinek is meg volt engedve tetszése szerint üzletet vagy ipari foglalkozást folytatni, hatósági engedély nem követeltetett, adó pedig hol egyáltalában nem, hol önkényesen szabott meg.

Zágrábban 6 gyártó 50 munkással 4 millió darab szivart,

Warazsdon 12 gyártó 80—90 munkással 2 millió db. szivart, 198.000 m. warazsdi mártásolt burnótot, 2.500 m. különféle másfajú burnótot és 30.000 m. pipadohányt,

Zengben 5 gyártó 7 munkással 600.000 darab szivart,

Királyvárosban 3 gyártó 100 munkással 9 millió darab szivart,

Bellovárt 2 gyártó 8 munkással 500.000 drb szivart,

Buccariban 7 gyártó 50—60 munkással 4 millió darab szivart, 6000 mázsa burnótot és 15.000 mázsa pipadohányt állított elő évenként megközelítőleg az egyed-
 áruságot megelőzőt időben.

Eszéken egy burnótgár szintén fennállott, melynek tulajdonosa a Temesvárt felállított osztrák kincstári gyárban ügyelőnek lett alkalmazva.

Mindeme városokban és egyéb helyeken még egyes személyek is otthon háziipar gyanánt foglalkoztak szivarok készítésével.

A Horvátországban és Szlavóniában előállított gyártmányok egy része — a fiumei készítmények módjára — csempészet tárgyát képezte.

A finomabb pipadohány csak a Pozsega táján nyert levelekből állítottatott elő, míg a közönséges fajú pipadohány nagyobbára hulladékokból és a szivargyártási célokra nem alkalmas levelekből készült.

A warazsdi burnót, mely a Braschko és Puszt-féle gyárakból került ki, mint finomabb fajú a jobb módu fogyasztók körében nagy kedveltségnek örvendett; az előállított egyéb közönségesebb burnótok ellenben oly alárendelt minőségűek voltak, hogy csakis a legalsóbb néposztály által használtattak.

Magyarországon a fentebb elősorolt helyeken kívül egyebütt a kis és jelentéktelenebb magán dohánygyártók száma tetemes volt.

A magángyárakon kívül létezett Magyarországon már az egyedáruság behozatala előtt egy osztrák kincstári dohánygyár is.

Ugyanis az osztrák dohányjövedék — illetőleg az ugynevezett bécsi Abaldó — gyártmányait akkoriban Magyarországon szintén árusítván, dohánygyárat állított fel Temesvárt, mely mai napig is fennáll és mint a magyar kincstár tulajdonát képező „temesvári m. kir. dohánygyár“ tartatik üzemben.

Egy osztrák kincstári dohánygyárnak Magyarországon leendő létesítésére vonatkozólag az első kezdeményező lépés a dohányjövedéki kezeléség javaslatára az akkori bécsi udvari kamara által 1845-ben tétetett.

Azon időtájt az osztrák dohányegyedáruság gyors fejlődésnek indult és a dohány, különösen a szivarok elárúsítása oly emelkedést mutatott, hogy az osztrák gyárak legszorgosabb iparkodással is alig tudtak a fogyasztással lépést tartani, tehát további új gyárak felállításáról kellett gondoskodni.

Ugyancsak az 1845-iki évben az illetékes köröket már ama gondolat is foglalkoztatta, hogy a dohányegyedáruság Magyarországra kiterjesztessék.

Ezen fontos körülmény a tervezett új gyárak helyeinek megválasztásánál különös figyelemben részesített és indokolásul oly módon használtatott fel, hogy a magyarországi viszonyoknak fejlődése esetleg szükségszerűen maga után fogja vonni a gyártást ezen országban, mely amugyis az osztrák jövedék nyersanyag-szükségletének legnagyobb részét szállítja, megkezdeni és ily módon következetesen

ama eszközöket előkészíteni, melyek netalán alkalmasaknak ismertetnének a kitűzött cél megvalósítására.

Folytatólag még akként érveltetett, hogy egy kincstári dohánygyárnak Magyarországon eszközendő felállításánál a kormány csak ugyanazon joggal élne, melyet ugyanott minden magánember igénybe vehet, ezenkívül a gyárnak életbeléptetésével bizonyíték nyújthatnék arra nézve, hogy egy kincstári gyárban előállított gyártmányok nem állanak a magánosok által készítették mögött és főként az ily gyárból kikerült gyártmányok előállítása — mert a nyersanyagok a helyszínén dolgoztatnak fel — népszerűbb színben fogna feltűnni, azok elárusításával pedig a fennálló ellen-szenv leküzdése mellett oly szokás honosíthatnék meg, mely a végszél felé irányuló törekvések megközelítését lehetőségessé tenné.

A jelzett fontos politikai tekintetekre való hivatkozással legfelsőbb helyre elő-terjesztett javaslat elfogadtatván, egy kincstári gyárnak Temesvárt — mint erre legalkalmasabb helyen — leendő felállítása még az 1845-iki évben határozatba ment.

Kérdéses gyár tehát tulajdonképen kettős célnak kívánt megfelelni, u. n. kiségitést nyújtani a többi osztrák gyárnak, főleg azonban a magyarországi eladásra szánt összes osztrák gyártmányokat az osztrák gyártási eljárások szerint előállítani, még pedig ama további külön feltevésben, hogy a gyártmányok fogyasztása ezáltal nagyobb lendületet veend.

A dohányjövedéki kezelőség által 1846 elején tett közelebbi részletes javaslat alapján a gyár Temesvárt egy kisebb és egy nagyobb gabona-hambárból (Schütt-Kasten) álló józsefvárosi kamarai épületben volt — ennek megfelelő átalakításával — kisebbszerű burnót-, pipadohány- és szivargyártásra, nemkülönben egy áruraktárral kapcsolatosan berendezendő.

Az átalakítási és építési munkálatoknak foganatba vétele (összesen 19.984 forint 27½ kr. p. p. költség-összege) még az 1846-iki év derekán rendeltetett el, de a gyár csak 1847 végével készült el, tényleg pedig az 1848-ik év elején kezdte meg működését.

Személyzeti létszámaként 1 kezelői, 1 ellenőri, 1 gazdasági, 1 irodatiszti és 4 ügyelői állás rendszeresített.

A bécsi udvari kamara által úgy a magyar udvari kancellária, mint a magyar udvari kamara megkerestettek, hogy a temesvári gyár életbeléptetéséről a magyar hatóságokat értesítsék s egyuttal ezen új vállalat számára felmerülő szükség esetén a kellő oltalom is kikérte.

Az 1848-iki évben a gyár teljes üzembe helyezhető nem volt és abban mind-össze legfeljebb 200 munkás foglalkoztatása mellett kizárólag szivargyártás folytatott, az is csak igen kis mérvben a magyarországi eladásra, mert az akkori magyar kereskedelmi miniszter az osztrák gyárakból származó nyers dohánylevelekre a Magyarországra való bevitelnél ezen évi július 1-től mázsánként 15 forintnyi beviteli vámot vetett ki, a temesvári gyár pedig külföldi nyersanyagokkal kellőképen fedezve nem lévén, a Magyarország részére megállapított alacsony eladási áraknál fogva a gyártmányok a magas vámot nem bírták el, egyébiránt kedveltségnek sem igen örvendtek s alig versenyezhettek a temesvári, nemkülönben a környékbeli, nevezetesen a szegedi és újvidéki magángyárosok készítményeivel; egyes kincstári árudák ismét a magyar hatóságok által bezáratván, a fogyasztás ez évben egyáltalában nagyon megcsappant.

A gyár tehát fennállása első évében tulajdonképeni rendeltetésének nem felelt meg, a szivarelőállítás a magyarországi eladás részére csakis a gyárban rendelkezésre maradt külföldi nyersanyagok mennyisége erejéig terjedő mérvben üzetett, egyéb előállítása tekintetében pedig kisegítésnyújtásra szorítkozott.

Később az üzem teljesen beszünttetett, a gyár maga a forradalom után a katonaság által kórháznak használtatott s csak az 1850-ik év első felében lett újból rendeltetésének átadva, midőn is egy teljesen újonnan felállított gyár jellegét öltvén fel, ez évben legfeljebb 4—5 millió db. szivar gyártása irányoztathatott elő.

Addig, míg a katonaság az épületekből kivonult, ideiglenesen egy bérelt helyiségben folyt a szivarelőállítás mintegy 100 munkással.

Bár a berendezés megvolt, burnótygyártás a temesvári gyárban egyáltalában nem üzetett, sőt a burnótygyártási czélokra szánt helyiségekben — tekintettel az időközben fokozódott szivarfogyasztásra — szivargyártási munkaasztalok állítottak fel és ezek benépesítése vétetett tervbe.

Pipadohánygyártás kisebb mérvben csak az 1850-iki év végétől kezdve folytatott és akkor — az osztrák kincstári gyártmányok eladása Erdélyre is kiterjesztetvén — a temesvári gyár rendeltetésévé az Erdély részére szükségelt gyártmányok előállítása tétetett.

A pipadohánygyártás különben már eredetileg is a kézi rendszer szerint rendeztetett be, t. i. emberi erővel hajtott vágógépekkel, melyek azonban oly szerkezetűek voltak, hogy később esetleg gőzgép segélyével is hajthatók legyenek.

Dohányvágógépek hajtására a lóerőnek igénybevétele akkoriban már teljesen mellőzendőnek véleményeztetett, különösen azon okból, mert a lóerővel hajtott gépek nem lehettek egyforma működésűek s Temesvárt csak gyenge lovak állottak rendelkezésre; ellenben a gőzgéphez megkívántatott tüzelő-anyag helyben könnyen beszerezhetőnek tartott.

Mindezekből kitetszik, hogy a temesvári gyár az egyedáruság behozatala előtt igen kis üzemterjedelmű volt és tulajdonképen vajmi keveset concurrálhatott a magyar magángyárakkal.

A dohánynak finomításával, készítésével s különösen közönséges szivarok előállításával honunkban az egyedáruság behozatala előtt kiválóan és legnagyobb részben egyes kereskedők, iparosok, sőt magánzók is foglalkoztak, de rendszerint nem kizárólagosan és inkább házilagos gyártás gyanánt, továbbá különösen az utóbbiak hatósági engedély nélkül s eme foglalkozásuk után adót sem fizetve.

Egyáltalában majd minden helyen több-kevesebb ember foglalkozott vagy megrendelésre, vagy currens eladásra szivarkészítéssel, helyenként tekintélyesebb mennyiségben is, de teljes szabad ipari foglalkozás gyanánt és így különösen oly vidékeken, a hol dohány nem termett, még kisebb falukban is lehetett — többnyire izraelita — családokat találni, melyeknek tagjai szivarokat készítettek és azokat a szatócsoknak adták el.

Az egykori magyar gyártmányok megítélésénél az u. n. házi készítményeket kell tehát szembeállítani a rendszeres üzlettel bíró gyárak áruival, mely utóbbiak általában nagyobb becszel bírtak, mert a különböző nyersanyagok kezelési módja és a czélszerű segélyszerzőkkel mesterileg is folytatott gyártás folytonos felügyelet alatt történt.

A pipadohánygyártás ugyyszólván a legalacsonyabb fokon állott, mert e téren rendszeres gyártás — egyes gyárak, főképen Pest kivételével — alig üzemelt, amennyiben a gyárszerű előállítás Magyarországon tulajdonképen csak szivarok és burnót készítésére szorítkozott.

A termelők pipadohánykészítéssel nem igen foglalkoztak, különösen a szegényebb termelő nem, a ki jó dohányát eladta, a magának fentartott rosszabb vagy zöld leveleket egyszerűen kezével morzsolta össze s úgy tömte meg pipáját; a jobb módu termelő ismét visszatartotta saját terméséből az ízlésének megfelelő, de csak a saját szükségletének kielégítésére elegendő leveleket s ezeket azután megvágatta.

Termelést nem üző fogyasztóknak zöme a vásárokon különösen válogatott leveleket csomókban vett össze s azokat tetszése szerint maga vágta meg; a jobb osztályból való fogyasztók pedig válogatott kerti levelekből — társaságban vagy ki-ki magának — egy mázsát, vagy 50 fontot vásároltak és azokat másokkal vágatták fel.

Hasonlóképen a kiskereskedők és szatócsok is többnyire a dohánykereskedőktől vásároltak dohányt, melyet felvágattak és különböző nevezetek alatt bocsátottak áruba.

Nagyobb helységekben és városokban u. n. dohányvágók jártak házról-házra készülékeikkel (mint mai nap egyes vidékeken a káposztavágók) s olcsó pénzért, vagy naturális kiszolgáltatásért felvágták a dohányt koczkára (rövidre), vagy laskára (hosszúra).

Vagyonosabb vállalkozók oly vidékeken, hol dohány nem termett, a vásárok alkalmával Pesten, Váczt, Tokajban, Keresztúron, Debreczenben, Károlyban, Kani-zsán stb. vagyoni állapotukhoz mérten dohányleveleket vásároltak, azokat beraktározták és 3—5 mázsás bálókban kisebb gyártóknak adták el, kik azokat részben szivar-előállításra fordították, részben pipadohánynak vágták fel; eme gyártmányok nagy része azonban a határszéli gyárosok által — mert többnyire ezek szorultak kérdéses dohánylevelekre — a birodalom többi részébe csempésztetett be.

A pipadohány-fogyasztás forrását nagyobb mérvben a gyárak már azon okból sem igen képezhették, mert a pipadohányt fogyasztók zöme maga termelte dohányát, még pedig ki-ki a mennyi neki kellett, vagy a milyen neki tetszett; viszont a magyar ember leginkább csak szűz-dohányt kívánt szini és az ettől eltérő minőségű, erjesztett vagy mesterségesen szárított, részben még festéssel s kénezés mellett előállított gyári készítésű pipadohány ízlésének meg nem felelvén, igényeit sem tudta kielégíteni.

A burnótyártás ugyan már valamivel emelkedtebb, egészben véve mégis meg-
 lehetős alacsony fokon állott és kevés kivétellel csak silányabb minőségű gyárt-
 mányokat szolgáltatott.

Az említésre méltó előállítási helyek voltak: Pest, Kassa, Pozsony, Varazsd, Fiume, Eszék, Zágráb, melyeken mennyiségileg is a legtöbb burnót készült.

A honi burnótok az egész országban a legrövidebb módon állítottak elő, így, még a Fuchs-féle gyárban is mindazon burnótok, melyek nedves uton való eljárás szerint készültek, teknőben kézzel kevertettek és vegyítették, mely eljárás egyrészt nagyon fáradságos, másrészt igen hosszadalmas volt, úgy hogy 4 munkás naponként alig tudott 100 font burnót előállítani, míg a jelenlegi keverőgépek segélyével naponként 750 kilogrammot vagyunk képesek producálni.

A burnótok előállításával foglalkozott kisebb gyárosok nyáron a kereskedőktől rendszerint dohányhulladékokat, vagy silányabb minőségű leveleket vásároltak, azokat a napon szárították és azután megőrölték.

Ha gyártmánykészleteik elfogytak, a raktárakon levő dohánykészletet fűszerezett sóslével megnedvesítették s megkeverve erjedésnek hagyták indulni, elvégre pedig csontfeketével megfestették.

Ily gyárakban különben egész éven át folytatott rendes gyártásról a munkásoknak naponkénti állandó foglalkoztatásával, ugyszintén kellően raktározott dohánylisztből nagyobb készleteknek rendelkezésre állásáról szó sem volt.

Jobb gyártmányokat szolgáltattak Fuchs és Kunig pesti gyárai, de a kitűnő minőségű burnót külföldről szereztetett meg.

Fuchs és Kunig burnógyártmányaik minőségét a 30-as évek vége felé annyira javították és azoknak oly keletet biztosítottak, hogy sok gyár Pesten és ezen kívül a gyártással kénytelen volt vagy teljesen felhagyni, vagy azt legalább is nagyon reducálni.

A burnógyártás egyébiránt igen jelentéktelen és szűk körben mozgott s különösen a nedves uton (abárlással) előállított magyar burnótok nem is nagyon voltak ismeretesek; inkább kedveltettek a minden vegyrész nélkül és száraz uton készült magyar burnótnemek, melyek közül főképen a diószeghi, jánosházi és debrői Németországban is szívesen fogadtattak s jelentékeny kivitelnek örvendtek.

Tekercsdohány (fonott pipadohány) csak nyugati Magyarország néhány helyein az osztrák tartományokba való átcsempészés végett készítettett, de rendszerint rosszul és alárendeltebb minőségben.

A szivargyártás aránylag legnagyobb terjedelmet nyert s amennyiben csak a szivar volt akkoriban némi fényűzés tárgya, a szivargyártás mondhatni előrehaladtabb fokon is állt; mindazonáltal kevés gyáros találkozott, ki egész éven át rendszeren és nagyobb számu munkást foglalkoztatott volna.

Egyedül Pesten és a vidéki nagyobb magángyárak folytattak állandó jelleggel és kiterjedtebb szivargyártást; a szivarok legnagyobb része különben úgy jött létre, hogy házon kívül csináltatták azokat.

Igy például Pesten a gyárosok, kereskedők és szatócsok a Ferencz-, József- és Terézvárosban lakó szivarkészítőknél adták át a dohányleveleket és ezektől a kész szivarokat kapták vissza hulladékkal együtt, kifizetvén nekik a kialakított munkabért; szivarok azután nagyság, szín stb. szerint különválasztva, különböző feliratokkal ellátott csomagokban vagy ládácskában árultattak a fogyasztóknak.

Pesten a szivarelőállítás jelentékeny volt és az itt évenként gyártott szivarok összmennyisége 100 millió darabra becsültetik; Magyarországnak és Erdélynek, sőt Horvátországnak is nagy része szivarokkal Pestről láttatott el.

Ezenkívül a szivargyártás nagyobb jelentőségre emelkedett még: Pozsonyban, Temesvárt, Szegeden, N.-Kanizsán, Pápán, Szegszárdon, Fiumében és Zágrábban, de a kisebb szivargyárosok és egyes szivarkészítők az ország sok más helyén voltak találhatók.

Felemlítést érdemelnek még a vándor-szivargyártók (ambulante Cigarrenmacher), kik helyről-helyre járva, vagy a gazdasági majorokat rendre látogatva, ott néhány hétre elszegődtek, hogy a leszedett vagy bevásárolt dohánylevelekből szivarokat készítsenek.

Honi gyáraink közönségesebb fajuak mellett kiválóbb minőségű szivarokat is gyártottak, erősen concurrálva, hogy jobb, tetszetősebb formájú és hangzatosabb nevű fajokkal szolgáljanak; a Fuchs-féle gyárban a szivarokhoz már külföldi dohányokat is használtak borítéknak, de különösen belül (amerikait) s az onnan kikerült Portoricco-szivarok hollandi borítékkal legkivált kedveltettek.

A szivarkagyártás akkoriban teljesen ismeretlen maradt.

A finomabb dohány iránt való izlés nem igen lévén kifejlődve, a gyártás is az egyedáruság behozatala előtt a gyártmányok minősége tekintetében nem állott valami magas fokon már azon okból sem, mivel a magyar dohány azon időtájt valóságos finom gyártmányul nem szolgálhatott, másrészt mert külföldi (nevezetesen amerikai) leveleket csak egyetlen egy gyár, a Fuchs-féle használt.

A negyvenes évek elején kezdett az izlés a finomabb készítés felé fordulni, különösbbe a forradalmat közvetlenül megelőzőt időben vett azután a gyártás a magasabb igényeknek megfelelő lendületet, a szivargyártás helyesebb irányban a külföldieket utánzó minőségekben kapott lábra, viszont a fogyasztók fokozottabb igényei mindnagyon mérvben kezdtek előtérbe nyomulni.

Ezen években épült egyik gyár a másik után, számos kereskedő és iparos a kis városokban is szivarkészítéssel kezdett foglalkozni, elannyira, hogy a gyártás valóságos virágzásnak indult.

A mi a gyártásnak — mint magániparnak — jövedelmezőségét illeti, a kereskedők, iparosok és magánzók, kik gyártással s különösen szivarkészítéssel foglalkoztak, ebből meglehetősen nyereséget merítettek nemcsak azért, mert a dohány, melyből készítményeiket előállították olcsó áron volt kapható, hanem különösen azért, mivel nagy részben saját terményeiket dolgozták fel s így tetemes mennyiséggel is dicsekedtek; másrészt pedig még azért is, mert nagyobb befektetésekre vagy beruházásokra, úgy mint a gyárosok, nem kényszerültek.

A kisebb magángyárosok 40—50% nyereségre is tettek szert, a nagyobb magángyárosok azonban átlagban csak 20% haszonnal dolgoztak.

Igy pl. a jól szervezett Fuchs-féle gyár csak 17—20%-nyi nyereséggel dolgozott, mert az onnan kikerült gyártmányok önköltségei meglehetősen magasak voltak s különösen ama gyártmányok kerültek aránylag sokba, melyeknek előállításához külföldi anyagokat vett igénybe.

Megemlítendő még, hogy eme gyár 1846-tól 1850-ig magyar dohánylevelekért 387.373 frt 28 krt s külföldi dohányok vásárlásaért 102.903 frt 11 krt adott ki.

ELADÁS.

Midőn a dohánygyártás az egyedáruság behozatala előtt szabad magánipar gyanánt folyt, ekkor a dohányeladás szabad kereskedésként üzetett és legelterjedtebb módja az volt, hogy a gyártmányok, különösen pedig a dohányok szűz minőségben, levelekben, csomókban, legfeljebb koczkára vágva, mint mellék-czikk majdnem minden fűszerkereskedésben, vásárosoknál, szatócs-boltokban és az u. n. „kurta“ kereskedésekben árultattak.

A dohány nem kevésbé még maguk a termelők által adatott el a heti valamint az országos vásárok alkalmával, a hol amugy is mindenki — a helyi hatóságnak fizetett helypénz (Standgeld) ellenében — asztalán szivarokat vagy más dohányárut szabadon árusíthatott, így különösen a vásáros kofák többnyire csomózott vagy vágott dohányt.

Amennyiben ezenkívül a gyártás az eladással rendszerint együtt járt, a gyárosok is foglalkoztak eladással és készítményeiket úgy a gyárban, mint külön eladási helyiségekben bocsátván áruba, különösen a nagyobb gyárosok egyuttal dohánykereskedők is voltak.

Külön dohánykereskedéseket, illetőleg az akkoriban ugynevezett „dohányzók“-at főleg Pesten és Budán, továbbá a nagyobb vidéki városokban lehetett csak találni; ily kereskedések azonban kizárólag dohányeladással ugyszólván az egész országban nem igen foglalkoztak és a dohányeladás — mint külön jövedelmet képező foglalkozás — csak ritkán fordult elő, miért is tulajdonképeni dohányárudák vagy tőzsdék alig léteztek.

1840 előtt épugy mint a gyárakra, a kereskedőkre nézve sem voltak külön megszabott törvényes intézkedések érvényben.

Az 1840-ben alkotott és a kereskedőkről szóló XVI-ik törvényczikkely — melyre már a dohánygyártás alatt történt hivatkozás — első fejezetében „a kereskedés kezdetéről“ következő határozmányokat foglalta magában, u. m.:

1. §. „Törvény előtt rendes kereskedőnek csak az tartatik, ki kereskedési czimét (Handlungsfirma) az alább következő szabályok szerint bejegyezteti és kereskedéséről rendes könyveket vezet.“

3. §. „A kereskedési czimnek bejegyzése történhetik vagy: a) a váltó-törvény-széknél, vagy b) az illető törvényhatóságoknál.

4. §. „Az, a ki a váltó-törvény-széknél kívánja kereskedési czimét bejegyeztetni, azt a váltó-törvény II. Részének 3-ik fejezetében megállapított határozatok szerint köteles teljesíteni s a bejegyzés után oly kereskedőnek tekintetik, kinek a váltó-törvény I. Rész 2-ik fejezetében 10. §-a a saját váltókra nézve teljes mértékű váltó-képességet tulajdonít.“

5. §. „A ki pedig a váltó-törvénytől magát be nem jegyezteti, tartozik magát az illető törvényhatóságnál és pedig sz. kir. városokban s oly mezővárosokban, melyek első bírósági hatóságit rendes tanácssal el vannak látva, a városi tanácsnál, — egyéb helyeken pedig a vármegyénél bejegyeztetni.“

6. §. „Ezen hatóságoknál a bejegyzés következőképen történik: az, a ki magát bejegyeztetni kívánja, folyamodást nyújt be az illető tanácshoz vagy megyei gyűléshez, melyben egyszersmind megnevezi a kereskedés azon ágát, melyet rendesen üzni kíván és azon címet, mely alatt kereskedését folytatni akarja.“

E törvény életbeléptetése után is — úgy mint annakelőtte — csak az követeltetett meg, hogy sz. kir. városokban a városi tanácstól, vagy egyéb helyeken a megyétől szereztesse meg engedély alapján és az illetékek lefizetése ellenében a jogosultság akármily nyilvános kereskedéshez, de az eladás tárgyát képező áruk természetét illetőleg kutatások nem történtek s a megadóztatásnál egyedül az üzlet terjedelme volt mérvadó a hatóságok előtt.

Az engedély megadásakor egyes vidékeken rendszerint az évi adó is kiszabott az illetőre, de nem egyedül a dohányeladásért, hanem mert egyáltalában önálló kereskedést folytatott, tehát tartozott mint bárminemű más foglalkozás után kereseti adót fizetni, mely 1—10 p. forint között váltakozott.

Az adó megszabása körül egyébként ugyanazon eljárás követtetett, mint a mely a dohánygyárosoknál előadatott.

Kisebb helyeken engedély rendszerint nem követeltetett, vagy legfeljebb a helyi hatóság hozzájárulása és csakis a földes uraságoknak taksát, ugyszintén a megyei adópénztárba a dicák után eső adót kellett fizetni.

Ki a városi tanácstól vagy megyétől nyert engedély alapján nyilvános eladási helyet tartani volt jogosítva, vagyis nyílt üzletet vezetett, abban tetszése szerint dohányárúkkal is kereskedhetett, viszont ha valaki az engedélyt egy dohánykereskedésre szerezte meg, abban nemcsak gyártmányokat és dohányzó-szereket, hanem a legkülönbébb tárgyakat is eladhatta.

Igy például még a pesti dohánynagykereskedők közül is Fuchs — ki egyébiránt a legkiterjedtebb dohánykereskedést folytatta az országban — többek között viaszszal és stearin-gyertyákkal kereskedett, ugyszintén egyéb üzlettel is foglalkozott, a mint azt az alkalom magával hozta; Medecz egyuttal pipafaragó volt és a legtöbb diszmű-tárgyat adta el, nemkülönben pezsgőt is; Kunig pedig tulajdonképen edénykereskedő volt. Jellemző még a negyvenes évekből fenmaradt ama feljegyzés is, hogy Pesten akkoriban egy dohánykereskedő létezett, ki boltjában több sétatatot mint dohányt árult.

Hogy Pesten és Budán, továbbá a nagyobb vidéki városokban külön megnevezett dohánykereskedések fordultak elő, ez ama körülményre vezethető vissza, hogy míg egy fűszer vagy egyéb kereskedés megszerzéséhez felszabadító-levél (Lehr-Brief) és szolgálati bizonyítványok voltak előmutatandók, egy szatócsüzlet megkezdésére még a szaporítás szükségességének is fenn kellett forognia, addig egy dohánykereskedés megszerzéséhez mindezek kevésbé követeltettek meg, miért az engedély is könnyebben volt megkapható.

1847-ben Pesten 80, Budán 10 engedélyezett dohánykereskedés létezett, de ezeken kívül sok más kereskedő és árus (összesen mintegy 4—500) foglalkozott dohányeladással.

A dohánykereskedők egyáltalában czéhtelenek voltak és a kereskedelmi testületek kebelébe sehol sem tartoztak; egyébiránt közülök csak kevesen voltak bejegyezve, vagy olyanok, kik rendes üzleti könyveket vezettek volna.

Honunkban régebben a dohány élvezeti cikk gyanánt csakis mint burnót és pipadohány szolgált, még pedig a burnótozás mellett a koczkára vágott és számos faj szerint kevert dohánynak kurta v. hosszú száru pipákból való szivása volt általánosan elterjedve.

Később, különösen az 1848-at megelőző években a hosszúra vágott dohány, valamint a mindig nagyobb és nagyobb mérvben használt szivarok kezdtek tért hódítani; e mellett kelendőségnek örvendtek a külföldről behozott burnótok, pipadohányok és szivarok is, ellenben a szivarkázás teljesen ismeretlen maradt.

A finomabb dohány iránti izlés korábban nem igen volt kifejlődve s. csak a negyvenes években kezdtek a fogyasztók mindjobban és fokozottabb igényeket támasztani, midőn is egyedül a szivar képezte némi fényűzés tárgyát.

Dohánygyártmányok, nevezetesen szivarok fogyasztására nagyobbrészt csak a városi lakosok voltak utalva, mert különben a fogyasztók zöme maga termesztette tetszése szerinti mennyiségben és fajban a pipázáshoz való dohányt.

A fogyasztó közönség nem ugyan a finom izlésnek megfelelő gyártmányt, de nagy bőségben és felette olcsón kapta nagyobbára a kívánt dohánykészleteket, melyeknek kelendősege még azon okból is tetemesen nagy volt, mert a fogyasztók igyekeztek nagyobb mennyiségnek beszerzése által jó és olcsó állott szivart, valamint ó-dohányt alapítani házaikban.

Ezen körülmény is egyik oka annak, hogy a gyártók vagy kereskedők készletei leginkább uj anyagból és uj készítményekből állottak.

A belföldön készült közönségesebb burnótnemeket, milyenek a bécsi, kassai és warazsdi mártásolt (pác) voltak, a gyáros mázsánként 8—10 forinton adta el a dohánykereskedőnek, ez utóbbi pedig azok fontját körülbelül 6—10 pengő (8—14 váltó) krajczáron árulta a fogyasztóknak.

Eme gyártmányok a boltokban rendszerint nem is mérlegeltettek, hanem a vevők dobozai (burnót-szelenczéi) 1 váltó krajczárért telítették és e mellett az eladók még tekintélyes haszonra tettek szert.

Jobb burnót-gyártmányok ólom-szelenczékben árusítottak nagyban 14—20 p. forinton mázsánként és kicsiben 16—30 p. krajczáron fontonként.

Finom Rapé-nemek fontja 48 krajczárba került; a különös gonddal válogatott levelekből készült és finom porrá törött sárga burnót fontja 2—4 pengő forinton adatott el, de egészben véve csak csekély fogyasztása volt, mert a fogyasztók ily burnótot vásárolt levelekből maguk is készítettek.

Ezekon kívül külföldről szerzett burnótok is fogyasztattak, melyek ugyszólván egyedül képviselték az országban a kitünő minőségűt és fontonként 1 frt 30—2 frt 40 krba kerültek.

Fonott pipadohány (tekercsdohány) az országban nem volt keresett cikk és csak a nyugati határon csempészkedés végett állítottatott elő.

A közönséges vágott pipadohány fontja 8—14 v. krajczárba, mázsája 13—14 forintba került; a magyar levelekből gyártott jobb fajta pipadohányok Pesten fontonként 14—20 krajczáron árultattak.

Közönségesebb fajú dohánylevelek csomókban nagyban mázsánként 12—18 p. frton, kicsiben fontonként 11—14 p. krajczáron, finomabb levelek csomókban, még pedig legjobb, közép és gyengébb minőség szerint nagyban 16—20, 12—16, 10—12 p. forinton mázsánként, kicsiben 24—39, 12—19, 8—10 p. krajczáron fontonként keltek el.

Különösen válogatott vittnyédi, verpeléti és letenyei levelek fontjáért a kereskedésekben egészen 1 p. forintig terjedő árt fizettek.

Török dohány kelendőségnek szintén örvendett, mely részint felvágva, részint levelekben Pesten fontonként 3—5 v. forinton kelt; ily dohány különben leginkább a Szerbia felé eső határon és a katonai határörvidéken fogyasztatott, ahova a Macedóniából származó dohány Szerbiából és Oláhországból csempésztetett be, mert bár $\frac{1}{2}$ okának ($1\frac{1}{8}$ bécsi font) vámmentes behozatala meg volt engedve, Belgrádon át és más pontokon mégis nagy csempészet üzetett.

A rendszerint 4—6 fontos kis bálakban átcsempésztett török dohányok gyengébb minőségűek voltak és a fogyasztók igen gyakran magyar dohánynyal keverve kapták azt.

Mig Belgrádban a legjobbnak elismert török dohány (Jenidscheből, Rumeliából) akkoriban okánként ($2\frac{3}{4}$ bécsi font) 1 frt 20 krba került, addig az átcsempésztett és alárendeltebb fajú dohányokért bécsi fontonként 1 frt—1 frt 20 krt kellett fizetni.

Török dohányokon kívül még amerikai pipadohányok is árultattak, de azokra fogyasztók csak kisebb számmal akadtak.

Magyar levelekből belföldön gyártott szivarokat nagyban ezer számra 4—10 p. forinton lehetett venni, áruk azonban 1845 körül, midőn a finomabb izlés lábra kapott volt felszökött, sőt olykor 15—20 frtra is emelkedett és ekkor százanként 24 krt—2 frtot p. p.-ben fizettek értők, — később 1846-tól kezdve, az osztrák jövedék gyártmányainak kiterjedtebb elárúsítása folytán, az eladási árak némileg ismét estek.

A közönségesebb magyar szivarok ára különben igen differált a kicsinybeni eladásnál, mert darabonként 1 v. krajczáron is voltak kaphatók, de a jobb fajták — mint pl. a híres szt-andrási szivarok — darabjáért még két p. krajczár is fizettetett.

Valódi Havana és Manila szivarok, ugyyszintén más külföldi készítésűek is az akkori viszonyokhoz képest eléggé tetemes mérvben fogyasztattak, különösen Pesten és Budán, mely városok a legfontosabb országos hatóságok székhelyei lévén, azokat már akkoriban is a magyar nemesség lakta és ugyanott jómódu középosztály tartózkodott.

A rajnai Poroszországból, Szászországból és az északi kikötőkből behozott külföldi szivarok nagyban ezer számra 13—70 forinton, kicsiben százanként 1 frt 36 kr—8 frton p.-p.-ben keltek.

A legtöbb ezen szivarfajok közül Pestre állítva ezrével csak 14 frtba került, minélfogva 20 forintnyi átlagos eladási ár mellett a nyereség 6 frt = 42·8% volt.

Utóbbi időben, midőn a hazai termékekkel szemben az osztrák jövedék mint versenytárs lépett fel, a száz számra 1 frt 28, 2 frt, 3 frt és 3 frt 50 krnyi árakon elárúsított osztrák jövedéki gyártmányok miatt a külföldi szivarok kelendősége megcsappant.

A Fuchs-féle pesti dohánygyáros czég tetemes mennyiségű külföldön gyártott szivarokat kapott többnyire Brémából és Brüsseltől, melyeket magas árakon adott el.

Az 1846-iki statisztikai adatok szerint Magyarországra 1677 mázsa külföldi szivargyártmány hozatott be; 1000 drbot 6 fontnak véve 27 millióval több szivar

áll elő és 1000-enként 6 frtnyi haszon mellett mindössze 162.000 frtra tehető az árusításból merített nyereség.

Felemlítendő még, hogy az 1838-iki vámtarifa szerint külföldről a birodalom valamennyi részébe való bevitelnél nyers dohánylevelekért per sporco mázsa 15 p. frtnyi és gyártmányokért mázsánként (a belső sporco súly után számítva) 40 p. frtnyi beviteli vám volt fizetendő, engedély-illeték azonban Magyarországon nem volt megszabva.

Nem lesz talán érdektelen e helyütt a honi gyártmányokról egyet-mást, a mi az akkori időből emlék gyanánt megmaradt, elmondani.

A belföldi készítésű szivarok nevei mintegy az eseményekkel haladtak, mert a mint egy-két kiválóbb alak, vagy valamely nagyobb szabású terv merült fel az országban, már ezekről nevezték el a szivarokat, melyeknek egyébiránt akkoriban többnyire magyar neveik is voltak, de a Fuchs-féle gyárból idegen hangzásuak nemkülönben nagy számmal kerültek ki.

A Medecz-készítette szivarok között voltak a „Deák” és a „Tisztujtási” nevűek; a Gschwind-féle gyár, mely főleg jó u. n. „Makk”-szivarokat készített, „Honvéd”, „István Nádor”, „Nemzeti” szivarokkal csalogatta a vevőket. Gschwind-nek czimképei is voltak (a szivarládácskáknak betétül), melyek üzleti helyiségét tüntették fel igen csinos és ügyes kivitelben.

Staffenberger az u. n. „Pannonia” szivarokban dolgozott, több fajtát készítvén e név alatt. — Hirschnek voltak: „Ipar, Király és Vasut” szivarjai. — Az „Ipar” szivarhoz csatolt vignetta Kossuth és Széchényi álló alakjait tüntette fel.

Báron, ki Szegeden működött, szegedi specialitásokkal szolgált s ugyyszólván helyi érdekű szivarokat gyártott. Neki voltak: „szegedi hölgy, szegedi őrsereg, szegedi halász, szegedi-pesti csatorna és szegedi csikós” szivarjai.

A Bruck-féle pápai gyár háromféle „kör”-szivart gyártott. Nagy divatban voltak még a „jurista, csárdás, vadász, Kubinyi, vigadó, korona, unio, munkás, Zrinyi és Kossuth” szivarok.

Hason megnevezésűek mellett a Fuchs-féle gyárból kikerültek még a „csillag, engedje, Árpád, Rákóczy, roffi, névtelen, István, Magyar korona, adó, remény, Nagyságos”, majd a forradalom idején a „granátos és nemzetőrségi” szivarok.

A gyárak természetesen mindenféle módon reklamirozták terményeiket s úgy attól sem riadtak vissza, hogy versekben dicsérjék a dohány vagy szivar jóságát.

Az egyik gyár az u. n. „Kölcsey” dohány dobozára ezt a verset nyomatta:

„Virraszt a böles és gondol sokat,
S itt s ott s mindenfelé
Eget, földet meghányogat
S csak néz maga elé.
Jámbor! miért epedsz mindég?
Jöjj, gyujts rá! Im vigan ég
Kék füsttel a pipa.
Derül előtted föld s ég
S nem lesz sehol hiba.”

Hogy gyártmányokban mily nagy volt akkoriban a választék, az legjobban abból ítélhető meg, hogy midőn a dohányegyedáruság behozatala folytán a magángyárosok

készítményei a kincstár által megvásároltattak, ez alkalommal a Fuchs-féle gyárban készletben maradt gyártmányokból:

28-féle faj	valódi Havana- és Manila szivar	(1000-enként	40—130	frt gyári nagybani eladási áron.)					
23 „ „	más külföldi készítésű	„ „	30—80	„ „	„	„	„	„	„
76 „ „	belföldi	„ „	4—50	„ „	„	„	„	„	„
10 „ „	külföldi	„ „	bűnmót fontonként 1	frt 12—4	„ „	„	„	„	„
10 „ „	belföldi	„ „	mázsánként	8—36	„ „	„	„	„	„
6 „ „	török levelekből készült pipadoh.	„ „	80—180	„ „	„	„	„	„	„
4 „ „	amerikai	„ „	54—100	„ „	„	„	„	„	„
16 „ „	belföldi	„ „	4—60	„ „	„	„	„	„	„

találattott elő, vagyis mindössze 173 faj gyártmány.

Mindezen gyártmányok az első öt (I—V. számú) táblázatban vannak részletesen felsorolva a készletben maradt mennyiségek, ugyszintén a (gyárosok által megszabott) nagybani eladási árak kitüntetésével.

I. számú táblázat.

Valódi Havana- és Manila szivarok.					Külföldi szivarok (idegen gyártmány).				
Tétel szám	Megnevezés	Készlet darab	Nagybani eladási ár per mille		Tétel szám	Megnevezés	Készlet darab	Nagybani eladási ár per mille	
			frt	kr				frt	kr
1	Manilla	5.000	40	.	1	Empresa	6.750	30	.
2	El Paseo	8.000	50	.	2	Figaro	10.250	30	.
3	Union	4.000	50	.	3	Las Delizias	4.500	34	.
4	Media-Regalias	14.250	50	.	4	Napoleon	1.800	34	.
5	Hamburgo	13.500	50	50	5	Panatelas Marina	18.000	35	.
6	Primavera	19.000	50	.	6	Flora Regalia	4.500	40	.
7	Sirena	9.000	50	.	7	Las Indias	9.500	40	.
8	Consolation	38.500	55	.	8	La Fama	14.000	40	.
9	El Sol Superior I-ma	5.000	56	.	9	Soulere Panatelas	11.500	40	.
10	El Sol II-da	5.500	50	.	10	La Minerva Panatelas	5.000	40	.
11	El Sol III-tia	12.000	50	.	11	Uppmann (brémai)	3.750	40	.
12	Mulatta	19.000	60	.	12	Chinois		40	.
13	Alemana Superior	9.500	54	.	13	Dos Amigos	23.250	44	.
14	Semiramis	7.000	65	.	14	La Alemana	6.000	44	.
15	Cabargos	15.000	65	.	15	El Aquila	18.500	46	.
16	Ugues Esperanza	4.000	70	.	16	Diana Panatelas	22.500	48	.
17	Silva Primera	16.000	75	.	17	Uppmann (brüsseli)	14.000	50	.
18	El Sol Panatelas	5.000	70	.	18	Cabannos Carjaval (brémai)	24.000	50	.
19	Plantagen	3.750	75	.	19	Cabannos Carjaval (brüsseli)	11.000	50	.
20	Lira d'oro Panatelas	8.250	70	.	20	Lord Byron	3.000	60	.
21	Patron	14.000	70	.	21	Lopez Regalia	3.000	60	.
22	Media Regalia Tres Coronas	3.250	75	.	22	Ugues Panatelas	15.000	60	.
23	California primera	4.500	95	.	23	Fanni Elsler	8.500	80	.
24	Cabanos Prencades	4.000	100	.			238.300	.	.
25	Buon fumar Regalia	5.000	100	.					
26	Marina Regalia	3.000	100	.					
27	Uppmann Regalia	7.000	120	.					
28	Uppmann Cazadores	2.250	130	.					
		264.250	.	.					

II. számú táblázat.

M a g y a r s z i v a r o k.

Tétel szám	Megnevezés	Készlet darab	Nagybani eladási ár per mille		Tétel szám	Megnevezés	Készlet darab	Nagybani eladási ár per mille	
			frt	kr				frt	kr
1	Fiumei (kék papirban)	511.000	4	.		Áthozat . . .	4,227.000	.	.
2	" (rózsasz. ")	141.000	5	.					
3	Granátos	44.000	5	.	39	Névtelen, ládácskákban	39.000	15	.
4	Domingo	379.000	6	.	40	Hortensia, "	79.000	15	.
5	Portorico	246.000	6	.	41	Corinas, "	59.500	16	.
6	Havanna	272.000	7	.	42	István, "	32.000	16	.
7	Csillag	42.000	7	.	43	Cazadores, "	106.000	16	.
8	Ipar (kék papirban) .	103.000	7	.	44	Magyar korona, "	52.000	16	.
9	Marylandi	190.000	7	.	45	Miraflores, "	39.500	16	.
10	Trabuccos (kék p.) .	177.000	8	.	46	Panatelas, "	200.000	16	.
11	Amsterdami	65.000	8	.	47	Adó, "	35.500	16	.
12	Visegrádi	30.000	8	.	48	Vadász, "	10.500	17	.
13	Marylandi Hölgy . .	56.000	8	.	49	Remény, "	43.500	17	.
14	Engedje	17.000	8	.	50	Magyar Cabannos, lá-			
15	Nemzeti (kék p.) . .	71.000	10	.		dácskákban	39.500	20	.
16	Manilla Flora, Spániol	64.000	12	.	51	Iris, ládácskákban . .	73.000	20	.
17	Nemzeti (fehér p.) .	19.000	12	.	52	El Paseo, ládácskákban	67.500	20	.
18	Árpád	22.000	12	.	53	Nagyságos, "	12.000	22	.
19	St. Andrási	21.000	14	.	54	Dos Amigos Panatelas,			
20	Nyugotindiai, ládác-					ládácskákban	33.000	24	.
	kákban	666.000	7	.	55	Cabrera Habanna, lá-			
21	Vasut, ládácskákban .	58.000	10	.		dácskákban	55.500	25	.
22	Rákóczy, "	83.000	10	.	56	Perla Regalia, ládác-			
23	Csárdás, "	193.000	10	.		kákban	36.000	28	.
24	Evidencia, "	192.000	11	.	57	Cabannos Regalia, lá-			
25	La Fama, "	71.000	11	.		dácskákban	19.500	25	.
26	Lola Montez, ládác-				58	Oregon Habanna, lá-			
	kákban	44.500	12	.		dácskákban		25	.
27	Honi, ládácskákban .	41.000	12	.	59	Portorico, ládácskákban	310.000	22	.
28	Zrinyi, "	43.000	12	.	60	Cabannos II., "	195.000	25	.
29	Tres Coronas, ládác-				61	La Fortuna, "	122.500	28	.
	kákban	104.500	12	.	62	La Favorite	160.000	28	.
30	Manilla Pannonia, lá-				63	Dos Amigos	142.500	28	.
	dácskákban	22.500	13	.	64	California	66.000	30	.
31	Non plus ultra, ládác-				65	Zamora	188.000	30	.
	kákban	46.500	13	.	66	Silva	28.000	32	.
32	St. Andrási, ládácskák-				67	Ambrosia	33.000	34	.
	ban	227.000	14	.	68	Rencurell	90.500	36	.
33	Roffi, ládácskákban .	44.000	14	.	69	Perla Regalia		40	.
34	Media Regalia, ládác-				70	Trabuccos	37.000	40	.
	kákban	218.000	14	.	71	Empresa Superior . .	45.000	40	.
35	Alvarez, ládácskákban	80.500	14	.	72	Lord Byron	62.000	42	.
36	Marseillaise, "	49.000	14	.	73	Havanna Regalia . .	21.000	43	.
37	Rencurell, "	41.500	14	.	74	Casualidad	52.500	50	.
38	La Minerva, ládácskák-				75	Plantagen	142.000	16	.
	ban	32.000	15	.	76	Marseillaise	38.000	13	.
	Átvitel	4,227.000	.	.		Összesen	6,992.500	.	.

III. számú táblázat.

Külföldi burnótdohányok és finom debrői nemek.					Magyar burnótgyártmányok.				
Tétel szám	Megnevezés	Készlet font	Nagybani eladási ár fontonként		Tétel szám	Megnevezés	Készlet font	Nagybani eladási ár mázsánsként	
			frt	kr				frt	kr
1	Scolten	16	2	.	1	Bécsi pác, vörös . .	3,800	8	.
2	Robillard	51	2	.	2	Fekete pác, közönséges	14,500	10	.
3	St. Omer	34	2	.	3	Kassai, finom	13,600	16	.
4	Debrői sárga	168	1	12	4	Fekete pác, bécsi módra	28,750	20	.
5	Petrői	18	2	.	5	Hainburgi, finom . . .	2,300	28	.
6	Füzes-Gyarmathi . .	82	2	.	6	Galicziai, „	21,750	18	.
7	Cardinal	204	3	.	7	Rapé Burnót (király-rapé)	8,375	30	.
8	Spagniol	65	4	.	8	Hölgy-Rapé	850	30	.
9	Salgó-Tarján	11	4	.	9	Tonka-Rapé	25	34	.
10	Suli	20	4	.	10	Rózsa-pác	1,050	36	.
		669	.	.			95,000	.	.

IV. számú táblázat.

Török pipadohányok.					Amerikai pipadohányok.				
Tétel szám	Megnevezés	Készlet font	Nagybani eladási ár mázsánsként		Tétel szám	Megnevezés	Készlet font	Nagybani eladási ár mázsánsként	
			frt	kr				frt	kr
1	Basibaly	10,000	80	.	1	Götter-Melange . . .	75	80	.
2	Jenitschir	1,800	100	.	2	Három király (kék és zöld)	425	50	.
3	Drama	675	120	.	3	Három király (fekete) .	500	60	.
4	Teheran	850	150	.	4	Wanstaff	100	100	.
5	Bocsador	50	160	.			1,100	.	.
6	Mufti	300	180	.					
		13,675	.	.					

V. számú táblázat.

M a g y a r p i p a d o h á n y o k .								
Tétel szám	Megnevezés	Készlet		Nagybani eladási ár				Jegyzet
				mázsán- ként		korongon- ként		
		font	korong *	frt	kr	frt	kr	
1	Közönséges	5.900	.	4	.	.	.	* Egy korong
2	Jó közönséges	14.350	.	6	.	.	.	à 30 csoma-
3	Debrői II.	7.300	.	8	.	.	.	gocska ; 1 cso-
4	„ I.	3.875	.	12	.	.	.	magocska 3
5	Verpeléti, középfinom	1.975	.	16	.	.	.	lat.
6	„ No 2	3 550	.	24	.	.	.	
7	„ No 1	75	.	36	.	.	.	
8	Csetneki □	1.000	.	40	.	.	.	
9	Pesti Melange	700	.	50	.	.	.	
10	Verpeléti, válogatott	725	.	55	.	.	.	
11	Szt-Andrási	325	.	60	.	.	.	
12	Vasut és kávéház	103	.	.	1	24	
13	Kolizeg	33	.	.	2	.	
14	Király	41	.	.	3	30	
15	Vegyték	60	.	.	3	.	
16	3 király és katona-dohány	945	.	.	.	24	
		39.775	1.182	

A fogyasztás mérvének megállapítása nehézségekkel van összekötve már azoknál fogva is, mivel a dohányfogyasztás forrását a gyárak ugyyszólván csak a burnóra és a szivarokra nézve képezték, de a pipadohányra nem; mindazonáltal tekintettel arra, hogy a dohányegyedáruságnak a magyar korona országainak területén történt behozatalát követő öt első évben a jövedéki gyárakból évenként felhasznált dohánylevelek mennyisége átlagosan 211.320 mázsára emelkedett és figyelemmel az időközben előfordult tilalomellenes fogyasztásra, feltehető, miszerint a dohányegyedáruság behozatala előtt az évenkénti összefogyasztás átlag véve 250.000 bécsi mázsát semmi esetre sem haladott felül.

Egyesek által különben az évi fogyasztás 200 millió darab szivarra, 180.000 mázsa pipadohányra és 15.000 mázsa burnóra is becsültetett.

A mi az ugynevezett bécsi Abaldónak Magyarországon történt eladásait illeti, az osztrák jövedék, a magyarországi dohánytermelő vidékekkel mindinkább elevenebbé vált közlekedésnél fogva, ama gondolatot, hogy a birodalomnak az egyedáruság befolyása alatt álló részeiben működött dohánygyárakból származó készítmények elárúsítása Magyarországra kiterjesztessék, már e század elejétől fogva iparkodott meg-

valósítani és ily osztrák kincstári gyártmányok tényleg már 1801-től kezdve, de eleinte nagyon kis mérvben s egyedül csak burnótok, inkább kísérletképen adattak el Magyarországon.

Eme gyártmányok különösen kezdetben igen magas árakon bocsáttatván forgalomba, kelendőségnek sem igen örvendtek, miért 1824-ben azután — ugyancsak nagyobb politikai vagy pénzügyi kombinációk nélkül — az eladás már valamivel jobban szerveztetett és az eddigi eladási mérvnek némi kiterjesztésével az ebből várható bevételnek nagyobbítása czéloztatott.

Akkoriban egy eladási raktár szerveztetett Pesten, melynek vezetése egy a felosztott beváltó hivatatnál alkalmazásban volt és nyugdíjazott tisztviselőre bízott, a kinek ez eladásból származó jövedelemben kellett kárpótlást keresnie az általa feladott 700 p. frnyi nyugdíjáért.

Ezen tisztviselőnek a burnót — mert továbbra is csak annak elárusításáról volt szó — a hainburgi gyárból fontonkint 28 krnyi áron szolgáltatott ki és megengedtetett, hogy a megrendelése után eső pénzösszegeből eladási jutalék fejében 10%-ot javára számíthasson.

Azonkívül más magyarországi dohánykereskedőknek is — nevezetesen Pozsonyban — a burnót ugyanezen áron és feltételek mellett szolgáltatott ki, egyuttal pedig úgy a pesti eladási raktár vezetőjének, mint a kereskedőknek tetszésükre bízott azon árt megszabni, melyen ők a kincstári gyártmányt tovább eladni akarják.

Bár e feltételek az eladást közvetítők részére kedvezőek voltak, mégis csak kevés haszon hármlott a jövedékre, sőt az olcsóbb áron átengedett burnótnak elárusítása az osztrák határ felé eső magyar vidékeken könnyen érthető okokból hátránynak mutatkozott és azt a bécsi udvari kamarának az 1836-ik évben ott be is kellett szüntetnie, úgy hogy az eladás ezen évtől kezdődőleg pusztán csak Pestre szorítkozott.

A pesti eladási üzlet azonban továbbra sem igen prosperált, főleg azon okból, mert e mellett az egyedárusági jog gyakorlásának megfelelő berendezés és árhatározmányok ugyan némi módosítással, de mégis még elannyira tartattak szem előtt, hogy az eladási árak Pesten tényleg ugyanoly magasak voltak mint Bécsben; és ámbár az eladást közvetítő a forgalom emelésére minden lehető elkövetett, így a kincstári burnótot részben magyar gyártmányokkal keverve középáron adta el, mi mellett a jövedék is nyert, miután az ármérséklés folytán a fogyasztók köre némileg nagyobbodott, másrészt a kincstári gyártmányt magánkereskedőknek nagyban átengedte és ezekre bízta ezután, hogy magyar gyártmánynyal keverjék, vagy rózsaolajjal és egyéb illatos alkatrészekkel a fogyasztók kívánságai szerint preparálják, mégis alig tudott ily módon nyugdíjának aequivalensére vergődni, mely okból az eladási jutalékot mindinkább — sőt már 29%-ra is — emelni kellett.

A pesti eladási üzletben folytatólag is tulajdonképen a hainburgi gyár nevében gyakoroltatott az eladás joga és ily módon egyedül a hosszú évi szokás alapján maradt az osztrák jövedék részére biztosítva, mi mellett az üzlet a magyar hatóságok által a magángyárakkal egyforma bánásmódban részesítettven, olyképen is adóztatott meg akár egy magángyáros vagy kereskedő.

Az 1840-től 1845-ig terjedő 5 éven át a pesti eladásból összesen 20.109 frt folyt be, mely összegből a jövedékre elárusítási kiadás gyanánt — az eladást közvetítőnek jutalékával együtt — 5.124 frt esett, vagyis 20%-nál több.

A dohánygyedáruságnak a magyar korona országai területén való behozatalára nézve 1845-ben elfogadott határozott terv újabb ösztönzésül szolgálva, még ugyan-ezen évben arra bírta az osztrák jövedéket, hogy gyártmányai eladásának szélesebb alapon nagyobb terjedelmet adni kísérelje meg, mely módon a magyarországi eladás egyuttal a kittizött általános cél elérésére az előkészítő lépés gyanánt kívánt szolgálni és akként már határozottan magasabb pénzügy-politikai szempontokból kiinduló eljárás jellegét öltötte fel.

A mennyiben pedig mindaz, a mi az eladást illető kérdésben eddigelé Magyarországon történt korántsem nyújthatott kellő támpontot a tervezet lehetséges eredményének megbírlására, figyelembe volt veendő az, hogy a magyar magángyárosok és kereskedők mily gyártmányokat és mely árakon bocsátanak áruba.

Idevonatkozólag tehát — az akkori magyarországi fogyasztási viszonyokat is visszatükröztető — ama szempontok vezérelték közelebből az osztrák kezelőséget, melyek a bécsi udvari kamarához intézett előterjesztésben részletesebben következőkben fejtettek ki:

A közönséges paraszt ember, ha szükséges dohányát maga nem termeszt, nyomoruságos anyagot szí, de érte keveset is fizet. Polgárok és kézművesek örmest fizetnek az egészséges közönséges kincstári pipadohányt 3 latot tartalmazó nagyobb borítékban 1 p. krajczárjával.

A vagyonosabb osztály koczkára vágott kerti leveleket szí, melyek eléggé drágán fizettetnek és ha áruk fontonként 24 pengő krajczárban állapíttatnék meg s egyuttal gondoskodás történnék aziránt, hogy mindig egyforma gyártmány nyújtassék és a minőségben a fogyasztóra nézve annyira kellemetlen változások mellőztessenek, bizonyára vevőkre találnának. Ily dohányfajnak „Magyar kerti levelek” megnevezés lenne adandó.

Finomabb faj, különösen amerikai levelekből készült pipadohányok nincsenek forgalomban; török pipadohány igen finom vágattal úgy csomagocskákbán, mint csomagokban, nemkülönb a kiváló finom 3 király ugyancsak csomagocskákbán és csomagokban a megnevezés változtatása nélkül, végül a Krull „valódi Marylandi” megnevezés alatt a jövedéki árak felén, vagy harmadán kelendősegre számíthatnak.

Fonott dohányok az ország belsejében kevés figyelemben részesíttetnek, mert az azokhoz alkalmas levelekért, miután a szivargyártásnál borítékul értékesíttetnek, magas árt kell fizetni, részben pedig azért, mivel a munkabér ily gyártmányt nagyon megterhel. A kincstár ily gyártmányfajjal szintén csak kevés előnyt biztosítana magának, amennyiben még a teljes jövedéki eladási árban is aránylag igen kevés haszon rejlik.

A jövedéki szivarok valamennyi fajtája nagy fogyasztásra számíthat, ha az egyedárusági területen fennálló árakon adatnának el. A valódi Havana szivarok már most is nagyobb részletekben szállíttatnak a jövedéki raktárakból Magyarországra; a fogyasztó megfizeti a kincstár által követelt árt, ezenfelül még a szállítási költségeket is fedezi.

A burnótokat illetőleg Magyarország nem oly független a külföldtől mint a pipadohányok tekintetében, mert több, még pedig a jó burnótnemek külföldről hozatnak és oly árakat fizetnek érettek, melyek mellett a kincstár is nyerne. Magyarországon a fekete áztatott burnót hainburgi mód szerint, sőt még pécsi levelekből

az ugynevezett galicziai burnót is készül, mindkét fajon azonban felismerhető a kellően meg nem fekvő dohánylisztek felhasználása.

Hainburgi fekete áztatott, ugyszintén a finom és a Rapéhoz hasonló galicziai burnótok latonként $1\frac{1}{2}$ —2 v. krajczáron árulva nagy kelendőségnek fognának örven-den, mert ily árakon a magyar gyárak megfelelő nyersanyagok és tőke hiányában nem képesek jó gyártmányt előállítani.

Kiváló fontosságúnak tartatott továbbá olcsó kincstári gyártmányoknak eladását — a dohánycsempészet lehető meggátolása végett — Morva- és Stájerország felé a magyarországi határvonal hosszában kiterjeszteni.

Az illetékes körök tudniillik akként voltak informálva, hogy a Trencsén, Pozsony, Sopron és más vármegyékben a határszélen levő kisebb magángyárosok gátlólag hatnak a szerződésileg biztosított belföldön termelt dohányoknak a jövedéki raktárak számára való beszállítását illetőleg, a mennyiben a contractualista községbeli termelőket, kik arra kötelezték magukat, hogy termésüket a jövedéknek vagy magánkereskedőknek adják át, gyakran egész levélrészeknek alattomos eladására csábítják, a birtokukba került szép anyagot azután a csempészek számára válogatják, a kik érte körülbelül 1 v. frtot fizetnek fontonként (40 p. frtot mázsánként), a többi leveleket pedig Magyarországon a szegényebb néposztálynak adják el.

Számításba vétetett egyébként még ama körülmény, hogy a magyarországi magán-kereskedő a közönséges pipadohányt fontonként 18 kron alul nem adhatja el, a jobb fajtájú pedig még magasabb áron kel el, mely okból a galicziai határon az u. n. határszéli pipadohány-csomagocskák ($2\frac{6}{8}$ lat 1 kron) Mármaros és Liptó megyékbe vitetnek be és ha a jobb fogyasztó közönségnek az u. n. rudak (tekercsdohány) 24 frtért mázsánként szolgáltatnának, úgy a határszélen az eladás a magángyárosok és kereskedők részére kevésbé kifizetővé tétetnék, a mi által egyuttal a csempészet is aszthatatnék.

Mindezek mellett az illetékes körök teljesen tisztában voltak azzal, hogy a kincstári gyártmányok elárusítása Magyarországon csak oly feltételek mellett valósulhat meg, melyek lehetővé teszik a magángyárosokkal való szabad versenyt és e versenyben a fölény megtartását, vagyis a kincstári eladás csak az esetben látszott nagyobb mérvben keresztülvihetőnek, ha a gyártmányoknak oly jelleg kölcsönöztetik és az árukért oly árak szabhatnak meg, melyek a magyarországi viszonyoknak megfelelnek.

Az osztrák jövedéknek tehát a magyar magángyárosokkal és kereskedőkkel szemben versenytárs gyanánt kellett fellépnie, másrészt ismét gyakorlati módon ama bizonyítékot kívánta szolgáltatni, hogy a jövedéki gyárakban előállított gyártmányok ép oly jók, sőt még jobbak is a magánosok által hason árakon nyújtottaknál.

A bécsi udvari kamara az e tárgyban legfelsőbb helyre előterjesztett javaslatának támogatására még felhozta, hogy a kincstár jogosultsága a saját gyáraiban előállított gyártmányokat Magyarországon elárusítani kérdésessé nem tehető, mert csak ama jogot szándékozza igénybe venni, mely ott minden magánembernek a dohánygyártásra és eladásra nézve biztosítva van s bár pénzügyi tekintetben az eladásból befolyandó jövedelmet oly haszonnal járónak, hogy ez magában véve is indokul szolgálhatna az eladás meghonosítására nem nyilváníthatta, mindazonáltal a várható nyereséget eléggé kifizetőnek állította oda.

A javaslat legfelsőbb helyen helyesléssel találkozván, az osztrák kezelőség 1846 elején teljes erővel fogott hozzá az eladás szervezésének munkájához.

E célra mindenek előtt Magyarország számára a VI. számú táblázat alatt felvett eladási árjegyzék állapított meg, mely táblázatban egyuttal a birodalom többi részére nézve akkoriban érvényes volt eladási árak is fel vannak tüntetve.

Az árjegyzék egyedül a jövedéki készítésű szivarokra nézve maradt a két legolcsóbb faj kivételével ugyanaz, mely az osztrák eladási területen állott érvényben, míg a többi gyártmányok eladási árai leszállítottak.

A magyarországi kincstári eladási üzlet vezetésével a dohánygyárak bécsi igazgatósága bízott meg és az eladás legelőször Pesten s Budán szerveztetett, mely helyeken tényleg 1846. évi október 11-én meg is kezdetett.

A nagybani árulás Pesten a beváltási főfelügyelőségénél berendezett áruraktárra bízott, míg a pesti kincstári „Porcellan-Manufactur“-ral kapcsolatosan nyitott kincstári eladási raktár (Verschleiss-Factorie) a fogyasztók ama kényelmére, hogy szükségüket első kézből is beszerezhessék, kicsinybeni eladással foglalkozott.

Egyébiránt a kicsinybeni eladást külön azzal megbízott egyének eladási engedélyek alapján eszközölték, kik a dohányt a raktárból az eladási ár 10%-ának elengedése mellett készpénzért vették a raktárból, de kötelezve voltak a gyártmányokat a megszabott árakon eladni, azokat idegen dohányokkal vagy anyagokkal nem keverni és a kincstári gyártmányokon kívül más dohányokkal nem kereskedni.

Jogukban állt továbbá eladási helyiségeik czimtabláin a császári sast használni.

Az eladási engedélyeket a beváltó hivatalok pesti főfelügyelősége állította ki, engedélyt azonban csakis bejegyzett kereskedők nyértek.

Az árudák szervezésének megkezdtevel több tekintélyes pesti magángyáros és kereskedő a kincstári eladás ellen felszólalt, annak megszüntetését kérelmezte és sürgette, de természetesen eredménytelenül; kérésük elutasításánál pedig indokul felhozott, hogy a Philipps által alapított gyár sem veszélyeztette a többi gyáros létét, ugyszintén ezen külföldi embernek ama joga, hogy Magyarországon dohányt gyárthasson és árusíthasson kétségessé sohasem tétetett, a mennyiben pedig Pesten amugyis 80 magán dohánykereskedő létezik, ennél fogva a kincstári eladás csak kis mérvben járul az eladási helyek szaporításához.

Ugyanazon évben a kincstári eladás Szegeden, Debreczenben, Aradon és Tolnán is megkezdett, a nagybani árulás pedig az e helyeken fennállott dohánybeváltó hivatalokra ruháztatott, melyek tehát egyuttal kincstári áruraktárak gyanánt is működtek.

1846-ban még oly helyeken is, így pl. Kassán stb., hol beváltó hivatalok nem voltak, magáneladási raktárak is állítottak fel és az ily raktárak kezelését elvállalt egyének 16%-ig terjedő jutalékot nyértek.

Elrendeltetett továbbá, hogy az 1846. évi XVI. törvényczikkely 2. §-ának i) pontjában foglalt rendelkezésnek eleget teendő, mindenütt, a hol raktárak vagy árudák nyitvatnak, erre nézve az illető helyi hatóságoktól az előzetes engedély kikéressék.

A magyarországi eladásra szánt kincstári gyártmányokat a hainburgi gyár állította elő s kezdetben tervbe vétetett eme gyártmányokat — különösen a leszállított áruak visszacsempészésének megakadályozása végett — magyar felírással elcsomagolással ellátni, de ez tényleg nem történt meg, hanem a gyártmányok a

VI. számú táblázat.

Tétel szám	A gyártmány neve	Súly	Drb	Magyar- országi		Jövedéki	
				eladási ár p. p.			
				frt	kr.	frt	kr.
A) Burnótok.							
1	Hainburgi áztatott	1 lat	.	.	1	.	2
		1 font	.	.	30	.	55
2	Fekete áztatott	1 lat	.	.	2	.	3
		1 font	.	1	.	1	28
3	Albaniai	1 lat	.	.	3	.	3
		1 font	.	1	30	1	34
4	Galicziai	1 lat	.	.	2	.	3
		1 font	.	1	.	1	26
5	Galicziai Rapé	1 lat	.	.	3	.	3
		1 font	.	1	30	1	34
6	Levante	1 lat	.	.	1	.	3
		1 font	.	.	30	1	28
7	Tiroli	1 lat	.	.	1	.	3
		1 font	.	.	30	1	30
B) Vágott pipadohány.							
8	Közönséges magyar . . csomagocskákban	3 lat	.	.	1	.	3
9	Finom " " csomagokban	3 " "	.	.	2	.	4 1/2
		1/4 font	.	.	5	.	11
10	Vegyített " " csomagocskákban	3 lat	.	.	4	.	.
		1/4 font	.	.	10	.	.
11	Török " " csomagocskákban	3 lat	.	.	3	.	6 1/2
		1/4 font	.	.	8	.	20
12	Kiváló finom 3 király csomagocskákban	3 lat	.	.	4	.	6 1/2
		1/4 font	.	.	10	.	20
13	Portoricco " " csomagocskákban	3 lat	.	.	8	.	8 3/4
		1/4 font	.	.	40	.	40
14	Krull " " csomagocskákban	3 lat	.	.	10	.	11
		1/4 font	.	.	30	.	30
C) Szivarok (jövedéki gyártmány).							
15	Közönséges magyar	100	.	36	.	42
		.	1	.	2/3	.	1/2
16	Finom " "	100	1	.	1	28
		.	1	.	1/3	.	1
17	Közönséges Portoricco	100	1	28	1	28
		.	1	.	1	.	1
18	Finom " "	100	2	.	2	.
		.	1	.	1 1/2	.	1 1/2
19	Finom Cuba	100	3	.	3	.
		.	1	.	2	.	2
20	Kiváló finom Cuba	100	3	50	3	50
		.	1	.	2 1/2	.	2 1/2

Tétel szám	A gyártmány neve	Súly	Drb	Magyarországi		Jövedéki	
				eladási ár p. p.			
				frt	kr.	frt	kr.
	<i>Valódi Havana.</i>						
21	Regulares	100	4	40	6	.
		.	1	.	3	.	.
22	Millares communes	100	5	30	6	30
		.	1	.	3 1/2	.	.
23	Panatelás	100	7	.	7	.
		.	1	.	4 1/2	.	.
24	Regalias No 1	100	8	.	8	.
		.	1	.	5	.	.
25	" " 2	100	9	.	9	.
		.	1	.	6	.	.
26	" " 3	100	10	.	10	.
		.	1	.	6 1/2	.	.
27	" " 4	100	12	.	12	.
		.	1	.	8	.	.
28	Cazzadores	100	13	.	13	.
		.	1	.	9	.	.
29	Caballeros	100	16	.	16	.
		.	1	.	10	.	.
30	Lanzas	100	20	.	20	.
		.	1	.	13	.	.

birodalom többi részére nézve megállapított elcsomagolásban és német felírásokkal bocsátattak forgalomba.

Az eladás mindjárt az első időben elég jó lendületet vett és 1846. október 11-től ezen év november végéig terjedő 50 nap alatt az eladás 12.092 frtot tett ki, vagyis körülbelől már háromszor annyit, mint a mennyit az egész 1845-ik év — midőn az eladásból 3929 p. frt folyt be — eredményezett.

Az 1847-iki évben az eladás kiterjesztése folytatott és a magáneladási raktárakkal, illetőleg az u. n. főárusokkal, továbbá a kisárusokkal szemben az eddigi eladási engedélyek helyébe u. n. eladási szerződések léptek.

A nagybani áruházzal foglalkozó magánosoknak a kötött szerződések alapján nagyobb meghatározott kerületek jelöltettek ki kizárólagosan és bizonyos kiszabott jutalékok ellenében az eladásra, továbbá megengedettnek nekik, hogy kerületük határain belül tetszésük szerinti számban nyithassanak kis-árudákat jutalékukban való részvétel mellett.

A nagyárusoknak azonkívül hitel nyitott, még pedig olyképen, hogy csakis ezen hitelt tullepő összeg volt gyártmányokra szóló megrendeléseik alkalmával fizetendő.

A bevétel mindazonáltal az egész 1847-iki évben 45.417 p. frtnál magasabbra nem emelkedett, mert bár a jövedék a fogyasztókat minden irányban kielégíteni iparkodott, így pl. egy második erősebb fajú pipadohány fontonként 48 krnyi áron is bocsátott áruba, az ezen évben már nagyobb mérvben megindult agitációnál fogva az osztrák gyártmányok iránt táplált általános ellenszenvet leküz-

deni nem sikerült, a mennyiben pedig a magángyárosok is leszállított áron jobb árukat adtak el, tervbe vétetett az eladási árakat még továbbra is leszállítani, sőt el is határozatott már 1848. évi május 1-től ily alapon új árjegyzéket életbeléptetni, de ez a közbejött események folytán nem valósulhatott meg.

1847-ben — midőn a temesvári gyár már közel volt befejezéséhez — újból felmerült, de ezuttal ismét kivitetlen maradt ama terv, hogy magyar czimjelzékek használtassanak, mégpedig immár olyképen, hogy ezen gyárból kikerülő gyártmányok magyar felírások és megnevezések alatt bocsáttassanak áruba márcsak azért is, hogy a temesvári gyár nemzeti gyárként léphessen fel.

1848 elején már igen nagy oppositio fejtetett ki az osztrák gyártmányok ellen s az eladás következképp mindinkább csökkent.

Hozzájárult ehhez továbbá ama körülmény, hogy az akkori magyar kereskedelmi minister az osztrák gyárakból származó készítményeknek — az 1840 óta fennállott harminczad vámtarifa szerint való — vámmentes behozatalát megszüntette és azokra a magyarországi bevitelnél mázsánként 15 forintnyi beviteli vámot rendelt el.

A magyarországi eladásra 1848-ban a temesvári gyár csak keveset és egyedül szivarokat állíthatván elő, a gyártmányok legnagyobb részét még mindig a hainburgi gyár szolgáltatta; — az említett rendelkezés tehát azon oknál fogva, mert a Magyarországon igen leszállított árak mellett árusított burnótok és pipadohányok a magas vámot nem bírták el azt vonta maga után, hogy ezentul csakis ama gyártmányok szállítottak a hainburgi gyárból Magyarországra, melyek itt ugyanazon áron adtak el mint a birodalom többi részében.

A magyar kereskedelmi minister egyuttal a városi kapitányság útján a pesti eladási raktárt június 23-án becsukatta és Magyarország legtöbb helyén a kincstári árudák szintén hatóságilag tiltattak be, mely intézkedések ellen az osztrák pénzügy-ministerium ugyan azon érveléssel, hogy a 40-ediki törvények értelmében minden gyáros jogosítva van készítményei számára eladási raktárt nyitni, nemkülönben a pesti eladási raktár mindeddig magángyáros gyanánt tartatott és épen ezért olyképp is lett megadóztatva mint bármely más gyáros — óvást emelt, de az eladás elvégre a bekövetkezett általános politikai zavaroknál fogva teljes lehetetlenné vált s meg is szűnt.

Az eladás az 1848-iki évben 21.472 frtra apadt le.

1849-ben a törvényes rend helyreálltával az eladás ismét felvétetett s a cs. kir. csapatok bevonulásával némi lendületet vett, úgy hogy ez évben az eladás összesen 44.606 frtot jövedelmezett.

Ugyanezen év végén előkészületek tétettek az eladásnak Erdélyre leendő kiterjesztésére nézve, mely alkalommal egyuttal elhatározatott Erdélyben ugyanazon árakat alapul venni, melyek Magyarországon érvényesek; csakis a két legolcsóbb jövedéki készítésű szivarfaj ára emeltetett ekkor Magyarországon is fel és azokra a birodalom többi részében alkalmazott ár szabott meg.

1850-ben azután már az egyedáruság behozatala a következő 1851-iki évre el lévén rendelve, az eladás nemcsak Erdélyre terjesztetett ki tényleg, hanem az Magyarország minden vidékén a legszélesebb alapon mindjobban szerveztetett s ennek következtében ezen évben 165.406 frtnyi bevételt eredményezett.

Az eladásnak mentől szélesebb körre való kiterjeszthetése céljából, a mit ama körülmény is javasolt, hogy az 1848/49-iki események folytán, nemkülönben két évi

rossz termés után a dohánykészletek nagyobbára felemésztettek és a magángyárosok készítményei árban nagyon is felszökkentek, — az osztrák pénzügyminister 1850-ben elrendelte, hogy addig is, míg az egyedáruság törvényesen behozatnék, az árudák engedélyezése körül az eddigelé követett eljárás alkalmazandó és a jelentkező új árusok részére az engedély határozatlan időre $\frac{1}{4}$ évi felmondás kikötésével adassék meg, de e mellett azon feltétel, hogy az árusok csakis kincstári gyármányokkal kereskedhetnek, nem kötendő ki.

Ugyancsak már 1850-ben az egyedáruság előkészítése érdekében intézkedés történt, hogy Pesten és Budán, mely városokban akkoriban engedély mellett mintegy 105 dohánykereskedő s engedély nélkül ugyyszólván korlátlanul mintegy 500 más kereskedő foglalkozott magángyármányok elárusításával, az ily gyármányokkal való kereskedés a legszükségesebb mérvre szoríttassék le, a kereskedés egyáltalában csakis a tulajdonképeni engedélyes dohánykereskedőknek engedessék meg, új engedélyek ne adassanak és az engedély nélküliek a kereskedéstől eltiltassanak.

1851-ben márczius 1-ső napjáig, midőn az egyedáruság életbe lépett, az osztrák kincstári gyármányok eladása után a bevétel 59.751 forintot tett.

KIVITEL.

A dohánytermelésnek hazánkban történt meghonosultával ugyyszólván egykoru a dohánykivitel.

A kivitel részint az osztrák örökös tartományokba, részint a külföldre történt. Így például már 1728-ban a cs. kir. dohányraktárakban 408 mázsa 64 font magyar dohánykészlet találtatott.

A kivitel főleg az angol-amerikai háboru alatt, a mult század második felében és azután századunk első tizedének vége felé, mikor I. Napoleon a szárazföldi zárlatot rendelte el, volt igen tetemes.

Az 1779-ik évben Trieszten keresztül 1007 mázsa burnót és 32.731 mázsa leveles dohány vitetett ki külföldre; az 1780-ik évben pedig Fiumén és Buccarin keresztül 24.905 mázsa leveles dohány.

A kivitel az Abaldo elnevezés alatt ismert kirendeltségeknek az osztrák egyedáruság által történt felállításáig szabad és korlátoknak alá nem vetett volt; a kirendeltségek felállításának időpontjától kezdve azonban csak névleg volt szabad, a mennyiben a kivitel csakis a kirendeltségek egyikétől vásárolt szabadalmi levél alapján engedtetett meg.

Az osztrák jövedék 1783-tól 1818-ig, vagyis 35 év alatt 4.287.674 bécsi mázsa magyar dohányt vásárolt összesen 33.364.930 forint értékben, melyből átlagosan egy évre 120.779 bécsi mázsa 939.857 frttal esik. Az átlagár 7 frt 47 krt tett ki.

Ha azonban az osztrák egyedáruság által fizetett árakat összehasonlítjuk azokkal, melyeket a pesti piacz szabad kereskedése eredményezett, igen nagy különbségek nyomára és azon szomorú meggyőződésre jutunk, hogy Magyarország nemzeti jövedelme ezen időben érzékeny veszteségeket szenvedett.

Ugyanis az 1800—1818 közötti években, ezen időszakot négy cyclusra osztva, a következő átlagos árak jegyeztettek fel:

1800—1804 a pesti piaczon	10 frt 46 kr.
az egyedáruság által	5 „ 13 „
1805—1809-ig a pesti piaczon	31 „ 58 „
az egyedáruság által	11 „ 42 „
1810—1814-ig a pesti piaczon	36 „ 30 „
az egyedáruság által	4 „ 36 „
1815—1818-ig a pesti piaczon	43 „ 11 „
az egyedáruság által	10 „ 34 „

Miként ezen adatokból is látszik, az árak közötti különbség néha igen tetemes volt, minek magyarázatát részben abban lehet találni, hogy az egyedáruság ezüst készpénzben fizetett, míg a szabad piaczon az 1800-ik év óta mindinkább hanyatló értékű papírpénz forgott.

Ha tehát például az átlagos ár a pesti piacon 1811-ben, midőn a különbség a legnagyobb volt, 84 frt 5 krt tett ki bankóczédulában, ez a bankóczédulák azon évi átlagos árfolyamának figyelembe vételével a conventiós pénzláb szerint 7 frtnyi árnak felelt meg tényleges ezüst pénzben. Az egyedáruság azonban 3 frt 8 krajczáros átlaggal fedezte szükségletét, a mi az említett árnak alig felét tette ki.

Ezen nagy árkülönbség főleg azon nyomásnak tulajdonítható, melyet az osztrák jövedék a kirendeltség útján a termelőkre gyakorolt.

Ezen nyomás nem maradt következmények nélkül; az osztrákjövédéknek hatalmas versenytársa támadt egy magyarországi dohánykereskedők által alakított társulatban, mely nagyobb árak fizetése által a dohánykereskedést egészen kezére tudta keríteni, úgy hogy maga az osztrák jövedék is tőle volt kénytelen magas áron vásárolni.

Ezen helyzetből az egyedárusági főhatóság úgy keresett menedéket, hogy a kiviteli vámilletéket bécsi mázsánként 12 forintra emelte; a dohánykivitel ennél fogva teljesen fennakadt, úgy hogy az osztrák kormány kénytelen volt a vámilletéket 2 és 1 frtra, sőt 1824 óta 20 krajczarra leszállítani.

Ezen idő óta a kivitel megint emelkedett, sőt mondhatni, hogy az olasz, francia, németországi és németalföldi gyárak nagyobbára magyar dohányt dolgoztak fel; a külföldről igen sok pénz özönlött az országba, a dohánytermelés és az avval való kereskedés a közvagyonosodás egyik főtenyezője, a bevételek egyik főforrása volt.

Az 1819. évtől úgy az osztrák tartományokba, mint a külföldre történt kivitel mérvét a VII. sz. táblázat mutatja.

A külföldre kivitt dohánytól, mint már fentebb említett, 1824 óta mázsánként 20 ezüst krajczár vám fizettetett s az összes vámbevétel 1831-től 1840-ig 190.472 forintot, 1841-től 1850-ik évig bezárólag 185.420 forintot tett ki.

Az 1841-től 1850-ig kivitt mennyiségből 363.769 mázsa Fiumén, 85.507 mázsa Trieszten át, 31.104 mázsa déli Németországba, 29.834 mázsa Poroszországba, 20.295 mázsa Lengyelországba és 15.076 mázsa Szászthonba szállítottak.

A kivitel tárgya csak szegedi, debreczeni és pécsi dohánylevelek voltak. Kerti levelek a külföld által csak igen csekély mennyiségben vásároltattak.

1831-től fogva — midőn a kivitel ismét nagyobb lendületet kezdett venni — egészen 1850-ig bezárólag, a 20 évre terjedő időszakban az összes kivitel 5,623.628 mázsát (4,495.952 mázsát az osztrák örökös tartományokba és 1,127.676 mázsát külföldre) tett ki, minél fogva évenként átlagban az osztrák örökös tartományokra 224.798 mázsa, a külföldre 56.389 mázsa esik; míg az egyedáruság behozatalát megelőző utolsó decenniumban (1841—1850) az összes kivitel 2,641.589 mázsára (2,085.330 mázsára az osztrák örökös tartományokba és 556.259 mázsára a külföldre) rugott, tehát az osztrák örökös tartományokra 208.533 mázsa, a külföldre 55.626 mázsa áll elő évenkénti átlag gyanánt.

VII. számú táblázat.

	Az osztrák örökös tartományokba		A külföldre	
	kivitt dohánymennyiség			
	bécsi mázsákban			
1819. évben	133.390		43.016	
1820. "	91.612		57.923	
1821. "	118.997		51.930	
1822. "	13.446		61.578	
1823. "	88.201		27.269	
1824. "	163.740		34.017	
1825. "	171.962		44.078	
1826. "	148.637		52.489	
1827. "	71.431		49.750	
1828. "	?		?	
1829. "	?		29.158	
1830. "	?		49.754	
1831. "	234.255	}		
1832. "	208.527			
1833. "	119.505			
1834. "	179.004			
1835. "	130.093		571.417	
1836. "	327.641			
1837. "	150.678			
1838. "	365.718			
1839. "	358.728			
1840. "	336.473			
1841. "	228.160		72.832	
1842. "	129.323		76.111	
1843. "	158.824		83.458	
1844. "	214.535		54.423	
1845. "	211.625		55.571	
1846. "	363.675		77.447	
1847. "	267.552		56.402	
1848. "	337.422		101	
1849. "	23.199		?	
1850. "	151.015		79.914	

II. RÉSZ.

AZ 1851-TŐL—1867-IG TERJEDŐ IDŐSZAK.

A dohánygyedáruságnak behozatala iránt a múlt század folyamán több ízben történt, de a nemzet ellenkezésén mindenkor hajótörést szenvedett kísérletek után a jelen század 40-es éveiben pendített meg ismét, de ezuttal már bizonyos foku határozottsággal az eszme, a dohánygyedáruságot a magyar korona országainak területére kiterjeszteni, az idevonatkozó formászerű tárgyalások pedig az 1845-ik évre vezethetők vissza.

Eme évben ugyanis a bécsi udvari kamara és a magyar udvari kancellaria részéről — legfelsőbb parancsra — közös értekezlet tartatott a magyar királyság anyagi jólétének emelését célzó módoszatok tárgyában, mely alkalommal ama nézetnek adatott kifejezés, hogy a munkálkodásnak és köztevékenységnek — mint minden jólét és gazdagság igazi kútforrásainak — Magyarországon is okvetlenül lehetővé teendő valóságos értékeket létrehozni, vagyis a munkatermények számára hasznosíthatást és jövedelmező kelet lehetőségét kieszközölni.

Erre nézve egyuttal egyik feltételül a munkatermények keletjének útját álló mesterséges gátak eltávolítása jeleztetett.

A tárgyalás alapját képező feltételt illetőleg, különös tekintettel a Magyarországból a birodalom többi része felé irányuló forgalomra, a vám- és harminczadrendszer emeltetett ki ama fejtegetéssel, hogy a külfölddel szemben fennálló közös vámszövetség valóságos értékek teremtését az országban nem akadályozza, sem pedig azok keletjének az idegenbe útját nem állja; az ugynevezett közbeeső vámmal ellenben, mely a szabad közlekedést a magyar királyság és a birodalom többi része között többé-kevésbé nehezíti, csakis az adóviszonyok különféleségének szükséges következménye gyanánt oly célra szolgálónak jelöltetett meg, hogy ezek a szedett be- és kiviteli illetékek által kiegyenlíttessenek.

Ez okból általánosan elismertetett, hogy a helyzet szándékolt megváltoztatásaként egyedül ama iránynak fentartása illetőleg megvalósítása, mely szerint a közbeeső vámvonalteljesen megszüntetendő és Magyarország a birodalom általános vámszövetségébe teljesen és feltétlenül bevonandó — szülheti a kívánt eredményt, mert a szabad forgalomnak és a termények szabad kicserélésének okvetlenül és kiszámíthatlan jötevő következményekkel kell járnia a nemzeti tevékenység összes egyéb ágazatainak felelevenítésére nézve, az erről való meggyőződés pedig Magyarország lakosainak saját igazi érdekeiről felvilágosodott részében amugyis már mély gyökeret vert.

A közbeeső vámvonalteljesen megszüntethetésének egyik előfeltétele gyanánt a dohánygyedáruságnak Magyarországon való behozatala állíttatott fel, még pedig azon okadatulással, hogy az osztrák kincstár az ezen adóforrásból előálló évi mintegy 12 millió forintnyi tiszta jövedelemről nem mondhat le és mert másrészt a közbeeső vámvonalteljesen megszüntetése után a dohánygyedáruság végett való fentartása indokoltnak nem látszik.

A dohánygyedáruság behozatalának kérdésére vonatkozólag ugyan ama nehézségekre kellett mutatni, melyekkel ily új rendszabály a lakosság eddigi szokásával szemben találkozónék; egyuttal azonban beismertetett, hogy megfelelő és kiméletes mód alkalmazásával a kívánt cél elérésén annál kevésbbé lehet kételkedni, mert a közvélemény az országban sokkal kényesebb adókérdésekben a legújabb időben oly haladást tett, melyre még egy évtizeddel ezelőtt gondolni sem lehetett volna.

A felállított kérdés megoldhatására nézve egyébiránt pedig az tartatott, hogy minden siker attól függ, vajjon miképen készítették elő a közvélemény a tervbe veendő rendszabályt illetőleg és e tekintetben okvetlenül szükségesnek látszott arra figyelmeztetni, hogy az új rendszabály nem a kormány javaslatának, hanem mintegy önkéntes eredménye valamely befolyásos közeg okozta nyilvános hangulatnak tűnjék fel és ily módon a közönség az eszmével mindinkább megbarátkoztassék.

A kifejtett nézetek, illetve ama concret javaslat, hogy a dohánygyedáruság Magyarországra kiterjesztessék — mi által a közbeeső vámvonallal megszüntetése lehetővé tétetnék — legfelsőbb helyen is elfogadtatván, az idevonatkozólag megkívántatott előmunkálatok fogamatbatétele még 1845-ben határozatott el.

Az első teendők közé soroztatott az országgyűlést, illetőleg a rendek hozzájárulását a tervezett új rendszabálynak megnyerni iparkodni, másodsorban pedig a formai részt a termelési viszonyok, ugyszintén a fogyasztási szabályok figyelembe vételével a pénzügyi hatóságok útján kellőképen előkészíteni.

A mi az utóbbi szándékot illeti, annak megvalósítása a követett uton és módon nem igen mutatott haladást, mert egyelőre az osztrák kincstári gyártmányok elárúsítása egész Magyarországra kiterjesztve az eddiginél szélesebb alapra lett fektetve, Temesvárt pedig ezen gyártmányok előállítására egy osztrák kincstári gyár is lett felállítva, mely intézkedések ugyan az új rendszabály előkészítésénél kellő támpontnak nyerését és a gyártmányok általánosabb megkedveltetését célozták, de a kívánt eredményhez még sem vezettek, amennyiben kérdéses gyártmányokhoz az országban fűzött ellenszenvet leküzdeni nem sikerült s ez okból azok fogyasztása sem vett számot tevő mérvben lendületet, sőt az osztrák kincstári árudák felállítása és megnyitása épenséggel nagy s továbbra is megmaradt idegenkedéssel fogadtatott, ezenkívül ugy a magángyárosok, mint hatóságok részéről számos felszólamlásra szolgáltatott okot és egyáltalában oly nagy elégtelenséget szült, hogy formális oppositio fejtetett ki.

Ily körülmények között önértedődőleg a rendek sem voltak megnyerhetők a terv számára s hogy az országgyűlés foglalkozzék az egyedáruság behozatalának kérdésével, arról még kevésbbé lehetett szó.

A közbejött 48-as események folytán azután az előkészítő eljárás fonala természetsszerűleg végképen megszakadt és ismét csak az 1849-iki év végén, a törvényes rend helyreálltával vétetett fel, midőn is a magyarországi belviszonyokkal teljesen jártas hivatalos egyénektől vett előleges tájékoztató jelentésekre — az akkori osztrák pénzügyminisiteriumban kezdeményezett újabb tárgyalások során — elhatározatott a Magyarországon fennálló dohányügyi viszonyok tüzetesebb tanulmányozására egy részletes utmutatással s utasítással ellátott bizottságot kiküldeni.

Eme bizottság az 50-ik év elején Magyarországon, a szerb vajdaságban, a temesi bánságban és Erdélyben három főcsoportra osztva végezte munkáját, az egyes bizottsági csoportvezetőknek pedig kötelességükké tétetett lehetőleg bő és részletes információkat szolgáltatni.

A fentemlített tájékoztató és a bizottság tapasztalatairól szóló jelentések alapul vételével tétetett elvégre legfelsőbb helyre az utolsó végérvényes javaslat, melynek folytán a dohányegyedárúság a magyar korona országaiban, vagyis az akkori Magyar-, Horvát-, Tótországban, Erdélyben, a szerb vajdaságban, a temesi bánságban, a katonai határország s tenger mellékben tényleg az 1850. évi november 29-ről kelt császári nyílt parancsral 1851. évi márczius 1-vel hozatott be.

Ezen császári parancs következő általános s egyuttal főindokolásra volt fektetve:

„A birodalmi alkotmány 7-ik §-ban kimondott azon elv fogantatása végett, mely szerint az egész birodalom egy vám- és kereskedelmi vidéket képezend, 1850-ik évi június 7-én kelt nyíltparancsunk által Magyar-, Horvát-, Tótország, Erdély s a többi koronaországok közötti közbenső vámvonalon, az áruk be- és kivitelénél „vám-, harminczad- és mellékkilletékek“ nevezete alatt beszédett adónak megszüntetését f. é. október 1-től fogva elrendeltük s ezen illetékmentesség alól csak az álladalmi egyedárúságok tárgyait, továbbá az égetett szeszes folyadékokat, a sört és hust vettük ki.

Azóta, a közbenső vámvonal sorompóinak eltávolítására nézve, az égetett szeszes folyadékok és sörtőlő fogyasztási adónak Magyar-, Horvát-, Tótországban, Erdélyben, a szerb vajdaságban és temesi bánságban 1850-dik évi szeptember 29. kelt nyíltparancsunkkal megrendelt behozatala által további lépés történt.

Csak az álladalmi egyedárúságok, nevezetesen a dohányegyedárúság, képeznek még fontos akadályt a közbenső vámvonali forgalom minden korlátainak megszüntetésére. Mi az e célnak elérésére szolgálható rendszabályokat a legfigyelmesebb tanácskozás alá vétettük.

Sok évi tapasztalás nemcsak Ausztriában, hanem más álladalmakban is kétségen kívül tette, miszerint a legnagyobb nehézségekkel jár, a dohányegyedárúság helyét más közvetett vagy közvetlen adóval pótolni, mely hasonlólag magas jövedelmet, a fogyasztónak hasonlólag kevésbé érezhető terheltetése nélkül s a közvetett adóztatásra alkalmasabb tárgytól hajtana.

A mostani viszonyok pedig egyáltalában nem alkalmasak a dohányegyedárúságot pótlendő egy vagy többnemű adóztatásokbeli bizonytalan és veszedelmes kísérletekre.

Az álladalmi háztartás sürgős szükséglei ellenében a viszonyoknak úgy kellene alakulniok, hogy csak magasabb politikai s közzgazdászati tekintetből lehetne azon lényeges jövedelmekről lemondani, melyek a dohányegyedárúságból, ennek majdnem hetven évi fennállása óta azon koronaországokban, hol az divatozik, a nyilvános kincstárba befolyanak.

De egyébiránt is azon a birodalmi alkotmányban kimondott elvvel, miszerint az összes birodalom minden részei egyenlően tartoznak a közterheket viselni, semmi esetre meg nem fér az, hogy a birodalom egyik részére kivetett dohányfogyasztási adóval csak ezen részhez tartozó lakosok terheltessenek.

A császári nyílt parancscsal egyidejűleg egy dohányegyedárusági rendtartás — mint ideiglenes törvény — adatott ki, melynek első cikkében, az általános határozatok 1. §-a szerint a dohányegyedáruság fogalma következő sarkalatos alaphatározmány gyanánt nyert kifejezést: „A dohány, nyers vagy földolgozott állapotban, az álladalmi egyedáruság tárgyát képezendi, azaz: a jelen ideiglenes törvény határozata szerinti kizáró országfejedelmi rendelkezés alá vetendő.”

Midőn a császári nyílt parancs a fenthivatolt főindokolás alapján elrendelte, hogy „a dohányegyedáruság behozatalára vonatkozó ideiglenes törvény 1851-iki évi márczius 1-től fogva hatályba lépénd”, egyuttal azt is elrendelte, hogy „minden előkészületek megtétessenek, miszerint 1851-évi július 1-eig a közbenső vámvonalat s az azon fennálló vám- és harminczadi hivatalokat teljesen megszüntetni, az ottani ellenőrzésnek ideiglenesen megtartott rendszabályait eltörölni s az említett vámvonalon a kölcsönös forgalmat felszabadítani lehessen”.

TERMELES.

A nyílt parancsban világosan ki volt fejezve azon szándék, hogy az egyed-
áruság kiterjesztése által Magyarországon a dohánytermelésen alapuló bő jövedelmi
forrás ne csak azon állapotban tartassék fenn, mely által az államjövedék szükséglete
fedezhető leend, hanem olynemű intézkedések is tétessenek, melyek a termelőt ter-
ményének nemesítésére is buzdítsák és ennek kelendőségét a külföldön előmozdítsák.
Ez által Magyarország azon biztosítást nyerte, hogy a lajtántuli tartományokban a
dohánytermelésnek nagyobb kiterjedése nem fog megengedtetni s hogy a kincstári
dohányüzlet a nem magyar tartományokban elfogyasztandó mennyiségekre is a
magyarhoni dohánytermésre lett utalva.

Hogy ezen biztosításnak elég tétetett, kitetszik abból, hogy ámbár az egyed-
áruságnak Magyarországra történt kiterjesztése idejében az egész császári birodalom-
ban, Magyarhont és melléktartományait kivéve, csak déli Tirolban, Velenczében,
keleti Galicziában és Bukovinában volt némi csekély és a dohányüzlet szükség-
letét bizonyos sajátsterü fajokban fedező dohánytermesztés; ennek szaporítása,
daczára a belföldi dohányban többször beállott érezhető hiánynak, sohasem
következett be.

Az egyedáruság behozatalával megszűnt az országban eddig fennállott szabad
dohánytermelés és ezen időtől kezdve, a nyílt parancscsal egyidejűleg kiadott egyed-
árusági rendtartás határozmányainak megfelelően, csakis engedély mellett volt szabad
dohányt termelni, még pedig csakis az erre világosan kijelölt földterületeken. Minden
egyénnek, ki dohánytermeléssel akart foglalkozni, vagy írásban, vagy szóval kellett
ezt kérelmeznie.

Az írásbeli kérelem a termelési évet megelőző november havában volt az
illetékes községelőjáróságnál benyújtandó. Ezen kérelemben kitüntetendő volt
folyamodó vezeték- és keresztnéve, lakhelye, a község, melyhez lakhelye tartozott,
a dohánytermesztésre szánt földrésznek kijelölése, azon határjelek vagy mesgyék
helyszerű elnevezése, melyek között ezen földrész fekszik. A kérvény folyamodó
által sajátkezüleg volt aláírandó, vagy ha írni nem tudott, egy írástudó lakos által
folyamodó keresztvonásával ellátandó.

A dohánytermelés kérelmezésének másik módja a szóbeli volt, ennek szintén
a termelési évet megelőző november havában kellett megtörténnie és pedig vagy a
községelőjáró előtt, vagy egy külön ezen kérelmek átvételére kirendelt pénzügyi
hatósági személy előtt, ki a kérelmeket egy lajstromba felvette.

A községelőjárók a hozzájuk beérkezett írásbeli kérvényeket, nemkülönben a
szóbeli kérelmekről készített lajstromokat december 15-éig a járási pénzügy-
igazgatóságnak voltak kötelesek átadni.

A termelési engedély rendszerint csak azon évre volt érvényes, melyre az engedély megadatott; megengedettett azonban, hogy az engedély a termelő kérelmére, ha sem személyében, sem a dohánytermelésre szánt földrésztértermékében változás nem történt, a járásbeli p. ü. igazgatóság által még egy további évre meghosszabbíttassék. A termelési engedély illetékmentes volt.

Az esetben, ha a termelő az engedélyvel élni nem akart, ezt az illetékes községelöljárónak április 15-éig bejelenteni volt köteles és a lemondást az engedély hátlapjára feljegyezve az illetékes járási pénzügyigazgatóságnak visszaszolgáltatni tartozott.

Ha a kijelölt területen ültetni nem lehetett, vagy a termelő más területet kívánt használni, úgy ez szintén április 15-éig volt bejelentendő, hogy az engedély, ha a kérelem teljesíthetőnek találtatnék, megfelelőleg kiigazíthatassék.

A termelő az egész termelt mennyiséget köteles volt a kincstár raktáraiba beszállítani, nem volt megengedve abból bármilyen csekély mennyiséget is másnak átengedni, vagy másként a jövedék részére leendő beszállítás alól elvonni.

A termelő azonban kérelmezhetette, hogy az utolsó évi termésű dohány feletti intézkedést magának fentarthassa. Ilyen kérelmek a termelésre következő év január első napja előtt voltak a pénzügyigazgatóságnál benyújtandók; a hely, ahol a dohány az intézkedésre kiszabott határidő lefolyásáig tartatni szándékoltatott, szintén bejelentendő volt.

Ha a termelő a szabad intézkedési jogot megnyerte, terményét vagy a közhirre tett beváltási árért a jövedéknek eladhatta, vagy külföldre szállíthatta, vagy dohánykereskedési engedélyvel ellátott kereskedőnek külföldre leendő kivitel céljából eladhatta.

A határidő, a meddig a termelő termését megtarthatta, a termelési évet követő szeptember havánál tovább nem terjedt.

Ezen határidő lejártával a jövedék követelhetette, hogy a dohány, minőségének tekintetbe vételével az illető évre kiszabott beváltási árért a jövedéknek átadassék, vagy ha az átadás a jövedékre nézve célszerűnek nem találtatott, külföldre szállíttassék.

Azon dohány, melyre nézve a termelő a szabad rendelkezési jogot nyerte, addig, amíg az a jövedék által meg nem vásároltatott, vagy külföldre ki nem szállíttatott, hivatalos felügyelet alá esett.

A raktárnak, melyben az ilyen dohány tartatott olyannak kellett lennie, hogy azt a jövedék részéről ellenzár alá lehetett venni; ezen raktárba más tárgyakat lerakni, vagy a dohánynak bármiféle kezelését a jövedéki hatóság közegeinek felvigyázata nélkül teljesíteni nem volt szabad, végre olyan helyen kellett lennie, hogy a jövedék a felvigyázatot kellően gyakorolhatta.

A dohányegyedáruság behozatalával a most ecsetelt kincstári dohánytermelésen kívül a dohánytermelésnek még egy másik neme is engedélyeztetett és ez volt a saját használatra való dohánytermelés.

Azon birtokosnak, ki földbirtokát önmaga munkálta meg és dohánytermelési engedélyt kért, hogy a termelt dohánnyt saját használatra fordítsa, az engedély rendszerint megadatott, ha kimutatta: 1. hogy az egyedáruság behozataláig ilyen célra termelt dohánnyt, 2. hogy a termelésre szánt földrésztértermékében van, 3. hogy ezen földrésztértermék egy házi kertből áll, vagy legalább folyamodó lakhelyének közvetlen közelében fekszik és hogy az egy, ezen a vidéken divó szokás szerinti kerítéssel el van látva.

Ilyen saját használatra való engedélyért csak a családfőnek volt szabad folyamodnia, még pedig az ilyen kérelem a termelési év január 1-éig volt a járásbeli pénzügyigazgatóságnál benyújtandó.

A kérelemben a vezeték- és keresztnéven, lakhely, község és a termelésre szánt területen kívül a férfitársulatok száma, neve és kora volt bejelentendő. Az engedély nagysága folyamodó férfitársulatainak számának tekintetbe vételével határozott meg; az engedély azonban egy család számára 70 négyszögölnél nagyobb nem lehetett.

A saját használatra termelt dohány csakis pipadohánynak volt felhasználható, abból bármilyen csekély mennyiséget másnak átengedni, vagy eladni szigorúan meg volt tiltva.

A saját használatra való engedély csak egy évre adatott meg és minden négyszögöletől az engedély átvételekor két krajczárnyi illeték volt fizetendő. Az engedélynek az illeték lefizetése előtti kiszolgáltatása nem volt megengedve.

Az 1853-ik évben a cs. kir. p. ü. minister átiratot intézett Albrecht főherceghez, mint az ország akkori kormányzójához, vajjon nem volna-e czélszerű az illetéket 2 krról legalább 8 krra felemelni.

Albrecht főherceg erre nézve még nem tartotta elérkezettnek az időpontot, különösen tekintettel Ő Felségének az egyedáruság behozatala alkalmával tett abbéli óhajára, hogy minden egyes esetben a legnagyobb kimérettel kell eljárni és ebből kifolyólag egyelőre az illetéknek 2 krról csakis 4 krra való felemelését javasolta.

A cs. kir. dohánygyárak igazgatósága pedig az illetéket 2 krról 30 krra kérte felemeltetni.

A pénzügyminister, daczára Albrecht főherceg ellenvetésének, Ő Felségéhez tett felterjesztésében az engedélyilletéket 2 krról mégis 8 krra kérte felemeltetni.

Ő Felsége 1853. évi december 19-én kelt legfelsőbb elhatározásával a saját használatra való dohánytermelés utáni illetéket négyszögölenként 2 krról 4 krra emelte fel.

Az 1852. évben Magyarországon 46373 egyén foglalkozott ezen termeléssel összesen 695.¹⁴⁰⁴ holdon; különféle megszorítások folytán a saját használatra való termelők száma az 1866. évig 1223-ra és a beültetett terület 14.¹²⁵⁵ holdra apadt le.

Az engedély nélküli termelést az egyedárusági rendtartás következőleg büntette:

Ha a dohány tilalomellenes termelése akkor fedeztetnék fel, mikor a levelek az érettségnek már azon fokát elérték, mely azokat gyártásra alkalmassá teszi, a tilalomellenesen termelt leveleknek zöld állapotban sulya kitudandó és a büntetés a szárított állapotban nyers dohánylevelekért járó fogyasztási adó két egész négy harmadában szabandó meg.

Ha a tilalomellenes termelés akkor fedeztetnék fel, midőn a dohánylevelek használhatóságra szükséges nagyságot és érettséget még nem érték el, a dohányültetvények kiirtandók és megsemmisítendőek. Ezen esetben a büntetés a szárított állapotban nyers dohányért járó fogyasztási adó egy tizenkettedétől egész egy harmadáig, a zöld állapotban kitudott suly után határozandó meg.

A fogyasztási adó négyszeresétől nyolczszorosáig terjedő összeggel volt büntetendő azon kincstári termelő, kinél a beváltás után találtatott még dohány, vagy azon termelő, ki a termése feletti szabad rendelkezési jogot megnyerte, de a dohánnyt nem a megjelölt raktárakban tartja.

Hasonlóan volt büntetendő azon termelő, ki saját használatra termelt és dohányából családjához nem tartozó, avagy a termelési engedélyben meg nem nevezett

egyénnek bármilyen czim alatt akármilyen csekély mennyiséget is átengedett, vagy azon termelő, ki dohányából burnótot vagy szivart készített.

Tíz forinttól száz forintig terjedő büntetésben elmarasztható volt az, a ki minden törvényes ok nélkül: *a)* a kutatást megengedni, *b)* azon tartályokat és edényeket, melyek kinyitása követeltetett, kinyitni, *c)* az iparkönyveket, a vámjegyeket, avagy más okiratokat, melyek a dohánykészlet eredetét és megadóztatását igazolják, előmutatni vonakodott.

Öt forinttól kétszáz forintig terjedő büntetésben volt elmarasztható az, a ki hivatalos ellenőrzés alatt álló raktárra, vagy bárminemű tartályra — melyben dohány van — tett hivatalos zárt megsért.

Azon állami tisztviselők és szolgák, kik abbéli kötelezettségeknek, melynél fogva a dohányjövedéki szabályok fentartására közreműködni s az ezzel megbízott tisztviselőknél vagy alkalmazottaknak segínyt nyújtani tartoznak megsértik, avagy azt kellőleg nem teljesítik, előljáró hatóságuk által a szolgálati viszonyokra nézve fennálló szabályok szerint felelősségre és kellő fenyíték alá voltak vonhatók.

A községi tisztviselők és szolgák, nemkülönbön községelőljárósági tagok az említett cselekmények vagy mulasztások miatt az előljáró politikai hatóság által az eset minőségéhez mért pénz- vagy fogsági büntetéssel sújtattak.

A kincstár számára üzött termelés kiterjedése a VIII. számú táblázatból vehető ki.

VIII. számú táblázat.

	Termelők száma	Ültetési terület cat. holdakban
1851. termelési évben	40,489	35.145
1852. " " 	56.200	41.415
1853. " " 	72.115	44.961
1854. " " 	79.941	49.898
1855. " " 	78.142	50.145
1856. " " 	85.578	60.244
1857. " " 	108.031	89.463
1858. " " 	124.495	133.864
1859. " " 	54.175	67.842
1860. " " 	51.844	66.769
1861. " " 	52.191	58.351
1862. " " 	40.556	55.974
1863. " " 	38.392	49.752
1864. " " 	53.268	84.247
1865. " " 	60.464	108.304
1866. " " 	57.334	105.128

Az ültetési terület mikénti elosztását a IX. számú táblázat tünteti fel.

Az 1851. évtől kezdve a dohánytermelés, daczára az első két év mőstohaságának, daczára a később beállott nagy gabonakivitelnek és daczára végül annak, hogy a termelt dohány feletti szabad rendelkezési jog az 1853. évtől kezdve be lett szüntetve, folytonosan emelkedett, mig végre 1858-ban 133864 catastrális holdra növekedett.

IX. számú táblázat.

Megye	1851.				1858.				1866.			
	Község	Termelők száma	Beültetett földterület		Község	Termelők száma	Beültetett földterület		Község	Termelők száma	Beültetett földterület	
			hold	öl			hold	öl			hold	öl
M a g y a r o r s z á g.												
Arad	18	741	937	.	59	3.765	8.348	1.574	37	2.058	7.602	536
Bács	21	2.207	1.394	1.332	33	3.876	4.299	539	9	1.607	1.857	1.175
Baranya	10	260	108	282	16	1.130	544	262	1	28	10	1.170
Bars	1	50	16	530	3	46	29	1.246
Békés	17	1.272	3.279	500	23	1.754	7.042	945	11	744	6.158	800
Bihar	22	1.773	708	1.334	64	6.884	3.455	277	27	2.664	2.519	82
Borsod	5	6	15	130	23	276	801	468	1	9	105	1.162
Csanád	19	1.617	4.693	.	31	3.513	9.354	265	23	2.366	9.353	76
Csongrád	16	1.212	1.941	1.213	25	2.371	6.814	487	16	1.164	4.264	1.014
Esztergom	2	3	4	388
Fejér	1	62	23	400	13	1.295	472	1.389	1	1	75	.
Gömör	9	85	22	673	3	261	145	1.347	2	238	96	107
Győr	3	40	28	118	4	170	101	154	1	46	34	1.578
Heves	59	3.155	3.393	575	99	8.339	18.523	454	56	4.114	1.3257	660
Hont	13	929	371	563	16	739	278	903	1	45	2	186
Komárom	13	459	333	406	22	679	695	1.305	6	436	578	856
Közép-Szolnok	10	210	36	1.535	42	2.881	608	165	9	344	185	498
Krassó	1	1	6
Kraszna	8	307	40	539
Mosony	1	1	.	280	1	1	.	10
Nógrád	5	474	188	386	10	446	253	620
Nyitra	3	29	10	1.174	5	427	53	263
Pest	20	860	1.055	946	51	2.563	7.672	1.287	20	832	5.643	965
Pozsony	6	368	120	503
Somogy	16	1.240	1.015	1.305	63	2.623	2.182	1.292	15	1.084	1.890	21
Sopron	8	1.039	304	1.531	5	1.260	520	50	2	573	207	1.310
Szabolcs	89	4.891	1.738	76	123	17.391	8.717	370	75	6.029	9.705	1.505
Szatmár	75	3.323	929	1.060	149	14.662	4.762	830	70	4.868	2.517	610
Temes	13	611	682	.	36	2.985	2.349	1.064	15	638	1.507	490
Tolna	58	5.524	3.581	314	94	12.696	9.435	1.178	45	6.623	4.739	592
Torontál	53	2.953	5.336	1.021	129	8.440	17.254	96	71	4.720	15.399	740
Ungvár	6	111	15	215	9	450	76	861	1	78	17	1.599
Vas	4	355	184	1.360	5	417	253	631	1	286	221	1.027
Veszprém	2	54	13	528	9	359	173	880
Zala	25	1.048	373	372	40	2.094	1.136	844	20	1.092	533	145
Zemplén	36	918	162	150	52	3.485	602	1.458	26	2.093	1.017	927
Hajdu kerület	2	498	148	992	4	1.228	771	265	3	1.037	951	213
Jászkun „	21	1.068	1.862	680	32	2.732	5.318	1.350	13	999	2.796	0.174

Megye	1851.				1858.				1866.			
	Község	Termelők száma	Beültetett földterület		Község	Termelők száma	Beültetett földterület		Község	Termelők száma	Beültetett földterület	
			hold	öl			hold	öl			hold	öl
Erdélyország.												
Doboka	1	30	1	745	2	125	6	913
Fejér	1	1	.	118	3	273	58	203
Hunyad	4	12	1	203	1	39	5	1,143
Kolozs	4	46	8	599	4	158	37	149
Küküllő	6	430	68	594	3	177	35	1,247
Torda	6	42	2	564	14	700	115	777	5	193	26	1,353
Aranyosszék	1	3	.	276	11	899	174	177
Háromszék	13	154	14	153	13	1,181	199	1,135	5	642	183	1,189
Marosszék	41	496	39	1,277	87	6,389	1,274	1,086	46	3,364	724	77
Szebenszék	1	10	.	890
Udvarhelyszék . . .	1	1	.	216	1	44	5	470
Beszterczevidék . .	1	1	1	873	1	46	6	1,197
Fogaraszvidék . . .	2	105	11	728	1	290	171	1,358	1	210	105	845
Kővárvidék	1	53	7	1,259
Horvát és Tótország.												
Pozsega	11	174	46	712	20	277	77	56
Verőcze	16	303	97	920	31	632	262	869	3	96	78	588
Szerém	1	23	7	149
Német-Bánát	1	1	9	400
Pétervár határőr- vidék	1	35	14	360	1	18	3	1,387
Szentgyörgy határ- őrvidék	1	2	.	318

Ezen ültetési terület 1,479.941 bécsi mázsa dohányt szolgáltatott, mely mennyiség a jövedéket két évi szükségletet túlhaladó készlettel látván el, indítva érezte magát a cs. kir. p. ü. ministerium a termelési tért 75.000 cat. holdra leszállítani, a mi a dohánytermelésnek megszorítása által lett elérve, melynél leginkább arra volt tekintet, hogy minden dohányfajból csak oly nagyságú területen engedtessek meg a termelés, a mely elegendő a jövedéknek ezen fajbani szükségletének fedezésére. Ugyanazon dohányfajokat termelő községek közül a jobb terményt előállítóknak adatott elsőbbség, de e mellett figyelem volt arra is, hogy azon községek, melyek dohánytermelési célból alakultak, a termelést mint keresetük főbb ágát üzték, annak gyakorlásában megmaradjanak.

Az igyekezet továbbá oda volt irányozva, hogy minél tömörebb dohánytermelési körzetek alakítása által az ellenőrzés könnyíttessék és hogy a dohánytermelésnél ki nem kerülhető csempészet minél szűkebb határok közé szoríttassék.

Albrecht főherczeg, Magyarország kormányzója azonban az ültetési terület leszállításával nem volt kibékülve és egy a p. ü. ministerhez intézett átiratában erre vonatkozólag a következőket mondja:

„A velem megismertetett intézkedéssel a dohányültetési terület 113.864 cat. holdról 75.000 holdra lett leszállítva. Ezen messze kiható intézkedés által, sajnos, egy nagy és épen azon osztály sujtatik legjobban, a melyben a kormány jelenleg leg-erősebb támaszát bírja. Ezen intézkedés különösen azért hat sujtólag, mivel a dohány nevezetesen most, a mikor a gyapjukivitel egészen visszament, a birtokosoknak egyedüli biztos és jövedelmező kiviteli czikkét képezi. Az előadottakból kifolyólag indítatva érzem magam Nagyméltóságodat megkeresni, miszerint ezen intézkedését újból megfontolás tárgyává tenni és minél előbb megfelelő orvoslást életbeléptetni sziveskedjék.“

Albrecht főherczeg ezen átirata alapján tárgyalások indultak meg közte és a pénzügyminister között, melyek eredménye az volt, hogy Ő Felségéhez egy felterjesztés tétetett, melyben javaslatba lett hozva, hogy mindazon termelők, kik az 1858-ik évben nyert engedély alapján termeltek dohányt, a termelésnél a jövedéki szabályok ellen vétséget nem követtek el és a leszállítás következtében a termeléstől egészen elmozdítottak, vagy az ültetési területben megszorítást szenvedtek, holdanként 20 firt kárpótlásban részesíttessenek.

Ezen javaslat indokolásául a többek között fel lett hozva, hogy a kárpótlás czimén előreláthatólag kifizetendő egy millió forint elenyésző csekély azon nagy teherhez képest, mely a kincstárra háramolnék, ha egy körülbelül 50.000 cat. holdnyi ültetési területnek (t. i. a leszállítás által megtakarított terület) 250.000—300.000 mázsányi évi termését még egy vagy több éven át a nélkül, hogy azt értékesíthetné, beváltania kellene.

Ő Felsége ezen javaslatot 1859. évi január 21-én legkegyelmesebben elfogadta. A pénzügyminister azonban ezen kegyadományokat csak úgy akarta kiszolgáltatni, hogy az egyes egyéneknek kijáró összegekből a kifizetés előtt azok netaláni adóhátralékai levonásba hozassanak és ebbeli szándékát közölte is Albrecht főherczeggel.

Albrecht főherczeg azonban ismét határozottan ellenezte a pénzügyminister ebbeli szándékát, hangsúlyozva, hogy ezen intézkedés által az időpont, a mikor a kegyelmi adományok kiszolgáltathatók lennének nagyon elhalasztatnék és ez ismét csak elkeseredésre és elégtelenségre szolgáltatna okot.

A pénzügyminister elfogadva ezen ellenvetéseket, elrendelte, hogy a kegyadományok minden levonás nélkül szolgáltassanak ki.

Az 1860-ik év beálltával ismét nevezetes fordulóponthoz állott be Magyarország dohánytermelési viszonyaiban. Ugyanis 1860-ik évi január 10-én Ő Felsége a pénzügyministerhez következő tartalmu levelet intézte:

„Kedves báró Bruck!

Miután komoly szándékom, hogy a dohánytermelőnek Magyarországon minden, ezen mezőgazdasági termelési ágra nézve kívánatos és az állam érdekét nem károsító vagy veszélyeztető könnyítések úgy a termelés, mint a termelt dohánynak eladás czéljából külföldre való kivitele körül már a bekövetkező termelési évre megadassanak, meghagyom Önnek, miszerint haladéktalanul egy szakbizottságot hívjon össze, mely hivatva lesz a megengedhető könnyítések iránt javaslatot tenni. Az elnökséggel belső titkos tanácsosom, br.

Baumgartner bizandó meg. Ezen bizottság határozatai végleges döntés végett a ministertanács útján sürgősen hozzám terjesztendők fel olyformán, hogy az általam jóváhagyandó határozatok már a bekövetkező termelési évben életbe léptethetők legyenek.

Bécs, 1860. január 10-én.

Ferencz József, s. k.

Ő Felsége ezen parancsának eleget téve, a szakbizottság 1860-ik évi február 6-án ült össze. Tagjai voltak:

Báró Baumgartner András belső titkos tanácsos, mint elnök,

Báró Hoch Károly pénzügyminiszteri osztályfőnök, lovag dr. Mayran Cajetán belügyminiszteri tanácsos,

lovag Plenker György a cs. és kir. dohánygyárak és beváltó hivatalok vezérigazgatója, mint bizottsági előadó,

Havas József nyugdíjazott helytartósági tanácsos,

Korizmicz László pénzügyi tanácsos és az országos gazdasági egyesület alelnöke,

lovag Wodianer Móricz cs. kir. nagykereskedő és bankigazgató,

Magyary István földbirtokos.

Ezeken kívül votum informativummal tagjai voltak a bizottságnak weszterheimi Wettstein József p. ü. tanácsos és pénzügyigazgató,

Schossberger S. W. nagykereskedő.

A bizottság által folytatott tanácskozások 6 főpontban foglalhatók össze:

I. Hogy jövőben kizárólag csak kincstári dohánytermelésre adassanak termelési engedélyek, vagy pedig kiviteli célokra is?

II. Állapíttassék-e meg a kiviteli termelésre egy maximalterület?

III. Milyen kerületekben gyakoroltassék jövőben a dohánytermelés?

IV. Állapíttassék-e meg az ültetési területre egy minimum?

V. Tiltassék-e meg törvényhozással, hogy egy és ugyanazon községben egy a kivitel, mint a kincstár számára termeltessék dohány?

VI. Köteleztessenek-e a kiviteli termelők oly szabályszerű és elzárható raktárak kimutatására, melyekben a dohányok, a kiképzés befejezése után, a kivitelre való elszállításig eltarthatók legyenek?

Tárgyát képezte még a bizottsági tárgyalásoknak a császári rendelet szövegének megállapítása, melyet ő Felsége 1860-ik évi márczius 27-én egész terjedelmében el is fogadott.

Ezen császári rendelettel ismét szabaddá tétetett a kivitel számára való dohánytermelés.

A termelés ezen neme megengedettett mindenkinek, a ki 1. sem valamely büntett, nyereszkesedési vágyból eredett vétség, vagy dugárusság, vagy valamely súlyos jövedéki kihágásban bűnösnek nem ítéltetett, sem egyedül a jogszerű bizonyítékok hiánya miatt a vizsgálat alól felmentve lőn, 2. a dohánytermelésre, még pedig mezei termelésnél legalább 800 □ ölnyi, kerti termelésnél 3000 □ ölnyi összefüggő területet szán s 3. igazolja hogy a) vagy ő maga bír egy szabályszerű raktárral, b) vagy dohányát egy jogosított dohánykereskedő hajlandó átvenni.

A határidő, melyben a kivitelre termelt dohányok a magánraktárakba beraktározandók voltak, azon járásokban, hol kincstári dohánybeváltó hivatal állott fenn, azon nappal járt le, melyen a kincstár számára termelt dohányok beváltása megkez-

dődött, azon járásokban pedig, a hol kincstári hivatal nem létezett, a határidő január 1-vel járt le.

Azon kiviteli termelők, kik dohányukat nem a jelzett határidő alatt raktározták be, vagy a kik azt a termelést követő év ápril haván túl tartják raktáraikban a nélkül, hogy dohánykereskedési engedéllyel bírnának, nemkülönben azon kereskedők, kik nagyobb mennyiségű dohányt, mint a milyenre engedélyök szól, vagy dohányt más raktárakban, mint a melyek bejelentettek tartanak, — a dohánytermelési, illetőleg kereskedési engedélyt elvesztették s az illető dohányynak minden mázsájától s minden hétre, melyen keresztül ezen szabályellenes tartás történt, egy forintnyi rendbüntetés alá estek. Ezenfelül a dohány az ő költségükön s veszélyükre hivatalos őrizet alá vétetett s ha ezen dohányra sem a jövedéknek szüksége nem volt, sem a tulajdonos azt egy neki szabott határidő alatt más jogosított kereskedőnek, ki a szükséges raktárakkal birt át nem adta, vagy az országból ki nem szállította, akkor ezen dohány hivatalos felügyelet alatt megsemmisítettett.

A kincstári dohánytermelésre nézve is több fontos intézkedést tartalmazott a császári rendelet.

A dohánygyegyedárusági rendtartásban ugyanis nem volt meghatározva azon terület minimuma, melyen alól egy községben, vagy egyes termelőnek dohánytermelési engedély adható nem volt.

Tapasztaltatván azonban, hogy sok községben csak igen csekély terjedelemben üzetett a dohánytermelés és egyesek csakis néhány négyszögölön termeltek dohányt, főleg az ország felsőbb vidékein, a cs. kir. pénzügyministerium az 1852-ik évben egyes termelőkre a dohánytermelési tér minimumát kertekben 75, a szabadmezőn 200 □ ölben állapította meg és a dohánytermelés általában csak oly községek határában engedtetett meg, a hol a dohánytermelés legalább 5 holdnyi területen gyakoroltatott.

A császári rendelettel a dohánytermelés ezentúl csak azon községek határában lett megengedve, melyekben a bejelentett összes ültetési terület legalább 20 holdat tett ki; az ültetési terület minimuma pedig egyes termelőkre mezei termelésnél 800, kerti termelésnél 300 □ ölben lett megállapítva.

Elrendeltetett továbbá, hogy minden termelő, akár kincstári, akár kiviteli, köteles bizonyos engedély-illetéket fizetni.

Ezen illeték az ültetés terjedelméhez szabotott meg, de különböző volt a szerint, a mint az egyes községekben kisebb vagy nagyobb volt az ültetési terület. A fokozatok, melyek szerint az illeték ki lett szabva, a X. számú táblázat szerint következők voltak :

X. számú táblázat.

A termelő összefüggő termelési területe	Holdanként azon községekben, melyekben a dohány-nyal beültetett földterület teszen		
	20-tól 40-ig	40-től 200-ig	200-on felül
	h o l d a t		
300—800 □-öl	1 frt 10 kr.	80 kr.	65 kr.
800 □-ölon felül 2 holdig	1 " "	75 "	60 "
2 holdon felül 10 holdig	90 "	70 "	55 "
10 holdon felül	80 "	65 "	50 "

A kivitelre való dohánytermelés megengedése által a kivitel élenkebb lendületet nyervén, több kincstári termelő a kiviteli termelésre tért át és a kincstári termelés annyira csökkent, hogy az 1864. évben új engedélyek kiadása vált ismét szükségessé.

Az amerikai háború befejeztével azonban a magyar dohánykivitel pangásnak indulván, több kiviteli termelőt ismét a kincstárnak kellett visszafogadnia, mi által az ültetési terület előbbi magassága vissza lett állítva.

Az 1851—1866-ig terjedő időszak egyes éveiben termelt dohány mennyiségét, egy bécsi mázsá dohány átlagárát, nemkülönben egy catastrális hold dohánybani és pénzbeni átlagos hozamát a XI. és XII. számú táblázatok tüntetik fel:

XI. számú táblázat.

Termelési év	Termelt mennyiség mázákban	Beváltott dohányokért kifizetett pénzösszeg	Egy mázsa dohány átlagára	
			frt	kr.
1851	271.649	1,829.535	6	73
1852	213.937	1,783.649	8	33
1853	481.477	4,028.298	8	37
1854	518.352	4,567.162	8	81
1855	529.325	4,822.178	9	11
1856	489.916	4,647.049	9	48
1857	704.068	6,642.366	9	43
1858	1,479.941	12,200.785	8	21
1859	670.461	4,704.048	7	01
1860	594.814	4,680.476	7	87
1861	366.386	2,674.912	7	30
1862	405.550	3,519.101	8	68
1863	165.890	1,524.013	9	73
1864	750.899	6,678.552	8	89
1865	1,123.315	9,384.348	8	35
1866	608.796	5,307.947	8	72

XII. számú táblázat.

Termelési év	Egy hold hozama		
	dohányban	pénzben	
		frt	kr.
1851	770	52	.
1852	516	43	.
1853	1,070	89	05
1854	1,038	91	15
1855	1,055	96	.
1856	813	77	01
1857	787	74	02
1858	1,177	97	.
1859	988	69	03
1860	891	70	01
1861	628	45	08
1862	724	62	09
1863	313	30	06
1864	891	79	31
1865	1,036	86	06
1866	579	50	49

A dohánytermelésnek ezen időszakban történt mikénti gyakorlásáról sok épületes nem mondható, jóllehet a jövedéki kezeléség rendszabályai mindenkor a termelés javítására s a termés nemesbitésére voltak irányítva.

Igy többek között a dohánytermelés minőségi emelésére hollandi minta szerint két mintaültetvény rendeztetett be, még pedig egy Apátfalván Csanádvármegyében, melynek vezetésével a galicziai mintaültetvényen, a hol hollandi mód szerint gyakoroltatt a dohánytermelés, alkalmazásban állott Becker Ádám gyakornok lett megbízva.

A másik mintaültetvény Szolnok mellett Szászbereken lett felállítva. Ezen mintaültetvény vezetésével a szolnoki hivatal vezetője, Eichler lett megbízva, kinek szintén alkalma volt megismerkedni a galicziai mintaültetvényekkel és a ki mellé különben Postulart Henrik hollandi dohánytermelő lett beosztva.

A mintaültetvények nagysága 2 magyar hold (à 1200 □ öl) volt.

Hogy a termelő szép, finom dohánylevelek előállítására és ezek válogatására buzdíttassék, az előbb szokásban volt három osztályon kívül még egy „válogatott” és később három „szivarboríték” osztály hozatott be.

A dohánybeváltó hivatalnokok köteleztettek, miszerint a termelőket saját érdekeik iránt felvilágosítsák, okszerű művelésre buzdítsák s nekik ebben segédkezet nyújtsanak, továbbá, hogy a beváltásnál a kezelés, valamint a levelek válogatása tekintetében észlelt hibák ellen kifogást tegyenek s az ily levelek alsóbb osztályozását a termelő előtt indokolják.

Azon községelöljárók és jegyzők, kik a mivelés előmozdításában fáradoztak, meghatározott jutalomdíjakban részesítették és pedig 15 krt kaptak évenként az illető község határában tettleg beültetett minden hold után.

A kezeléség végre az által is törekedett a belföldi dohányok nemesbitésére hatni, hogy majdnem minden évben jelentékeny mennyiségű dohánymagot vásároltatott Amerikában az ottani legkitűnőbb dohányfajokból s azt a termelőknek a vételárért eladta; azonfelül jeles belföldi magnevek egy vidékről a másikba ültettek át és szükség esetére a jobb magnevekből megfelelő készlet állott rendelkezésre, mely a beváltó hivatalok által ingyen szolgáltatott ki a termelőknek.

A kezeléség ezen törekvései azonban nem vezettek az óhajtott eredményre, a mennyiben a minőség nem emelkedett, sőt több tekintetben hanyatlott is, a minek oka főleg abban gyökerezett, hogy a magyar dohánytermelők igyekezete kevés kivétellel oda irányult, miszerint lehetőleg terjedelmes tért ültessenek be dohánynyal és hogy maguknak bizonyos jövedelmet nem annyira a termés minősége, mint inkább mennyisége által biztosítsanak.

A feles kertészeknek sokkal nagyobb termelési tér adatott ki, mintsem hogy azok képesek lettek volna a dohánytermeléssel járó sokféle munkát saját erejükkel kellően és időszerűleg megművelni.

Mint az akkori dohánytermelés egy nagy hiánya felemlítendő a dohányfajok sokfélesége. Ez által nemcsak nagyon elágazó különféleségek támadtak az egyes vidékeken, hanem egy és ugyanazon ültetvényben is a növények egymástól nagyon eltérő kifejllettséggel és levélalakokkal bírtak.

Dohánytermelésre rendszerint a leggyengébb földek használtattak és a trágyázás egészen elhanyagoltott.

Minőségi tekintetben azonban bizonyára legnagyobb hátránya volt az akkor dohánytermelésnek a nagyon is kezdetleges szárítás.

Az árnyékban szállítás a termelők előtt nem igen volt ismeretes. A levelek többnyire igen sűrűn, túlhoszu zsinegekre fűzettek fel akképen, hogy a vastag, legtöbbnyire nagyon nedvdús középkocsányok a levélrészek által elfedettek s míg ez utóbbiak már teljesen megszáradtak, addig a kocsányrészek nedvteltek maradtak, miért is gyakran a dohányt heteken át nap és szél behatásának kellett kitenni.

Ezen eljárás a dohánynak megromlását idézte elő, mert a nap a levelek gyenge részeit megégetvén s azok szintelenekké és merevekké válván, vízfelszívó képességet elvesztették és ruganyossággal nem bírtak, a mi pedig a gyártásnál egyik fődolog, amennyiben még a legközöségesebb pipadohányoknak is kell némi ruganyossággal bírniok, mivel ellenkező esetben a kés alatt összemorzsolódnak s inkább port és szemetet szolgáltatnak, mint pipába való anyagot.

A kistermelőknél az eresz alatti szállítás volt elterjedve, ennek különösen Erdélyben volt egy nagy hátránya, t. i. itt az apróbb házikók rendesen kéménynélküliek voltak, a füst a konyhaajtón ment ki az eresz alá, a hol a kitűnő minőségű, pompás zamatu fogarasi dohány volt felaggatva. A dohánylevelek itt szószeros értelemben véve meg lettek füstölve.

Végül megemlítendő, hogy a dohányok válogatása és csomózása igen felületesen lett teljesítve.

A jövedék behozatalával Pesten egy beváltási főüzletvezetőség, azonkívül Pesten, Szegeden, Debreczenben, Tolnán, Temesvárt és Marosvásárhelyt dohánybeváltó felügyelőségek lettek felállítva.

Az egyes felügyelőségekhez a következő kerületi, illetve fiók beváltó hivatalok és dohánybeváltó bizottságok tartoztak:

Pesti felügyelőség:

Kerületi hivatal: Pest.

Fiók „ Ipolyságh, Sellye, Hatvan

Kerületi „ Szolnok.

Beváltó bizottság: Érsekújvár, Kaptuvár, Kis-Czell, Jánosháza, Kápolna, Csetnek, Rimaszombat, Jászkisér, Tiszaroff.

Szegedi felügyelőség:

Kerületi hivatal: Arad.

Fiók „ Szeged, Csaba, Apátfalva.

Beváltó bizottság: Ujkigyós, Puszta Medgyes, Csany, Csongrád, Félegyháza.

Debreczeni felügyelőség:

Kerületi hivatal: Debreczen.

Fiók „ Rakamaz, Nagy-Kálló.

Kerületi „ Nagy-Károly, Vásáros-Namény.

Fiók „ Nagy-Tárkány, Nyírbátor.

Beváltó bizottság: Fadd, Mohács, Dunaföldvár, Szulok.

Temesvári felügyelőség:

Kerületi hivatal: Temesvár.

Fiók „ Palánka, Nagy-Becskerek.

Beváltó bizottság: Csóka, Baja.

Marosvásárhelyi felügyelőség:

Kerületi hivatal: M.-Vásárhely.

Beváltó bizottság: Sepsi-Szt-György, Előpatak, Fogaras, Kolozsvár.

Miután az ültetési terület folytonosan változott és a dohánytermelés az ország egyes dohánytermelő vidékein nagyobb kiterjedésnek indult, más vidékeken pedig megszűnt, az 1866-ik év végével a felügyelőségek és beváltó állomások beosztása a következő volt:

Pesti felügyelőség:

Kerületi hivatal: Pest.

Fiók „ Kápolna.

Kerületi „ Szolnok.

Fiók „ Jászkisér, Tiszaroff.

Beváltó bizottság: Érsekújvár, Kapuvár, Jánosháza, Csetnek.

Aradi felügyelőség:

Kerületi hivatal: Arad, Csaba.

Fiók „ Apátfalva, M.-Vásárhely.

Beváltó bizottság: Új-Kigyós, Fogaras, Sepsi-Szt-György.

Tolnai felügyelőség:

Kerületi hivatal: Tolna.

Fiók „ Fadd.

Kerületi hivatal: Barcs.

Fiók „ Szulok.

Beváltó bizottság: Nedelicz.

Szegedi felügyelőség:

Kerületi hivatal: Szeged.

Fiók „ Temesvár.

Kerületi „ Nagy-Becskerek.

Fiók „ Csóka, Zombolya, Palánka, Csongrád.

Beváltó bizottság: Csany, Félegyháza.

Debreczeni felügyelőség:

Kerületi hivatal: Debreczen.

Fiók „ Rakamaz, Nyíregyháza, Nagy-Léta, Érmihályfalva.

Kerületi „ Vásáros-Namény.

Fiók „ Nyírbátor, Nagy-Tárkány, Nagy-Károly.

Beváltó bizottság: Porcsalma.

A beváltó felügyelőségek élén rendszerint egy felügyelő, vagy felügyelősegéd állott. A kerületi beváltó hivatalok egy kezelő és ellenőr vezetése alatt állottak, a fiókhivatalok vezetésével pedig vagy egy ellenőr, vagy egy öregebb hivataltsízt bízott meg. A hivatalvezetők mellé megfelelő számú segéd és szolgaszemélyzet volt beosztva. A dohánybeváltó felügyelőségek az 1855-ik évig bezárólag a cs. kir. dohánybeváltó hivatalok pesti főüzletvezetőségének voltak alárendelve.

Az 1855. évben a Pesten fennállott beváltási főüzletvezetőség be lett szüntetve, a mi avval magyarázható, hogy ezen főüzletvezetőség fennállásának szükségessége csak addig forgott fenn, míg az országban csak egy pénzügyigazgatóság állott fenn, a mint azonban a Budán székelő országos p. ü. igazgatóság megszűnt létezni és

helyébe Budán, Pozsonyban, Kassán, Sopronban és Nagyváradon kerületi pénzügyigazgatóságok lettek felállítva, a főüzletvezetőség létjogosultsága is megszűnt és az 1856. évtől kezdve a dohánybeváltó felügyelőségek a cs. kir. dohánygyárak és beváltó hivatalok Bécsben székelő vezérigazgatóságának lettek alárendelve.

A dohánybeváltó hivatalok a felügyelőségek vezetése alatt állottak. A felügyelőségek teendői sorába főleg a következők tartoztak:

Az alárendelt kerületi és fiók beváltó hivatalok vezetése, a kerületükben gyakorolt dohánytermelés feletti főfelügyelet, a dohánybeváltó hivatalok által teljesített beváltás és a beváltott dohányok kiképzésének folytonos figyelemmel kísérése; az alárendelt hivatalok rovincsolása, a rendszeres dohánytermelési előlegek és község-előjáróknak adandó jutalomdíjak kiutalványozása, a beváltásnál irányadóul szolgáló mintacsomók kiválasztása, az ugyanott előforduló vitás esetek eldöntése, az épületek feletti főfelügyelet, a hasznavehetlen dohányanyag megsemmisítése és a dohánytermelésre, nemkülönben a beváltó hivatalok üzemére vonatkozó összes jelentések és indítványok benyújtása.

A beváltó hivatalok teendői sorába a következők tartoztak:

A dohányültetési engedélyek feljegyzése, az egyéni termelési cataster, az előleg és előszámolási könyvek vezetése és az előleghátralékok nyilvántartása. Az ültetvények beutazása, az ültetvények terjedelmének, a várható termés mennyisége és minőségének kipuhatólása, a termelők beidézése a beváltáshoz, a beváltási bizottságok vezetése, a dohány beraktározása, erjesztése, asztagolása, bálozása és elszállítása. Naplóvezetés a dohányanyagban és gazdasági tárgyakban tett kiadásokról s bevételekről; az épületi telekkönyv és leltár vezetése. Munkásoknak az időnkénti szükségletnek megfelelően való felfogadása és díjazása a felsőbb hatóság által megállapított napibéreken belül. Az üzletnél előforduló összes fizetések iránti számfejtés és könyvvitel a meghatározott szabályok értelmében; számadás a pénztári anyagszer, gazdasági kezelés és leltár felett.

A beváltó hivatalok főnökei felelősek voltak a gondjaikra bizott kincstári vagyon lelkiismeretes kezeléseért, a jövedék érdekeinek megóvásáért s az ügyletek czélszerű fogantatásáért.

A fiók dohánybeváltó hivatalok teendői úgyszólván majdnem azonosak voltak a kerületi beváltó hivatalokéival, az egyedüli különbség abban állott, hogy közvetlenül nem a felügyelőségnek, hanem a kerületi beváltó hivataloknak voltak alárendelve, a szükséges utasításokat ezektől nyerték és ugyancsak ezeknek terjesztették be jelentéseiket is.

A beváltó hivataloknál a kellő kiképzést, illetve okszerű kezelést igen nehezítette azon körülmény, hogy ezen időben a dohánybeváltó hivataloknál kellőleg berendezett raktárak alig léteztek, a legtöbb helyen a dohányok elhelyezésére csak deszkákból összeütött rozzant raktárak állottak rendelkezésre, melyekben igen gyakran előfordult, hogy a legszebb dohányt eláztatta az eső.

A beváltási árak hajdanában a gabonaárak szerint szabattak meg, a tapasztalás azonban megmutatta, hogy a gabonaár nem egyedül mérvadó a dohányár meg-

határozásánál. Nem minden év, a melyben gabona bőségesen termett, volt egyszersmind jó dohánytermő év és mindkét cikk árára — külön mindenik tekintetében — létezett kereskedelmi conjuncturák nagy befolyást gyakoroltak.

Észrevétetett továbbá, hogy rossz gabonatermés után a gabonaárak emelkedvén, ezen körülmény a jövő évi dohányárra is kihatott, minthogy sok gazda a magas gabonaárak által indítatva ezen termés-ágra adta magát; míg a midőn bőséges gabonatermés folytán a gabonaárak leszállottak, a többi termény árait más elemek határozták meg, u. m.: a külföldi piaczkon létezett árak s egyéb kereskedelmi viszonyok.

A dohányegyedáruság behozatalával a beváltási árak következő tényezőkre alapítottak: a jövedék azelőtti beváltási árára, az országban divott dohányvásári árakra és a külföldi piaczkon fennállott árakra.

A dohánybeváltási árak megszabásánál leginkább mérvadó volt azon tekintet, hogy a termelő elégséges jövedelmet érjen el s ezáltal a dohánytermelés folytatására és javítására serkentessék. Az 1852. évtől az árak mindenkör előre három évre állapítottak meg mint minimál árak, azonban ezek már az 1854. évben, tehát a három év lefolyta előtt, a termelők előnyére megváltoztattak s az akkor az 1854., 1855. és 1856. évekre szabott árak 1856-ra ismét felemeltettek. Az 1859. évben az árak a dohánytermelés növekedése folytán általánosan leszállítottak. Az 1862. évben a külföldre való termelés által előállott verseny a jövedéket az árak emelésére indította. A következő három évre ezen árak mindamellett nem léptek életbe, hanem úgy 1862, mint 1863-ra a mutatkozott rossz termés és annak méltánylásában, hogy ily körülmények között a termelő fáradsága jutalmát nem találja, jelentékenyen feljavítottak.

A beváltási árak a nehéz dohányfajoknál az 1855. évig bezárólag minden beváltási óra külön voltak meghatározva és november havától kezdve ápril haváig fokozatosan emelkedtek. Ezen intézkedésre okot szolgáltatott a beváltási idény hosszabb tartama és azon vélelem, hogy a termelők egy része a dohányt már otthon fogja kiforrasztani. Tapasztaltatván azonban, hogy az erjesztés vagy épen nem, vagy csak tökéletlenül eszközöltetett s hogy a jövedékre nézve előnyösebb volna, ha a dohányleveleket füleszetlenül venné át és azok kiképzését saját raktáráiban okszerűen eszközölné, a havi fokozatos árak be lettek szüntetve és csak egy beváltási ár szabott meg az egész, lehetőleg megrövidített beváltási idényre.

Az egyedáruság behozatala előtt a kincstár csak három osztály szerint vette át a dohányokat; ezen osztályok az egyedáruság alatt annyira szaporítottak, hogy az 1860-as években a nehéz fajú dohány már kilencz osztályba lett átvéve. Ezen osztályok sokneműsége ellen eleinte panaszok keletkeztek és a dohánynak átlagárban átvétele, vagy legalább az átvételi osztályoknak kevesbitése kívántatott.

A jövedéki kezeléség azonban ezen osztályozási rendszert fentartotta azon célból, hogy a jobb minőségű dohányokért a termelők aránylag jobb árakat nyerjenek s így az árfokozat ösztönül szolgáljon a dohánytermelés tökéletesbitésére és a dohányleveleknek olyszerű tiszta kezelésére és kiválogatására, mint ez a külföldi dohányoknál is észlelhető.

Az 1851. évtől az 1866. évig bezárólag megállapítva volt beváltási árak a XIII. számú táblázatból vehetők ki.

Szám	Levelek neme	Osztály	Beváltási árak o. é. pénzben														
			1852, 1853 és 1854.														
			1851. április és a következő hónapokban		novemberben		decemberben		januárban		februárban		márcziusban		április és a következő hónapokban		
			frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	
	Szivartakaró le- velek																
1	Mindennemű szí- vartakaró leve- lek szár nélkül	I. II. III.	16 80 14 70 10 50		Ezen árak a beváltási időszak minden hónapjában változatlanul megmaradnak.										16 80 14 70 12 60		
	Közönséges levelek.																
		Válogatott			10 23 ¹ / ₂	10 50	10 85	11 20	11 48	11 81							
2	Debreczeni, Sza- moshádi	I. II. III. Kacs Kötetl. lev. Válogatott	8 12 ¹ / ₂ 6 3 ¹ / ₂ 2 62 ¹ / ₂ 1 57 ¹ / ₂ 9 10	8 13 ¹ / ₂ 6 93 3 40 ¹ / ₂ 2 10 9 10	8 40 7 17 ¹ / ₂ 3 57 2 20 9 38	8 75 7 45 ¹ / ₂ 3 67 ¹ / ₂ 2 27 ¹ / ₂ 9 66	9 10 7 70 3 88 ¹ / ₂ 2 35 ¹ / ₂ 9 94	9 38 7 77 4 2 ¹ / ₂ 2 45 10 23 ¹ / ₂	9 71 8 13 ¹ / ₂ 4 20 2 62 ¹ / ₂ 10 50								
3	Szegedi, Tisza- hádi	I. II. III. Kacs Kötetl. lev. Válogatott	7 35 5 67 2 45 1 40 9 97 ¹ / ₂	7 6 12 ¹ / ₂ 3 50 2 27 ¹ / ₂ 9 97 ¹ / ₂	7 28 6 30 3 64 2 31 10 29	7 56 6 51 3 78 2 36 ¹ / ₂ 10 60 ¹ / ₂	7 84 6 72 3 93 ¹ / ₂ 2 45 10 92	8 13 ¹ / ₂ 6 93 4 02 ¹ / ₂ 2 53 ¹ / ₂ 11 23 ¹ / ₂	8 40 7 14 4 20 2 62 ¹ / ₂ 11 55								
4	Károlyi, szár nélkül	I. II. III. Kacs Kötetl. lev.	7 92 ¹ / ₂ 5 82 2 41 ¹ / ₂ 1 40 ¹ / ₂ 2 04 ¹ / ₂	7 87 ¹ / ₂ 6 33 ¹ / ₂ 3 20 2 04 ¹ / ₂ 2 10	8 19 6 93 3 36 2 15 2 15	8 50 ¹ / ₂ 7 17 ¹ / ₂ 3 50 2 36 ¹ / ₂ 2 15	8 82 7 45 ¹ / ₂ 3 67 ¹ / ₂ 2 20 ¹ / ₂ 2 27 ¹ / ₂	9 13 ¹ / ₂ 7 70 3 85 2 27 ¹ / ₂ 2 27 ¹ / ₂	9 45 7 92 ¹ / ₂ 3 99 2 45 2 45								
5	Szuloki, szár nélk.	Válogatott			8 82	9 03	9 27 ¹ / ₂	9 62 ¹ / ₂	9 97	9 13							
6	Károlyi, szárral	I. II. III. Válogatott	9 87 ¹ / ₂ 5 04 2 06 ¹ / ₂ 9 87 ¹ / ₂	6 72 5 70 ¹ / ₂ 2 73 6 72	6 93 5 91 ¹ / ₂ 2 80 6 93	7 17 ¹ / ₂ 6 12 ¹ / ₂ 2 97 ¹ / ₂ 7 08 ¹ / ₂	7 52 ¹ / ₂ 6 30 3 15 7 24 ¹ / ₂	7 87 6 51 3 25 ¹ / ₂ 7 45 ¹ / ₂	8 03 6 73 ¹ / ₂ 3 41 7 61								
7	Szuloki, szárral	I. II. III. Válogatott				7 35 6 93 3 25 ¹ / ₂ 8 66	7 61 7 08 ¹ / ₂ 3 36 8 71 ¹ / ₂	7 87 ¹ / ₂ 7 24 ¹ / ₂ 3 46 ¹ / ₂ 8 92 ¹ / ₂	8 13 ¹ / ₂ 7 45 ¹ / ₂ 3 57 9 18 ¹ / ₂	8 40 7 61 3 67 ¹ / ₂ 9 45							
8	Pécsi, szár nélkül	I. II. III. Kacs Csomó lev. Válogatott				5 56 6 09 3 32 ¹ / ₂ 2 41 ¹ / ₂ 2 45	6 61 ¹ / ₂ 6 24 ¹ / ₂ 3 41 2 45 2 52	6 82 ¹ / ₂ 6 40 ¹ / ₂ 3 50 2 52 2 57	7 08 ¹ / ₂ 6 56 3 58 ¹ / ₂ 2 57 2 62 ¹ / ₂	7 35 6 72 3 07 ¹ / ₂ 2 62 ¹ / ₂ 2 62 ¹ / ₂							
9	Pécsi, szárral	I. II. III.															
10	Kapadohány, szár nélkül	I. II. III. Kötetl. lev.	7 87 ¹ / ₂ 6 30 4 20 1 75				7 08 ¹ / ₂ 5 77 ¹ / ₂ 3 85 1 92 ¹ / ₂	7 35 5 95 3 99 1 99 ¹ / ₂	7 61 6 12 ¹ / ₂ 4 09 ¹ / ₂ 2 04 ¹ / ₂	7 87 6 30 4 20 2 10							

Szám		Levelek neme	Osztály	Beváltási árak o. é. pénzben															
				1851. április és a következő hónapokban		1852. 1853 és 1854.													
						novemberben		decemberben		januárban		februárban		márcziushan		április és a következő hónapokban			
frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr				
11	Kapadohány szár- ral	I.	6 03 ¹ / ₂	6 24 ¹ / ₂	6 14 ¹ / ₂	6 68 ¹ / ₂								
		II.	4 90	5 37 ¹ / ₂	5 21 ¹ / ₂	5 35 ¹ / ₂								
		III.	3 36	3 39 ¹ / ₂	3 46 ¹ / ₂	3 37								
		IV.	1 75	1 83	1 89	1 92								
	Kerti levelek.																		
12	Csetneki	I.	31 50											
		II.	21											
		III.	10 50											
		IV.	5 25											
13	Faddi, véki ó-gyallai és finom erdélyi	Kötetl. lev.												
		Válogatott	18 90											
		I.	14 70					16 80											
		II.	9 45					12 60											
		III.	4 20					6 30											
		IV.	2 62 ¹ / ₂					4 20											
		Kötetl. lev.	2 10																
		Válogatott												
14	Debrői	I.	13 65																
		II.	10 50																
		III.	6 82 ¹ / ₂																
		IV.	4 20																
		Kötetl. lev.	2 10																
		Válogatott												
15	Vitnyédi	I.	11 50					14 70											
		II.	8 92 ¹ / ₂					12 60											
		III.	6 30					8 40											
		IV.	2 62 ¹ / ₂					4 20											
16	Jánosházai, Tolnavi- déli és középf- inom er- délyi	Kötetl. lev.	2 10																
		Válogatott												
		I.	10 50					14 17 ¹ / ₂											
		II.	7 87 ¹ / ₂					12 7 ¹ / ₂											
		III.	5 77 ¹ / ₂					9 97 ¹ / ₂											
		IV.	3 15					7 35											
		Kötetl. lev.	2 10					3 67 ¹ / ₂											
		Válogatott	13 12 ¹ / ₂											
17	Hegységi és bán- sági	I.	9 45					11 2 ¹ / ₂											
		II.	7 87 ¹ / ₂					9 45											
		III.	5 77 ¹ / ₂					7 35											
		IV.	3 67 ¹ / ₂					3 67 ¹ / ₂											
		Kötetl. lev.	2 10																
		Válogatott												
18	Marosinneri kö- zönséges kerti levelek	I.	10 23 ¹ / ₂	10 50	10 85	11 20	11 48	11 71							
		II.	8 13 ¹ / ₂	8 40	8 75	9 10	9 38	9 61							
		III.	6 93	7 17 ¹ / ₂	7 45 ¹ / ₂	7 70	7 77	8 13 ¹ / ₂							
		Kacs	3 41	3 57	3 67 ¹ / ₂	3 88 ¹ / ₂	4 2 ¹ / ₂	4 20							
		Csomó lev.	2 10	2 20 ¹ / ₂	2 27 ¹ / ₂	2 36	2 45	2 62 ¹ / ₂							
19	Legfinomabb de- breczeni váloga- tott				

A jövedék által kiadott első beváltási árhirdetmény teljes szövegében következőleg hangzott:

Hirdetés.

„Az 1850-ik évi november hó 29-én kelt legmagasabb nyílt parancs és az azzal közzétett dohánygyedárusági rendtartás 44., 45. és 46. §-ai határozatainak értelmében ezennel azon árak tételnek közhirré, melyek a Magyar korona országaiban 1850-ik évben termesztett dohánylevelekért, azoknak a jövedéknek való átszolgáltatásuk alkalmával 1851-ik évben és pedig ápril hótól kezdve az I. alatti áttekintés szerint fizettetni fognak (I. táblázat). Az álladalmi kormány egyszersmind kinyilatkoztatja, hogy a következő két év alatt, ugymint 1852. és 1853. évben az árak le nem szállhatnak, de a körülményekhez képest felemeltethetnek.

A beváltandó dohánylevelek megítélése s minőségük szerinti osztályozására nézve a következők szolgálnak szabályul:

1. Közönséges levelek alatt azok értetnek, melyek a közönséges dohány készítésére alkalmasak.

Az első osztályba tartoznak a teljesen egészséges, jó színű, meglehetősen egyforma nagyságu, szét nem tépett, kisimitott anyalevelek.

A második osztályba egészséges, de nem egyenlő nagyságu, kevésbbé színes anyalevelek.

A harmadik osztályba szakadozott, jégvert s fattyulevelek tartoznak, a mennyiben gyártásra alkalmasak és becsomózhatók.

A negyedik osztályba tartoznak a becsomózásra nem alkalmas levelek és levélrészek, melyek az előbbi három osztályba sorolhatók, de törvény szerinti megsemmisítés alá nem esnek és a hulladék, ha tiszta és a gyártásra alkalmas.

2. A kapa dohánylevelek épen úgy osztatnak négy osztályba, mint a közönséges levelek az elsorolt ismertető jelek szerint, azon különös feltétellel, hogy az I. osztályba csak fonható levelek vétethetnek fel.

3. Finom levelek vagy kerti dohánylevelek alatt azok értetnek, melyek különös jó szaguk s a finom dohány készítésére alkalmasak.

Az első osztályba számláltatnak a finom sárga, vagy világos vöröses, tisztán csomózott, teljesen hibátlan anyalevelek.

A második osztályba tartoznak a kevésbbé finom, de azért jó színű vörös, tisztán csomózott a nyalevelek s finom dohány készítésére alkalmas jó színű homoki dohánylevelek.

A harmadik osztályba soroztatnak minden egészséges, gyártásra alkalmas levelek, a jégvert és fattyulevelek kivételével.

A negyedik osztályba esnek a gyártásra még alkalmas, jégvert és fattyulevelek és használható tiszta hulladék.

A szivartakaró levelek ára minőségük és a takarásra alkalmas részeik aránya szerint az árszabályzatban kiszabott ár korlátai között határozatlik meg.

Nedves, vagy közönséges levelekkel vegyesen csomózott szivarlevelek mint ilyenek nem fogadtatnak el, hanem vagy az ültetőnek visszaadatnak új csomózás végett, vagy becslés szerint a különböző osztályokba soroztatnak.

Nedves, éretlen, fagyott vagy rothadt levelek át nem vétetnek s miként a dohánykórók a dohánygyedárusági rend 41. §-a szerinti bánás alá esnek.

Az 1850-ik évben természetett dohány beváltása határidejéül 1851-ik évi július utolsó napja tüzetik ki, a mi a cs. kir. p. ü. ministeriumnak f. évi márczius 27-én 3.739 sz. a. kelt rendelete folytán ezennel közhirre tétetik.

Budán, 1851. évben ápril 9-én.

A beváltási határnapokat az 1856. évig a cs. kir. doh. bev. hivatalok pesti főüzletvezetősége, az 1856. évtől kezdve pedig a cs. kir. dohánygyárak és beváltó hivatalok vezérigazgatósága állapította meg rendszerint, de igen gyakran ezek megállapítása magukra a kerületi hivatalokra bízott. A határnapok megállapításánál mindenkor tekintet volt a termelt mennyiségre és arra, hogy egy napra ne rendeltessék be több termelő, mint a mennyivel végezhető.

A beváltási határnapok a fiók dohánybeváltó hivatalokkal, bizottságokkal és községelőjáróságokkal a kerületi beváltóhivatalok által közöltettek.

A bizottságvezető a megjelent termelőket belépti-jegyekkel látta el és az átvételnek a beérkezés sorrendje szerint kellett történnie.

A szivarboríték-levelek, a finom levelek első és második osztálya, nemkülönben az első osztály általánosságban csak bálozatlan állapotban, a többi osztályok azonban bálozva is voltak átvehetők. A bálozott állapotbani átvételnél a bálszerek súlya mindig levonandó volt és csakis a tiszta dohánysúly volt a mérlegkönyvbe bevezethető.

Az átvételnek bizottságilag kellett történnie, vagyis a műszaki és a közbenjárói tisztviselők, a községelőjáróság és a fél jelenlétében. A kipuhatolt súly a mérlegkönyvbe és az engedélyivbe volt bevezetendő.

Az átvevő tiszt kötelességévé tétetett az anyagot kellő szigorral átvenni, de azért a termelő iránti méltányosság sem volt figyelmen kívül hagyandó.

Felszólamlás esetén a kezelő, vagy a felügyelő döntött s ha a fél ez utóbbi ítéletében sem nyugodott meg, azonnal jegyzőkönyv volt felveendő, mintacsomók voltak huzandók, a melyek azután lepecsételve a jegyzőkönyvvel együtt haladéktalanul elküldettek a pesti főüzletvezetőségnek, illetve később a cs. kir. dohánygyárak és beváltó hivatalok vezérigazgatóságának, mely vitás esetben végleg döntött.

A mérlegkönyvek levélnemek szerint elkülönítve voltak vezetendők és a bizottságok kora reggeltől az esti szürkület beálltaig voltak kötelesek működni.

Addig, míg egy termelő átadása befejezést nem nyert, más termelő átvétele megkezdhető nem volt. A mérlegkönyvekben javításokat eszközölni szigorúan meg volt tiltva.

A beváltó bizottságok községenként és fejenként elkülönített beváltási elismervényeket vezettek. Az elismervények folyó számokkal lettek ellátva. Az elismervényeken számítottak ki a beváltási kijárandóságok, melyeknek kiszámításával eleinte a műszaki és közbenjárói tisztviselők, később a külön e célra kirendelt számtiszt volt megbízva. A beváltási kijárandóságból levonásba hozattak a netaláni előleghátralékok s egyéb tartozások és csakis az ezek levonása után fenmaradt összeg lett a termelőnek tényleg kifizetve.

A járandóság kifizetésének még az átadás napján kellett megtörténnie.

A dohánytermelők nagy része az egyedáruság behozatala előtt a dohánytermés megváltása iránt szállítókkal kötött egyezséget, a kik még a dohánytermés átadása előtt anyagi segélyezésben részesítették a termelőket. A jövedék is belátta, hogy a termelők terményeik árára a beváltásig nem várhatnak és hogy egy részét már előre felvenni óhajtják. Ebből kifolyólag mindjárt az egyedáruság behozatalával 1851-ben mindazon termelők, kik eziránt folyamodtak, kamat, nélküli előlegekben részesítettek, még pedig kétféle előlegben u. m. a hold- és zsinórpénzelőlegben.

A holdpénzelőleg minden hold után a közönséges II. osztály két mázsájáért eső beváltási ár összegében, a zsinórpénzelőleg pedig a dohánylevelek leszedése és felfűzése után minden száraz állapotban remélhető mázsa dohányért egy forintban volt megállapítva.

Ezen előlegek kezelésével és kiutalványozásával az egyedáruság behozatalától egészen az 1863. évig a pénzügyigazgatóságok voltak megbizva; ez évtől fogva ezen teendők átruháztattak a dohánybeváltó hivatalok és felügyelőségekre.

Ily kedvezményekre azonban csak azon egyének tarthattak igényt, kik az illető évben kincstári dohánytermelésre tétleg engedélyeztettek és az engedélyezett területnél sem kisebbet, sem nagyobbát dohánynyal nem ültettek be.

Az ezen előlegekbeni részesítést a termelők vagy szóbelileg, vagy írásbelileg a községelőljáróság útján, vagy közvetlenül az illetékes dohánybeváltó hivatalnál kérelmezheték. Az előleg kérése alkalmával a termelő egyidejűleg köteles volt kijelenteni, vajjon a nyerendő előleget maga, vagy egy bizalmi férfi által akarja felvételni.

A dohánybeváltó hivatalok a pénzügyőrség által felvett leletek alapján határozták meg a kiutalványozandó előlegek nagyságát.

A termelők kötelezve voltak a nyert előlegeket a beváltás alkalmával törleszteni; azon esetre, ha a beváltási kijárandóság az előleg törlesztésére nem volt elegendő, a fennmaradó összeg a beváltástól számítva legkésőbb négy hét lefolyása alatt törlesztendő volt, ellenkező esetben más kincstári tartozások módjára a hátralékosnak összes ingó és ingatlan vagyonára vezetett végrehajtás útján volt behajtható.

A beváltó hivatalok a kiszolgáltatót előlegekről és azok nagyságáról pontos jegyzéket tartoztak vezetni, mely célra az ugynevezett előleg-érvényesítőkönyvek lettek felfektetve.

A most megismertetett rendes előlegeken kívül egyes termelőknek, kik nagyobb területeken szándékoztak dohányt termelni, a befektetések eszközölhetésére előlegek több évi törlesztés mellett is adtak, sőt az 1863-ik évben bekövetkezett inség alkalmával az 1864. és 1865. években, az inség által sújtott vidékeken az összes termelő községeknek két és három évi részletekbeni visszafizetés kötelezettsége mellett, kamatfizetés nélkül, nagyobb átlagösszegek lettek utalványozva.

Mielőtt a termelési viszonyoknak a magyar kir. dohányjövedék alatt bekövetkezett átalakulásainak megismertetése megkezdetnék, időszerű lesz visszapiillantást vetni a termelésnek a cs. kir. dohányegyedáruság alatt történt fejlődésére.

A jövedéknek legnagyobb hibája minden esetre az volt, hogy Magyarországon nem törvényes uton hozattatott be; ez okból az absolut korszak egyik boszantó eszközének tekintetett és legtöbbször tisztán csak ezért ítélték el, pedig az akkori

viszonyoknak higgadt tárgyalása alkalmával azon meggyőződésre kell jutni, hogy a jövedék behozatala, különösen a termelés terén, csak üdvös hatásu volt.

Első sorban is látható, hogy az ültetési terület folytonosan emelkedett; míg az a jövedék behozatala előtt 50.000—60.000 között váltakozott, addig az 1866-ik évben 105.000 holdat tett ki.

Igaz ugyan, hogy az egyedáruság első éveiben a termelési tér kevesbedett, részben talán azért, mert a termelők egy része az egyedáruság iránti ellenszenvből kifolyólag hagyott fel ezen gazdasági ág művelésével, de annyi bizonyos, hogy még sokkal többet közülök a kereskedők beszéltek le a termelésről oly czélból, hogy a kezelőségnek nehézségeket okozzanak s az egyedáruságot ily módon lehetetlenné tegyék.

Az sem tagadható, hogy az új organismus egyes pénzügyi közegeinek tapasztalatlansága és tapintatlansága kezdetben szintén csökkentette a termelők számát, de a dohánytermelés alábbszállásának főoka mégis abban keresendő, hogy az 1848. és 1849-iki szomorú események következtében a Bánság és Bácska legtöbb dohánytermelő községei, melyek Magyarország dohánytermelő vidékei között a legnagyobb mennyiségű dohányt szállították, romokban heverték és hosszabb idő kiváratott, míg a termelést ismét nagyobb mérvben üzhették.

Az 1853. évtől kezdve azonban rohamosan emelkedett a termelés, a mi különben egészen természetes, mert a termelők biztos átvevőt birtak a kincstárban és egyes üzérkedők önkényének nem voltak kitéve.

Másrészt ösztönül szolgált a termelésre azon körülmény is, hogy a beváltási árak folytonosan emelkedtek. Így például a jövedék behozatala előtti időben az I. osztályba tartozott mindaz, a mi később helyesebb osztályozás mellett I., II. és III. osztályu szivarboríték, válogatott és I. osztálynak vétetett át.

Az egyedáruság behozatala előtt az I. oszt. debreczeni levelek átlagos beváltási ára 8 ffrt 13 kr. volt, az 1852—1866-ig terjedő időszakban

	legalacsonyabb,	legmagasabb ára
az I. oszt. szivarboríték-leveleknek	16 ffrt 80 kr.	24 ffrt volt
a II. „ „ „	14 „ 70 „	21 „ „
a III. „ „ „	12 „ 60 „	17 „ „
a válogatott osztálynak	10 „ — „	14 „ „
az I. „ „	8 „ — „	11 „ „

A debreczeni levelek II. osztálya előbb 6 ffrt 3½ kr., a III. osztály 2 ffrt 62½ krnyi áron vétetett át, a jövedék alatti időszakban a II. és III. osztály legmagasabb átvételi ára 8 ffrt 40 kr. és 4 ffrt 72½ kr, a legalacsonyabb ára 6 ffrt 50 kr. és 4 ffrt volt.

Az 1851. év előtt a finom kerti levelek csak I. és II. osztályba vétettek át és pedig

az I. osztályért	13 ffrt 65 kr.
a II. „	8 „ 40 „

fizettetett.

A jövedék behozatalával az I. osztályból két osztály alakított, ugymint a válogatott és I. osztály; hasonlóan a II. osztály is két osztályra osztott fel, ugymint II. és III. osztály. A beváltási árak a következők voltak:

válogatott legalacsonyabb ára 16 frt 80 kr, legmagasabb ára 19 frt — kr,

I.	"	"	14	"	50	"	"	"	16	"	—	"
II.	"	"	11	"	—	"	"	"	12	"	86	"
III.	"	"	7	"	—	"	"	"	8	"	40	"

Hogy a termelők ezen magasabb beváltási árak daczára nagyobb jövedelmességet nem értek el, ennek oka abban rejlik, hogy a termelők jelszava már ezen időben nem az volt „minél jobbat“, hanem az „minél többet“, mely jelszó sajnos még máig is fentartotta magát a termelők egy részénél.

Igen jótékonyan hatott az ország dohánytermelő lakosságára a fentebbiekben ismertetett kamat nélküli előlegekbeni részesítés és bizony az 1863. évben sok ezer hitelt és segélyt nélkülöző család elpusztult volna, ha ezen előlegekben nem részesül.

Az előadottakból látható tehát, hogy az egyedáruság behozatala hazánk dohánytermelési viszonyaira káros következményekkel egybekötve nem volt.

GYÁRTÁS.

Az egyedáruság behozatalát elrendelő császári nyílt parancsban különös figyelem tárgya gyanánt kiemeltetett, hogy „a dohánygyárak tulajdonosai azon veszteségért, melyet a dohányegyedáruság behozatala által vagyonukban szenvedhetnének, illő kárpótlást nyerjenek.“

Ugyanezen császári parancscsal egyidejűleg még elrendeltetett, hogy „azon dohánylevél- s dohánygyártmánykészletek, melyek az egyedáruság behozatalakor magánbirtokban vannak, amennyiben ezek a birtokosnak négy hónapi időközre való szükségletét túlhaladják, azon járási pénzügyigazgatóságnál, melynek hatóságához tartoznak, 1851-dik évi február 15-éig bejelentendők; ellenkező esetben, ha a bejelentés elmulasztatik, vagy helytelenül történik, a császári nyílt parancshoz csatolt ideiglenes törvényben meghatározott büntetés az említett szükségletet túlhaladó és be nem jelentett mennyiség után szabadó ki.

A jövedéki hivatal a bejelentett s használatra alkalmasnak talált dohányt megvásárolandja s a levelekért a kiszabott bevásárlási árt, a gyártmányokért a méltányos becslés által meghatározott összeget fizetendi.

A jövedéki hivataltól át nem vett, az említett szükségletet túlhaladó dohány-mennyiségtől a tulajdonos adót fizetend, vagy azt a körülményekhez képest, esetenként meghatározandó időközben, külföldre szállítandja.“

Az osztrák pénzügyminister — ki a császári nyílt parancs végrehajtásával bízott meg — ezen rendeletnek, illetőleg a dohánygyárosok kárpótlására és a magánbirtokban maradt dohánykészletekkel való elbánásra vonatkozó legfelsőbb akaratnyilvánításnak foganatosítását az alább teljes szövegeiben megismertetett két rendbeli szabályzatban lefektetett elvek szerint eszközölte.

Ezen két szabályzat — melyeknek határozmányai akkoriban közhirrre is tétettek — következőket tartalmazta, még pedig először „a dohánygyárosok kárpótlásáról“ szóló:

1. §. Kárpótlásra csak az tarthat igényt, a ki kimutatja, hogy 1. a császári patens megjelenésének napjától visszamenőleg számított legalább öt éven át szakadatlanul foglalkozott gyárszerűleg és (az eddigelé fennállott szabályok szerint) hatósági engedély mellett dohánygyártással, — továbbá, hogy 2. az ezután megszabott adót pontosan és rendesen fizette.

2. §. A ki ily igényt érvényesíteni akar, az az illető kerületi pénzügyigazgatósághoz, melynek hivatalos területén ama hely fekszik, a hol a dohánygyártást folytatta, folyamodását 1851. évi július 1-éig tartozik benyújtani és abban kimutatni:

1. az 1. §-ban felsorolt és a kárpótlási igényt igazoló feltételeknek reá nézve való tényleges létezését;

2. a gyártásra fordított üzleti tőkét;

3. az 1846—1850-iki években elért tiszta jövedelmet.

Ezen beigazolás rendszeresen vezetett üzleti könyvek alapján eszközözlendő.

3. §. A 2. §-ban megállapított időpontra túl beérkező kárpótlási folyamodványok nem fognak tekintetbe vétetni.

4. §. A kárpótlási folyamodványok a kerületi pénzügyigazgatóságnál megvizsgálatnak s az esetben, ha a felhozott bizonyítékok tökéleteseknek nem találhatók, a kérvényező azok kiegészítésére fog felszólíttatni.

A kellően indokolt kérvények határozathozatal végett az országos pénzügyigazgatóság elé terjesztetnek.

5. §. A kárpótlás rendszerint évi járadék utalványozása által nyújtatik.

Ily járadék élvezete az egyedáruság behozatalának napjától kezdődik és az engedélyesnek élete fogytáig tart.

Ha az illető özvegynek hátrahagyásával hal meg, úgy a járadék az özvegyre ruháztatik át.

A pénzügyi igazgatás fentartja magának a jogot, kárpótlást egy tőkeösszeg kifizetésével nyújtani és az iránt a kárpótlandó féllel megállapodásra jutni.

6. §. Ha annak, a kinek kárpótlásra való igényjogosultsága elismertetik, fizetéssel egybekötött állami hivatal vagy alkalmazás, avagy pedig dohányeladási hely adományoztatik, a mi által az illető oly tiszta jövedelemhez jut, mely az engedélyezett évi járadék több mint egy harmadrészét teszi ki, akkor az utóbbiból azon összeg, melylyel az elnyert jövedelem folytán az évi járadék egyharmada túlszárnyaltatik, be fog szüntettetni.

A dohányeladási helyek betöltésénél a hatóság azokra, a kiknek az 1. §. szerint kárpótlásra igényük van, első sorban lesz tekintettel.

7. §. A dohánygyáraknál 1851. évi márczius 1-vel dohánylevelekből, fél- és egész gyártmányokból meglevő készletek az egyedáruság behozatalával megmaradó készletekkel való elbánásról szóló különös szabályzat szerint fognak megítéltetni.

A második, vagyis „a dohányegyedáruság behozatalakor magánbirtokban megmaradó dohánykészletekkel való elbánásról” szóló szabályzat következőket foglalta magában:

1. §. 1851. évi márczius 1-éig mindenkinek szabadságában áll a tulajdonában levő dohánylevél- és gyártmánykészleteket a jövedéknek megvételre felajánlani.

A jövedék ezen készleteket — a mennyiben azok a megvizsgáláskor jövedéki célokra való felhasználásra alkalmasnak találhatók — átveszi és megtéri az átvételre alkalmasnak elismert anyagot, ha levelekből áll az 1851-dik évre megállapított és kihirdetett beváltási áron, azon esetben pedig, ha ily levelek jobb minőségűek lennének az eddigi beváltási árnál — oly összegben, mely külön megállapodás nyomán szabatik meg.

Az átvételre alkalmas félgyártmányok méltányos becslés által meghatározott áron térítetnek meg.

A becslésnél a jövedéki gyárakban készült hasonminőségű félgyártmányok előállítására — tekintettel a félgyártmányokra fordított tőkét terhelő kamatokra — fog támpontul szolgálni.

Gyártmányok oly áron fognak átvétetni, mely a nagybani eladási árakkal megfelelő arányban áll.

2. §. Az 1851. évi márczius 1-én visszamaradt készletek a jövedéknek beszolgáltatandók, mely azokért az 1. §-ban felsorolt feltételek mellett, az ugyanott kimondott kárpótlást fogja nyújtani.

Ily készletekről a tulajdonos által jegyzék készítendő, melyben a készletek neve és sulya tüntetendőek fel.

Eme jegyzékek azon járás pénzügyigazgatóságának, a hol a készletek rendelkezésre állanak, vagy ily bejelentések elfogadására kijelölt hivatalnak vagy közegeknek 1851. évi márczius 8-áig nyújtandók be.

3. §. Dohánykészletek tulajdonosainak meg van engedve oly mennyiségű dohányt, mely személyes viszonyaiknak megfelelő négy havi szükségletet túl nem halad, saját fogyasztásra visszatartatni; kötelesek azonban az esetre, ha készletük a négy havi szükségletet meghaladja, egész készletüket és egyuttal a saját fogyasztásra szánt mennyiséget attól elkülönítve, a 2. §-ban előirt módon bejelenteni s annak nemét és sulyát pontosan bemondani.

4. §. A legfelsőbb patensben előirt bejelentéssel következő kérések is kapcsolatba hozhatók, u. m.:

a) az 1851. márczius 1-eig el nem adott, vagy a jövedék által át nem vett dohánykészletek felett való szabad rendelkezést még egy bizonyos időn át fentartatni;

b) a megengedett négy havi szükségletet meghaladó dohánymennyiséget saját fogyasztásra felhasználhatni.

Ha az a) pontra vonatkozólag az engedély a pénzügyigazgatóságtól a kérvényezőnek megadatott, akkor az illető jogosítva van a hatóság által meghatározott időtartamon belül (mely azonban 1851. márczius 1-től számítva 6 hónapon túl nem terjedhet) dohánykészletei felett szabadon rendelkezni, t. i. azokat még márczius 1-én túl is az 1. §-ban megállapított feltételek mellett a jövedéknek átengedni, vagy azokat külföldre szállítani, vagy pedig ily rendeltetéssel más magánosnak eladni.

5. §. Az 1851. márczius 1-ével visszamaradt ama dohánykészletek után, melyek felett a 4. §. a) pontja szerinti szabad rendelkezés a hatóságtól nem engedélyeztetett, továbbá azon dohánymennyiségek után, melyek a 4. §. b) pontja szerint saját fogyasztásra való rendeltetés mellett az illetőknél visszahagyattak, fogyasztási illeték fizetendő és pedig:

közönséges pipadohányért levelekben és felvágva . . . fontonként	6 kr.
burnótért	6 „
kerti dohányért levelekben és felvágva	20 „
szivarokért magyar levelekből	30 „
„ külföldi „	1 frt 15 „

6. §. Ama dohánykészletek, melyek 1851. márczius 1-éig a jövedéknek vétel útján nem engedtettek át és azok felett tulajdonosaiknak a 4. §. a) pontja szerint ezen időponthon túl való szabad rendelkezés joga nem engedélyeztetett, oly módon tartandók el, hogy a pénzügyi hatóságok által őrizet és ellenzár alá vétethessenek.

Az ily módon eltartott dohánynyal csakis egy pénzügyőrségi közeg felügyelete mellett van a manipuláció megengedve.

Ily készletek eltartásának költségeit a tulajdonos tartozik viselni.

7. §. Az 1850-dik évi ültetésből származó dohánylevelek, melyek 1851. márczius 1-vel még a termelők kezeiben vannak, a 6. §-ban foglalt határozmányok alatt nem foglaltatnak.

Idevonatkozólag a dohányegyedárusági rendtartásban a dohánytermelőkre érvényes határozatok mérvadóak.

8. §. A magánbirtokban előtalált ama dohány, mely valamely jövedéki gyárból származónak nem ismertetik fel és mely után a tulajdonos sem a 4. §. szerinti hatósági engedélyt, sem az 5. §-ban megszabott fogyasztási illeték fizetését kimutatni nem tudja, a törvényes büntető eljárás alá esik.

A történeti hűség kedvéért megemlítendő, hogy a magánbirtokban volt készletek bejelentésének határideje 1851. évi április végeig, a saját fogyasztásra visszatartható mennyiségekre vonatkozólag eredetileg megszabott négy havi időtartam pedig szintén megváltoztatván, 1851. évi december végeig hosszabbított meg és egyébként még jelentékeny könnyítések is engedélyeztettek a megváltási üzlet gyors lebonyolíthatása kedvéért. A jövedék által át nem vett, vagy pedig a magántulajdonos részéről a neki felajánlott árért át nem engedett levelek és gyártmányok külföldre lettek volna szállítandók, de erre eset nem adta magát elő.

A fentmegismertetett szabályzatokban kimondott és foganatba tett vezérelvek az egyedáruságnak a magyar korona országaiban való behozatalának keresztülvezetését igen megkönnyítették és lényeges befolyással voltak a felmerült nehézségek elhárítására.

Az egyedáruság behozatalát megelőzőleg Magyarországon folytatott magándohánygyártók viszonyairól szerzett közelebbi tájékoztatások alapján szigorú különbséget kellett tenni azon személyek között, melyek a dohánykészítéssel (nevezetesen a szivarellállítással) mellékület gyanánt, csak időről-időre, még pedig vagy magánosan, vagy legfeljebb családtagjaikkal egyetemben foglalkoztak és azok között, melyek ezen ipart valóban gyárszerűleg üzték.

Csakis ez utóbbiak részére volt lehetséges kárpótlási igényt megállapítani és biztosítani, mert a tőkének, melyet ők az említett gyári vállalatba fektettek, az ezen vállalat megszűnte folytán szükségessé vált másnemű felhasználása miatt értékében csökkennie kellett, vagy az legalább is az eddiginél kisebb jövedelmet hajtóvá lett.

E helyütt említendő még meg az is, hogy az egyedáruság behozatala előtt dohánygyártmányokkal folytatott magánkereskedés egymagában nem tekintethetett olyannak, melyre bármilyen kárpótlásra való igényjogosultság alapítható lett volna; mindazonáltal az ily kereskedés folytatásából magukat kizárólag fentartott személyek a dohányeladási engedélyek megadásánál különös figyelemben részesültek.

Hivatalos feljegyzések szerint az 1851-dik évben magyarországi dohánygyárosoktól és kereskedőktől következő dohánymennyiségek vétettek át, u. m.

2.548	mázsa	különféle burnót	84.970	frtért.
216	„	külföldi finomabb pipadohányok	19.624	„
1.341	„	finomabb belföldi dohányok	46.083	„
11.686	„	közönséges magyar pipadohány	132.326	„
3,061.313	darab	Havana-szivar	101.377	„
3,736.375	„	külföldi szivar	94.217	„

61,657.382 darab közönséges magyar szivar	626.634 frtért
5.948 mázsa dohány-liszt	97,400 „
54.385 „ „ dohánylevél, közte 598 mázsa külföldi	
összesen	739.877 „

Mindössze 80.817 mázsa különféle dohánynemek 1,942.508 frtért.

Továbbá 60 dohányiparos üzletük elvesztése miatt kárpótoltatott; ezekből 37 egyén nyert élete hosszáig tartó járadékot évi 35.000 frtnyi összegben.

16 fél kielégített összesen 241.500 forintra menő tőkeösszegekkel.

18 fél nyert dohányárudákat 21.159 forintra számított összes tiszta jövedelemmel.

6 fél kármentesített dohányárudáiknak megbecsült értékével összesen 9.760 forinttal; több kisebb dohányiparos pedig állami szolgálatot nyert, többnyire a dohány-beváltó hivataloknál, dohánygyáraknál és dohányáruraktáraknál.

A császári nyílt parancscsal egyidejűleg kiadott dohánygyedárusági rendtartás, melynek 2. §-ában általános határozatként kimondatott, hogy „senkinek sem szabad a törvény által kijelölt esetekben dohányt készíteni“, a gyártásra vonatkozó következő főbb határozmányokat tartalmazta:

„9. §. A dohánynak tilos készítése. A dohánykészítés tilalma által a jövedéki hatóság engedelmével nélkül tiltatik:

A) oly dohányt, mely nem az álladalmi jövedék áruraktáraiban vététt, metszeni, fonni, örleni, burnóttá vagy egyéb módon elkészíteni;

B) nyers dohányleveleket, vagy dohányt, habár ez az álladalmi jövedék raktáraiból vététt is, burnóttá vagy szivarokká átváltoztatni;

C) általában oly iparvállalatot folytatni vagy üzni, melyben mások fogyasztására, vagy eladás végett dohány készítettik.“

Miután ekként a dohánygyártás jogát a kincstár maga magának tartotta fenn, gondoskodnia kellett az osztrák jövedéki kezelőségnek a magyar korona országai területén megfelelő kincstári dohánygyárak felállításáról, melyek a magyar korona országok számára szükségelt különféle dohánygyártmányokat előállítsák.

E célból a dohánygyedáruság behozatala előtt fennállott temesvári cs. kir. dohánygyár továbbra is fentartatott s némileg kibővítettett; további új dohánygyárak felállítására pedig kezdetben következő helyek jelöltettek ki, u. m.: Pest, Buda, Miskolcz, Eger, Debreczen, Nagy-Kanizsa, Fiume, Kolozsvár és Zágráb, mely helyek közül azonban Budán, Miskolczon, Egerben, Debreczenben és Nagy-Kanizsán gyárak 1867-ig nem létesültek.

Pesten egy dohánygyárul alkalmas épületnek megszerzése már a negyvenes években — midőn az egyedáruság behozatalára az előkészítő lépések történtek — többször vététt tervbe, nevezetesen a Soroksári-utczában állott Szvetenay Márton-féle házat, mely 88.000 frton lett a kincstárnak felajánlva, a dohánygyárak bécsi igazgatósága fekvésénél és építésénél fogva jövedéki czélokra igen alkalmasnak találta, de akkoriban a bécsi kormány szándékát nem akarta elárulni, miért is kérdéses ház megvétele abban maradt.

1850-ben azután, a mikor dohánygyárak felállítására nézve Pest különös figyelemben részesült, mert ez az egyedáruság behozata előtt a magyar gyártásnak központja lévén, ott sok, a gyártásban jártas és ügyes munkásra lehetett számítani s a mennyiben Pesten a finomabb szivar- és pipadohányfajok, továbbá a jobb minőségű burnótok egész Magyarország számára készültek volt, ezentúl is tanácsosnak látszott a gyártás góczpontjául Pestet választani és e helyütt készíttetni a finomabb gyártmányokat — a Szvetenay-féle ház megvétele iránt a tárgyalások ismét megindítottak.

Szóbanlevő ház, mely 1840-ben eredetileg kaszárnyának épült és 1850-ben is tényleg még annak használatott, a pinczehelyiségek pedig Schossberger és Herzfelder kereskedők által dohányraktáraknak béreltettek, a kulcspénz fejében követelt 400 drb arany lealkuvásával 90.000 frtért a jövedék által megvásároltatott, még ugyanazon évben átvétetvén megfelelően átalakított és a szivargyártási munka benne ugyan csak még 1850-ben megkezdett.

A Szvetenay-féle épület szolgáltatta tehát az alapot a jelenlegi budapest-ferencvárosi gyárnak, mely akkoriban mint pest-ferencvárosi gyár működött és az ujonnan felállítottak között elsőként helyzetetett üzembe.

A pesti nagybbszerű magángyárak közül csak az egyik, t. i. a Fűchs-féle találtott kincstári gyáru alkalmasnak; megvétele iránt már 1850-ben kezdtek meg az alkudozások, míg végre az épületek és gépek ára fejében 135.000 frtnyi összesen a kincstár által 1851-ben meg is váltattott, mely gyár ugyancsak még 1851-ben üzembe helyzetetvén, a pest-terésvárosi elnevezést nyerte.

Az egyetlen magyar magángyár megváltásánál alapul szolgált vételi szerződés, az eredetinek fordításában, teljes szövegében következőleg hangzott:

Vételi szerződés.

A magas cs. kir. pénzügyministerium nevében a cs. kir. dohányjövedék javára, a cs. kir. udvari és alsó-ausztriai kamarai jogügyi igazgatósága egyrésztől és Fuchs, Philipps és társai urak — cs. kir. szabad. dohánygyárosok Pesten — között másrésztől, az alábbi adásvevési szerződés beszéltetett és kötött meg:

1. A cs. kir. dohányjövedék, illetve a magas kincstár megveszi és Fuchs, Philipps és társai urak eladják a Pesten az ő tulajdonukat képező gyári épületeket, a hozzájuk tartozó valamennyi dohánygyártási eszközökkel együtt.

2. Ezen épületek és a hozzájuk tartozó telekrészek úgy vétetnek meg s adatnak el, a mint a jelen szerződéshez, mint annak kiegészítő része hozzáfűzött és mindkét szerződő fél által aláírt térképen teljes egészükben láthatók.

3. A fennálló gyári épületekben található összes gyári eszközök, a mint a jelen szerződéshez, mint annak kiegészítő része hozzáfűzött és mind a két szerződő fél által aláírt jegyzékben fel vannak sorolva, a földbe, vagy a falba, akár el-, akár el nem mozdíthatólag vannak erősítve, akár jó, középsszerű, vagy rossz állapotban vannak is, a gyári épületekkel együtt megvétetnek és eladatnak.

4. A vétel tárgyának a 2. és 3. pont alatt megjelölt összes alkatrészei, valamint az esetleg meg nem említett, de a fent körülírt egészhez tartozó bármennemű tárgyak, kivéve az cladásra alkalmas kész gyártmányokat, a nyers árukat és fél-

gyártmányokat, a melyekre vonatkozólag az alább következő megállapodások irányadók, kivéve továbbá az irodahelyiségnek külön jegyzékbe vett berendezési tárgyait, az eladó urak által a magas kincstár tulajdonába mindazon jogokkal és igényekkel engedtetnek s adatnak át, a melyek ezen tárgyakra vonatkozólag magukat az eladókat megilletik vagy megilletnék.

5. Az eladó urak az egyetemleges kötelezettség elvei szerint és joghatályával ezennel szavatosságot vállalnak magukra a magas kincstárral szemben azon esetre, ha a kincstár a vétel tárgyának a saját nevére leendő telekkönyvi átíratását nem tudná kieszközölni, vagy pedig ha a magas kincstár hátrányára az elbirtoklás ideje alatt harmadik személyek mint eladók és birtokosok a szerződés tárgyát, vagy annak akár ingó, akár ingatlan részeit illetőleg bármely jogczim alapján igényeket támasztának, amely igényeket az eladó urak megerősíteni nem tudnak.

6. Az előrebocsátott határozmányok szerint megvásárolt gyári épületek és gyári eszközök ára — különösen lemondván a Polgári Törvénykönyv 1.060 §-ában említett azon jogról, hogy a vétel a felén túli sérelem esetében vitássá tehető — 135.000 o. é. forintban állapittatik meg és egyben kikötetik, hogy mihelyt a szerződés a magas pénzügyminisztérium által helybenhagyatott és mihelyt az eladott fekvőségeknek a kincstár nevére leendő átíratása — a melyre vonatkozó eljárás késedelem nélkül folyamatba tétetik — megtörtént, a vételár felerésze, azaz 67.500 o. é. forint, a tényleges átadás megkezdésekor szabályszerű nyugta ellenében az eladó urak kezeihez azonnal kifizettetik, még pedig minden levonás nélkül azon esetben, ha az eladó urak a szóban forgó fekvőségeket és eszközöket teljesen tehermentesen átadni és a reájuk teherként nehezedő bekebelezéseket vagy előjegyzéseket megszüntetni képesek, vagy pedig történik a kifizetés azon összeg levonásával, amennyit a fennálló bekebelezések vagy előjegyzések kitesznek.

Ellenben a vételár másik felerésze csak akkor fizetendő ki, amikor a vétel tárgyainak tényleges átadása már teljesen befejeztetett, ami mellett szükség esetében ugyanazon számítási módozat alkalmazandó, a mely az első részlet kifizetésénél alkalmaztatott.

7. A visszatartott pénzösszeg az imént említett esetben a legujabb időből származó telekkönyvi kivonat alapján — a mely kivonat már a kincstárra történt átírást is tanúsítsa — a terhelő bekebelezések és előjegyzések, valamint ezeknek három esztendei hátralékos kamatai után számítandó ki, a kérdéses pénzösszeg pedig mint óvadék a kincstárnál letétmenyyezendő mindaddig, a míg az eladó urak az illető bekebelezéseknek és előjegyzéseknek a saját költségükön kieszközölt törlesztéssel nem igazolják, hogy a fizetés kiegészítése iránt lépéseket tettek.

Eznek megtörténte után a visszatartott vételár a beigazolt törlések arányában azonnal ki fog fizettetni.

8. Az eladó urak ezennel megadják a felhatalmazást ahhoz, hogy a megvett fekvőségek az ő további megkérdeztetésük nélkül a magas kincstár, ugy a cs. kir. dóhányjövődék nevére a kincstár költségén átíratassanak.

9. A magas kincstár kötelezi magát, hogy az eladó uraktól az összes nyersanyagokat, félgyártmányokat, továbbá az eladásra alkalmas kész gyártmányokat, a melyek az eladó urak gyárában és eladási helyiségében (Pesten, a német színházban) találtnak, az alábbi áron átveszi és pedig:

a) az eladó urak által a saját gyárukban készített, eladásra alkalmas kész gyártmányokat a nagybani eladási áron, öt százalék engedménynyel;

b) a nyersanyagokat és félgyártmányokat a mellékelt jegyzékben feltüntetett áron;

c) a külföldről származó és mellékelt jegyzékben felsorolt szivarokat — a valódi havana-szivarok kivételével — az ugyanezen jegyzékben feltüntetett árakon, tíz százalék engedménynyel;

d) a mellékelt jegyzékben felsorolt valódi havana-szivarokat az ugyanezen jegyzékben feltüntetett árakon, öt százalék engedménynyel;

e) a mellékelt jegyzékben felsorolt valódi havana-szivarokat az ugyanezen jegyzékben feltüntetett árakon, engedmény nélkül.

Ezen árak az előbbi pontban említett fizetéshez hasonlóan, függetlenül a 135.000 forintnyi vételártól, az áruknak átvétele után kellően bélyegzett nyugta ellenében Pesten fognak kifizettetni.

10. Tekintettel arra, hogy az eladó urak forgalmi tőkéjének egy negyedrésze künnlevő követelésekből áll, a melyeknek az eladó urak részéről való behajtása gyári üzetük abban hagyása következtében ugyan meg van nehezítve, késznek nyilatkozik a kincstár, hogy az eladó uraknak lehetőleg segélyére lesz oly módon, hogy az adósoknak eladási jogot engedélyez oly feltétel alatt, hogy hátralékos adósságukat az eladó urak kezéhez fizessék le.

11. Hasonlóképen kötelezi magát a magas kincstár, hogy az eladó uraknak ezen gyár hivatalnokai és szolgálai iránt fennálló kötelezettségeit átveszi, kivéve J. Oblat gyárigazgatót, a kinek részére, a vele történt előzetes megállapodás szerint, eddigi szerződés szerű állandó fizetésének csakis két havi részlete biztosittatik.

12. Épen így kötelezi magát a magas kincstár arra is, hogy az eladó uraknak a pipadohánygyár raktárára és továbbá három raktárra — kivéve az eladási helyiségben levő irodára — vonatkozó bérleti kötelezettségeit a bérelő uraknak az üzletből való kilépése napján átveszi, illetve tovább folytatja.

13. Az eladó urak továbbá fentartják maguknak, hogy azon körülményből, hogy gyárukat az eszközökkel együtt, kész- és félgyártmányaikat és nyersanyagjaikat most, a dohányjövedéknek Magyarországon való behozatala előtt engedik át a magas kincstárnak, — ebből kifolyólag az ő szabadalmukat ért veszteségre és az elmaradt nyereségre irányuló kártérítési joguk hátrányt nem szenvedhet és így erre vonatkozólag fennálló valamennyi törvényes, vagy pedig a fenforgó esetre nézve Magyarországon megállapítandó kártérítési határozmányok az eladó urakra teljes mérvben alkalmazandók lesznek.

14. Különben egyöntetűleg megállapittatik, hogy a jelen szerződésből netalán származó vitás kérdések, a melyekben a kincstár, úgy a cs. kir. dohányjövedék, a melynek nevében a szerződés megkötöttetik, akár mint felperes, akár mint alperes lép is fel, továbbá a vitás kérdésekből folyó biztosítási és végrehajtási eljárás a cs. kir. udvari és alsó-ausztriai kamara jogügyi igazgatósága kebelében működő bíróságnál — a melynek a kincstár mint alperes alája van rendelve — lesznek keresztülvezetendők és az általános polgári törvénykönyv szabályai szerint elbírálandók.

15. Jelen szerződés az eladó urakra vonatkozólag már akkor végérvényesen kötelező, a mikor aláírják, a kincstárra vonatkozólag azonban csak a pénzügy-ministerium jóváhagyásával válik kötelezővé.

Jelen szerződésről két eredeti példány állíttatott ki, a melyek közül az egyik bélyegtelen, a másik az eladó urak által szolgáltatott kellő bélyeggel láttatott el és mindkét példány a szerződő felek és az e célból felkért tanu urak által aláíratott.

Pesten, 1851. január 7.

Pesten ezenkívül még 1850-ben szivargyártási czélokra tényleg már bérbe is vétetett 3 évre a mezőgazdasági társaság épülete, de mert később előrelátható volt, hogy e társaság akkor, ha pénzügyei javultak, a nagy költségen saját czéljaira emelt épületet ismét használatba kívánja venni és a bérletet fel fogja mondani, a gyártás eme épületben nem is rendeztetett be.

Erre való tekintettel s mert a másik két pesti gyárnak előállítása nem látszott elégségesnek Pest és Buda közönséges szivarbeli szükségleteinek, ugy szintén egész Magyarországnak finomabb fajú szivarokból felmerülő szükségletének fedezésére, tervbe vétetett szintén még 1850-ben *Budán* is gyárat emelni.

Ezen célra egy részvénytársaság által 1847-ben Ujlakon a Dunaparton szövőgyárnak emelt terjedelmes 3 szárnyu épületre folytak az alkudozások, de eredményre nem vezetvén, egy gyárnak Budán való üzembe helyezése abban maradt.

Ugy szintén *Miskolczon* és *Egerben* a kiszemelt épületek nagy átalakítási költségei miatt és mert az épületek megszerzése, nemkülönben a megkivántatott átalakítási munkák hosszabb idő elteltével nyerhettek volna csak megoldást, *Debreczenben* pedig, a hol a gyártás eredetileg a beváltó hivatal helyiségeiben — annak az ottani sóhivatalba való áthelyezése mellett — szándékoltatott behozatni, a tervezett gyárak létesítésétől el kellett tekinteni.

Nagy-Kanizsán a Spanier Nándor-féle magán-szivargyár szemeltetett ki és ennek megvétele vagy bérbevétele iránt folytak hosszú ideig alkudozások, de eredménytelenül.

Felemlitendő még, hogy a dohányjövédéki kezeléség, különösen a szállítási költségek megkímélése kedvéért, 1850-ben ama javaslatot is tette, hogy a közönséges pipadohánygyártás valamennyi beváltó hivatalnál rendeztessék be, de eme javaslat elfogadásra nem talált.

Ujonnan felállítottak és a pest-terézvárosival még az 1851-ik évben üzembe helyeztettek a fiúmei és kolozsvári gyárak, úgy hogy az 1851-dik év végével összesen 5 dohánygyár állott a magyar korona országainak területén.

Fiumében a czukorfinomító gyár szereztetett meg 100.000 frtnyi összegben, *Kolozsvárt* pedig a Seminarium épületében rendeztetett be a gyártás.

Fiumének távolsága folytán ugyan szükségesnek jeleztetett még egy gyárat Horvátországban is, nevezetesen *Zágrában* — a hol a gyártásban már jártas munkás-kezekben hiány nem volt — létesíteni, de mert ott akkoriban alkalmas épület nem állott rendelkezésre, egy gyárnak felállítása elhalasztott.

Később még 3 gyár, u. m.: a kassai, pozsonyi és warazsdi állíttattak fel.

Kassán a forradalom alatt fegyvergyáruul szolgált, de elkobzás után a kincstár tulajdonába került s akkoriban a katonaság által szállító intézetnek használt épület szolgált gyárnak, mely 1852-ben kezdte meg működését.

Pozsonyban a Blumenau külvárosban Régen Ignác papirgyárosnak eddigelé malátaszárítónak használt háza vétetett meg 28.000 frtért gyárnak, mely az átalakítási munkálatok befejeztével 1853-ban kezdte meg működését.

Warazsdon egy gyár felállítását a város maga kérelmezte és miután a horvát bán a legmelegebben ajánlotta, azonkívül a horvátországi ipar- és kereskedelmi kamara is sürgette, kiemelvén 1852-ik évi jelentésében, hogy azon személyek, kik előbb dohány- és szivargyártással foglalkoztak, egyéb ipari vállalatok hiányában kenyérkeresetüket elvesztették, — elhatározottat főleg arra való tekintettel, hogy 600 munkás biztosított, a gyárat a volt jezsuita-collegiumban, mely akkortájt részben főőrségnek és katonai kórháznak használtatott, berendezni és a gyár tényleg az 1857-iki évvel működését meg is kezdette.

Az első évben még 220 munkásra tett szert e gyár, de a létszám folyton csökkent s 1859 végén már 59 főre apadt le; amennyiben pedig ezen jelenség állandónak ígérkezett, a gyár 1860-ban feloszlattatott.

Tervbe volt véve még az 1852-ik évben egy dohánygyárnak Szegeden, azután később az 1857-ik évben — midőn a warazsdi gyár épült — már másodízben egy dohánygyárnak Debreczenben való felállítása, mely tervek megvalósítása azonban abban maradt, mert a kellő számú munkás-kezek nem voltak biztosíthatók.

1864-ben a horvát-szlavon hatóságok ama kérelmet terjesztették elő, hogy a feloszlott warazsdi gyár helyébe Zágrábban állíttassék fel egy gyár, de ezen kérésnek nem adatott hely, még pedig azon okból, mert a szerzett tapasztalatok szerint nem volt kilátás arra, hogy az ígért 800 munkás tényleg munkába álljon.

Állandósult tehát 1867-ig a magyar korona országai területén összesen 7 dohánygyár, u. m. a temesvári, pest-ferenczvárosi, pest-terézvárosi, fiumei, kolozsvári, kassai és pozsonyi, mely száma a gyáraknak az 1867-iki év végeig változatlanul maradt.

Az 1867-ig a magyar korona országai területén fennállott dohánygyárak cs. kir. dohánygyárak gyanánt működtek s mint ilyenek a cs. kir. dohánygyárak és beváltó hivatalok bécsi központi igazgatóságának voltak közvetlenül alárendelve, még pedig úgy administratív, mint technikai tekintetben.

Ezen központi igazgatóság hivatalos működési köre tehát kiterjedt az egész birodalomra és rendeltetése szerint hivatva volt gondoskodni:

- a) a gyártáshoz szükségelt nyersanyagokról;
- b) az árjegyzékekben foglalt és a fogyasztás megkövetelte gyártmányok előállításáról.

A dohánygyárak nagyobb vagy kisebb üzemi kiterjedésükhöz mérten négy osztályba soroztattak és pedig:

- I. osztályu gyár a magyar korona országai területén nem működött;
- II. osztályu gyárak voltak: a pesti-ferenczvárosi és fiumei,
- III. osztályu gyárak: a pest-terézvárosi, pozsonyi, temesvári és kolozsvári,
- IV. osztályu gyárak: a kassai és warazsdi.

A gyári főtisztviselők is az egyes osztályoknak megfelelő fizetési fokozatával alkalmaztattak.

A magyar korona országai területén hivataloskodott dohánygyári tisztviselők és alkalmazott szolgák (altisztek) az osztrák tartományokban fennállott gyárakban alkalmazottakkal egy közös létszámba tartoztak.

Ezen közös és az 1855-ik évben rendszeresített létszámból a magyar korona országai területén fennállott gyárakban alkalmazott tisztviselők és szolgákra eső személyzeti, ugyancsak fizetvényi létszámot a XIV. számú táblázat tünteti fel.

A tisztviselők és szolgák száma, nemkülönbön illetményeik összege az 1858-iki és 1866-iki évek végével gyáranként részletezve és végösszegekben a XV. számú táblázatban vannak felvéve.

A gyári üzemek vezetése az egyes gyárak élén állott kezelőre és ellenőrré volt bízva, kik közös felelősséggel tartoztak a gondjaikra bízott kincstári tulajdon, továbbá a központi igazgatóság rendeleteinek pontos végrehajtása, az összes gyári üzem cél-szerű vezetése és a helyes elszámolás tekintetében.

Reájuk tartozott a különféle munkák és a foglalkoztatott személyzetnek helyes beosztása.

Gondoskodniok kellett a gyártmányokra szóló megrendelések jókor való teljesítéséről s különösen arról, hogy a jövedéki gyártmányok a kiadott gyártási eljárások szabványaiban előírt sulyban és jó minőségben készíttessenek.

A gyári épületek, raktárak és műhelyek a gyári gazdaság különös felügyelete alá helyeztettek, ki egyuttal a gyári építkezések vezetését, ugyancsak saját felelősség terhe alatt a gyári üzemhez megkívántatott gazdasági czikkek átvételét, raktározását és kiszolgáltatását, nemkülönbön a házrendőri szolgálatot is tartozott teljesíteni.

Az egyes gyártási osztályok műszaki tisztviselők által vezettettek, kikre egyuttal a beosztott segédszemélyzet feletti ellenőrzés is ruháztatott.

A dohánygyáraknak a magyar korona országai területén történt felállítása és szaporítása folytán gyári hivatalnokok alkalmaztattak Ő Felsége többi országainak gyáraiból, részint pedig magyar dohánygyárnokok.

Szakképző intézet a gyárakra nézve nem létezett s a gyári hivatalnokok gyakorlatilag tanítottak be; figyelem volt azonban fordítva a gyakornokok felvételénél arra, hogy azok a műegyetemi, vagy legalább a reáltanulmányoknak jó sikerrel lett befejezése folytán fogékonysággal bírjanak a gyári szolgálat megtanulására.

A gyárak szervezésénél a pest-ferenczvárosi gyárnál egy vegyész is lett a végett alkalmazva, hogy a gyártás előmozdítására szükséges vegyészeti kísérleteket megtehesse és a hivatalnokokat is e tekintetben oktathassa.

A bécsi Regie tehát mindent elkövetett, hogy szakavatott egyénekkel lássa el magyarországi üzletét.

Az osztrák dohányjövedék vezérő hatóságának már régi időktől fogva főtörekvése volt, hogy a fogyasztókat mentől változatosabb gyártmányokkal lássa el, mindenféle izlésnek és szeszélynek eleget teendő; de nemcsak a nagyszerű választék, hanem a minőség is főfegyvernek tekintett, melylyel még a legmakacsabb fogyasztókat is meg lehet hódítani s azért főképen erre is irányult figyelme.

Folytonos ujitások, ugyancsak a gyártmányok jayítását célzó intézkedések mellett az 50-es évek közepén három legjelesebb hivatalnokát küldötte ki Franciaországba és

XIV. számú táblázat.

Fejszám:		Az állomások megjelölése	Évi fizetmény		Havi bér		Szállás	Természetbeni élvezmények	Illetmé- nyek összesen évenként forint	Napidíj osztály	
egyenként	összesen		fejen- ként	együtt	fejen- ként	együtt évenként					
f o r i n t											
Tisztviselők:											
2	7	Kezelő	1.470	2.940	.	.	természetben, vagy a fizetmény 10 százaléka	fa és gyertyajárulék.	9.030	VIII.	
4		"	1.260	5.040	.	.				"	
1	7	"	1.050	1.050	.	.			7.455	IX.	
2		Ellenőr	1.155	2.310	.	.				"	
4	7	"	1.050	4.200	.	.			6.720	X.	
1		"	945	945	.	.				"	
2	7	Gazdász	1.050	2.100	.	.			2.940	"	
4		"	945	3.780	.	.				"	
1	4	"	840	840	.	.			2.940	XI.	
1		Számtiszt	840	840	.	.				"	
2	8	"	735	1.470	.	.			5.355	"	
1		"	630	630	.	.				"	
2	8	Gyártmányi tiszt	840	1.680	.	.			3.412	"	
1		"	735	735	.	.				"	
3	8	"	630	1.890	.	.			4.515	"	
2		"	525	1.050	.	.				"	
1	7	" segédtszt	472	472	.	.			2.784	XII.	
7		"	420	2.942	.	.				"	
1	7	Mérleg-tiszt	840	840	.	.			3.205	XI.	
1		"	735	735	.	.				"	
3	6	"	630	1.890	.	.			1.728	"	
2		"	525	1.050	.	.				"	
1	6	Iroda-	630	630	.	.			1.728	"	
4		"	525	2.100	.	.				"	
1	7	"	475	475	.	.			1.728	"	
4		" segédtszt	420	1.680	.	.				"	
3	6	"	368	1.104	.	.			1.728	"	
6		Gyakornok	288	1.728	.	.				"	
67		Összesen	47.144	
Szolgák:											
2	7	Kapus	25.20	605	.	ruha, szállás, fa és gyertya	1.966	.	
4		"	23.10	1.109	.			.	
1	9	"	21.00	252	.	ruha	2.495	.	
2		Gyári szolgál	25.20	605	.			.	
5	5	"	23.10	1.386	.	ruha	3.087	.	
2		"	21.00	504	.			.	
1	4	Gépész, lakatos	69.00	756	.	ruha	1.512	.	
2		"	52.50	1.260	.			.	
1	4	"	47.30	567	.	ruha	1.512	.	
1		"	42.00	504	.			.	
4	47	Asztalos, kádár	31.50	1.512	.	ruha	16.188	.	
7		Munka-ügyelő	31.50	2.646	.			.	
20	11	"	29.40	7.060	.	ruha	3.037	.	
17		"	27.30	5.576	.			.	
3	11	"	25.20	908	.	ruha	3.037	.	
2		Mázsa-szolga	26.25	630	.			.	
1	4	"	24.15	290	.	ruha	3.037	.	
4		"	23.10	1.109	.			.	
4	83	"	21.00	1.008	.	ruha	3.037	.	
		"	21.00	1.008	.			.	
83		Összesen	28.285	
150		Mindössze	47.144	.	28.285	.	.	75.429	.	

XV. számú táblázat.

Évben	G y á r b a n	Tisztviselők		Szolgák		Illetmények mindössze forint
		száma	illetményei összesen forint	száma	illetményei összesen forint	
1858	Pest-Ferenczváros	18	11.474	19	6.624	18,098
	Fiume	12	8.274	14	4.488	12.762
	Pest-Terézváros	6	4.844	9	2.940	7.784
	Pozsony	5	4.294	6	1.752	6.046
	Temesvár	9	6.224	12	3.912	10,136
	Kolozsvár	11	7.200	14	4.500	11,700
	Kassa	6	3.724	8	2.232	5.956
	Varasd	6	3.824	11	3.264	7,088
	Összesen 8 gyárban . .	73	49.858	93	29.712	79,570
1866	Pest-Ferenczváros	14	9.824	19	7.154	16,978
	Fiume	16	10.448	17	5.868	16,316
	Pest-Terézváros	5	4.342	9	3.227	7.569
	Pozsony	6	4.750	6	2.015	6,765
	Temesvár	9	6.444	12	4.288	10,732
	Kolozsvár	11	7.478	13	4.474	11,952
	Kassa	10	6.206	9	2.986	9,192
	Összesen 7 gyárban . .	71	49,492	85	30,012	79,504

Spanyolországba tanulmányutra, hol azok csaknem minden dohány- s szivargyárat megsemmisítettek, a gyártmányok előállításánál követett különféle eljárásokat megfigyelték és alaposan tanulmányozták.

Szerzett tapasztalataik közvetlen értéke legott abban mutatkozott, hogy a szivarok készítéséhez szükséges bélanyagok előkészítése az eddigtől teljesen elütő és sokkal czélszerűbb módon történt, minek folytán a szivarok jósága is jelentékenyen emelkedett.

A bélanyag (vagyis a szivarbáb belseje), minthogy mennyiségileg legnagyobb alkatrészét képezi a szivarnak, döntő befolyással van annak minőségére, ezért főfontossága tényező a bélanyagoknak helyes és jó elkészítése.

Nagy előnyére szolgált tehát a jövedéknek, hogy gyáraiba a francia eljárást vezette be, mely lényegében a szivarbélanyagoknak mesterséges melegség által való túlságos kiszáritását küszöbölte ki.

A szivargyártásnál kísérletek tétettek kisebb gépekkel a szivarbáb készítéséhez, melyek bár eleinte nem sikerültek, később megis eredményre vezettek s előállott az ugynevezett hainburgi kis szivarbábkészítő-gép, mely akkori időben nagy csodálatnak volt tárgya s feltalálója nagy tekintélyre tett szert.

A szivarok fonására használt borítéklevelek kisimitása is gépek használata mellett kezdett már eszközöltetni.

A pipadohánygyártás terén is jelentékeny haladást jelző javítások hozattak be.

Igy a szedletzi osztrák dohánygyárban már a 40-es évek végén igen jól használható dohányvágó-gép állott működésben, mintájára a temesvári és pest-ferenczvárosi gyárak lettek ellátva megfelelő számú gépekkel, melyek különösen a mi az előállítási képességet illeti, a czélnak teljesen megfeleltek.

A gyártást célzó javításokkal, ujitásokkal és találmányokkal a hainburgi osztrák dohánygyár mindig előljárt, meg kell azonban jegyezni, hogy ezen ujitások és találmányok nagymestere egy magyar ember volt, t. i. a debreczeni születésű Vass János, ki egyszerű lakatos létére annyira vitte, hogy egészen önállóan szerkesztett és készített gépeket, melyek a leggeniálisabb tehetségre vallottak.

Az általa feltalált dohányvágó- és csomagverő-gépek — leleményes és czélszerű szerkezeteiknél fogva — általánosan használatba vétettek.

Áttérve a magyar korona országai területén működött dohánygyárak üzemeinek részletesebb megismertetésére, megemlítendő, hogy a fiumei, pest-ferenczvárosi, kassai, kolozsvári és temesvári gyárakban felállított munkagépek és készülékek hajtására már gőzerő használtatott fel, míg a pest-terézvárosi és pozsonyi gyárakban mindenemű munka kézi erő segítségével végeztetett.

Gőzgépek működésbe hozatala már 1852-ben mutatkozott szükségesnek, mert a közönséges pipadohány fogyasztása oly rohamos mérveket öltött, hogy az emberi kézzel hajtott dohányvágó-gépekkel a megkívántatott mennyiségek már nem voltak előteremthetők. Eme gépek ugyanis 12 óra alatt és gépenként 5 munkás foglalkoztatásával csak 12 mázsa közönséges pipadohányt szolgáltatott, míg a gőz segélyével hajtottak akkoriban már 40—50 mázsát producálhattak és gépenként csak 2 munkásnak foglalkoztatását igényelték, így tehát több munka mellett költségmegtakarítások is voltak elérhetők.

Az első gőzgépek, melyek 1852-ben a pest-ferenczvárosi, temesvári és kolozsvári gyárak számára egyenként 1.600 frtnyi költségen Belgiumból szereztek be, kis 4 lóerejű transportabilis gőzgépek voltak, alapozást vagy falazott kazánházat nem követeltek meg és a pipadohánygyártási helyiségek közelében állíttathattak fel.

A gyárakban az 1856., 1858., 1865. és 1866-iki években foglalkoztatott munkáslétszámot a XVI. számú táblázat tünteti fel, mely táblázatból kivehető, hogy a munkások számát illetőleg 1858-ban 1856-hoz viszonyítva 1.286 főnyi növekedés, 1865-ben 1858-hoz viszonyítva 101 főnyi csökkenés, 1865-ről 1866-ra pedig további 392 főnyi csökkenés állott be.

A két utolsó évben, még pedig a szivargyártás körül foglalkoztatott munkásoknál mutatkozó csökkenés abban leli indokolását, hogy a szivarkészletek az egész birodalomban felszaporodván, a megüresedett munkahelyek a magyar korona országai területén működött gyárakban is betöltetlenül hagytak.

Legtöbb munkást foglalkoztatott 1856-ban a pest-ferenczvárosi gyár, a többi években a fiumei gyár; legkevesebb munkást — a warazsdi gyártól eltekintve — 1856 és 1858-ban a temesvári gyár, az 1865 és 1866-iki években a kolozsvári gyár.

XVI. számú táblázat.

Évben	G y á r a k b a n	A szivargyártásnál		A többi osztályokban		Összesen
		férfi	nő	férfi	nő	
		f e j s z á m				
1856	Pest-Ferenczváros	9	791	73	83	956
	Pest-Terézváros	7	730	30	12	779
	Temesvár	2	177	60	58	297
	Kolozsvár	4	415	44	41	504
	Kassa	3	351	30	26	410
	Fiume	8	706	126	90	930
	Pozsony	3	418	13	.	434
	Összesen 7 gyárban . . .	36	3.588	376	310	4.310
1858	Pest-Ferenczváros	7	1.021	67	66	1.161
	Pest-Terézváros	7	952	30	11	1.000
	Temesvár	2	340	61	60	463
	Kolozsvár	5	460	42	45	552
	Kassa	3	531	34	33	601
	Fiume	7	1.071	110	80	1.268
	Pozsony	4	462	13	2	481
	Warazsd	1	58	7	4	70
Összesen 8 gyárban . . .	36	4.895	364	301	5.596	
1865	Pest-Ferenczváros	5	678	85	99	867
	Pest-Terézváros	7	578	16	8	609
	Temesvár	3	526	59	54	642
	Kolozsvár	4	485	43	45	577
	Kassa	3	642	38	47	730
	Fiume	8	1.308	72	86	1.474
	Pozsony	2	565	16	13	596
	Összesen 7 gyárban . . .	32	4.782	329	352	5.495
1866	Pest-Ferenczváros	3	571	87	98	759
	Pest-Terézváros	7	763	15	8	793
	Temesvár	3	474	54	57	588
	Kolozsvár	4	385	43	41	473
	Kassa	2	559	36	51	648
	Fiume	9	1.128	77	99	1.313
	Pozsony	2	490	28	9	529
	Összesen 7 gyárban . . .	30	4.370	340	363	5.103

A gyárak által feldolgozott bel- és külföldi nyersanyagok mennyiségei a XVII. számú táblázatban vannak évenként részletesen felsorolva.

XVII. számú táblázat.

	Belföldi levelek	Külföldi levelek és hulladék	Összesen
	b é c s i m á z s a		
1851. évben	21.548	1.954	23.502
1852. "	117.456	11.533	128.989
1853. "	115.289	41.440	156.729
1854. "	132.114	31.550	163.664
1855. "	154.428	29.569	183.997
1856. "	151.001	41.186	192.187
1857. "	141.864	40.200	182.064
1858. "	157.936	26.511	184.447
1859. "	166.978	17.347	184.325
1860. "	171.551	15.153	186.704
1861. "	143.117	12.499	155.616
1862. "	151.776	12.360	164.136
1863. "	205.383	11.294	216.677
1864. "	190.277	19.402	209.679
1865. "	179.059	22.038	201.097
1866. "	174.990	17.435	192.425

Külföldi levelek és hulladékok a belföldi levelekhez mérten aránylag csekélyebb mennyiségekben kerültek feldolgozás alá.

A felhasznált külföldi levelek és hulladékok mennyisége az összes feldolgozott nyersanyagoknak:

1864-ben 9·2 %-át

1865-ben 10·9 " "

1866-ban 9·0 " " tette ki, míg a belföldi levelekhez viszonyítva, ezeknek

1864-ben 10·1 " "

1865-ben 12·3 " "

1866-ban 9·9 " " erejéig nyertek értékesítést.

Megjegyzendő azonban, hogy a felhasznált anyagokról szóló XVII. számú táblázat rovataiban csakis a feldolgozott belföldi levelek és vásárlás útján megszerzett külföldi levelek s hulladékok vannak kimutatva, ellenben mindezen anyagok feldolgozása mellett nyert és szintén felhasznált melléktermények (gyártási hulladékok) nincsenek feltüntetve.

Az utolsó három évben feldolgozott mennyiségek gyáranként részletezve a XVIII. számú táblázatban foglalvák.

XVIII. számú táblázat.

G y á r	Belföldi levelek	Külföldi levelek és hulladék	Összesen
	b é c s i m á z s a		
1864-ben			
Pest-Ferenczváros	57.003	4.292	61.295
Pest-Terézváros	8.883	1.594	9.977
Kassa	32.270	2.419	34.689
Pozsony	4.142	1.569	5.711
Fiume	26.400	7.108	33.508
Temesvár	33.212	1.815	35.027
Kolozsvár	28.867	605	29.472
1865-ben			
Pest-Ferenczváros	55.548	3.850	59.398
Pest-Terézváros	8.381	1.700	10.081
Kassa	32.650	3.155	35.805
Pozsony	4.421	1.409	5.830
Fiume	19.717	8.708	28.425
Temesvár	25.813	2.549	28.362
Kolozsvár	32.529	667	33.196
1866-ban			
Pest-Ferenczváros	59.764	2.230	61.994
Pest-Terézváros	6.905	2.091	8.996
Kassa	31.627	1.258	32.885
Pozsony	4.326	1.290	5.616
Fiume	24.847	8.403	33.250
Temesvár	17.608	1.342	18.950
Kolozsvár	29.913	821	30.734

Összmennyiségben tehát a legtöbbet és egyúttal a legtöbb belföldi dohányt a pest-ferencvárosi, a legtöbb külföldi és hulladék-anyagot a fiumei gyár, összmenyi-

ségileg a legkevesebb és egyuttal a legkevesebb belföldi dohányt a pozsonyi gyár, a legkevesebb külföldi és hulladék-anyagot pedig a kolozsvári gyár dolgozta fel mindhárom évben.

A külföldi levelek szükséglete az 1851—1867-iki időszakban kétféle volt, u. m. állandó és esetleges.

Az állandó szükséglet a külföldi dohányok ama nemeiből állt, melyek az érvényben volt osztrák gyártási eljárások szabványai szerint — egészben vagy részben külföldi levelekből készített — bizonyos szivar-, pipadohány- és burnót-gyártmányok előállításához megkívántattak.

Ide tartoztak mint szivargyártási anyagok: Havana, Cuba, Portorico, Virginiai, Java, Brasil és egyéb kisebb jelentőségű amerikai és ázsiai dohányok, azután hollandi levelek a közönségesebb szivarfajok borítékanyagául.

A finomabb pipadohány- és burnótnemekhez török, virginiai és hollandi levelek vétettek igénybe.

Az esetleges szükséglet a belföldi dohányok előfordult elégtelensége folytán állt be s ezen levelekből mutatkozott hiány közönségesebb fajú külföldi, u. m. pfalzi, hollandi és éjszak-amerikai levelek, nemkülönben külföldi dohány-kocsánok és hulladékok vásárlása útján fedeztetett.

A szükségelt külföldi dohányok bevásárlását az egész birodalomban fennállott összes gyárak részére a bécsi központi igazgatóság eszközölte, még pedig állandó bizományosok által a vásárlás hely színén.

Igy pl. a Virginiai és Kentucky dohány New-Yorkban, az Ohio és Marylandi Baltimoreban, a Havana Havanában, a Portorico pedig San-Juanban vásároltatott.

A beszerzési árak az illető consulatusok által ellenőriztetek, melyek időközönként a jövedéki igazgatósághoz piaci jelentéseket is küldöttek.

Némely dohányfaj az európai piacokon szereztetett be alku útján és pedig: a Cuba és Brasil dohány Bremában s Hamburgban, a Java dohány leginkább Amsterdamban, a Manila pedig Londonban.

A bevásárlások rendszerint és kiválóan csakis szivarboríték és bélanyagban, továbbá kisebb mérvben finomabb pipadohány- és burnótanyagban történtek, mert a közönséges pipadohányok és burnótokhoz, ugyszintén a finomabb ebbeli gyártmány-fajokhoz megkívántatott nyersanyagot a belföld szolgáltatta.

A belföldön termelt magyar dohányok ekként igen kiterjedt felhasználást nyertek valamennyi gyártási ágazatnál.

A mi a külföldi dohányok bevásárlási árait illeti, azok igen különbözők és folytonos ingadozásoknak voltak alávetve.

Az utolsó három évben fizetett árak dohányfajonként részletezve s bécsi mázsánként kimutatva a XIX. számú táblázatból vehetők ki.

Ezen táblázatba felvett levelekből pipadohánygyártási vágóanyagokat képviselnek a tengeren túliakból a Marylandi, Ohio és Varinas, az európaiakból a török dohányok, míg a pfalzi és hollandi levelek a többi tengerentúliakkal szivargyártási célokra szolgáltak.

XIX. számú táblázat.

D o h á n y l e v é l - f a j		1864.	1865.	1866.
		é v e k b e n		
		bécsei mázsánként ár — forint		
<i>a) Tengerentúli levelek:</i>				
Nyugotindiai	Havana	97. ⁸⁷	94. ⁷⁴	59. ³⁴
	Cuba finom	77. ⁶⁵	.
	Cuba közönséges	57. ⁸⁸	47. ⁶⁹	.
	Portorico	28. ³⁴	24. ⁷⁴	22. ¹⁴
Keletindiai	Java	49. ⁰⁹	75. ³⁶	76. ⁰¹
	Manila	117. ⁷⁰	127. ²³
	Esmeralda	111. ⁵³	88. ⁶⁵	.
Délamerikai	Brasil	28. ⁸¹	19. ³⁸	23. ¹⁴
	Ambalema	142. ²⁰	150. ⁸⁵
	Varinas	74. ⁸⁶	48. ⁴¹	90 ^{3/41}
Éjszakamerik	Virginiai	43. ¹⁶	58. ⁰²	44. ⁰¹
	Kentucky	52. ⁸⁸	48. ⁵⁶
	Marylandi	27. ⁷⁷	32. ⁵⁰	28. ⁹⁶
	Ohio	32. ⁹³	44. ⁵⁹
	Sedleaf	65. ⁶⁷	.	.
<i>b) Európai levelek:</i>				
Török.	Pfalzi	23. ⁸³	.	.
	Hollandi	44. ⁰³	24. ⁹⁶
	Ghiubek	133. ⁹⁴	110. ⁰⁰	.
	Pursicsan	65. ²⁵	.
	Drama	39. ⁷⁸	29. ⁷⁶	39 ^{3/12}
	Adrianopoli	23. ⁸⁵	26. ⁸²
	Ghiubek selejt	44. ⁷⁸	.
	Különféle kocsán	9. ³⁴	7. ⁸⁶	.

A gyárak üzemi eredményét, vagyis az 1851-től 1867-ig készített gyártmányok összmenyiségeit a XX. számú táblázat tünteti fel.

A szivargyártás mérve 1851-től 1856-ig fokozatos emelkedést mutat, az 1856. és 1857-iki években némi csökkenés állott be, 1858-ban — mely évben mennyiségileg a legtöbb szivar állítottatott elő — jelentékeny emelkedés, a következő három évben ismét csökkenés tapasztalható, úgy hogy 1861. évben a gyártás 857 ezer darab szivarral kevesebbet tett ki mint 1856-ban; az 1862., 1863. és 1864-iki években a gyártás mérve növekedett, míg az 1865. és 1866-iki években ismét csökkent, mely utolsó két évi csökkenés a gyártásnak az egész birodalomban felszaporodott szivarkészletek miatt történt megszorítása folytán állott elő.

XX. számú táblázat.

Évben	B u r n ó t			P i p a d o h á n y			Szivar	Mind- össze	Szivar	Szi- varka	Össze- sen	Jegyzet
	finom	közön- séges	össze- sen	finom	közön- séges	össze- sen						
. b é c s i m á z s a									ezer darab			
1851	.	200	200	6	16 653	16,659	3,998	20,857	58,924	.	58,924	az 1865 és 1866. években előállított szivarok kimu- tatott súlyában a szivarkák súlya is befoglaltatik.
1852	.	1.699	1,699	1,184	116,620	117,804	8,622	128,125	97,292	.	97,292	
1853	5	1.908	1,913	597	139,972	140,569	11,627	154,109	143,609	.	143,609	
1854	9	2.561	2,570	2,615	132,209	134,824	17,487	154,881	215,688	.	215,688	
1855	.	2.771	2,771	6,097	153,659	159,756	19,114	181,641	236,051	.	236,051	
1856	90	4 283	4,373	8,843	157,369	166,212	15,600	186,185	206,503	.	206,503	
1857	53	3,332	3,385	7,125	149,244	156,369	14,195	173,949	200,556	.	200,556	
1858	103	3,574	3,677	6,654	144,656	151,310	20,990	175,977	282,453	.	282,453	
1859	192	3,720	3,912	6,781	143,998	150,779	21,010	175,701	265,517	.	265,517	
1860	350	2,731	3,081	5,824	156,448	162,272	18,348	183,701	221,363	.	221,363	
1861	306	3,034	3,340	4,247	132,190	136,437	17,296	157,073	205,646	.	205,646	
1862	300	3,358	3,658	4,496	138,309	142,805	18,121	164,584	215,179	.	215,179	
1863	102	3,211	3,313	4,186	161,671	165,857	20,097	189,267	244,527	.	244,527	
1864	124	2,992	3 116	5,573	179,529	185,102	24 475	212,693	266,723	.	266,723	
1865	64	3,298	3,362	4 873	140,017	144,890	21,864	170,116	244,595	525	245,120	
1866	434	2,680	3,114	7,912	132,096	140,008	21,895	165,017	227,457	12,728	240,185	

A pipadohánygyártás körül már 1853-tól kezdve kisebb-nagyobb mérvű ingadozások észlelhetők; legtöbb pipadohány állíttatott elő az 1864-ik évben, 1865 és 1866-ban pedig jelentékenyebb csökkenés mutatkozik.

A burnótgyártás az első 6 évben tapasztalható fokozatos emelkedés után — midőn is 1856-ban a legtöbb burnót állíttatott elő — 1857-től kezdve szintén kisebb-nagyobb mérvű ingadozásokat mutat.

A szivarkagyártás csak 1865-ben kezdetett meg s mindkét évben egyedül a fiumei gyárban üzetett.

A fonadékgyártás a magyar korona országai területén felállított gyárakba egyáltalában be nem vezetett.

Az egyes gyárakban folytatott gyártási ágazatokat illetőleg következők jegyezhetők meg:

Szivargyártás a fennállott gyárak mindegyikében folytattatott, még pedig állandóan az egész időszakban.

Legtöbb szivar állíttatott elő az első három évben a pest-ferenczvárosi gyárban, 1854-től kezdve 1860-ig a pest-terézyvárosi gyárban, 1860-ban ismét a pest-ferenczvárosiban, 1861-től 1867-ig a fiumei gyárban.

1855-től kezdve — midőn már 7 gyár teljes működésben állott — a legkevesebb szivart készítette évenként — eltekintve a warazsdi gyártól — a temesvári gyár.

Pipadohánygyártással egyedül a pozsonyi és warazsdi gyárak nem foglalkoztak, a pest-terézvárosi is csak a három első évben, jelentékeny mennyiségű közönséges pipadohányt állítván elő.

A fiumei, temesvári és kolozsvári gyárak egyaránt finom és közönséges pipadohányokat készítettek, míg a kassai gyár finom pipadohánygyártása jelentéktelennek mondható.

A pest-ferenczvárosi gyár állította elő 1853-tól kezdve mennyiségileg a legtöbb közönséges pipadohányt, finom pipadohánygyártással azonban csak 1863-óta foglalkozott.

Burnótgyártást az első 5 évben kiválóan a pest-terézvárosi gyár folytatott, 1856-tól kezdve a fiumei gyár veszi át burnótgyártás tekintetében a vezérszerepet s ezt mindvégig meg is tartja, mi mellett azonban a pest-terézvárosi gyár régebbi mérvű működésében 1865-ig megmaradt.

Nagyobb jelentőségre nem tett szert a burnótgyártás a temesvári gyárban, hol is az 1862-iki évre be lett szüntetve, a kassai gyárban pedig épen csak két éven át 1864 és 1865-ben folytattatott, de igen jelentéktelen mérvben.

A pest-ferenczvárosi gyárban a burnótgyártás az 1864-iki évvel vette kezdetét, mely évben eme gyártási ág a pest-terézvárosi gyárban teljesen beszünttetett.

A pozsonyi és warazsdi gyárak burnótgyártással szintén nem foglalkoztak.

Az utolsó 3 évben gyáranként előállított gyártmánymennyiségeket a XXI. számú táblázat tünteti fel.

A gyártás főleg a forgalomban volt közönségesebb fajú gyártmányemekre irányított azon okból, mert kezdetben az újonnan felállított és üzembe helyezett gyárak huzamos időn át fejlesztendők s a munkások kiképzendők voltak; másrészt később a gyárak elégtelensége folytán a gyártás a fogyasztásnál kisebb lévén, a finomabb fajú gyártmányok terjedelmesebb arányokban való előállítására sem mód, sem alkalom nem kínálkozott.

Igy 1857-ig a finomabb pipadohány és burnótfajok az egész birodalom részére a hainburgi gyárban készítették, 1857-től kezdve pedig egyáltalában a finomabb fajú gyártmányok legnagyobb része a magyar korona országai területén kívül esett osztrák gyárakban állítottatott elő.

Annak megvilágítása kedvéért, hogy a szivargyártás terén a finomabb gyártás mennyire volt képviselve a közönségessel szemben, a XXII. számú táblázatban az 1856., 1857. és 1858-iki években, a XXIII. számú táblázatban pedig az 1864., 1865. és 1866-iki években a magyar korona országai területén eladott és gyártott szivarok fajokként részletezve állítottak egymással szembe.

Mindkét táblázatból kivehetőleg a virginai szivarok egyáltalában nem gyártattak, bár eléggé nagy fogyasztásnak örvendtek.

Az 1866-iki évben forgalomban volt 13 szivarfaj közül — ideszámítva az utánzott Regalia és Media szivarokat is, melyek ugyan alig fogyasztattak — csak 7 szivarfaj állítottatott elő.

Összehasonlítva a gyártást az eladással, azt tapasztaljuk, hogy az 1851—1867-iki időszakban a gyárak előállítás tekintetében a fogyasztással lépést tartani egyáltalában nem tudtak, a mint ez a XXIV., XXV. és XXVI. számú táblázatokból kitűnik.

XXI. számú táblázat.

G y á r b a n	B u r n ó t		Pipadohány		Szivar	Összesen	Szivar	Szi- varka
	finom	közön- séges	finom	közön- séges				
b é c s i m á z s a						ezer darab		
1864-ben								
Pest-Ferenczváros	5	319	987	62 369	4,019	67,699	42,449	.
Pest-Terézváros	11	784	.	.	4,371	5,166	46,701	.
Kassa	27	.	254	32,819	2,797	35,897	31,048	.
Pozsony	2 704	2,704	30,083	.
Fiume	81	1,889	891	25,519	6,449	34,829	71,387	.
Temesvár	2,311	31,397	1,771	35,479	19 600	.
Kolozsvár	1,130	27,425	2,364	30,919	25,455	.
1865-ben								
Pest-Ferenczváros	15	1,155	1,111	62,660	3,227	68,168	35,828	.
Pest-Terézváros	4 252	4,252	45,705	.
Kassa	21	.	264	3,948	2,329	6,562	27,711	.
Pozsony	2,800	2,800	30,567	.
Fiume	28	2,143	949	20,486	5,417	29,023	61,075	525
Temesvár	1,259	25,319	1,827	28,405	20,395	.
Kolozsvár	1,290	27,604	2,012	30,906	23,314	.
1866-ban								
Pest-Fenenczváros	5	875	713	64,522	2,923	69,038	32 574	.
Pest-Terézváros	3,889	3,889	43,978	.
Kassa	377	29,480	2,802	32,659	31,951	.
Pozsony	2 712	2,712	29,206	.
Fiume	429	1,805	5,020	21,626	6,134	35,014	49,291	12,728
Temesvár	586	16,468	1,775	18,829	20,762	.
Kolozsvár	1,216	.	1,660	2,876	19,695	.

Szivarokból és pipadohányokból tehát csakis egy-egy évben állítottatott elő több, mint amennyi fogyott.

A XXIV. számú táblázatban az első 5 évi eladás gyanánt csakis a jövedéki gyártású szivarok vétettek fel, mert a beváltott magyar szivarokból eladott mennyiségek nem voltak előállítandók s ekként mint a gyártás javára esők szerepelnek.

XXII. számú táblázat.

	Caban- nos A.	Kiváló finom Cuba és Ha- vana B. és C.	Finom Cuba és Havana D. és E.	Finom F., G., H. és J.	Közönsé- ges kül- földi K.	Közönsé- ges hosszú belföldi L.	Közönsé- ges rövid belföldi M.	Virgi- niai N.
b e t ü s s z i v a r o k b ó l								
	4 frt 30 kr	3 frt 50 kr	3 frt	2 frt	1 frt 28 kr	1 frt 28 kr	42 kr	2 frt 18 kr
nagybani eladási árban ezer darab.								
1856-ban { eladatott . .	24.635	2.605	17.316	1.975	144.179	94.835	11.321	3.876
{ gyártatott . .	3.263	1.308	5.198	1.062	116.303	71.218	8.151	.
1857-ben { eladatott . .	22.657	4.257	25.684	1.720	201.592	51.756	13.160	7.001
{ gyártatott . .	3.164	2.298	7.038	354	157.947	17.811	11.945	.
1858-ban { eladatott . .	20.363	10.845	39.252	1.723	189.732	39.933	3.952	10.641
{ gyártatott . .	3.829	6.819	16.092	1.421	193.191	58.444	2.657	.

XXIII. számú táblázat.

	Tra- buccos alaku A.	Yara A.	Brita- nica alaku B.	Ha- vana B.	Panete- las C.	Cuba D.	Cuba- Porto- ricco E.	Porto- ricco F.	Virginia G.	Vegyes külföldi H.	Köz. belföldi J.
b e t ü s s z i v a r o k b ó l											
	6 frt 30 kr	6 frt 30 kr	5 frt 50 kr	5 frt 50 kr	5 frt 50 kr	4 frt 60 kr	3 frt 65 kr	2 frt 70 kr	4 frt 10 kr	1 frt 80 kr	1 frt 35 kr
nagybani eladási árban ezer darab											
1864-ben { eladatott .	.	314	.	9.635	21.202	5.792	2.450	6.702	129.235	92.386	
{ gyártatott	1.666	18.668	1.656	2.108	.	126.649	116.005	
1865-ben { eladatott .	75	915	.	9.193	18.863	9.050	4.967	7.608	128.295	73.335	
{ gyártatott	771	9.492	6.637	6.162	.	130.384	91.150	
1866-ben { eladatott .	897	228	10.885	5.624	577	14.723	12.962	5.213	8.585	128.770	66.563
{ gyártatott .	.	.	544	363	.	7.466	5.825	4.093	.	128.535	80.633

A burnótfogyasztás 1864-ig, egy év kivételével, mindig magasabb volt a gyártásnál; az utolsó 3 évben — a fogyasztás állandó esése következtében — a gyártás kerekedett a fogyasztáson felül.

A szivarkaeladás 1865-ben 713 ezer darabra, 1866-ban 13.002 ezer darabra rugván s mert az előállítás ugyanezen években 525 ezer, illetőleg 12.728 ezer darabot tett, mint hiány 188 ezer, illetőleg 1.274 ezer darab szivarka mutatkozik.

XXIV. számú táblázat.

	S z i v a r		M u t a t k o z i k	
	eladás	gyártás	hiány	többlet
	e z e r d a r a b			
1851. évben	77.994	58.924	19.070	.
1852. "	168.563	97.292	71.271	.
1853. "	226.102	143.609	82.493	.
1854. "	257.638	215.688	41.950	.
1855. "	277.368	236.051	41.317	.
1856. "	300.742	206.503	94.239	.
1857. "	327.827	200.556	127.271	.
1858. "	316.442	282.453	33.989	.
1859. "	241.276	265.517	.	24.241
1860. "	250.075	221.363	28.712	.
1861. "	251.747	205.646	46.101	.
1862. "	294.546	215.179	79.367	.
1863. "	300.662	244.527	56.135	.
1864. "	267.802	266.723	1.079	.
1865. "	252.307	244.595	7.712	.
1866. "	254.999	227.457	27.542	.

XXV. számú táblázat.

	P i p a d o h á n y		M u t a t k o z i k	
	eladás	gyártás	hiány	többlet
	b é c s i m á z s a			
1851. évben	48.474	16.659	31.815	.
1852. "	172.860	117.804	55.056	.
1853. "	164.505	140.569	23.936	.
1854. "	172.163	134.824	37.339	.
1855. "	202.253	159.756	42.497	.
1856. "	217.208	166.212	50.996	.
1857. "	187.115	156.369	30.746	.
1858. "	183.598	151.310	32.288	.
1859. "	160.332	150.779	9.553	.
1860. "	184.065	162.272	21.793	.
1861. "	151.003	136.437	14.566	.
1862. "	153.216	142.805	10.411	.
1863. "	166.560	165.857	703	.
1864. "	179.727	185.102	.	5.375
1865. "	155.867	144.890	10.977	.
1866. "	143.503	140.008	3.495	.

XXVI. számú táblázat.

	B u r n ó t		M u t a t k o z i k	
	eladás	gyártás	hiány	többség
	b é c s i m á z s a			
1851. évben	3.312	200	3.112	.
1852. „	5.637	1.699	3.938	.
1853. „	5.633	1.913	3.720	.
1854. „	5.585	2.570	3.015	.
1855. „	5.665	2.771	2.894	.
1856. „	5.783	4.373	1.410	.
1857. „	4.092	3.385	707	.
1858. „	4.211	3.677	534	.
1859. „	3.829	3.912	.	83
1860. „	3.995	3.081	914	.
1861. „	3.894	3.340	554	.
1862. „	3.785	3.658	127	.
1863. „	3.348	3.313	35	.
1864. „	2.958	3.116	.	158
1865. „	2.906	3.362	.	456
1866. „	2.905	3.114	.	209

A kész gyártmányokban — az eladás és gyártás között — mutatkozott hiányok pótlásául a magyar korona országai területén kívül esett osztrák gyárakból származó készítmények bocsátottak forgalomba.

Meg kell azonban jegyezni, hogy amennyiben az 1851—1867-iki időszakban egyazon és pedig közös dohányjövédéki kezelés állott fenn, az egész birodalomban mutatkozott eladáshoz viszonyítottak a gyárak előállításai, miért is a magyar korona országai területén fekvő gyárak működése, különösen a hatodik tizedben — midőn azok már kifejlesztve voltak — ezen szempontból bírálandó el.

ELADÁS.

A dohánygyedárúság behozatalával a dohánygyártmányokkal való magánkereskedés szigoruan tiltatott; ugyanis a kiadott dohánygyedárúsági rendtartás — általános határozat gyanánt kimondván, hogy „senkinek sem szabad a törvény által tilalmazott módon dohányt használni, vagy külföldről, avagy tengerről akár fogyasztás, vagy lerakás, vagy átszállítás végett behozni“ — következő, az eladásra kihatással birt határozmányokat tartalmazta:

„Első cikk III. A dohánynyali kereskedésről. 11. §. Az egyedárúsági jogban foglalt kizárólagos fentartás teljes gyakorlata. — Az álladalmi közigazgatás a dohánygyedárúságban foglalt kizárólagos fentartást következő tilalmak által gyakorolja:

A) Dohányt senkinek sem szabad árulni, ki erre a jövedéki hatóságtól világos fölhatalmazást nem nyert;

B) dohányt senkinek sem szabad oly valakitől venni, ki az eladásra s pedig azon helyre nézve, hol az eladás történik, a jövedéki hatóságtól engedelemmel nincs ellátva;

C) dohányt egy bírodalomrészből, melyben az a jövedéki raktárakbani közönséges árnál olcsóbban adatik el, más bírodalomrészbbe, hol ezen dohánynak magasabb ára van, nem szabad átvinni, vagy elszállítani.

12. §. A dohánynak külföldrőli behozatala. Dohányt, a jövedéki igazgatást vezető hatóságok különös engedelme nélkül, azon országokba, melyekben az egyedárúság fennáll, sem bevinni, sem azokön keresztülvinni nem szabad.

A dohánynak külföldrőli behozatalára való engedelem csak az engedelemben részesülő személyek közvetlen szükségletére s ezen szükségletnek megfelelő mennyiségre adandó.

14. §. Az álladalmi jövedék gyáraiban termelt dohány eladása. — A dohány-jövedék igazgatását vezető hatóságok által, az álladalmi jövedék gyáraiban termelt dohánynak mind nagyban, mind a fogyasztók számáraí árulása végett, eladók rendeltetnek elegendő számmal s az erre alkalmas helyeken.

15. §. A kedvezménynyel kapott dohány eladása. — Oly személyek, kik tulajdon használatukra kivételesen a közönséges eladási áraknál csekélyebb árért kapnak dohányt, azt másoknak át nem engedhetik.

16. §. A dohány honnan vételének kimutatása. — Az, kinél a dohánynak oly neme találtatik, mely nem az álladalmi jövedék gyáraiból származik, vagy mely az álladalom eladási raktáraiban fennálló árszabásban nem foglaltatik, vagy mely a tulajdonos közönséges viszonyaihoz mért szükségletet szembetűnő mennyiségben túlhaladja, ezen dohány honnan vételének kimutatására köteleztetik.

Első cikk IV. A dohányra vetett fogyasztási adóról. — 17. §. Ezen adó beszedésének módja: 1. A jövedéki raktárakban eladandó dohányról. Azon árban, melyért az álladalmi jövedék raktáraiban a dohány eladatik, az azért, mint áruért járó áron kívül, még fogyasztási adó is foglaltatik.

18. §. 2. A jövedéki raktárokból vevésen kívül. — Azon fogyasztási adónak mérvét, mely nem az álladalmi jövedék vagy ennek rendeltjei raktarából vett dohánytól fizetendő, különös árszabás határozandja meg engedély-illeték nevezete alatt.

19. §. A külföldről való vételnél. — A dohánynak külföldről való vételére az engedelem csak ezen illeték előleges befizetése mellett adatik meg.

Azon utazóknak, kik öt bécsi fontot túl nem haladó dohánymennyiséget visznek magukkal, megengedtetik, hogy azt előleges felsőbb engedelem nélkül a vámhivatali eljárás és illetékfizetés alá vethessék.

20. §. Az engedély-illeték mint a beviteli vám pótléka. — A külföldről behozott dohányért járó engedélyilleték pótlékul szedetik a beviteli vámhoz.

Harmadik cikk. Szabály a dohánynyali kereskedésre nézve. — 64. §. Külföldi dohánynyali kereskedés. Elv. — Külföldi nyers és gyártott dohánynyali kereskedés meg nem engedtetik.

65. §. A külföldi dohány tartásáról. — A külföldről vett dohány sem az annak lakásához tartozó alkatrészekben kívül, kinek a külföldi dohány önhasználatra való hozatása megengedtetett, nem tartathatik, sem másnak, ki erre külön engedelmet nem nyert, át nem engedtetetik. — Ha az, ki a külföldi dohány vételére engedelmet kapott, kereskedést üz, ez esetben az engedelem mellett hozatott dohányt az ipar üzeméhez tartozó helységekben tartania nem szabad.

Nem a jövedéki raktárokból vett külföldi dohány megadóztatására nézve más bizonyíték el nem fogadtatik, mint a dohánybirtokos nevére kiadott vámjegy.

Negyedik cikk. A jövedék gyárából, úgy eladási raktárából származó dohánygyártmányokkal kereskedés. — 72. §. Kinek van az ezzel kereskedés megengedve.

Az álladalmi jövedék gyáraiban készített avagy eladási raktáraiból származó dohánynyali kereskedés csak azoknak engedtetik meg, kik a dohányjövedék kezelésével megbízott hatóságok által a nagybani eladásra, vagy a fogyasztók részére való eladásra rendelve és pedig csak azon helyt, melyre nézve a rendelés történt.

A kirendelt dohányeladók kötelességei:

73. §. Az eladási helyre vonatkozólag. — Ezen eladók kötelesek a reájuk ruházott üzletet nyilvános boltokban avagy eladási raktárakban gyakorolni. — Minden ily eladási hely czim táblával ellátandó és világosan megismertethetővé teendő.

74. §. A dohánynak változtatás nélküli tartása. — A dohányeladónak tiltva van a jövedék gyáraiból kapott dohánynemeket átváltoztatni, azokat vízzel vagy bármi anyaggal vegyíteni.

75. §. A mérték, suly és árszabási tételek megtartása. — Kötelesek az eladásnál a meghatározott mértéket és sulyt szorosan megtartani. — A dohányt az eladási árszabásban foglalt áron felül nem adhatják és amennyiben bizonyos dohányfaj feltétlenül, vagy mérsékelt áron csak bizonyos személyeknek, vagy bizonyos feltételek alatt adattatik el, másnak, kire nézve a meghatározott feltételek nem léteznek, azt el nem adhatják.

76. §. Az árulási engedelem és az árszabás kifüggesztése az árulási helyen. — Minden árulási helyen a, jövedéki hatóságtól nyert dohányárulási engedély és a nyomtatott eladási árszabály látható helyen függesztendő ki.

Mind ez, mind amaz, ha kívántatik, mindenkinek előmutatandó.“

Mindezekén kívül a császári nyílt parancs indokolásában kiváló figyelem gyanánt kiemeltetett, hogy „az eladási árak, különösen a közönségesebb dohányfajtáknál, az ország viszonyaira leendő tekintettel határozottassanak meg.“

A dohányyeladás az egyedáruságnak behozatalával — a jövedéki gyártási üzlettől szigorúan különválasztva — a pénzügyi igazgatási hatóságok hatáskörébe utaltatott.

Ezen hatóságok tartoztak az állami dohányyeladási raktárak felállításáról és a kincstári dohányyeladókrol, ugyszintén a dohányyeladásból befolyt pénzösszegek elszámolásáról gondoskodni.

A dohánygyárak és beváltó hivatalok bécsi központi igazgatósága, mint a magyar korona országai területén felállított jövedéki gyáraknak is ugy administrativ, mint technikai tekintetben vezérlő hatósága az eladásra csak annyi befolyást gyakorolt, a mennyi a jövedéki gyártmányoknak czélszerű beraktározása, megőrzése és fentartása tekintetében megillette, továbbá különösen az irányban volt intézkedési joga, hogy az eladási raktárak — vagy ezek hiányában a raktáros eladók — mely gyárakból tartoztak a jövedéki gyártmányokat beszerezni.

Az egyedáruság életbeléptetésekor az álladalmi dohánygyártmányok vásárlatának lehető megkönnyítése s azoknak mindenki által való megszerezhetése czéljából meghatározott helyeken kincstári eladási raktárak állittattak fel és a fogyasztás kényelmének megfelelő arányban s számban dohányárusok rendeltettek.

Az eladási raktárak közvetlenül a pénzügyi igazgatási hatóságok vezetése és felügyelete alatt állottak s a mutakozó szükséglethez képest kincstári hivatalnokokkal, rendszerint egy kezelővel és ellenőrrel, nemkülönben a megkívántató számu szolgával és munkással láttattak el.

Az állami dohányyeladásra jogosított személyek kétfélek voltak, u. m. raktáros dohányyeladók és dohányárusok.

A raktáros dohányyeladók a dohányt vagy közvetlenül az állam-jövedék valamely raktárából, vagy pedig egy más raktáros-eladótól vették és ezzel ismét más raktáros eladókat vagy árusokat láttak el.

A raktáros-eladók ehhez képest elosztattak:

a) fő (kerületi) raktáros eladókra, azaz olyanokra, kik a dohányt közvetlenül jövedéki raktárból nyerték és azzal a hozzájuk tartozó raktáros al-eladókat és dohányárusokat láttak el;

b) szorosabb értelemben vett raktáros eladókra (kiválasztottakra), kik a dohányt az állami raktárból kapták, de raktáros al-eladókat nem, hanem csak dohányárusokat láttak el;

c) raktáros al-eladókra, kik a dohányt nem jövedéki raktárból, hanem raktáros fő-eladótól nyerték.

A dohányárusok a dohányt közvetlenül a fogyasztóknak adták el és elosztattak:

a) főárusokra, kik egyes esetekben a pénzügyi országos igazgatóság belátása szerint helybeli raktáros eladók gyanánt is működhettek és a dohányt közvetlenül jövedéki raktárból vagy raktáros eladótól vették s kötelezve voltak azt csak a hozzájuk utalt árusoknak vagy a fogyasztóknak a nagybani eladási árszabályban megállapított áron eladni;

b) árusokra (kis kalmárokra), kik a dohányt csak a kicsibeni eladási árszabályban megállapított áron adták el a fogyasztóknak.

Ezek szerint az eladási raktárakhoz megfelelő számú raktáros-eladó és főárus, eme kétnemű eladókhoz pedig megfelelő számú kis-árus osztatott be anyagbeszerzés végett.

Valamennyi jövedéki gyártmányemre nézve kétféle ár volt meghatározva, u. m. a nagybani és a kicsinybani eladási ár.

A jövedéki eladási raktárakból a gyártmányok különbség nélkül csakis a nagybani eladási árakon szolgáltatott ki, miért egyedül eme árak voltak kizárólag az elszámolási árak is.

A raktáros eladók és főárusok tartoztak a gyártmányokat ugyancsak a nagybani eladási árakon a kis-árusoknak eladni, minek fejében azután fáradozásukért — meghatározott jövedelem biztosítása nélkül — százalékokban kifejezett eladási vállalati díjt (provisiot) kaptak az eladási összérték után.

A kisárusok ellenben a gyártmányokat a fogyasztók részére alla minuta a meghatározott kicsinybani eladási árakon adták el, melyek 10—14%-al magasabbra voltak szabva a nagybani eladási áraknál s ennél fogva az árkülönbséget nyerték kárpótlásul, de tartoztak mindennemű kiadást, mely az eladással járt fedezni.

A nagybani eladással egyszersmind a kicsinybani eladási jog is járt, de tartoztak a nagybani eladást üzők a gyártmányokat a fogyasztók részére is, ha a vétel 1 fonton vagy 100 darab szivaron alul nem történt, a nagybani eladási árakon eladni.

A nagybani eladási helyek nyilvános pályázat útján töltettek be, a kisárusok részére való árulásra pedig a kerületi pénzügyi igazgatósági hatóságok által adatott engedély.

A jövedéki gyártmányoknak eladása a raktárakból a raktáros-eladók vagy főárusok részére csak készpénzfizetés ellenében, vagy ha ezek cautiót tettek, a nyitott hitel erejéig történt.

Minden árus kötelezve volt meghatározott készletet tartani, mely neki az eladásra előíratott.

Hason kötelezettség a raktárakra nézve is fennállott.

1851-ben Magyarországon 14 eladási raktár állított fel és pedig következő helyeken: Pest, Szered, Szt-Miklós, Ungvár, Miskolcz, Sziget, Debreczen, N.-Károly, N.-Várad, Szeged, Selmecz, Pécs, Győr és N.-Kanizsán; a magyar korona országai területén pedig összesen 31 eladási raktár, 151 raktáros-eladó, 16.011 fő- és kisárus létezett.

Miután ezen évben 13,470.657 lélekszámnyi lakosság mellett gyártmányokban mindössze 57.182 bécsi mázsa adatott el, esett egy árusra 3³⁷ bécsi mázsa és 838 lélekszám, egy raktáros eladóra pedig 88.944 lélekszám.

1858-ban a magyar korona országai területén az eladási raktárak száma 27-re, a raktáros eladóké 159-re, a fő- és kisárusoké 21.022-re rugott s tekintettel az ezen

évben 14,030.143 lélekszámnyi lakosság mellett gyártmányokban és végeredményben történt 212.281 bécsi mázsányi fogyasztásra, egy árusra 10.09 bécsi mázsa és 667 lélekszám, egy raktáros eladóra pedig 88.938 lélekszám esett átlagban.

Az egyedáruság behozatalakor az eladási árak megállapításánál kezdetben ama aggály fogta el az illetékes köröket, hogy nem lesz lehetséges a magyar korona országainak területére nézve az osztrák tartományokban eddigelé fennállott eladási árakat megszabni.

Eme aggály azonban eloszlott, midőn a magán dohánygyárnokok és kereskedők által követelt s a fogyasztók által az egyedáruság behozatala előtt fizetett árakról biztos alapon nyugvó adatok álltak rendelkezésre, melyekből ama meggyőződés szereztetett, hogy a mi a finomabb burnót és pipadohányfajokat s különösen a szivargyártmányokat illetve, ezek ára az osztrák tartományokban fennállottaktól viszonylagosan alig, vagy éppen nem különböztek; figyelem nélkül arra, miszerint a jövedéki árakban egy több vagy kevésbé magas adópótlék is foglaltatott.

Ezek alapján azután az osztrák tartományokban fennállott eladási árak — még a közönségesebb burnót és pipadohányfajokéi is — a magyar koronaországok területére nézve minden aggály nélkül állapították meg.

A magyar korona országai, vagyis az akkori Magyar-, Horvát-, Tótország, Erdély és temesi bánóság részére kiadott első eladási árszabás a XXVII. számú táblázatban van feltüntetve.

1852-ben nagyon is érezhető hiány mutatkozott közönséges pipadohánygyártáshoz való nyersanyagokban, mert az 1848 előtt gyűjtött dohánykészletek az 1848., 1849. és 1850-diki években nagyrészt felemésztettek, az 1850. és 1851-ik magyarországi dohánytermések a közepszerűsége alul maradtak és az 1852-diki termés a nyári szárazság folytán teljesen balul ütött ki, miért is póanyagok — nevezetesen amerikai dohányok — bevásárlásáról kellett gondoskodni, melyek azonban mázsánként átlagban 16 forinttal, tehát majdnem 100%-al többbe kerültek mint a belföldi termék.

Bár a beváltási árak felemeltettek azon célból, hogy a termelők a termelés kiterjesztésére buzdíttassanak fel, mindazonáltal szükségesnek mutatkozott még a közönséges pipadohányok eladási árát is felemelni, a mi 1853. évi február 1-ével következett be.

Ugyanis ezen időponttól kezdve következő árfelemelések léptek életbe:

1. A belföldi forgalomra szánt közönséges pipadohánynál: nagyban fontonként 16 krról 19 krra, kicsiben 2 lat helyett $1\frac{1}{2}$ lat 1 krbán;
2. a határörvidéken árusított közönséges pipadohánynál: nagyban fontonként 10 krról 16 krra, kicsiben $2\frac{3}{4}$ lat helyett 2 lat 1 krbán;
3. a középfinom magyar pipadohánynál: nagyban fontonként 24 krról 28 krra, kicsiben $\frac{1}{4}$ fontonként 7 krról 8 krra.

1856. évi november 1-től nagyobb szabású árfelemelések eszközöltettek, miután az egyedáruság már 5 esztendőn át volt érvényben és lehetségesnek, valamint előnyösnek tekintetett az új egyedárusági terület részére könnyebbités végett megállapított némileg alacsonyabb eladási árakat mindinkább a birodalom többi részeiben érvényben levő eladási árak magasságára hozni.

XXVII. számú táblázat.

Szám	D o h á n y f a j	A nagybani eladó által a nagybani fogyasztók számára			A nagybani eladó által a tőzsérek és kisebb fogyasztók számára		
		mennyi- ség	frt	kr.	mennyi- ség	frt	kr.
	A) <i>Burnót.</i>	lat			lat		
1	Façon d'Espagne ¼ fontnyi dobozokban	32	3	24	1	.	7
2	Parisi Rapé (valódi) szelenczékben	4	30	.	.	.
3	Bécsi Rapé 1. fajtájú } 1 fontnyi szelenczékben . . .	32	2	54	1	.	6
4	" " 2. " }	32	2	22	1	.	5
5	Debrői } ½ fontnyi papiros-boritékban	32	1	28	1	.	3
6	Levantei }	32	1	28	1	.	3
7	Galicziai } ½ és 1 fontnyi szelenczékben	32	1	34	1	.	3
8	Albaniai }	32	1	34	1	.	3
9	Galicziai finom	32	1	26	1	.	3
10	Fekete páczolt	32	1	.	1	.	2
11	Közönséges páczolt	32	.	26	1	.	1
	B) <i>Vágott dohányok.</i>						
	a) Nyalábokban						
1	Vágott Kanaszter	32	3	16	8	.	49
2	Portoriccoi Kanaszter	32	2	30	8	.	40
3	Serraglio	32	3
4	Krull	32	1	48	8	.	30
5	Igen finom 3 király 1 fajtájú	32	1	42	8	.	28
6	" " " " 2 "	32	1	12	8	.	20
7	Középfinom	32	.	40	8	.	11
8	Valódi török	32	1	12	8	.	20
9	" magyar	32	.	40	8	.	11
	b) Csomókban.	darab			darab		
10	Hollandi Krull 1⅜ latnyi	100	7	50	1	.	5
11	Portoriccoi Kanaszter 1⅜ latnyi	100	6	10	1	.	4
12	Valódi török " "	100	4	44	1	.	3
13	Igen finom 3 király " "	100	4	44	1	.	3
14	Középfinom " " " "	100	3	6	1	.	2
15	Valódi magyar	100	3	6	1	.	2

Szám	D o h á n y f a j	A nagybani eladó által a nagybani fogyasztók számára			A nagybani eladó által a tőzsérek és kisebb fogyasztók számára		
		mennyi- ség	frt	kr.	mennyi- ség	frt	kr.
	c) Közöséges metszett dohány boríték nélkül.	lat			lat		
	1. fajtájú a Galicziával, Bukovinával s külfölddel hatá- ros vármegyékben, ugyszinte a katonai őrvi- déken, fontonként	32	.	10	2 ³ / ₄	.	1
	2. fajtájú Magyar-, Horvát-, Tótország, Erdély, a szerb- vajdaság és temesi bánság többi vidékén .	32	.	14	2	.	1
	C) <i>Ssivarok.</i>						
	A cs. kir. dohánygyárak természetvényei.	darab			darab		
1	Litt. A. Cabannos 5 hüvelyknyi hosszú	100 50	4 2	30 15	1	.	3
2	" B. Cuba 4 ¹ / ₂ " "	100 50	3 1	50 55	1	.	2 ¹ / ₂
3	" C. Havanai 4 ¹ / ₂ " "	100 50	3 1	50 55	1	.	2 ¹ / ₂
4	" D. Cuba 4 ¹ / ₄ " "	100 50	3 1	. 30	1	.	2
5	" E. Havana 4 ¹ / ₄ " "	100 50	3 1	. 30	1	.	2
6	" F. Portoriccoi 3 ³ / ₄ " "	100 50	2 1	. .	1	.	1 ¹ / ₂
7	" G. Marylandi 3 ³ / ₄ " "	100 50	2 1	. .	1	.	1 ¹ / ₂
8	" H. Vegyes 3 ³ / ₄ " "	100 50	2 1	. .	1	.	1 ¹ / ₂
9	" I. Domingói 3 ³ / ₄ " "	100 50	2 1	. .	1	.	1 ¹ / ₂
10	" K. Közöséges külföldi 4 hüvelknyi hosszu . . .	100	1	28	1	.	1
11	" L. " belföldi 4 ³ / ₄ " " . . .	100	1	28	1	.	1 ¹ / ₂
12	" M. " " 3 ³ / ₄ " " . . .	100	.	42	1	.	1 ¹ / ₂
13	" N. Virginiai	50	1	.	1	.	1 ¹ / ₂

1858-ik évi november 1-re új eladási árjegyzék adatott ki, az osztrák pénzre való áttérés alkalmával általános árfelemelések léptek életbe, midőn is egyuttal az egyes gyártmányok megnevezései is változást szenvedtek, azonkívül új gyártmányfajok is hoztak be.

Az 1858-diki eladási árjegyzéket a XXVIII. számú táblázat tünteti fel.

Ezen eladási árjegyzékhez jegyzet alatt következők fűzettek:

1. A kincstári árudákban még következő legfinomabb tiroli burnótnemek fognak a Tirolban fennálló nagybani eladási árakon eladatni, u. m.:

Scaglia sopraffina di lusso sceltissima, palaczkokban 1 fontnyi vámsúlyban 28 lat 3 frt;

Scaglia sopraffina di lusso dolce, Radica sopraffina di lusso asciutta grossetta e sottile palaczkokban 1 font vámsúlyban, 28 lat 2 frt 20 kr.;

Gingé, azután Radica di lusso grossetta e sottile, dobozokban $\frac{1}{2}$ font v. s. 28 lat 1 frt 75 krrel.

2. A B) a. 2. tétel alatt említett finom török pipadohány két, még pedig gyengébb és erősebb minőségben szolgáltat ki a fogyasztók tetszése szerint.

3. A B) a. 6. tétel alatt említett legfinomabb magyar pipadohányok csak annyiban szolgáltatnak ki, a mennyiben az azokhoz megkívántató legfinomabb eredeti levelek készlete tart.

4. Az árusok kötelesek a B) c) alatt felsorolt pipadohányokat a vevőknek tisztán (netto) kimérni és csak akkor, ha a dohány papirban követeltetnék, jogosítvák a papirt is megmérni és annak súlyát a tiszta súlyba betudni.

Az 1858-iki eladási árjegyzékben szerepelt gyártmányok megnevezéseik és áraik mellett — egyedül a G. betűs Virginiai szivarok árát kivéve — 1867-ig teljszámmal változatlanul fentartattak.

A Virginiai szivarok ugyanis még két ízben szenvedtek árfelemelést és pedig áruk darabonként 1861. évi április hóban 4 krajczárra, ugyanezen év december havában $4\frac{1}{2}$ krajczárra emeltetett.

Behozatott ezenkívül 1867-ig még több rendbeli új gyártmányfaj is, u. m.: a finom pipadohányoknál a középfinom valódi török csomagokban I. minőségű 1 font 1 frt 90 krnyi, $\frac{1}{4}$ font 50 krnyi áron; II. minőségű 1 font 1 frt 40 krnyi, $\frac{1}{4}$ font 37 krnyi áron.

A hazai pipadohány csomagokban 1 font 44 krnyi, $\frac{1}{4}$ font 12 krnyi áron; továbbá ugyanaz borítékban (100 darab = 7 font 1 lat) 100 drbonként 3 frt 60 krnyi, 1 drb 4 krnyi áron.

Ugyancsak a finom pipadohányoknál újítások gyanánt következők hoztak be: a legfinomabb valódi török 2 fontonként bádogszelenczékben is árultatott 9 frt 20 krnyi nagybani eladási és 9 frtnyi kicsinybeni eladási áron, ezenkívül 10-féle 1-től 10-ig fokozott erejű minőségben finom vágattal szolgáltatott ki.

E mellett a legfinomabb töröknek az 1858-iki árjegyzékben 1 és $1\frac{1}{4}$ fontonként szereplő árai változatlanul hagytak a megfelelő jegyzettel együtt.

A középfinom magyar pipadohány, mely eddig csak csomagokban volt felvéve az árjegyzékben, borítékban (100 drb = 4 font 27 lat) 100 drbonként 3 frt 55 krnyi s darabonként 4 krnyi áron is árusított.

A közönséges pipadohányoknál egy második faj végvidéki pipadohány hozatott be a Határőrvidék, Moldva és Oláhországokkal határos terület számára borítékban (100 drb = 7 font 1 lat) 100 darabonként 2 frt 70 krnyi, darabonként 3 krnyi áron.

Szám	Dohány gyártmányok neve	A nagyárusok nagybani eladásánál			A nagy- és kisárusok kicsinybani eladásánál		
		meny-nyiség	frt	kr	meny-nyiség	frt	kr
		font v. s.			font v. s.		
8	Valódi magyar	1	.	90	1/4	.	25
9	Középfinom 3 király	1	.	64	1/4	.	17
10	" magyar	1	.	64	1/4	.	17
	<i>b) Boritékban.</i>	darab			darab		
11	Krull	100	8	.	1	.	09
12	Kanaster	100	6	50	1	.	07
13	Valódi török	100	5	50	1	.	06
14	Kiváló finom 3 király	100	5	50	1	.	06
15	Középfinom " "	100	3	55	1	.	04
16	Valódi magyar	100	4	50	1	.	05
	<i>c) Közönségesek.</i>	lat			lat		
17	Közönséges vágott pipadohány Magyar- s a társorszá- gok számára	32	.	41	1 3/8	.	02
18	Ugyanaz a Határőrvidék számára	32	.	33	1 3/4	.	02
19	Végvidéki pipadohány a Határőrvidék számára korlá- tolt mennyiségben	32	.	26	2 1/4	.	02
	<i>C. Fonadékok.</i>						
1	Hanaui tekercsek	32	.	70	8	.	20
2	Közönséges tekercsek és rudak	32	.	60	8	.	17
	<i>D. Szivarok.</i>	darab			darab		
1	A. betűs Yara 4 1/3 hüvelyk hosszú	100	6	30	1	.	07
2	B. " Havana 5 " "	100	5	50	1	.	06
3	C. " " (Panetelas alakú) 5 1/3 h. h.	100	5	50	1	.	06
4	D. " Cuba 4 1/2 " "	100	4	60	1	.	05
5	E. " Cuba-Portorico 4 1/4 " "	100	3	65	1	.	04
6	F. " Portorico 3 3/4 " "	100	2	70	1	.	03
7	G. " Virginia 8 " "	100	3	15	1	.	03 1/2
8	H. " Vegyes külföldi 4 " "	100	1	80	1	.	02
9	I. " Közönséges belföldi 4 1/8 " "	100	1	35	1	.	01 1/2

Továbbá mint új faj a kapadohány borítékban 100 drbonként 3 firt 60 krnyi, drbonként 4 krnyi áron.

Ugyancsak az 1858-iki árjegyzékben szerepelt 3 faj közönséges pipadohánynak kiszolgáltatására vonatkozó jegyzet szintén fentartatott.

A burnótoknál csak egy új faj hozatott be a Nostran Scaliato, mely az 1858-iki árjegyzékben szereplő Rapé punta virginia árában árultatott.

Ujtás gyanánt a közönséges durvaszemű burnótnak ára — mely burnót 1858-tól egy árban árultatott a közönséges finomszeművel — leszállítatott, még pedig dobozokban 28 lat 63 kr, 1 lat $2\frac{3}{10}$ kr, göngyöletlenül 32 lat 70 kr, 1 lat $2\frac{3}{10}$ kr.

Továbbá a következő tiroli burnótnemek u. m. : Scaglia sopraffina di lusso sceltissima és dolce, nemkülönb a Radica sopraffina di lusso asciutta árulása beszünttetett.

Mint új faj szivarok áruba bocsáttattak:

1865-ben az A. betűs Yara Trabuccos alaku ($3\frac{3}{4}$ hüvely hosszú) 100 drbonként ládácskában az A. betűs Yara szivar árában; 1866-ban a B. betűs Havana Britanica alaku ($4\frac{1}{4}$ h. h.) 100 drbonként ládácskában a B. betűs Havana szivar árában.

A szivarkagyártmányok forgalomba bocsátása csak az 1865-ben kezdetett meg, mely évben közönséges kettős szivarkák ($7\frac{1}{2}$ hüvely hosszal) nevezete alatt 100 darabonként 1 firt 80 krnyi s darabonként 2 krnyi áron egyedül eme egy faj közönséges szivarka vétetett fel az árjegyzékbe.

Az 1866-ik évben finom szivarkák gyanánt következő s 100 darabonként papírtokban elcsomagolt fajok hozattak be, u. m.:

Legfinomabb hosszú Sultán . . .	41	vonal	hosszu	100	drb	3	firt	25	kr.,	1	drb	$3\frac{3}{10}$	kr.
„ vastag rövid Stambul 37	„	„	„	2	„	75	„	„	„	3	„	„	„
„ vékony hölgyi . . . 41	„	„	„	1	„	80	„	„	„	2	„	„	„
Finom rövidebb Baffra 41	„	„	„	1	„	80	„	„	„	2	„	„	„
„ „ Samsun 41	„	„	„	1	„	80	„	„	„	2	„	„	„
„ hosszabb vegyes 45	„	„	„	2	„	25	„	„	„	$2\frac{3}{10}$	„	„	„
„ „ Salon 45	„	„	„	2	„	25	„	„	„	$2\frac{3}{10}$	„	„	„
Kevert Jenidge 41	„	„	„	—	„	90	„	„	„	1	„	„	„

Mindezek után kitűnik, hogy a magyar korona országai területén az 1851-ik évben:

11 fajú burnót-gyártmány

9 „ finom és 2 fajú közönséges, összesen

11 „ pipadohány-gyártmány

13 „ jövedéki gyártású szivar-gyártmány;

az 1858-ik évben:

29 fajú burnót-gyártmány

12 „ finom és 3 fajú közönséges, összesen

15 „ pipadohány-gyártmány

2 „ fonadék-gyártmány

9 „ jövedéki gyártású szivar-gyártmány;

az 1866-ik évben:

26 fajú burnót-gyártmány

- 14 fajú finom és 5 fajú közönséges, összesen
- 19 „ pipadohány-gyártmány
- 2 „ fonadék-gyártmány
- 11 „ jövedéki gyártású szivar-gyártmány
- 8 „ finom és 1 fajú közönséges, összesen
- 9 „ szivarka-gyártmány

volt forgalomban.

A bécsi dohányjövédéki igazgatóságnak tehát már kezdettől fogva főtörekvése volt, hogy a fogyasztókat — a tapasztalt szokásokat és különös igényeket figyelembe véve — mentől változatosabb gyártmányokkal lássa el, mindenféle izlésnek és szeszélynek eleget teendő.

A jövedéki gyártmányok fentelősorolt dus választéka mellett ezenkívül — az egyedárusági szabályok értelmében — megengedettett a fogyasztóknak külföldi gyártmányokat is, a vonatkozó engedély és vámilletékek fejében, saját használatra behozatni.

A magyar korona országai területén 1851-től 1867-ig évenként összesen eladott gyártmányok mennyiségeit a XXIX. számú táblázat, az ezen eladásból eredt s szintén évenként részletezett pénzváltást a XXX. számú táblázat, míg ugyancsak az 1851—1867-iki időszakban az évi összeladásból és pénzváltásból az egyes gyártmánynevekre eső sulyt, nemkülönben pénzértéket százalékokban kifejezve s évenként részletezve a XXXI. számú táblázat mutatja.

A jövedéki készítésű szivarok fogyasztásában 1858-ig állandó és fokozatos emelkedés tapasztalható, 1859-ban — midőn az 1858-iki általános árfelemelés folytán valamennyi jövedéki készítésű gyártmány fogyasztásában esés állott be — a szivar-fogyasztás is apadt, a következő négy évben ugyan ismét emelkedés, de az 1864. és 1865-iki években újabb esés, míg 1866-ban némi emelkedés mutatkozik.

A beváltott magyar szivarok alatt azok értetendők, melyek az egyedáruság behozatalakor a létezett magyar magándohánygyárnoktól a kincstár által átvétettek és forgalomba bocsáttattak.

Ily szivarok — a mennyire csak lehetett — mivoltukhoz képest a jövedéki készítésű szivarok közé soroztattak s ennek megtörténtével mint jövedéki gyártmányok kezeltettek és adattak el.

Azon beváltott szivarok és más gyártmányok, melyek a jövedéki készítmények közé sorozhatók nem voltak, az eredeti csomagolásban meghagyva az áruraktáraknál, vagy nagyobb városokban megbízható nagyárusok által az érték fizetett megvásárlási árakon (a provisió, szállítási és egyéb költségek hozzászámításával) adattak el, de e mellett a beváltási ár rendszerint minimálisnak tekintetett és a gyártmányok ennél magasabb áron is eladhatók voltak.

A beváltott magyar szivarokból az első 5 évben eladott összes mennyiség 25,272.146 darabra rugott.

Felemlitendő e helyütt, hogy a beváltott magyar gyártmányok nagy nehezen voltak elárusíthatók és csak akkor keltek el, a mikor az egyedáruság ellen folytatott első agitáció kissé lecsillapult és a jövedéki készítmények mindjobban kerültek forgalomba.

XXIX. számú táblázat.

Év	S z i v a r					Pipa- dohány	Burnót	Mindössze
	jövedéki	beváltott magyar	valódi Havana	összesen	valamennyi szivar súlya			
d a r a b					b é c s i m á z s a			
1851	77,994.455	13,559.607	937.379	92,491.441	5.396. ₂₃	48.474. ₁₁	3,311. ₅₇	57.182. ₂₃
1852	168,563.170	9,807.401	1,945.214	180,315.785	13.574. ₃₆	172.859. ₇₂	5,636. ₈₇	192.070. ₃₉
1853	226,101.794	1,826.375	2,054.371	229,982.540	18,541. ₄₇	164.505. ₀₁	5.632. ₉₀	188.679. ₃₈
1854	257,638.456	45.938	2,087.969	259,772.363	21.057. ₄₉	172.163. ₀₃	5.585. ₀₇	198.805. ₆₁
1855	277,367.860	42.825	2,093.925	279,504.610	22.519. ₆₈	202.252. ₆₂	5,664. ₈₁	230.437. ₁₁
1856	300,741.736	.	2,244.720	302,986.456	23.659. ₂₈	217.208. ₄₇	5.782. ₅₃	246.650. ₂₈
1857	327,826.847	.	2153.373	329,980.220	24.895. ₁₀	187.115. ₃₉	4.091. ₇₆	216.102. ₂₅
1858	316,442.274	.	1,529.534	317,971.808	24.470. ₈₃	183.598. ₀₇	4,211. ₁₆	212.280. ₀₈
1859	241,276.078	.	2,330.050	243.606.128	20.073. ₁₀	160.332. ₀₀	3.829. ₀₁	184.234. ₀₉
1860	250,074.995	.	3,173.800	253,248.795	20.959. ₀₁	184.065. ₁₈	3,995. ₃₁	209.019. ₈₀
1861	251,746.504	.	2,106.711	253,853.215	21.381. ₄₅	151.002. ₆₀	3.894. ₂₇	176.278. ₄₂
1862	294,546.226	.	1,496.050	296,042.276	24.882. ₃₈	153.215. ₆₆	3.784. ₇₁	181.882. ₇₃
1863	300,662.381	.	1,902.750	302,565.131	25.282. ₈₉	166.559. ₇₉	3.347. ₅₁	195.190. ₁₉
1864	267,801.761	.	2,444.250	270,246.011	23.908. ₉₃	179.726. ₈₂	2.958. ₄₉	206.594. ₂₆
1865	253,020.468	.	2,977.990	255,998.458	23.090. ₂₆	155.867. ₀₃	2.906. ₀₃	181.863. ₃₄
1866	267,999.740	.	2,083.216	270,082.956	24.750. ₃₃	143.503. ₂₅	2.905. ₁₇	171.158. ₉₃

XXX. számú táblázat.

Év	S z i v a r				Pipadohány	Burnót	Mindössze
	jövedéki	beváltott magyar	valódi Havana	összesen			
	o. é. f o r i n t						
1851	1,181.730	242.903	86.078	1,510.711	1,259.214	188 544	2,958.469
1852	2,793.368	216.503	179.664	3,189.535	4,333.539	306.798	7,829.872
1853	3,788.264	25.220	196.785	4,010.269	5,147 647	315 249	9,473.165
1854	4,497.868	1.143	208.899	4,707.910	5,749.218	326.459	10,783.587
1855	5,129.297	1.203	221.267	5,320.267	6,807.532	326.597	12,454.396
1856	5,713.340	.	242.720	5,956.120	7.401.431	335.282	13,692.833
1857	6,254.007	.	234.051	6,488.058	7,533.611	440.976	14,462.645
1858	6,494.186	.	168.828	6,663.014	7,433.060	457.015	14,553.089
1859	5,580.651	.	221.553	5,802.204	6,822.928	423.455	13,048 587
1860	5,926.336	.	289.257	6,215.593	7,889.668	445.015	14,550.276
1861	5,588.215	.	214.651	5,802.866	6,290.897	437.853	12,531.616
1862	6,174.038	.	166.354	6,340.392	6,377.224	427.652	13,145.268
1863	6,149.107	.	184.934	6,334.041	6,965.485	385.123	13,684 649
1864	5,653.522	.	228.113	5,881.635	7,538.732	344.482	13,764.849
1865	5,531.615	.	273.210	5,804.825	6,611.818	331.508	12,748.151
1866	6,119.534	.	213.937	6,333.471	6,072.591	320.393	12,726.455

XXXI. számú táblázat.

Év	Szivarra	Finom	Közönséges	Burnótra	Szivarra	Finom	Közöns.	Burnótra
		pipadohányra				pipadohányra		
	s u l y b a n				p é n z b e n			
	o/o							
1851	9.1	4.8	80.0	5.8	51.1	7.1	35.4	6.4
1852	7.1	4.1	85.6	2.9	40.7	9.7	45.7	3.9
1853	9.8	5.1	82.1	3.0	42.1	6.8	47.6	3.3
1854	10.6	4.6	82.0	2.8	43.7	6.2	47.1	3.0
1855	9.8	4.9	82.8	2.3	42.7	6.3	48.2	2.6
1856	9.6	5.0	83.1	2.1	43.3	6.1	47.7	2.1
1857	11.3	4.1	82.3	1.9	44.8	5.7	46.3	3.0
1858	11.3	4.1	82.1	2.0	45.3	5.6	45.3	3.1
1859	10.9	4.6	82.1	2.1	44.3	6.3	45.1	3.3
1860	10.0	5.1	83.0	1.9	42.7	7.2	47.0	3.1
1861	12.1	4.0	81.7	2.2	46.1	5.6	44.6	3.3
1862	13.7	3.8	80.4	2.1	48.2	5.2	43.3	3.3
1863	12.9	3.1	81.8	1.9	46.3	4.9	45.9	2.9
1864	11.1	3.8	83.7	1.1	42.3	5.8	48.9	2.3
1865	12.7	3.9	81.8	1.6	45.3	6.0	45.9	2.6
1866	14.1	3.7	80.2	1.7	49.8	5.6	42.2	2.1

Eme körülmény különben, eltekintve a honi gyártmányok iránt táplált előszeretettől és a jövedéki készítmények ellen fennállott ellenszenvtől, arra is enged következtetni, hogy az egyedáruság behozatala előtt a honi gyártás valami magas fokon nem állhatott.

Az 1865. és 1866-iki évekről valamennyi táblázatban kimutatott jövedéki szivarok mennyiségében és azok pénzváltóságában az ezen két évben eladott szivarka-mennyiségek és illetőleg azok pénzértéke is befoglaltatnak.

Eladatott pedig 1865-ben 712.700 darab szivarka 19.243 forintért, 1866-ban 13.001.600 darab 250.725 forintért.

A mi még különösen a jövedék által importált valódi Havana szivarok fogyasztását illeti — mely szivarokból állandóan 10—15 faj volt felvéve az árjegyzékben — nagyobb mérvű eltérések alig észlelhetők s a fogyasztás átlaga 2 millió darabra rugott évenként.

A pipadohányfogyasztás emelkedésében és esésében kisebb-nagyobb mérvű eltérések mutatkoznak, de maga a pipadohányfogyasztás lendületet ugyyszólván az egész 1851—1867-iki időszakban nem vett, sőt az utolsó években határozott visszaesés tapasztalható.

Hogy a jövedéki pipadohánygyártmányok fogyasztása nagyobb lendületet s fokozást nem nyert, ennek okát két körülményben kell keresnünk; ugyanis egyrészt

a magyar koronaországokban az 1850. évi november hó 29-én kelt császári nyílt parancs alapján a földbirtokosok, illetőleg a termelők bizonyos osztályainak meghatározott feltételek mellett és a pénzügyi hatóságok útján engedély adatott a saját használatra való dohánytermelésre, másrészt a belföldön termelt magyar dohányokkal a csempészet igen kiterjedt mérvben üzetett.

A pipadohányfogyasztás tehát nemcsak egyedül a jövedéki gyártmányokra szorítkozott, hanem ezek mellett a saját használatra termelt, ugyyszintén a csempészetből eredt dohánynak fogyasztása jelentékeny szerepet játszván, a jövedéki gyártmányok fokozottabb kelendőségét hátráltatta.

Az eladott fonadék-gyártmány mennyiségek és az illető pénzváltás e táblázatokban a pipadohányokkal egy összegben vannak mindenütt kimutatva.

A burnótfogyasztásban már 1857-től kezdve állandó esés észlelhető, mely jelenség magyarázatát abban leli, hogy a burnótozók öregebb generációja mindinkább kihálván, a fiatalabb nemzedék jobbadán az ezen időszakban különösen lábrakapott szivarozásra adta magát.

A magyar lakosság különben — inkább mint minden más — távol tartotta magát a burnótozástól s a burnótfogyasztás zöme ezen időszakban a magyar korona országai összes területén ugyszólván a német és szláv lakosokra, továbbá a zsidókra és idegenekre esett.

Amennyiben az 1859-iki kezelési évre az osztrák értékű pénzelszámolás vette kezdetét, kellő áttekintés nyerése céljából az 1851—1859-iki évekre vonatkozólag a táblázatokba felvett pénzbeli eredmények váltó forintokról osztrák értékű forintokra átszámítva vannak az 1867-ig terjedő többi évhez hasonlóan feltüntetve.

1851-ben, midőn az egyedáruság ugyan akadály nélkül lépett életbe, a pénzügyi eredmény könnyen érthető okokból nem lehetett valami nagy, 1852-ben azonban az eladás már jelentékenyebb bevételt eredményezett és az eladásból származó összes pénzváltásgot illetőleg azután 1859-ig állandó és fokozatos emelkedés észlelhető; 1859-ben — az általános árfelemelések következtében beállott fogyasztás-csökkenés folytán — apadás állott be, melyet azonban már a következő évben ismét emelkedés váltott fel.

1861-től kezdve — miután a pénzváltás összege az 1860-iki eredményhez képest esett — fokozatos emelkedés, az utolsó két évben azonban némi csökkenés mutatkozik.

Az 1851—1867-iki időszakról a magyar korona országai területére vonatkozó átlagos fogyasztási fejhányadot a XXXII. számú táblázat, az átlagos költekezési fejhányadot pedig a XXXIII. számú táblázat tünteti fel az egyes gyártmányneveket illetőleg, ugyyszintén végeredményben évenként részletezve.

Végeredményben a legmagasabb fogyasztási fejhányad az 1856-ik évre, a legkisebb — eltekintve az 1851-iki évtől — az 1862-ik évre esik; míg a legmagasabb költekezési fejhányad az 1857. és 1858-iki évekre, a legkisebb pedig, szintén az első évtől eltekintve, 1852-re jut.

Ezekon kívül a XXXIII. számú táblázat utolsó két rovatából az egyedárusági bruto-jövedelemnek a magyar korona országai területére eső részéből a fejenként eső költekezési hányad is kivehető.

XXXII. számú táblázat.

Évben	Lakosság mellett	E s i k f e j e n k é n t					Összesen
		az összes évi fogyasztásból	s z i v a r	pipa- do- hány	burnót		
		lélek-számból	b. mázsában	darab	f o n t o k		
1851.	13,430.657	57.182. ²³	6. ⁸⁸	0. ⁰⁴	0. ³⁶	0. ⁰²	0. ¹²
1852.	13,573.520	192.070. ⁸⁹	13. ²⁸	0. ¹⁰	1. ²⁷	0. ⁰⁴	1. ¹¹
1853.	13,751.101	188.679. ³⁸	16. ⁷²	0. ¹⁴	1. ¹⁹	0. ⁰⁴	1. ³⁷
1854.	13,820.701	198.805. ⁶¹	18. ⁷⁹	0. ¹⁵	1. ²⁴	0. ⁰⁴	1. ⁴⁴
1855.	13,923.627	230.437. ¹¹	20. ⁰⁶	0. ¹⁶	1. ⁴⁵	0. ⁰⁴	1. ⁶⁵
1856.	13,811.480	246.650. ²⁸	21. ⁹³	0. ¹⁷	1. ⁵⁷	0. ⁰⁴	1. ⁷⁸
1857.	13,932.406	216.102. ²⁵	23. ⁵¹	0. ¹⁸	1. ³⁴	0. ⁰³	1. ⁵⁵
1858.	14,030.143	212.280. ⁰⁸	22. ⁶⁶	0. ¹⁸	1. ³⁰	0. ⁰³	1. ⁵¹
1859.	14,100.291	184.234. ⁰⁹	17. ²⁷	0. ¹⁴	1. ¹⁴	0. ⁰²	1. ³⁰
1860.	14,170.791	298.019. ⁸⁰	17. ⁹⁶	0. ¹⁵	1. ³⁶	0. ⁰³	1. ⁵⁴
1861.	14,370.540	176.278. ⁴²	18. ⁹⁷	0. ⁰²	0. ⁹³	0. ⁰²	0. ⁹⁷
1862.	14,526.736	181.882. ⁷⁵	21. ²⁵	0. ⁰⁷	1. ⁰²	0. ⁰²	1. ¹¹
1863.	14,672.526	195.190. ¹⁹	22. ⁰⁸	0. ⁰²	1. ²³	0. ⁰²	1. ²⁷
1864.	14,745.887	206.594. ²⁶	20. ¹⁹	0. ⁰³	1. ¹⁴	0. ⁰¹	1. ¹⁸
1865.	14,819.634	181.863. ³⁴	19. ³¹	0. ⁰³	1. ²¹	0. ⁰¹	1. ²⁵
1866.	14,893.732	171.158. ⁹⁵	18. ¹³	0. ¹⁶	0. ⁹⁵	0. ⁰²	1. ¹³

XXXIII. számú táblázat.

Évben	Az összes évi pénzváltásból	Esik fejenként				Az évi bruttó jövedelemből	Esik fejen- ként
		szivarra	pipa- do- hányra	bur- nóra	össze- sen		
		o. é. f o r i n t					
1851.	2,958.469	0.11	0.09	0.01	0.21	3,097.248	0.23
1852.	7,829.872	0.23	0.31	0.02	0.56	8,311.990	0.61
1853.	9,473.165	0.29	0.39	0.02	0.70	9,912.384	0.72
1854.	10,783.587	0.33	0.42	0.02	0.77	11,256.077	0.81
1855.	12,454.396	0.38	0.48	0.02	0.88	12,800.018	0.91
1856.	13,692.833	0.43	0.54	0.02	0.99	14,336.861	1.04
1857.	14,462.645	0.46	0.54	0.03	1.03	15,220.388	1.09
1858.	14,553.089	0.47	0.53	0.03	1.03	15,037.754	1.07
1859.	13,048.587	0.41	0.48	0.03	0.92	13,762.997	0.97
1860.	14,550.276	0.43	0.56	0.03	1.02	15,427.666	1.08
1861.	12,531.616	0.10	0.44	0.03	0.87	13,216.450	0.92
1862.	13,145.268	0.43	0.44	0.03	0.90	13,679.182	0.94
1863.	13,684.649	0.43	0.47	0.03	0.93	14,632.224	0.99
1864.	13,764.849	0.40	0.51	0.02	0.93	14,622.375	0.99
1865.	12,748.151	0.39	0.44	0.02	0.85	13,651.538	0.92
1866.	21,726.455	0.42	0.41	0.02	0.85	12,813.000	0.86

A dohánygyedáruság pénzügyi eredményeit a magyar koronaországok területére nézve az 1867-iki évig tüzetesen nem lehet kimutatni, minthogy külön kezelés nem létezett és az 1851—1867-iki időszakban fennállott osztrák elszámolási módok folytán nevezetesen a bevételek és kiadások sem állapíthatók meg pontosan.

Mindazonáltal a XXXIV. számú táblázat megközelítő adatokat szolgáltat az egész birodalom dohánygyedárusági jövedelméből a magyar koronaországok területére eső jövedelmet tünteti fel.

XXXIV. számú táblázat.

	Bevétel	Kiadás	Felesleg	Hiány
	o. é. forint			
1851. évben	3,097,248	3,231,354	.	134,106
1852. „	8,311,990	4,756,630	3,555,360	.
1853. „	9,912,384	4,550,180	5,362,204	.
1854. „	11,256,077	7,518,115	3,737,962	.
1855. „	12,800,018	8,139,828	4,660,190	.
1856. „	14,336,861	8,519,759	5,817,102	.
1857. „	15,220,388	8,412,294	6,808,094	.
1858. „	15,037,754	10,487,539	4,550,215	.
1859. „	13,762,997	15,461,296	.	1,698,299
1860. „	15,427,666	7,938,846	7,488,820	.
1861. „	13,216,450	6,875,325	6,341,125	.
1862. „	13,679,182	5,072,270	8,606,912	.
1863. „	14,632,224	6,100,750	8,531,474	.
1864. „	14,622,375	5,603,520	9,018,855	.
1865. „	13,651,538	10,456,155	3,195,383	.
1866. „	12,813,000	?	.	.

Bevétel gyanánt az eladott jövedéki gyártmányok pénzváltásán kívül a saját használatra való dohánytermelés, ugyszintén a külföldről magánosok által történt gyártmánybehozatalok fejében befolyt engedélyilletékek, a jövedéki áthágásokból eredő büntetéspénzek és más kisebb horderejű bevétel-összegek, — kiadás gyanánt pedig a gyártáshoz szükséges bel- és külföldi nyersanyagok, ugyszintén a külföldi gyártmányok beszerzési költségei, a gyártmányok eladását és szállítását illető költségek, új épületek felállítása s fennállottak fentartásából, valamint új gépek beszerzéséből eredt költségek, nemkülönben ama kárpótlási és évjáradék-összegek is szerepelnek, melyek a dohánygyedáruságnak a magyar koronaországok területén történt behozatalával felmerültek.

A kiadások alatt az egész birodalom gyártása részére szükségelt belföldi magyar levelek beszerzési költségei foglaltatnak, a miből a kimutatott 1859-iki nagy

kiadási összeg és egyuttal hiány is megmagyarázható, mely egyrészt a magyarországi óriási dohányproductionnak követke ménye, melynek folytán nagy mennyiségű dohány feküdt feldolgozatlanul a kincstári raktárakban, de másrészt a bevétel is kisebb volt ezen évben az árfelemelések szülte fogyasztás-csökkenés beállta miatt.

A dohányegyedáruságnak a magyar korona országai területén való behozatala annak idejében sok oldalról támadtatott meg, sőt némely részről egyenesen kivihetetlennek és tarthatatlannak véleményeztetett, de ezen — számos akkoriban fennállott viszonyt oly mélyen érintett — rendszabály egészben véve mégis kevesebb nehézségre talált, mint a hogy azt kezdetben előre látni lehetett volna.

Azon fogyasztási tárgyak között, melyek a természettől nem mint a fentartásra és élelmezésre nélkülözhetlenek advák meg, hanem melyeket az ember a maga élvezeti szükségletére megkívántatottakká tenni törekedett, egy sem nyert oly nagy és általános elterjedést mint a dohány s amennyiben a dohányzás, különösen e század közepén hazánkban a lakosság valamennyi rétegében már nagy mérvben el volt harapódzva, sőt ekkor fényűzés tárgyát is kezdte képezni, — ennél fogva az egyedáruság intézménye mindjárt az első években mély gyökeret verhetett.

Az első évek legnehezebb időszakában elért eredmények ama bizonyítékot szolgáltatják, hogy az egyedáruság a magyar korona országai területén kielégítő fejlődésnek indult, nemkülönben arra is mutatnak, hogy a fogyasztók részéről az egyedáruság intézménye ellen táplált ellenszenv mindjobban félretétetett, illetőleg leküzdett.

Ámbár később az 1867-iki évig egyaránt fokozatos fejlődés nem észlelhető, a kincstár évenként mégis szép jövedelemmel gazdagodott bevételeiben.

KIVITEL.

Az 1851-ik évben a kivitel a szokottnál nagyobb volt, mert akkor az előbbi években megakadt kivitel pótoltatott; az 1852. évben ismét a szokott mérvre apadt le. Az 1853. évben a kivitel a magánosok részéről egészen megszűnt és egyedül csak a jövedék foglalkozott a kiviteli kereskedelemmel.

Daczára annak, miszerint több ízben előfordult, hogy a belföldi természetmenny az évenként nagyobbodó saját szükséglet fedezésére sem volt elegendő, a jövedék mégis a régi külföldi kereskedők igényeit — nehogy azok más vásárlóhelyekre szoruljanak — kielégíteni iparkodott és inkább saját gyártása hiányait külföldi vásárlásokkal pótolta.

Különösen az akkori olasz államokat látta el ezen időben a jövedéki kezelés magyar dohánynyal. A jövedéknek ebbeli tevékenysége a következő volt:

Sardiniával az 1855-ik évben kötött szerződés 5.000 mázsa szegedi dohánynak felerészben pipa-, felerészben pedig burnótdohánylevelekbeni szállítása végett; az ár egy mázsáért 102 lírát tett, a göngyöt beleértve és Fiumében díjmentesen hajóra állítva.

A római jövedékkel az 1854-ik évben jött létre egy szerződés 9600 bécsi mázsa szegedi levél szállítására, $\frac{1}{3}$ boríték- és $\frac{2}{3}$ burok- s béllevél tartalommal.

Az 1855-ik évben ismét szerződött a jövedék a római jövedékkel öt évre, évenként 12.000 bécsi mázsa szegedi levél szállítására ugyancsak $\frac{1}{3}$ szivarboríték és $\frac{2}{3}$ burok- s béllevél tartalommal; a szivarlevelek mázsája 25 frtnyi, a többi leveleké pedig 18 frt 40 krnyi árban volt megállapítva Fiumében hajóra állítva.

Toscana különösen szegedi burnótleveleket vásárolt, a mennyiben azok az ugynevezett Pirriglimó burnótnak, a toscaniai jövedék egyik főbb cikkének nevezetes alkatrészét képezték.

Modena és Parma jövedéki kezelései vágó- és szivarleveleket vettek. Az osztrák birodalom és Modena, Parma között 1852. évi aug. 3-án egy vámegyezmény kötött, melynek 16 cikke elrendelte, hogy ezen herczegségek Magyarországon dohányt vehessenek és azt minden illeték-vagy engedélydíj fizetése nélkül kivihezzék.

San-Marino köztársaság is vett dohányokat a dohányjövedéktől, de ezek jelentéktelen kis mennyiségűek voltak.

Az 1858. év ugy Európában, mint Amerikában különösen dohányra rendkívül termékeny volt, úgy hogy az ezen évben termelt mennyiség több évi szükségletre elégséges volt.

Az 1860-ik évben a kivitel viszonyai gyökeres átalakuláson mentek keresztül. Ugyanis az 1860. évi márczius 27-én kelt császári rendelettel általánosságban megengedett a kiviteli termelés és kereskedelem.

A kiviteli termelés és az azokhoz kötött feltételek már a termelésről szóló fejezetben tárgyalatván, most megismerttetendők lennének azon feltételek, melyek

kiviteli kereskedéshez megkivántattak. A dohánykereskedési engedély megadható volt mindenkinek, a ki a) sem valamely büntettségben, nyereszkesedési vágyból eredett vétségben, dugárusságban avagy valamely súlyos jövedéki kihágásban bűnösnek nem ítéltetett, sem egyedül a jogszerű bizonyítékok hiánya miatt a vizsgálat alól felmentve lett; b) igazolja, miszerint oly raktárakat bir, melyek azon dohánymennyiségek felvételére, melyekre engedélye szól, elégségesek s a dohányegyedárusági rendtartásban előszabott feltételeknek megfelelnek; c) szükséges biztosságot nyújt az iránt, miszerint a dohány tartása és szállítása alkalmával a fennálló szabályokat megtartandja és azoknak megszegése esetében a kivetendő büntetéseket lefizetni képes lesz.

A dohánykereskedési engedélyt azon országos pénzügyi igazgatóság szolgáltatta ki, melynek közigazgatási területén feküdtek a dohány befogadására kijelölt raktárak. Az engedély egytől öt esztendeig volt kiadható s elenyészett, a mint csak egyike is a megadási feltételeknek nem teljesítettnek volt tekinthető.

Az 1860-ik évben nagy kivitel létesült s a kincstár is tekintélyes mennyiségű magyar dohányt adott el.

Ezen időtől fogva a pénzügyigazgatás egész figyelmét a magyar dohánynak kivitelére fordította. Hogy a dohány a kereskedők igényeinek megfelelően, a beváltó hivataloknál elrendeltetett, hogy a dohányokat különböző nagyságuk, színük, minőségük és használhatóságuknak megfelelően a legnagyobb gonddal kiválogassák, a kihányástól megtisztítsák és egyforma részletekben az eladásra készen tartsák. Az eladás részint szabadkézből, részint árverésen történt és a kincstárnak tetemes nyere ményt adott. A dohányjövedék minden módon igyekezett a magyar dohánynak új vevőket is szerezni és a nyers terményt a külföld soknemű kívánalmainak megfelelően előkészíteni.

Hazánk kiviteli termelésére és kereskedésére az éjszak-amerikai háboru alatt a kereskedelem és az ottani ipar elébe gördített akadályok által előidézett európai dohányok utáni nagyobb tudakozódás folytán oly rendkívüli volt, hogy a kiviteli termelés már az 1864-ik évben 24.000 catastrális holdon gyakoroltatott.

De már az 1865. évben, midőn Hollandiában és Pfalzban igen sikerült dohánytermés volt, az éjszak-amerikai háboru pedig befejezéséhez közelgett, nagyon kedvezőtlen körülmények álltak be a magyar dohánykivitelre. A kereskedők, kik eddig mindent mozgásba hoztak, hogy a népet a kiviteli termelésre serkentsék, előre elvállalt kötelezettségüknek csak igen lanyhán feleltek meg, a dohány átvételénél és osztályozásánál igen szigorúak voltak, miből sok viszálykodás származott és nem egy kiviteli termelő kényszerítve látta magát terményét potom áron elvesztegetni, vagy pedig a kereskedő ellen pert indítani.

Sok jóhiszemű birtokos termelt a kivitel számára dohányt a nélkül, hogy magát a vétel iránt valamely kereskedőnél biztosította volna és nem kapván vevőt, bajuk orvoslása végett a cs. kir. p. ü. ministeriumhoz fordultak, a mely végre is a számos kérelmezés által indítatva, ily dohányoknak kincstári beváltó-hivatalok által leendő átvételét megengedte.

Az 1865. évben a kivitel számára termelt dohányokból a kincstár körülbelül 150.000 mázsa dohányt vett át.

Az 1851-től 1866 évig bezárólag a külföldre eladott dohánymennyiségek évenként részletezve következők voltak:

az 1851. évben	190.686	mázsa
„ 1852. „	75.500	„
„ 1853. „	28.664	„
„ 1854. „	24.669	„
„ 1855. „	6.844	„
„ 1856. „	29.264	„
„ 1857. „	14.682	„
„ 1858. „	14.593	„
„ 1859. „	31.003	„
„ 1860. „	65.765	„
„ 1861. „	51.726	„
„ 1862. „	38.614	„
„ 1863. „	71.501	„
„ 1864. „	81.983	„
„ 1865. „	156.989	„
„ 1866. „	123.113	„

Az árakat illetőleg, melyeken a kiviteli kereskedők a termelőktől a dohányokat megvették megjegyezhető, hogy az 1860., 1861. és 1862. évi termések egyre-másra 10, 15, 20 forinttal lettek megváltva, az 1863., 1864. évben szaporodván a dohány, az árak 7, 10, 12, 15 forintra, az 1865-ik évben 5, 7, 9, 10 frtra és az 1866-ik évben, bár kevés dohány termett, még lejobb estek, sőt sok termelő még vevőre sem akadt.

A magyar dohány kivitelére nézve ezen időben igen sok hátráltató körülmény állott fenn; a főbb akadályok röviden következőkben adhatók elő:

1. A szomszédos országokban fennállott súlyos beviteli vámok, melyek például a német vámszövetségben egy vámmázsa után négy tallérban, Schvájcban 3·50 frankban, Belgiumban 8·40 frankban voltak megállapítva.

2. A Törökországban fennállott dohánylevél beviteli tilalom és az ott divott sajátzerű dohánymegadóztatási mód, mely a termelőket az alsóbbrendű dohányokat minden áron külföldre szállítani készítette.

3. A Német-, Oroszország és Hollandiában üzött dohánytermelés, mely nemcsak a saját szükséglet fedezésére volt elegendő, hanem melyből még tetemes mennyiségek idegen államokba is voltak szállíthatók.

4. Azon körülmény, hogy közönséges dohány mindenütt nagy mennyiségben termeltetett és Éjszak-Amerika, Jáva ily dohányokkal előzönlötte az európai piacokat.

5. A legfőbb akadály azonban mindenesetre magában a magyar dohányban, illetve annak alárendelt minőségében keresendő.

A magyar dohánytermelők igyekezete kevés kivétellel, a mint az már több ízben említett, oda volt irányítva, lehetőleg terjedelmes tért dohánynyal beültetni és maguknak bizonyos jövedelmet nem annyira a termés jobb minősége, mint annak nagyobb mennyisége által biztosítani.

A külföldön megjelent magyar dohány jól válogatva nem volt; egy és ugyanazon kötegben, sőt csomóban is alj, anya- és hegydohány, ép és rongyos, érett és éretlen, száraz és penészes, egészséges és rothadt együvé volt téve. Igen természetes, hogy a vevő mindig a rosszat látta és ha szükség volt rá, nem ítélhette meg

pontosan hány százalék jó és használható, hány százalék rossz és hasznavehetlen volt a csomóban. Azonban még a jobban válogatott dohányok is rendesen igen durvák, vastag levelűek voltak, vízbe mártva szétmállottak, e mellett tarka egyenetlen színűek, széleikben rendszerint napégettek, hegyeikben megfeketedettek és a penésztől egymáshoz ragadtak, a mihez hozzájárult még, hogy a levelek nagyjából rosszul égők is voltak.

A magánkiviteli kereskedők üzletének terjedelméről és annak irányáról pontos adatok hiányában felvilágosítás nem nyújtható. A mi azonban azon kérdést illeti, hogy mily hatással volt a kiviteli kereskedők üzlete az egyedáruság külkereskedésére, erre nézve el kell ismerni, miszerint a magánkereskedők üzlete e tekintetben jelentékeny befolyást gyakorolt. A kereskedők t. i. alacsonyabb áron vették át a dohányt a termelőktől mint a kincstár s ennél fogva árujokat is olcsóbban adhatták el kivált azon okból, mert a kezelőség soha sem köthet oly eladási üzletet, melynél legalább összes kiadásaiért és a tőke kamataiért teljes kárpotlást nem talál.

A jövedéki kezelőség azonban a kiviteli kereskedésnek az 1860-ik évben bekövetkezett szabadabb tétele óta mindig egy bizonyos készleti fölösleget tartott fenn, hogy azon esetre, ha a magyar dohány tekintetében fokozott szükséglet mutatkoznék a külföldön, melynek a magánkereskedők megfelelni képesek nem lettek volna, a kelendőség előmozdításához lehetőleg hozzájárulhasson.

III. RÉSZ.

AZ 1867-TŐL NAPJAINKIG TERJEDŐ IDŐSZAK.

Az 1867-iki évi kiegyezés folytán a felelős magyar ministerium visszaállíttatván, ugyanezen évben következett be a dohányegyedáruság önállósítása, illetőleg jött létre az önálló magyar dohányjövedék is, mely azonban működését csak az 1868-iki kezelési évvel kezdette meg, míg a dohányegyedáruság összes ügyeit az egész birodalomban az 1867-ik év végeig még a bécsi dohányjövedéki igazgatóság látta el.

Egyébként a magyar korona országai és Ő Felsége többi királyságai és országai közt az 1867-ik évi XVI-ik törvényczikk alapján létrejött — ugy szintén a folytatólag alkotott 1878. évi XX-dik és 1887. évi XXIV-dik törvényczikkkel mindezt megújított — vám- és kereskedelmi szövetség XI-dik czikke szerint következők határozattak:

„A só- és dohányjövedék és azon közvetett adók, melyek az ipartermelésre közvetlen befolyással vannak, névszerint a pálinka-, sör- és cukoradó, mindkét állam területén e szerződés ideje alatt egyenlő törvények és igazgatási rendszabályok szerint fognak kezeltetni.

Az e végből a két pénzügyminister által egyetértőleg megállapított törvényjavaslatok még a jelenlegi ülősszak alatt alkotmányos tárgyalás végett mindkét törvényhozás elé fognak terjesztetni s magától értetődik, hogy az akkép alkotott törvények ismét csak közös egyetértéssel törvényes uton változtathatók meg.

Hogy az egyenlő rendszabályok kezelésében az összhangzat megővassék, a két fél pénzügyministerének joga lesz a másik fél vezérő és beszédő hatóságainak ügyvitelében időről-időre betekinteni. Az e célra kijelölt közegek a másik rész pénzügyministere által a szükséges igazolvánnyal ellátandók.“

1867. évben azonban a magyar országgyűlés nagyon el volt foglalva mindenféle közjogi dolgok s a két államfél közti viszony tisztázásával, nemkülönben a koronázás előkészítésével és így ennek tulajdonítható, hogy az 1867. év folyamán a pénzügyministerium felhatalmaztatott, miszerint az egyenes- és közvetett adók, illetékek és jövedékek kezelésénél az addig fennállott szabályok vagy patensek szerint járjon el. Panaszok azonban folyton érkeztek a p. ü. ministeriumhoz, leginkább a saját használatra való dohánytermelés újbóli megengedése sürgettetett, mely 1866-ban be lett szüntetve.

A pénzügyminister kényszerítve látta magát ez iránt Ő Felségéhez fordulni, a ki addig is, míg az országgyűlés ezen ügyben határoz, egy 1867. évi ápril 30-án kelt legfelsőbb határozattal a saját használatra való dohánytermelés módozatai iránt ugyanazon évre intézkedett.

Az 1867-iki év végével a magyar dohányjövedéknek az osztráktól való különválasztása, illetőleg a leszámolás az 1867-ik évi augusztus 21-én kelt s a két

jövedék között kötött egyezmény szerint eszközöltetett, mely egyezmény idevonatkozólag következőket tartalmazta:

„Az 1868-ik évre a dohánygyedáruság érintetlen marad s megjegyeztetik, hogy a magyar korona országai és Ő Felsege többi országai közt fenforgó közös érdekű viszonyokra vonatkozó törvény 63. §-a értelmében arra nézve később is csak közös megegyezéssel történhetnek változások.

Az ügyvitel a birodalom mindkét felében önállóan, mindazonáltal egyenlő elvek szerint történik.

A mi a dohányjövedék eddig közös vagyonát illeti, minden ingatlan javak tartozékaikkal együtt most már azon kezelőség vagyonához tartoznak, melynek területén fekszenek.

Hasonlóképen a felszerelési tárgyak és az ezekhez tartozó, a gyári szükségletre rendelt gazdasági készletek azon kezelőség ingó vagyonához esnek, melynek birtokában azok az 1867-iki év végén vannak.

A dohánylevelekre, egyéb dohányanyagokra és gyártmányokra nézve következő eljárás tartatik meg:

1867-ik év december utolsó napján mindkét kezelőség összes kincstári raktáraiban a készletek leltározatni fognak oly módon, hogy a mennyiségek valódi megmérés nélkül, a naplók és pedig az asztagkönyv végeredménye szerint vétetnek fel; ebből a tapasztalásszerű apadékok az asztag állapota és a raktározás időtartama szerint megbecsültetvén, levonatnak és a maradék készletül tekintetik.

Ezen összkészlet pénzértéke a valódi kiállítási költségek szerint számittatván, a két kezelőség között a két igazgatási terület 1860-tól 1865-ig bezárólag számított eladási eredményeinek arányában megosztatik.

Mindegyik kezelőség először is a leltározáskor birtokában lévő készleteket veszi át a kiderített pénzértékben és amennyiben ezáltal az egyik vagy másik kezelőségnek nagyobb vagy kisebb rész jut annál, mely megilleti, ez iránt a számlaszerű kiegyenlítés vétetik fogamatba.

Ezen átvett készletekre nézve is alkalmazásba jön az egyezményben egyébként kikötött kíségítés és anyagkicserélés, a mi névszerint a cs. kir. dohányjövedéki igazgatóság által szükségelt virginiai levelekre nézve áll.

Ugyanezen egyezmény szabályozta a két jövedéknek egymáshoz való viszonyát és egyuttal a dohánygyedáruság ügyvitelére vonatkozólag kijelölte az alapvonalakat.

A magyar dohányjövedéknek a dohánytermelésre, beváltásra és raktári kezelésre, a dohánygyártásra, a külföldi dohányok vételére s egyéb az adminisztratív igazgatásra vonatkozó központi teendők összes ügyeit 1868-tól 1882-ig közvetlenül a magyar pénzügyministerium intézte, 1882-től (illetőleg ezen év április 1-től) kezdve pedig a dohányjövedék üzletszerű kezelésével járó teendők ellátása a pénzügyministerium közvetlen teendőinek köréből kiválasztatván, egy külön szervezett dohányjövedéki központi igazgatóságra bízott; ellenben a ministerium teendői között — fontosabb ügyek fentartása mellett — csakis a központi igazgatóság ügykörébe utalt szakteendőknek főfelügyelete és ellenőrzése, valamint általában a nem üzletszerű, hanem a dohányjövedék adminisztratív igazgatására vonatkozó ügyeknek ellátása maradt meg.

Addig, míg a magyar dohányjövedék szűkebb korlátok közé szorítkozott, a pénzügyminisztérium kebelében az összes dohányjövedéki központi teendők közvetlen ellátására megalakított belső szervezet kielégítő volt, de később a már mindinkább szélesebb körre terjedt jövedéki üzemi igényeit kielégíteni nem lehetett képes.

A dohányjövedéknek közvetlenül a minisztériumból történt kezelése a jövedék érdekeinek hátrányára volt, mert ezen technikai és kereskedelmi vezetést feltételező vállalatnál oly nehézkessé és hízagossá tette az eljárást, hogy sem a termelésnek, sem pedig a gyártásnak többnyire gyors és közvetlen intézkedést igénylő vezetése, állandó felügyelete és beható ellenőrzése nem voltak oly módon és oly mértékben gyakorolhatók, a mint azt az ügy fontossága és a kincstár érdeke kívánatosá teszi.

Amennyiben pedig a magyar dohánykezelőségnek nemcsak az az egyoldalú feladata van, hogy lehetőleg olcsó és a fogyasztó közönség izlésének megfelelő gyártmányok előállítására vagy beszerzésére általánosan közre az álladalmi jövedelmek emelésében, hanem e mellett úgy mező- mint közgazdaságunk érdekében arra is közvetlen befolyást gyakoroljon, hogy a talajviszonyok figyelembevételével és a dohánytermelőkkel való folytonos érintkezés útján dohánytermelésünk tökéletesbítetvén, lehetőleg az előrehaladtabb külföldi termelésének színvonalára emeltessék és e módon nemcsak a magyar dohányjövedék szükségletének belföldi termelők által szélesebb körben való kielégítése, hanem egyszersmind dohányunk külföldi versenyképessége is biztosítható, — ennél fogva e fontos célokra való tekintettel és azoknak sikeresebb megvalósíthatása, nemkülönben általában a dohányjövedéknek szakszerű és belterjesebb fejleszthetése érdekében, ugyancsak a viszonyokkal mindenkor és mindenben teljes és megfelelő lépéstartást elérendő, szükségessé vált az üzletszerű kezelést a tulajdonképeni adminisztratív ügyektől elválasztva, egy külön dohányjövedéki központi igazgatóságra ruházni.

TERMELES.

Mielőtt az ezen időszakban a törvényhozás által a termelés terén létesített átalakulások tárgyalás alá vétetnének, időszerű lesz előzetesen a bekezdésben említett dohányegyedárusági egyezménynek a termelést érdeklő határozmányait megismertetni, melyek a következők:

„A magyar kir. pénzügyministerium a magyarországi és erdélyi dohánylevelek termelését és beváltását nemcsak saját gyárai számára fogja eszközölni, hanem a cs. kir. ausztriai kezelőség (Regie) szükségletére is. Hasonló módon közvetíti a cs. kir. pénzügyministerium a magyar kir. kezelőség által szükségelt galicziai és déltiroli dohánylevelek beszerzését is.

E célra a két kezelőség belföldi dohánylevél-szükségletét mennyiség és fajta szerint felszámítandja s az annak termeléséhez megkívántató termesztési területet (Dél-Tirolra nézve a növények számát) egymással kölcsönösen tudatja.

Mindegyik kezelőség a maga területén mind saját szükséglete számára, mind pedig a másik kezelőség által kívánt területre fog dohányültetési engedélyeket kiadni s ezeknél a másik fél által netalán megnevezett körzetekre és helyekre lehetőleg tekintettel lesz; a dohányültetésre és termesztésre fel fog ügyelni, továbbá a termelt levelek beváltását s a mennyiben azokat a beváltási helyről a dohánygyárakba azonnal elszállíttatni nem szükség, e leveleknek saját raktárakban való képződése iránt is (Ausbildung der Tabakblätter) intézkedni fog.

A beváltási árak és módozatok megállapítása az ausztriai cs. kir. és a magyar kir. pénzügyministerium egyetértésével történik; a két kezelőséget kölcsönösen azon jog is megilleti, hogy a beváltásra és kezelésre a másik területen fekvő azon hivataloknál, hol az illető kezelőség számára dohány váltatik be, e végből kiküldött közegek által a helyszínen felügyeltethessenek; a fennálló szabványoknak, az anyag megfelelő kezelésének, továbbá a gazdaságos eljárásnak megtartásáról magoknak minden módon, még a hivatalos iratokba és könyvekbe való betekintés által is meggyőződést szerezhessenek. Észrevett szabálytalanságok azon hatósággal, mely alatt a beváltási hivatal áll, azonnal közlendők s kölcsönösen megígértetik, hogy gyors orvoslás fog eszközöltetni.

A termés 1868-tól fogva a mindkét oldalról bejelentett holdszám arányához képest, fajta és mennyiség szerint fog megosztatni a szerződő felek között.

A két kezelőség a mennyire lehet gondoskodni fog, hogy a bejelentett területen dohány valóban termesztessék is.“

Az 1868-ik év folyamán az országgyűlésen is tárgyalás alá került a dohányjövedék és megalkottatott az 1868. évi XIV. törvényczikk („a dohányjövedék iránt“).

Ezen törvény első pontjában a pénzügyministerium felhatalmaztatik, hogy a dohányjövedék iránt fennálló szabályokat 1869. évi december 31-éig érvényben tarthassa.

A termelés terén következő változásokat szült ezen törvény: Ugy a kincstári, mint a kiviteli termelők a felügyelettel járó költségek megtérítéséül minden catastrális hold után 50 kr. engedélyilletéket kötelesek fizetni.

Dohánytermelésre csak azok tarthatnak igényt, kik a polgári törvénykönyv rendelkezése szerint terhes szerződést köthetnek s kik 1867. márczius 10-ike óta dugárusság miatt el nem íteltettek, vagy más jövedéki kihágás folytán a dohánytermeléstől el nem tiltattak, azonfelül igazolják, hogy a dohánytermelésre bejelentett szántóföldet, belsejét, vagy kertet tulajdoni, vagy szerződésen alapuló használati joggal birják.

A saját használatra termelt dohány csak az engedélyezett termelő s az azzal közös háztartásban élő férfitársulatok által a magyar korona országaiban s kizárólag pipadohányképen használható fel. A saját használatra való dohánytermelési engedély 20 négyszögölnél se kisebb, se nagyobb területre nem adatik. Ezenfelül szabadságában áll a jelentkező félnek minden egyes s 16 évet meghaladott férfitársulat részére további 10 négyszögölet igénybe venni, az összes terület azonban 70 négyszögölet meg nem haladhat.

A ki saját használatra való dohánytermelési engedélyt nyer, köteles az egy forintba szabott felügyeleti illetéken kívül fogyasztási illetéket is fizetni, mely minden egyes négyszögöl után 20 krban állapittatik meg.

Azon egyének, kik kincstári vagy kiviteli engedélyben részesültek, saját használatra való engedélyt nem nyerhetnek; a beváltásnál azonban úgy a saját, mint a 16 évet meghaladott férfitársulatok, valamint minden egyes feles kertész részére 12 font közönséges pipadohányt vehetnek vissza, de mely nehéz dohányfajoknál az első, kerti dohányoknál a második osztály minőségét meg nem haladhatja.

Minden font dohányért 20 kr. fogyasztási illeték fizetendő. Az ilyen dohányt másnak átengedni tilos és csakis mint pipadohány használható fel.

A saját használatra való dohánytermelés iránti bejelentések a termelési évi január 15-éig nyújtandók be a községelöljáróságnál. A községelöljáróság kötelessége a felügyeleti és fogyasztási illetékeket beszedni s azokat jegyzék kíséretében január végéig az illetékes p. ü. hatóságnak beküldeni; ugyszintén kötelessége az engedély nélküli, vagy az engedélyezettnél nagyobb ültetési területet a pénzügyőrségnek bejelenteni.

Az engedélyezett téren felül dohánynyal beültetett minden négyszögölnyi tér után, az azon lévő palánták megsemmisítése mellett, 1 frt pénzbírság fizetendő.

A kivitelre termelt dohánynak a termelő, vagy a dohányvevő s engedélylyel bíró kereskedő raktáraiba való elhelyezésére a határidő azon vidékekre nézve is, melyeken a kincstár részére dohány termeltetik, a termelésre következő év január végeig, azon határidő pedig, melyben a dohánykereskedési engedélylyel nem bíró s a külföld számára termelő fél dohányát külföldre közvetlenül kivinni tartozik, vagy az engedélylyel bíró kereskedőnek átadni köteles, a termelésre következő év október végéig terjesztetik ki.

A pénzügyminister ezen határidőt meghosszabbíthatja, ha a dohány a rakárakban kellőleg bálozottan elhelyezve van s a pénzügyi hivatalos zárral ellátott.

Ha a dohány ezen meghosszabbított határidő alatt nem adatnék el, akkor az elárverezendő.

Tanintézeteknek, gazdasági egyesületeknek és társulatoknak, ha dohánynyal nemesítési célból művelési és kezelési kísérleteket akarnának tenni, a pénzügy-minister a kitűzött célhoz mért nagyságu területre illetékmentes dohánytermelési engedélyt adhat. A termelt dohányból az illető tanintézetek kiállításokra, tudományos kísérletekre bizonyos mennyiséget, a szabályszerű fogyasztási illeték lefizetése mellett megtarthatnak. A megtartatni kívánt mennyiség a pénzügyi hatóságnál bejelentendő, a megmaradó felesleg pedig a kincstár számára, a beváltási árszabás szerint beszállítandó.

Daczára annak, hogy az 1868. XIV. törvényczikk, a mint az előadottakból is kitűnik úgy a kincstári termelésre, mint különösen a kivitelre előnyösen határozott, a saját használatra való dohánykiszolgáltatást megengedte, nemkülönben a minőségi dohánytermelés emelése céljából a tanulmányi vagy nemesítési célokból adandó illetékmentes dohánytermelést is megengedte, mégis ezen törvény hozatala igen nagy nehézségekbe ütközött.

Ugyanis a kiegyezés létrejöttével a szabad dohánytermelés és gyártás barátai — milyenek kevés kivétellel az összes termelők voltak — elérkezettnek látták az időt mindent megmozdítani, hogy a dohányegyedáruság Magyarországon eltöröltessék. Egymást érték a röp- és emlékiratok s számos hirlapi közleményben — bár nem minden felületesség nélkül — fejtegetve lett az egyedáruság eltörlésének hasznossága. Magában a képviselőházban a képviselők háromnegyedrésze a mellett volt és agitált, hogy az egyedáruság eltöröltessék, a mi ekkor meg is történik, ha valaki határozott javaslattal lépett volna fel, hogy mi módon s az államkincstárnak minő biztosítása mellett lehetne a dohányjövedéket megszüntetni. A dohányügyet azonban ezen időben még igen kevesen tanulmányozták, még kevesebben birtak positiv adatokkal más államok dohányügyét illetőleg. Így történt, hogy az egyedáruság egyelőre meghagyatott s az 1868. évi XIV. törvényczikk 1. §-a szerint a pénzügyminister felhatalmaztatott, hogy minden a dohányjövedékre vonatkozó szabályokat, az 1867 előtt vagy után hozott határozatokat 1869. évi december 31-éig érvényben tarthassa, a mikorra is remélhető volt, hogy az egyedáruság sorsa véglegesen el fog dőlni.

Nevezetesen a képviselőháznak 1868. évi június 22-én tartott ülésében hozott határozatával megbízott a ministerium, hogy a dohányegyedáruság minél előbbi megszüntetésének lehetőségét törvényesen előkészítse, állítson össze minden e tárgyra vonatkozó adatokat, hívjon össze a pénzügyi bizottság közreműködésével szakértőket s ezek meghallgatása után — pontosan megtartva az 1867. XVI. t.-czikknak rendeletét — készítsen javaslatot az iránt, hogy miképen s mikor lehetne a dohányegyedáruságot az állam szükségleteinek igazságos, méltányos és biztos fedezete mellett megszüntetni. A pénzügyministerium ennek folytán össze is gyűjtött temérdek sok adatot, bekérte sokaknak véleményét s mikor mindéz együtt volt, 1869. évi márczius havában egy szakbizottságot hívott össze, melynek a meglevő adatokat rendelkezésére bocsátotta.

Ezen dohányügyi enquêtte kebeléből kiküldött egy szűkebb körű bizottságot, mely a dohányjövedék megszüntetését, illetőleg fentartását számos kérdőpontban állította össze, mely kérdőpontok alapján az enquêtte a tárgyalásokat megkezdhette.

A bizottság, hosszabb és kimerítő tárgyalás után, tekintettel arra, hogy mily nehézségekkel lett volna összekötve a dohányegyedáruságnak Magyarországon való

megszüntetése és hogy a mindinkább szaporodó állami szükségletek fedezésére a jövedékből befolyó jövedelmek nagyon is szükségesek, sőt immár nélkülözhetetlenek s mód nem található ezen jövedelmek más utoni biztosítására, nem javasolta a dohánygyedáruság megszüntetését, hanem annak szabályaira és kezelésére nézve lényeges javításokat hozott indítványba.

Ezen javaslat, nemkülönben saját tanulmányozása és tapasztalatai alapján a pénzügyminister egy javaslatot készített, melyet 1870. május 21-én nyújtott be a képviselőháznak. E törvényjavaslatban a dohányjövédéknek az addigi elvek melletti fentartása vétetett ugyan célba, oly módosításokkal azonban, melyek

1. a dohányművelés tökéletesbitését, valamint a dohánytermelésnek szélesebb és több körbeni meghonosítását, a kivitelre termelőknek saját terményök szabadabb kezelését, végre a kivitel könnyítését célozzák és leginkább arra számítvák, hogy arra az esetre, ha egyszer a dohányjövédék jövedelme nélkülözhetővé válik, vagy más megfelelő pénzforrás által pótolható lesz s a törvényhozás ennek folytán a dohányjövédék eltörlését elhatározzandja, ezen rendszabály a magyar dohánytermelést s a magyar dohánykivitel már oly helyzetben találja, hogy általa a magyar dohánytermelés meg ne zavartassék, hogy a jövédék megszüntetése ne a külföldi piacokon teendő hódítás reményében, hanem annak tudatában történhessék, hogy ama hódítás már bekövetkezett.

2. Hogy a keletkező dohányjövédéki törvény hatálya alatt is mind a dohánytermelési engedélyek adásánál, mind pedig a dohány osztályozásánál s a dohánytermelés és kezelés felügyeleténél önálló és szakavatott egyének vegyenek részt az ellenőrködésben, hogy a kincstári tisztviselők által az egyes termelők ellen netalán gyakorolható önkényes eljárás lehetlenné tétessék.

3. Hogy jövédéki kihágás gyanúja esetében mindenkinek alkalom legyen nyújtva magát kellően igazolhatni s a büntetések oly nagy mérvben kiszabva ne legyenek, hogy azoknak alkalmazása a tettesnek végromlását idézze elő.

Ezen törvényjavaslat azonban tárgyalás alá nem került soha és egészen az 1876. évig a törvényhozás nem is foglalkozott a dohányjövédékkel.

Mielőtt azonban az ezen évben bekövetkezett változások tárgyalatnának, szükséges egynehány időközben létesített fontosabb intézkedésről megemlékezni.

Már az előbbi részben említés tétetett arról, hogy a beváltó hivatalok kerületi és fiókhivatalokra voltak felosztva.

Tekintettel azonban arra, hogy a kerületi és fiókhivatalok feladatai ugyanazok voltak és hogy több fiókhivatal kiterjedtebb dohánytermeléssel bírt mint sok kerületi hivatal, mert továbbá a szükséges ellenőrzés elveivel meg nem egyezett, hogy nagyobb dohányanyagmennyiség és annak kezelése egyetlen egy egyénre bizassék, Ő Felsége a p. ü. minister előterjesztésére 1869. évi márczius 22-ről kelt lefelsőbb elhatározásával megengedte, hogy a m. kir. dohánybeváltó hivataloknak kerületi és fiókhivatalok szerinti megkülönböztetése megszüntessék.

A beváltó felügyelőségek és hivatalok az újjászervezés alkalmával következőleg osztattak be:

A *pesti felügyelőség* alatt állottak a pesti, kápolnai, szolnoki, tiszaroffi, jász-kiséri dohánybeváltó hivatalok és a füzes-gyarmati, csetneki, jánosházai, kapuvári, érsekújvári beváltó bizottságok.

Az *aradi felügyelőség* alatt az aradi, apátfalvai, maros-vásárhelyi, csabai beváltó hivatalok és a fogarasi, sepsi-szent-györgyi, kigyósi bizottságok.

A *debreczeni felügyelőség* alatt a debreczeni, nyíregyházi, rakamazi, nagylétai, vásáros-naményi, nyírbátori, nagy-tárkányi, nagy-károlyi beváltó hivatalok és az érmihályfalvai, porcsalmai bizottságok.

A *tolnai felügyelőség* alatt a tolnai, barcsi, szuloki és nedeliczi beváltó hivatalok.

A *szegedi felügyelőség* alatt a szegedi, temesvári, zombolyai, félegyházi, csongrádi, csányi, nagy-becskereki, csókai, és palánkai beváltó hivatalok.

Összesen tehát 41 beváltó állomás állítottatott fel.

Ugyancsak az újjászervezés alkalmával minden felügyelőség élére egy rendes felügyelő neveztetett ki. A beváltó hivatali ellenőrökkel szintén nem találkozunk többé és a beváltó hivatalok vezetésével vagy egy kezelő, vagy egy idősebb hivataltiszttal bízott meg.

A dohány beváltó felügyelőségeknél és hivataloknál alkalmazásban állott tisztviselők és altisztek száma 119-et tett ki, kiknek összes javadalmazása 79.274 forint volt.

A jövedéki igazgatás az önállósítástól kezdve a p. ü. ministerium hatásköréhez tartozott. A központi igazgatás kezdettől fogva, a dohányjövédékkel egybekötött üzletágaknak megfelelően három főosztályba osztatott, úgymint: a dohánybeváltási, dohánygyártási és dohányeladási osztályokba. Ezen beosztás fennállott az 1882. évig, a mikor a dohányjövédéki központi igazgatóság állítottatott fel, mely bővebben később fog megismertetni.

A m. kir. dohányjövédék mindjárt kezdettől fova belátta, hogy az általa beváltott dohányok, a dohánybeváltó hivataloknál akkortájt fennállott nagyon is primitív raktárakban kellő kiképzésben nem részesülhettek és egyik főfeladatának tekintette, hogy a beváltó hivataloknál rendszeres, kőből épített, kellő világossággal és ventilációval ellátott raktárak állíttassanak fel.

Ilyen, a modern igényeknek s az okszerű dohánykezelési követelményeknek minden tekintetben megfelelő raktárak legelőbb is Aradon állíttattak fel, még pedig számra nézve hét.

Ezen raktárak földszinti és emeleti helyiségekkel vannak ellátva, az épület közepén felhúzó gép van alkalmazva, melynek segítségével a dohányok egyik emeletről a másikra szállíthatók. Az épület két hosszú oldalán számos ablak van, hogy részint a kezelési munkákhoz kellő világosság nyeressék, részint pedig szükség esetén a kellő ventiláció előidéztethessék.

Hason okszerű raktárakkal ma már majdnem az összes hivatalok rendelkeznek és a régi időből egyes hivataloknál még fenmaradt raktárak csakis kész dohányok tartására használatnak és nyers dohányok azokban csakis végső szükség esetén szoktak kezeltetni.

A raktárak egyes emeletei a kiképzés alkalmával úgy használatnak fel, hogy a legfelső részben a legcsekélyebb értékű dohányok, vagyis a hulladék, kihányás, kacs és III. osztályu dohány, a középső részben a II. és részben III. osztályu, végül a földszinten a legértékesebb dohányok helyeztetnek el.

A bányákba rakás különös gonddal szokott történni, a romlott és nedves dohánycsomók elkülöníttetnek s külön kezeltetnek. A jobb osztályok, úgymint szivarborítéklevelek és válogatott dohányok a bányákban csekélyebb minőségű, de egészséges és száraz III. osztályu dohánnyal takartatnak be, sőt a bánya aljára is ilyen

dohány tétetik egy araszyi magasságban, hogy ekképen ezen értékes anyagok megóvassanak és felmelegedésök egyenletessé tétessék.

A felmelegedés ellenőrzése a legtöbb hivatalnál úgy történt, hogy a bányákba puhafából meghegyezett pálczák dugattak és ha ezen pálczák igen melegek voltak, a dohány átrakatott.

Csak az újabb időben lett különös figyelembe véve azon körülmény, miszerint nem mindegy, hogy hány fokra melegedik fel az erjedés alatti dohány és hogy különböző dohányoknak különböző hőfokokat kell elérniök a fermentáció alatt, hogy belső sajátságuknak megfelelőleg épen a kellő kiképzésben részesüljenek.

A dohánytermelés minőség tekintetében már az osztrák kezeléség alatti utolsó években folytonos hanyatlásnak indult és a magyar jövedék egyik határozott kitűzött célja volt az okszerű dohánytermelést előmozdítani.

Azon célból, hogy példával oktatólag előlhaladjon, az okszerű szárításhoz megkívántató épületekkel felszerelt mintatelepet állított fel az aradi dohánybevéltő hivatalnál, hol a termelőknek lehetővé tétetett megsemlélni az okszerű termelés körül követett eljárást.

A mintatelep egyik célja az volt, hogy ezen mintatelepen munkások is kiképeztessenek, kik idővel más magántermelőkhöz szegődvn, a kincstári mintatelepen tapasztalt hasznos művelési módokat az egyes termelőknek előnyére s magának az országnak nagyobb hasznára fordithassák.

Sajnos azonban, hogy az aradi mintatelep céljának meg nem felelt s évekig csakis egyes dohánybevéltő hivatali tisztviselőknak tanulmányozásra és kísérletezésre szolgált, míg a nagy közönség alig tudott, vagy nem akart tudni ezen mintatelepről. Ennek oka részint abban keresendő, hogy a termelők között a mintatelep iránti érdeklődés nem lett kellően felébresztve, részint magyar földművelőinknek ama hagyományos megrögzöttségében, mely az írástudók földművelési tudományában édes keveset, vagy semmitsem bizik.

Az 1876-ik évben az országgyűlésen ismét tárgyalás alá került az egyeduráság és ekkor alkotta az 1876. évi IV. t.-cikket („a dohányjövédékről szóló 1868. évi XIV. t.-cz. és az érvényben levő dohányjövédéki szabályok némely intézkedéseinek módosításáról“).

Ezen törvényczikknek egyrészt célja volt a dohányjövédéki kezelés egyszerűsítése és gyorsítása, a saját használatra való dohánytermelők által fizetendő fogyasztási és felügyeleti illetékek, valamint azon kincstári és kiviteli termelők által — kiknek az 1868. évi XIV. t. cz. 8. §-a értelmében saját termésükből dohány hagyatik meg — fizetendő fogyasztási illetékek azon haszonhoz való arányosítása, melyet a kincstár nyerne, ha a saját használatra való termelés útján előállított, illetőleg a termelőknek meghagyott dohány helyett kincstári dohánygyártmányok fogyasztatnának el.

További célja a törvénynek a jövedéki ellenőrzés szigorítása, a jövedéki kihágások feletti bünvádi eljárásnak jobb alapokra helyezése és ezen eljárás sikeresebb keresztülvitele volt.

Az 1876. évi IV. törvényczikknek a termelésre vonatkozó fontosabb intézkedései a következőkben foglalhatók össze.

A kincstár számára való dohánytermelési engedélyek megadására Horvát-Szlavonországok kivételével, hol az engedélyek kiállítása tekintetében az addigi

eljárás tartatott fenn, az 1877. évtől kezdve a dohánybeváltó felügyelőségek lettek feljogosítva.

Erre főleg az szolgált indokul, hogy a dohánytermelési engedélyek kiszolgáltatása körül addig divott eljárás tulajdonképen kétszeres munka volt; ugyanis az összes dohánytermelési engedélyek kiszolgáltatása a p. ü. igazgatóságok hatáskörébe tartozott, de ezek a kincstár számára való dohány-termelési engedélyt csak azoknak adhatták meg, a kik igazolták, hogy termésüket a kincstár fogja átvenni; ezen átvételi biztosítás megadására azonban csak a dohánybeváltó felügyelőségek voltak ismét hivatva.

Miután ezen eljárás sok idővesztéssel és kétszeres munkával járt, sokkal egyszerűbbnek találtatott, hogy a dohánybeváltó felügyelőségek a dohány átvétele iránti biztosítás helyett mindjárt a dohánytermelési engedélyt állítsák ki.

Horvát-Szlavonországra a régebbi eljárás azért tartatott fenn, mert ezen országokban a kincstári dohánytermelés csak csekély mérvben üzemelt és külön felügyelőség rendszeresítve nem volt.

A kivitelre, valamint a saját használatra való dohánytermelési engedélyek megadása továbbra is a pénzügyigazgatóságoknál hagyatott meg.

Már ezen törvényczikk tárgyalása alkalmával igen sokan belátták, hogy a saját használatra való dohánytermelés, nemkülönben dohánynak kincstári vagy kiviteli termelők részére illeték melletti kiszolgáltatása a kincstárra igen sok tekintetben hátrányos, amennyiben 1. a saját használatra való dohánytermelés, nemkülönben a dohánynak illeték melletti kiszolgáltatása az egyedáruság jövedelmére már magában véve is hátrányosan hat, minthogy a saját használatra való termelésnél minden négyszögöl után 20 krban megállapított engedély-illeték és a saját használatra kiszolgáltatott minden bécsi fontra 20 krkal kiszabott fogyasztási illeték nem elégséges a kincstárnak kárpótlást nyújtani azon haszonvesztéséért, melyben részesülne, ha a saját használatra termelt és fogyasztási illeték mellett kiszolgáltatott dohány helyett kincstári gyártmány fogyasztatnék.

2. A saját használatra való termelés a törvény rendelkezése szerint jövedéki felügyelet alatt állván, az engedélyilleték a felügyeleti költségek fedezésére nem elégséges.

3. Káros hatással volt a nagy kiterjedésű saját használatra való dohánytermelés a jövedék gyártására is, amennyiben előre meg nem határozathatott, hogy a saját használatra való dohánytermelés mily terjedelmet veend; megingatta a kincstár számára szükséges tér kiszámítását, nemkülönben a gyártás előirányzatára szükséges alapot, másrészt pedig a saját használatra való termelés a kincstárnak pipadohánybani szükségletét csökkentvén, kényszerítette a jövedéki kezelőséget a kincstári dohánytermelést szűkebb korlátok közé szorítani, mi egyrészt nemzetgazdasági tekintetben hátrányos volt, másrészt a szivargyártásra az által hatott kedvezőtlenül, hogy a kincstári gyárak kisebb nyers mennyiséggel rendelkezvén, nem választhatták ki a szükséges belföldi szivarborítékot, burkot és belet úgy, mint azt tehették volna, ha nagyobb nyers mennyiségek állottak volna rendelkezésükre.

4. A saját használatra való dohánytermelés nehezíti a jövedéki felügyeletet és szerfelett előmozdítja a csempészetet.

Ezen most ismertetett hátrányok dacára azonban a törvényhozás a saját használatra való dohánytermelést továbbra is fentartotta és a törvényben csakis az engedélyilletéket oly mérvben emelte fel, melylyel az engedélyilletékből befolyó összeg

alább állott azon haszonnál, mely a kincstárnak jut, ha a saját használatra termelők terményük helyett kincstári gyártmányokat fogyasztottak volna és ehhez képest az 1868. évi XIV. törvényczikkben a saját használatra való dohánytermelésre engedélyezett minden □ öl után megállapítva volt 20 krnyi fogyasztási illeték az 1876. évtől kezdve 40 kr-ra emeltetett fel.

A volt katonai határőrvidék lakosai részére, kik az ott érvényben állott szabályok értelmében □ ölenként egy $\frac{\text{három}}{\text{negyed}}$ és három $\frac{\text{egy}}{\text{fél}}$ kr. fogyasztási illeték fizetése mellett termeltek saját használatra dohányt, a fogyasztási illeték minden □ öl után husz krban állapítottatott meg.

Miután azonban az 1868. XIV. t.-cz. értelmében a kincstári és kiviteli termelőknek kiszolgáltatott dohány minden bécsi fontja után ugyancsak 20 krban megállapított fogyasztási illeték sem fedezi az ezáltal keletkező kincstári fogyatkozást, a törvényhozás ezen illetéket fél kilogrammonként 30 krban és a kiszolgáltatható mennyiséget fejenként 10 kilogrammban állapította meg.

Tapasztaltatott továbbá, hogy olyan egyének, kik már több évig saját használatra dohányt nem termeltek, vagy a kik több éven át nem váltottak meg dohányt, a náluk talált dohánykészletekre nézve — a terhükre eső jogtalan dohánybirtokolás igazolására — az előző években részükre kiadott engedélylyel, illetőleg okmánynyal fedezték magukat.

Ilyen visszaéléseknek jövőbeni meggátlása végett a törvény elrendelte, hogy a saját használatra való dohánytermelésről szóló engedély-okmány csakis a termelésre következő év végeig szolgál fedezetül a dohánytermelésre engedélylyel bíró termelőnek a birtokában levő saját terméséből származó dohánykészletre nézve; úgyszintén kimondatott, hogy a kincstári és kiviteli termelőknek saját használatra kiszolgáltatott dohánymennyiségekről szóló igazolási okmányok érvénye csak egy évre terjed ki.

Az ezen időben ijesztő módon elterjedt csempészet részben az akkor fennállott csekély pénzügyőri létszámnak, részben azon közönynek volt tulajdonítható, melylyel a községelőjáróságok a jövedéki érdekek iránt viseltettek és miután az volt a meggyőződés, hogy a csempészet csak úgy lesz szűkebb korlátok közé szorítható, ha a községelőjáróságok, illetve városokban a rendőri közegek is közre fognak működni a visszaélések elnyomásában, a törvényben kimondatott, hogy a községi előjárók, tisztviselők és szolgák, városokban a rendőrség teendőivel megbízott tisztviselők és közegek kötelesek a dohánycsempészet megakadályozása körül közreműködni és hogy azon községi előjárók, községi és rendőrségi tisztviselők s közegek, kik valamely tudomásukra jutott csempészetet a pénzügyi hatóságnak vagy a pénzügyőri közegeknek fel nem jelentenek, vagy annak megakadályozására hatáskörükben minden intézkedést meg nem tesznek, a pénzügyigazgatóság által bírsággal büntetendők, mely 10 frttól 100 frtig terjedhet.

Az 1876. évi IV. törvényczikknek azonban, mit már fentebb is említés tétetett, egyik legfontosabb része volt a jövedéki kihágások feletti bünvádi eljárás jobb alapokra helyezése s az egész bünvádi eljárás sikeresebb keresztülvitelének biztosítása. A tilalomellenes dohánytermelésnél addig — az egyedárusági rendtartás határozmányai értelmében — a büntetés a szárított dohánylevelek után járó fogyasztási illeték két egész négy harmadával szabotott ki akkép, hogy azon súly, melylyel zöld állapotban bír az engedély nélkül termelt dohány kipuhatoltatván, annak alapján a száraz állapotban remélhető súly tapasztalás szerint lett felvéve.

A büntetésnek ezen alapon való kiszámítása igen nehéz volt, mert a zöld dohány-nak száraz állapotban súlyát kellett kipuhatolni, de igazságtalan is volt, mivel a büntetés kiszámításánál a várható termés lévén irányadó, annak nagyobb vagy kisebb mérve oly körülményektől volt feltételezve, melyek a termelő hozzájárulása nélkül állhattak be, számításon kívül estek s gyakran eshetőségektől függtek, például egy beállott, a növényekre jótékony hatással bíró esőtől, vagy esetleg a növényeknek elemi behatások általi megsemmisítésétől.

Sokkal helyesebb alapot képez azonban a beültetett terület térfogata és az engedély nélküli termelés büntetésére az 1876. évi IV. t.-cz. következőleg rendelkezett :

Ha valaki engedély nélkül dohányt ültet, minden jogtalanul beültetett ölnyi földtér után 30 krajczárnyi s ha a dohány másnemű növények között elszórtan ültetetik akkép, hogy a dohánypalánták rendes ültetvényt nem képeznek, minden növény után 10 krnyi bírságban marasztaltatik el, a legkisebb büntetés azonban 5 frtnál kevesebb nem lehet.

Ha azonban az engedély nélküli termelés kertekben, vagy bekerített területeken gyakoroltatott, a büntetés sokkal szigorubb volt, amennyiben minden négyszögöltől 1 frtban, minden elszórtan ültetett növény után 20 krban állapított meg.

Egyidejűleg szabályoztatott azon terület nagysága is, mely a kincstár vagy kivitel számára üzött termelésnél az engedélyezett területen túl tett ültetéseknél büntetés alá nem esik és pedig két catastrális holdat meg nem haladó engedélyeknél az engedélyezett tér husz százalékában, két catastrális holdat túlhaladó engedélyeknél két hold után husz százalékban, a további nyolcz holdtól hat százalékban, az azontúl engedélyezett tér után pedig négy százalékban lett megállapítva.

A jövedéki büntető eljárásban az 1876. évi IV. t.-czikk meghozataláig fennállott gyakorlat az volt, hogy jövedéki áthágások megbüntetése végett indított keresetekben a bíróság elmarasztalás esetében csak a bírság büntetését mondotta ki és akkor, ha ez beszédhető nem volt, annak fogságra való átváltoztatása végett újabb keresetet indított meg.

Miután azonban ezen gyakorlat az eljárást igen hosszadalmassá tette és azt mind a kincstárra, mind pedig a felekre nézve megrágitotta, a bíróságok idejét nagy mérvben igénybe vette, a törvényhozás úgy intézkedett, hogy ezentúl azon ítéletben, melyben az elmarasztalásra a bírság kirovatik, előre megállapítandó a fogság mérve is, mely a bírság be nem hajthatása esetén az elmarasztalt egyénre alkalmazandó.

Azon esetre, ha hitelesen kiderül, hogy az elmarasztalt fél a bírság, vagy annak még hátralevő részének lefizetésére képtelen, vagy hogy annak behajtása a fél adóképtelenségét vonná maga után, a pénzügyminiszter a bírság behajtásától elállhat s a bírói végrehajtás előtt, vagy annak folyama alatt felhatalmazhatja az illető p. ü. igazgatóságot, hogy az ítéletileg kiszabott fogságbüntetésnek foganatosítását az illetékes kir. ügyészség útján azon első folyamodású kir. bíróságnál szorgalmaztathassa, mely az ügyben ítéletet hozott.

Az 1876. évben a pénzügyminiszterium egy a kincstári dohánytermelőkre kiválóan fontos szabályrendeletet bocsátott ki, mely a kincstár számára termelt dohányok beváltását és a beváltásnál irányadóul szolgáló mintacsomók összeállítására körül

követendő eljárást szabályozza és tekintettel arra, hogy ezen szabályrendelet csekély módosításokkal még ma is irányadóul szolgál, nem lesz érdektelen annak különösen a dohányok átvételére vonatkozó fontosabb határozmányait megismertetni.

A beváltó-bizottság tagjai egy szakértő műszaki tisztviselő, egy közbenjáró pénzügyi közeg, egy a termelők sorából felállított bizalmi férfi, egy pénzügyi hivatalnok számolói és azon helyeken, hol adóhivatal nem létezik, ugyancsak egy pénzügyi hivatalnok pénztárnoki minőségben.

A hivatalvezető, illetve bizottsági állomásokon a bizottságvezető feladata az osztályozás helyes voltát folytonosan szemmel tartani, a mérlegezések és bevezetések helyes volta iránt magának ismételt és váratlanul meggyőződést szerezni. A hivatalvezető eszközölteti a termelőknek a beszállított dohányok fejében járó összegek számítását és számfejtését, tekintettel a behajtandó engedélyilletékekre, termelési előlegekre. Végre a hivatalvezető az, ki az elismervényeket kifizetés végett kiutaltványozza, a dohánykezeléshez szükséges munkásokat felfogadja, az átveendő dohány számára a raktári helyiségeket megjelöli és felügyel, hogy a kezelés minden ága szakértőleg és jókor foganatosíttassék.

A műszaki tiszt a hivatalos mérlegre fektetett dohányt osztályozza, megmérlegelteti és a kiderített súlyt a mérlegkönyvbe bevezeti.

Az egyes bálókba, esetleg csomagokba foglalt dohány anyagsúlya göngyölet nélkül fél kilogrammnyi pontossáig kipuhatólandó és a mérlegkönyv külön vonalán az elintézés sorrendje szerint bevezetendő.

A mérlegre tett anyagot csak egy osztályba szabad felvenni. Ha az áru különféle minőségű és nem ugyanazon osztályba való csomókból áll, az osztályozó azt mindenkor a silányabb minőségű csomóknak megfelelő osztályba tartozik sorozni. Ha a termelő ez ellen kifogást tenne, a vegyes dohány újbóli válogatás végett a termelőnek visszaadandó, a mit ez azonban saját emberei által a beváltási raktárban köteles teljesíteni; a termelő kívánatára ezen újbóli válogatást — a munkabér megtérítése mellett — a beváltó hivatali munkások is teljesíthetik.

Az osztályozó respective műszaki tisztviselő az árunak megvizsgálását egyrészt a szükséges szigorral és pontossággal köteles végrehajtani, nem szabad azonban megfeledeznie a termelőkkel szemben követendő méltányosságról sem.

A műszaki tisztviselő a dohány osztályát hangosan és értelmesen tartozik kimondani.

Addig, míg egy féllel a hivatalos eljárás teljesen be nem fejeztetett, más féltől anyagot a hivatalos mérlegre felrakni nem szabad. Egyes községekkel az átvételt addig kell folytatni, míg az egy és ugyanazon belépti jegyhez tartozó összes termelők átvétele befejezve nincsen.

A közbenjáró ellenőrzi a mérlegezés helyességét és az átvett dohány súlyát, nemkülönben a kimondott osztályt a termelő engedélyivébe, a súlyeredményt pedig osztályonként összesítve az elismervénybe vezeti be.

A bizalmi férfi teendői sorába tartozik a termelőtől az engedélyivet átvenni, megállapítani a beszállítónak az engedélyezettal való azonosságát és megvizsgálni az engedélyivet, nem foglal-e magában oly tárgyakat, melyek a dohányátvételhez nem tartoznak.

A számoló tiszt kötelessége az egyes termelők által beszállított és az elismervényben osztályonként kimutatott dohányanyagért az árhirdetmény szerint járó bevált

tási árakat és fuvarilletékeket pontosan kiszámítani, a levonandó engedélyilletékeket, előlegeket az elismervénybe és engedélyívbe bevezetni, megállapítani a minden egyes termelőnek készpénzben fizetendő összeget, nemkülönben azon összegeket is, melyek a beváltási árak által fedezve nem lévén, készpénzben hajtandók be.

Egyes állomásokra kirendelt pénztárnokok, nemkülönben a beváltási pénztárak gyanánt működő adópénztárak kötelesek a dohánytermelők járandóságait még az átadás napján kifizetni.

A kifizetés az elismervény alapján bizottságilag, azaz a községi előljáró vagy annak helyettese és az ugyanazon elismervényben előforduló felek jelenlétében történik.

A pénztárnok tartozik a termelőket egyenkint, névszerint s azon sorrendben, a mint az elismervényben előfordulnak felhívni, az előléptett termelő engedélyét átvenni és a kijáró összeget kifizetni. A teljesített fizetés helyes volta magán az elismervényen az utalvány alatt ezen szavakkal: „A fizetés teljesített” erősítendő meg.

Egyes ismert nagytermelők kijárandóságai a községi előljáró távollétében is kifizethetők.

Végül meg kell még emlékezni a törvényhatósági biztostól, ki hivatva van örködni a felett, hogy a beváltási üzlet körül a törvényes eljárás betartassék, a termelők érdekeit képviselni, vitás esetekben a közvetítő szerepét vinni és fentartani a rendet. Ha a termelő az osztályozás ellen kifogást emel, a törvényhatósági biztos feladata egyezményt létrehozni. Ha az egyezés nem sikerül, a hivatalvezetőnek kötelessége a kérdéses árut újból osztályozni. Ha ezen osztályozás sem elégíti ki a felet, akkor a törvényhatósági biztos jegyzőkönyvet köteles felvenni, melyben az osztályozó leletét, a fél követelményét, a bizalmi férfiú nézetét és a hivatalvezető döntését felsorolni tartozik.

A jegyzőkönyv felvételével egyidejűleg a vitás áruból mutatványcsomók huzandók, melyek bárczákkal és jegyekkel ellátva hivatalos őrizet alá veendők.

Az üzletvezető az esemény felől azonnal értesíteni tartozik az illetékes dohány-beváltó felügyelőt, a ki vagy a helyszínén dönt, vagy ha a megjelenésben akadályozva lenne, a huzott mintacsomókat a jegyzőkönyvvel együtt magának megküldeti és úgy dönt.

Ha még ezen határozat sem elégítené ki a felet, a tárgyalási jegyzőkönyvek a mintacsomókkal együtt akkor a pénzügyministeriumhoz, ma a m. kir. doh. jöv. központi igazgatósághoz terjesztendők fel, mely a fenforgó esetben véglegesen dönt.

A szabályrendelet még a szabályellenes, vagy elkésztett beadásra is intézkedik, még pedig, ha valamely termelő más beváltó bizottsághoz szállítaná dohányát mint a melyhez beosztott, terményével a részére kijelölt bizottsághoz utasítandó; ha pedig terményét az illető bizottsághoz ugyan, de nem a kitűzött időben szállítaná, ez csak a kellő időben megjelent termelők dohánybeváltásának eszközzése után vehető át.

Ha egy termelő dohányát a beváltás egész tartama alatt sem szállítaná be, akkor a beszállítás a legközelebbi állandó beváltó hivatalhoz pénzügyőri kíséret mellett a termelő költségére eszközöltetendő és a termelő ellen jövedéki eljárás indítván, jövőben engedélyben nem részesítendő.

Az engedély nélküli termelőkre nézve pedig elrendeltetett, hogy beváltási kijárandóságaik nem fizetendők ki, hanem a bírságok fedezése végett mint letétemények bevételezendők.

A felügyelőnek a beváltás körüli teendőit illetőleg következőleg intézkedett a szabályrendelet:

A felügyelő köteles a neki alárendelt állomásokat a beváltás tartama alatt gyakrabban beutazni, pontosan s behatólag őrködni a felett, hogy az osztályozás és átvétel szabályszerűen történjék, az átvett és már asztagokban lévő dohány minőségét megvizsgálni, az áru osztályozása, asztagolása és czélszerű kiképzése tekintetében észlelt hiányokat elhárítani.

Az összes hivatalkönyvek, lajstromok és jegyzékek áttekintése által végül meggyőződést kell szereznie, hogy valamennyi bevezetés, elszámolás szabályszerűleg és a kellő időben teljesített-e, köteles a dohánybeváltó hivatalnál vagy bizottságnál berendezett beváltási pénztárokra rovincsolni és a szolgálat teljesítésében netalán észlelt hiányok elhárítására a szükséges intézkedéseket megtenni.

Az 1879. évben újból szabályoztattak a termelőknek kiszolgáltatandó előlegek, Az előlegek megállapításánál a bécsi mázsánként fennállott dohánybeváltási árak szolgáltak alapul. A súlymérték változtatával és a dohánybeváltási áraknak métermázsa szerinti megállapítása által az előlegek kiszámítási alapja megváltozván, beállt annak szüksége, hogy az előleg kiszámítási alapja újból megállapíttassék és az 1879. évtől kezdve a) a holdpénz elnevezése alatt kiszolgáltatandó rendes előleg minden dohánynyal beültetett catastrális hold után 20 frttal, b) a zsinórpénz elnevezése alatt ismeretes rendes második előleg minden várható 100 kgr. száraz dohánylevél után két forinttal állapított meg. Ezen előlegösszegek maximumnak tekintendők és azon esetben, ha az ültetvény szárazság, férgek vagy más elemi csapások által kárt vallott, az utalványozandó holdpénz a palánták állásához képest leszállítandó, esetleg annak kiszolgáltatása egészen megtagadandó.

Ha továbbá a zsinórfelvétel eredménye csekély termésre nyújt kilátást, a második előleg (zsinórpénz) csak azon összeg erejéig lesz kiszolgáltatandó, mely a várható termés mennyiségében és a levelek minőségében előre láthatólag fedezetet talál.

Megengedett továbbá, hogy a csetneki, muskatál, finom vagy középfinom kerti dohányt termelő községeknek, ha magasabb holdpénz kiszabását szorgalmazták és az utolsó három évi dohánytermelés eredményei oly magas pénzoszegeket mutatnának fel, hogy ezen kívánság a kincstár érdekei veszélyeztetése nélkül teljesíthetőnek mutatkozik, maximumként holdanként 25 frtnyi előleg is tehető folyóvá.

A hetvenes években folytatott termelésről magáról kevés öröndetes jegyezhető fel, sőt ellenkezőleg mondhatni, miszerint az, az okszerűség igen alacsony fokán állott. A termelők maguk nagyobbára nem igen törődtek a termeléssel, elégségesnek tartották a csak előkészített földterületeket a kertészeknek kiosztani és a beváltás bekövetkeztéig azután a dohányra gondjuk nem volt. A dohánytermelésre szánt területek alkalmas — nem alkalmas voltára tekintet nem jutott, a törésnél a levelek érettségi fokára figyelemmel nem voltak, a szárítás a legprimitív módon gyakoroltatott, a csomózásnál a levelek minősége figyelembe nem vétetett s elégségesnek tartott, ha az egyforma nagyságu levelek csomóztattak együvé.

Ezen viszonyokra vezethető vissza, hogy az országban termelt dohány minősége évről-évre sülyedt. A külföldi piacokon hajdan oly keresett magyar dohány

vevőre alig akadt, a jövedék raktárai értéktételen anyaggal teltek meg és a gyártáshoz használható megfelelő anyagban pedig hiány éreztetett.

A termelt dohány minőségének emelésére az 1882. évig fontosabb intézkedés nem történt.

Az 1882. évben felállított a m. kir. dohányjövedéki központi igazgatóság, melynek ügyköréhez tartozik:

a) a kincstár számára való dohánytermelés, beváltás és a beváltott dohányok kellő kiképzése, kezelése valamint raktározása iránti intézkedések megtétele;

b) a dohánybeváltó felügyelőségek és hivatalok, nemkülönben dohánygyárak műszaki és közigazgatási vezetése;

c) a szükségeselemeknek mutatkozó dohánygyártmányoknak a közönség izlésének és a gyártmány árának megfelelő előállításáról, illetőleg beszerzéséről s a gyártmányok előállításához szükséges anyagok bevásárlásáról gondoskodni.

A központi igazgatóság a p. ü. ministeriumnak van alárendelve és ezzel közvetlenül (jelentés alakjában), a többi ministeriumokkal azonban csak a m. kir. p. ü. ministerium közvetítésével érintkezik.

A cs. kir. osztrák dohányjövedék vezérigazgatóságával átirat alakjában közvetlenül érintkezik. A dohányjövedéki hivatalokhoz és gyárakhoz, bizonyos esetekben a pénzügyigazgatóságokhoz, saját ügykörét illetőleg a központi állampénztárhoz, a határvámhivatalokhoz és adóhivatalokhoz rendeleteket intéz, a többi hatóságokkal pedig átiratok alakjában levelez.

A központi igazgatóságnak feladatául tüzetett ki, hogy a dohányegyedáruság fennállását nemzetgazdasági érdekeinkkel összehangzásba hozza, Magyarország dohánytermelését fejleszse; a dohánytermelőkkel való folytonos érintkezés és a talajviszonyok kellő megismerése által jó minőségű anyag előállítására törekedjék, az anyag kezelésében tapasztalt hiányok eltávolítására hasson, a magyar dohányt más országok hasonló minőségű dohányával a külföldi piacokon versenyképesse tegye, illetőleg, hogy mindezen czélok elérésére megkivántató kezdeményezést tegyen, vagy javaslatba hozza.

Ezen igazgatóság felállítása után rövid időre már meggyőződött arról, hogy a részére kitűzött cél csak úgy lesz elérhető, ha a dohánytermelés és az anyag kezelése körül eddig követett eljárás életbeléptetendő czélszerű reformok által megváltoztatnák és a jövedék jövedelmezőségének útjában álló akadályok eltávolíttatnának, miért is ezen meggyőződésének megfelelően egy kimerítő indokolt javaslatot terjesztett a pénzügyministerium elé.

A pénzügyministerium azon célból, hogy oly intézkedések hozassanak javaslatba, melyek a gyakorlatban akadály nélkül vihetők keresztül és melyek életbeléptetésétől siker várható, a központi igazgatóság által javasolt reformnak megvitatására egy szakbizottságot hívott össze, melynek tagjai grf. Szápáry Gyula p. ü. miniszter elnöke alatt Lonovits József főispán, grf. Dessewffy Aurél, báró Vaszmer Adolf, Domahidy István országgyűlési képviselők, Nagy Lajos, Mandel Lipót földbirtokosok, Schossberger Zsigmond, Schossberger Henrik, Herzog Péter, Gompercz Károly nagykereskedők, báró Salmen Jenő, Trzcinski Gyula miniszteri tanácsosok, dr. Perlep Antal, Alkér Ernő p. ü. főtanácsosok, Selymessy Gyula, Zuna Ferencz p. ü. tanácsosok, Heim Vilmos dohánygyári igazgató és Simonsics Emil titkár voltak.

Ezen szakbizottság a dohánytermelés minőségének emelése és a jövedék jövedelmezőségének útjában álló akadályok elhárítása tárgyában a következő reformok életbeléptetését tartotta szükségeseknek:

Hogy a jobb minőségre fektetett dohánytermelés nagyobb kiterjedést nyerjen, a dohánytermelésre nem alkalmas területek fokozatosan kizárandók lennének. A dohánytermelési engedély arányosítandó lenne a tulajdon vagy bérelt birtoktest dohánytermelésre alkalmas területének nagyságához. Szárító helyiségekben szárított dohányok előnyösebb áron lennének beváltandók; a jobb minőségű, magasabb osztályokba tartozó, tisztán szállított anyag ára felemelendő, a gyártásra nem alkalmas silány anyag ára leszállítandó lenne.

A minőségi tekintetben feltűnő rossz anyagot szállítóktól a termelési engedélyek elvonandók lennének.

Mintatelepeknek felállítása, a hol az okszerű termelés úgy a tisztviselőknek, mint termelőknek gyakorlatilag bemutatható volna, igen kívánatos lenne.

Vándortanitók kiküldetése határozottan szükségesnek ismertetik.

A dohány minőségét tönkretevő nedvesítés beszüntetése végett szükséges lenne, hogy azon termelők, kik dohányukat nedvesítik, a termelésből kizárassanak.

A nagymérvű csempészlet megakadályozása végett az ültetési terület minimuma a kerti levelek kivételével egy holdban lenne megállapítandó.

A jövedék érdekében kívánatosnak tartja, hogy az oly vidéken gyakorolt dohánytermelés, hol jövedéki czélokra előnyösen felhasználható anyag be nem váltatik, melyek termését a külföld nem keresi és mely vidékeken a termelést csak azért üzik, hogy a termést kéz alatt eladhassák, fokozatos megszorítással beszüntessék.

Az érdekelt termelők segédkezése mellett szigorubb ellenőrzés lenne kifejtendő és a pénzügyőrség létszáma nagyobbítandó.

A saját használatra való dohánytermelés megengedését, nemkülönben dohánynak illeték melletti kiszolgáltatását beszüntetendőnek tartja. A csempész-községektől a termelési engedély, azon városoktól és helységektől pedig, hol a vásárok alkalmával dohány szokott árultatni, a vásártartási jog lenne megvonandó.

Ugyanazon község határában a kincstár és a kivitel számára való dohánytermelés meg nem engedendő.

A jövedék az enquête által előadott kívánalmakat jogosaknak és indokoltaknak találván, azok megvalósításához — kivéven természetesen azokat, melyekhez a törvényhozás hozzájárulása is szükséges volt — azonnal hozzá is fogott és ezen időponttól kezdve egymást követik a minőségre fektetett dohánytermelés emelése czéljából létesített üdvös intézkedések.

Igy már az 1883-ik évben vándortanitók küldettek ki, kiknek feladatává tétetett a termelés minden mozzanatát figyelemmel kísérni, a termelőket oda terelni, miszerint az eddig követett régi, részben elavult, részben helytelen szokásokkal szakítva, az ő szakszerű és gyakorlati oktatásaikból arról győződjenek meg, hogy a dohánynak okszerű kezelése, nemkülönben a minőség emelésére irányított törekvés nemcsak saját, hanem a kincstár érdekeinek előmozdítására is szolgál; megértetni a termelőkkel továbbá azt, hogy a minőség emelése nemzetgazdasági szempontból is igen kívánatos lenne, a mennyiben csakis okszerű és jól kezelt dohány segítségével lesz lehetséges visszahódítani a külföldi piacokat.

A vándortanítók első sorban is azon községekbe küldettek ki, melyeknek hányag kezelése köztudomásu volt.

A vándortanítók feladatává tétetett odahatni:

1. hogy a talaj kellően megválasztassék, az ültetéshez élőkészítettessék és hogy a dohánytermelés ott, a hol rétföldek használatnak, a rétföldekről a partosabb földekre tereltessek;

2. a palánta-neveléshez melegágyak használtassanak;

3. az ültetés rendszeresen történjék;

4. a kapálás, töltögetés és kacsozás kellő időben teljesítettessék;

5. a magnevelésre alkalmas dohánytőkék megjelöltessenek és külön ápoltatassanak;

6. a levéltörés a beéredésnek megfelelően fokozatosan teljesítettessék;

7. a leszedett levelek megfelelő füllesztés után ritkán füzessenek és a szél s eső ellen megvédessenek;

8. a beszáradt dohányok a záragztatásba csak megereszkedett állapotban helyeztessenek el;

9. végül a dohányok csomózása a legnagyobb gonddal eszközöltessék és különös figyelem fordítottassék arra, hogy a jobb osztályok csomóiban értéktelen hegy- vagy aljlevelek ne forduljanak elő.

A vándortanítói intézmény jónak bizonyulván, az évről-évre folytatva lett.

A termelők buzdításául, miszerint minél jobb anyagot iparkodjanak a beváltáshoz szállítani, a beváltási áraknak az 1884., 1885. és 1886. évekre történt megállapítása alkalmával a jobb osztályok árai tetemesen felemelésben részesültek és hogy a beváltás helyesebben és tökéletesebben eszközöltessék, az összes szivarboríték-levelekre, valamennyi dohánynemek válogatott osztályára, a csetneki és finom muskátál, finom és középfinom kerti levelek I. osztályára nézve a csomónkénti átvétel rendeltetett el.

Ugyancsak ekkor szerepel először a kihányás-osztály, melynek létesítése kifolyása volt az enquête abbéli kívánalmának, hogy a minőségi termelés emelése céljából igen kívánatos lenne a gyártásra nem alkalmas silány anyag árának tetemes leszállítása.

A kihányás-osztály ára métermázsánként 8 forintban állapítottatott meg és annak átveendő a jég által tönkretett, kényszerérett, szivéggett, kocványrothadt, de száraz levelek, a kissé fehérlő, fehér penészszel ellepett oly érett levelek, melyek a fagytól érintvők, de nem fekete, hanem vöröses színűek és még közönséges pipadoháynak használhatók.

A minőségi dohánytermelés előmozdítására hathatósan közreműködnek az 1884. év óta életbeléptetett talajvizsgálatok.

A magyarországi dohánytermelésnek egyik nagy hiánya, hogy a dohánytermelők nagy része a minőség teljes elhanyagolásával csak nagy mennyiségek előállítására törekszik, sulyra dolgozik és igen keveset törődik azzal, hogy a termelt dohány minőség tekintetében megfelel-e azon kívánalmaknak, melyek annak jövedéki czélokra való felhasználhatóságát, külföldre való értékesítését lehetővé teszik.

A dohánytermelésre nem alkalmas területekről nyert dohányok legnagyobb része jövedéki czélokra felhasználható nem lévén, a dohányjövedéknek nem hasznára, hanem kárára vannak és mivel ezen anyagot a külföld sem keresi, csak a jövedé-

ket terhelik és ez utóbbinak jövedelmezőségét csökkentik. — A nyolczvanas évek elején a dohánytermelésre használt területnek körülbelül 25 százaléka volt olyan, mely jó minőségű dohány előállítására nem volt alkalmas s épen ezen nem alkalmas területeknek a dohánytermelésből leendő kizárására lettek létesítve a talajvizsgáló bizottságok.

A talajvizsgáló bizottság feladata az egyes dohánytermelő községekben az összes dohánytermelésre használt földterületeket bejárni és megállapítani, hogy a bejárt területek közül melyek azok, a hol a dohánytermelés jövőben is folytatható és melyek azok, a hol az beszüntetendő.

A talajvizsgáló bizottság munkálatairól egyrészt a termelők tájékoztatása, másrészt a kellő ellenőrzés kifejezhető végett jegyzőkönyvet készít, melybe az egyes parcellák helyrajzi számai, kiterjedése, nemkülönben azoknak dohánytermelésre alkalmas vagy nem alkalmas volta pontosan bevezetettek.

A talajvizsgáló bizottság egy elnökből és két bizottsági tagból áll. Az elnök rendszeren egy magasabb jövedéki tisztviselő, a bizottsági tagok egyike egy a megye főispánja által a birtokosok sorából kinevezett megyei szakértő, másika pedig egy a helyi viszonyokkal ismerős jövedéki tisztviselő.

A talajvizsgáló bizottság a vizsgálatnak az egyes községekben történt befejezése után azonnal határozatot hoz, vajjon a dohánytermelés az eddigi kiterjedésben továbbra is fenttartható, vagy beszüntetendő lenne-e. A beszüntetés esetében azonban a bizottság mindig tekintettel van az egyes termelők beruházásaira, egész gazdasági felszerelésére és az évek számát, mely alatt az engedély fokozatosan beszüntetendő lenne, ahhoz arányítva állapítja meg.

A talajvizsgálat fokozatosan az ország összes dohánytermelő vármegyéiben végre fog hajtani, magától értetik, hogy első sorban azon megyék vétettek és vétetnek jelenleg is sorra, melyekről különösen tudva van, hogy határaikban igen sok a dohánytermelésre nem alkalmas terület. A talajvizsgálat eddig Szabolcs, Torontál, Jász-Nagykun-Szolnok, Borsod, Szatmár, Szilágy és Bihar vármegyékben hajtatoit végre.

Miután azonban a talajvizsgáló bizottságok eljárásánál is előfordulhatnak tévedések és a jövedék nem akarja azt, hogy egyes termelők indokolatlan megrövidítést szenvedjenek, a talajvizsgáló bizottságok határozatai véglegeseknek nem tekintetnek és minden termelőnek szabadságában áll a talajvizsgáló bizottság határozata ellen felszólamlást benyújtani.

Ezen felszólamlások elbírálására rendszeresítették a talajfelülvizsgáló bizottságok, melyek a talajvizsgáló bizottságokhoz hasonlóan egy elnökből és két bizottsági tagból állanak.

A talajfelülvizsgáló bizottságok határozatai ellen további felszólamlásnak helye nincsen.

Az okszerű dohánytermelés fejlesztése céljából az 1886. évben az ország 18 beváltó hivatalánál mintatelepek lettek felállítva, nemkülönben gazdasági tanintézeteknek, földmives iskoláknak kísérleti termelésre adatnak dohánytermelési engedélyek.

A mintaültetvények célja az, hogy a termelő közönségnek, valamint a dohány-beváltó tisztviselőknek alkalom nyiljk arra, miszerint az okszerű dohánytermelést és kezelést minden mozzanatában gyakorlatilag szemlélhessék s hogy idővel a ter-

melők ezen mintaültetvényekről megfelelő és teljesen tiszta dohánymaggal elláthatók legyenek.

A dohánybeváltó hivataloknál felállított mintatelepek területe 200—800 □ öl között váltakozott. Hogy a tisztviselők a dohánytermelés és művelés minden ágával gyakorlatilag megismerkedjenek, a mintatelepek a tisztviselők felügyelete alá helyeztettek.

A mintaültetvények feletti főfelügyelet az illető dohánybeváltó felügyelőség, a közvetlen felügyelet a dohánybeváltó hivatali kezelő által gyakoroltatik, kinek kötelessége az összes hozzá beosztott tisztviselőket s gyakornokokat a palántás ágyak készítésétől kezdve a termelt dohánynak becsomózásáig a művelés és kezelés minden ágában elméletileg s szemlélet által gyakorlatilag oktatni.

A mintatelepeken, nemkülönben a gazdasági tanintézeteknél és földmives iskoláknál összehasonlító dohánytermelési kísérletek is folytattnak, melyek a következő főcsoportokra oszthatók;

a) dohánytermelés mesterséges trágyafélékkel annak kipuhatólása végett, hogy az egyes műtrágyák milyen befolyással vannak a dohánynövény fejlődésére és különösen annak égőképességére ;

b) összehasonlító dohánytermelés egyes fajok értékének megállapítása czéljából, még pedig oly formán, hogy a mintatelep $\frac{3}{4}$ része az azon vidéken leginkább diszljó hazai dohánynyal, egy negyed része pedig a különböző szivarborítékokra használt külföldi dohányfajok kipróbálására és azoknak a hazai fajokkal való összehasonlítására fordítandó;

c) dohánytermelés páros sorokban, ennek czélszerűségét kipróbálendő;

d) dohánytermelés töltögetéssel és a nélkül, annak megállapítása végett, hogy a töltögetés mily befolyással van a növények fejlődésére és hogy a töltögetés elhagyása által az anyalevelek fejlődésükben nem lesznek-e gátolva ;

e) szárítás zsinórokon és gerebeneken ; a különböző szárítási módok kipróbálása végett a termés egy része zsinóron szárítandó, míg pedig aa) simán, bb) forgatva és cc) oldalt fűzve, a termés másik része pedig gerebeneken szárítandó.

Mindkét szárítás csakis teljesen sérületlen anyalevelekkel árnyékban hajtandó végre és különösen arra fordítandó a főfigyelem, hogy mely szárítási mód mellett száradnak ki az anyalevelek leghamarább és melyik mellett nyerhető a legtöbb szivarboríték-levé.

Daczára a most ismertetett üdvös reformok életbeléptetésének, mégis tapasztaltott, hogy a dohányegyedáruság jövedelme épenséggel nem áll arányban más országok ugyanezen ágból származó jövedelmével és hogy Magyarországon az egyedáruság koránt sincs annyira kihasználva, hogy ezen biztos és sikeres jövedelemforrás jelentékeny fokozása lehetséges ne lenne.

A dohányjövedékből befolyt tisztajövedelem az 1885. évben Magyarországon 15,642.000 lakos után 21,817.728 frtot, Ausztriában 22,968.000 lakos után 48,365.526 frtot tett ki. A lakosság számának tekintetbevételével a magyar jövedéknek 33,930.140 forintot kellett volna jövedelmeznie.

Miután a két jövedék egyenlő gyártási eljárás szerint készített gyártmányokat, azokat egyforma áron bocsátja áruba és a gyártási költségek sem mutatnak fel nagy különbözetet, a jövedelembeni visszamaradás oka abban volt kereshető, hogy Magyarországon sokkal kevesebb gyártmány fogyasztatott mint Ausztriában.

A fogyasztás a lakosság számarányához viszonyítva Ausztriában fejenként 1.430, Magyarországon csak 920 grammot tett ki; pénzértékben kifejezve hazánkban csak 2 frt 13 kr., Ausztriában ellenben 3 frt 20 kr. értékű gyártmány fogyasztott el.

Hogy hazánkban — melynek lakossága mint nagy dohányos ismeretes — a fogyasztás ilyen feltűnően csekélyebb volt mint Ausztriában, abban találja magyarázatát, hogy a most kitüntetett fogyasztás csak a törvényes volt és hogy ezzel szemben igen nagy volt a törvényellenes fogyasztás.

Évek óta tapasztaltatott, hogy a jövedéki gyártmányok a nyári hónapokban — míg a dohányok beértek — nagyobb kelandőségnek örvendtek. Ezen időponttól kezdve azonban az eladás folytonosan csökkent, mignem december, január és februárban, vagyis azon hónapokban, melyekben a termelt levelek legnagyobb részt még a termelők kezében vannak, a legsőbb pontig süllyedt.

Ugyanazon mérvben, a mint a kincstár avagy a kiviteli részére termelt dohányokból törvényellenesen visszatartott dohánymennyiségek elfogyasztattak, az eladás márczius havától kezdve ismét emelkedett és június, július, augusztus hónapokban érte el tetőpontját. Ezen jelenség különösen a pipadohány-fogyasztásnál, nevezetesen pedig a dohánytermelő kerületekben volt észlelhető és hasonló egyformasággal évről évre ismétlődött, a mint ezt a dohányáru-raktárak által a dohánygyártmányok eladásáról betérjesztett adatokból összeállított kimutatások tanusították.

Ugyancsak ezen kimutatásokból derült ki, hogy a legkedvezőbb és legkedvezőtlenebb hónapok között — különösen a közönséges pipadohánynál — igen nagy különbség mutatkozott, a mennyiben a január havi eladás a június havinak felét sem ütötte meg. A különbség a téli és nyári hónapok bevételei között oly nagy volt, hogy azon esetben, ha a június és július havi bevétel átlaga vétetik mint normális bevétel az év többi hónapjaira is alapul, akkor a jövedéknek évi bevétele vagy 3 millió forinttal kedvezőbb eredményt mutathatott volna fel.

A most ecsetelt igen nagy törvényellenes fogyasztásnak kutforrása, illetve leghathatósabb előmozdítója a saját használatra való dohánytermelés és a kincstári s kiviteli termelőknek adott azon kedvezmény volt, hogy termésükből egy meghatározott mennyiség a fogyasztási illeték lefizetése mellett saját használatra ki lett szolgáltatva.

Ezen kedvezmények rendkívül sok visszaélésre szolgáltatnak alkalmat és legnagyobb hátrányuk az volt, hogy ezek fennállása mellett a dohánynyal való forgalmat sikeresen ellenőrizni ugyyszólván lehetetlenséggé vált.

Igy a saját használatrai dohánytermelés az országban szerte-széjjel 2000—5000 között változó községben gyakoroltatott.

Az 1868. évtől kezdve az 1887. évig bezárólag gyakorolt saját használatra való dohánytermelés mérve és kiterjedése a XXXV. táblázat adataiból vehető ki.

Tapasztalásból meritett tény az, hogy a saját használatra való dohánytermelési engedélyt oly egyének is vették igénybe illetve kérelmezték, kik tudatában voltak annak, hogy az általuk termelt dohány élvezhetlen, vagy olyanok, a kik dohányozni nem is szoktak és az engedélyt csak azon oknál fogva keresték, hogy alkalmuk legyen ezen engedély fedezete alatt más vidékeken termelt finom pipadohánynemekből tilos uton, kéz alatt csempészekről beszerzett dohánykészleteket egész éven át tartani és akadály nélkül a jövedék legnagyobb károsítására fogyasztani, vagy pedig értékesíteni.

Ugyancsak hasonló visszaélésekre szolgáltatnak alkalmat a bizonyos fogyasztási-illeték lefizetése mellett a kincstári és kiviteli termelőknek saját használatra kiszolgáltatott dohánymennyiségek, melyek az 1868. évtől kezdve az 1887. évig bezárólag a XXXVI. táblázatban feltüntetett mennyiségeket tették ki.

XXXV. számú táblázat.

Termelési év	Községek	Termelők	Beültetett terület	
	száma		hold	□-öl
1868. . .	3.353	24.016	253	1.572
1869. . .	3.124	21.999	251	1.006
1870. . .	3.518	23.387	293	379
1871. . .	4.130	31.239	375	798
1872. . .	3.836	33.160	419	739
1873. . .	4.251	38.138	484	558
1874. . .	4.486	46.295	613	460
1875. . .	5.212	67.910	886	187
1876. . .	2.986	11.882	147	755
1877. . .	2.821	14.089	162	623
1878. . .	2.923	17.358	191	1.504
1879. . .	2.766	19.334	198	764
1880. . .	2.684	16.018	187	614
1881. . .	2.341	23.010	215	5
1882. . .	2.234	24.768	247	1.557
1883. . .	2.776	30.516	295	1.583
1884. . .	2.426	36.088	346	100
1885. . .	3.012	37.330	372	702
1886. . .	2.868	35.929	345	1.543
1887. . .	2.903	35.645	340	1.429

XXXVI. számú táblázat.

Termelési év	Saját használatra kiszolgáltatott do- hánymennyiség
	kilogramm
1868.	36.741
1869.	16.541
1870.	30.527
1871.	33.318
1872.	50.068
1873.	52.940
1874.	70.126
1875.	121.355
1876.	95.637
1877.	80.016
1878.	70.056
1879.	56.744
1880.	66.167
1881.	64.607
1882.	72.221
1883.	68.912
1884.	64.912
1885.	68.136
1886.	59.874
1887.	74.402

Hogy ezen dohánymennyiségekkel milyen visszaélések követték el, annak illusztrálására elégséges felhozni, hogy a termelők a nekik fejenként kiválthatásra biztosított 10 kilogrammot egészen csak a legritkább esetekben vették igénybe és fejenként csak 2—4 kilogrammot váltottak meg oly czélból, hogy egy igazolványra tegyenek szert, melylyel azután a törvényellenesen visszatartott, kézalatti eladásra szánt nagyobb dohánymennyiséget fedezhessék.

Az előadottakból eléggé kiviláglik, hogy az egyedáruság jövedelme csak úgy volt fokozható, illetve az országban divó csempészet csak azáltal volt reducálható, ha a saját használatra való dohánytermelés, nemkülönben a kincstári és kiviteli termelőknek adott azon kedvezmény, hogy termésükből egy bizonyos mennyiséget illeték lefizetése mellett visszaválthassanak, beszűnttetik.

A törvényhozás az 1887. évi XLIV. t.-cz.-nek („a dohányjövédéki törvények és törvényesített szabályok némely intézkedéseinek módosításáról“) meghozatala alkalmával ezen az alapon állott.

Mielőtt azonban ezen törvényczikk megismertetése megkezdetnék, szükséges megjegyezni, hogy az 1887. évi XLIV. törvényczikknek célja kettős volt: 1. a dohányegyedáruság jövedelmezőségét, 2. a dohány minőségét emelni.

Az 1887. évi XLIV. törvényczikk a dohánytermelés terén következő változásokat létesítette:

A saját használatra való dohánytermelés, valamint a dohánytermelők által élvezett azon kedvezmény, hogy dohánytermésükből a törvényszabta fogyasztási-illeték lefizetése mellett fejenként 10 kilogramm dohányt visszatarthattak, tekintettel a fenti részletesen elősorolt indokokra beszünttetett.

Kivételesen érvényben tartattak a volt határőrvidéken katonai rokkantaknak életfogytiglan nyújtott azon termelési engedélyek, melyek az 1873. évi október 1-ső napját megelőző időből keletkeztek.

Tapasztaltatván, hogy gyakran teljesen szabálytalan alaku területek ültettek be dohánynyal, úgy hogy még egy mérnök is csak nagy nehézségekkel volt képes megállapítani azt, vajjon az engedélyezett területnél nem-e nagyobb lett beültetve, ismeretes lévén továbbá, miszerint a túlültetés csak azért szokott elkövettni, hogy a túlültetett területen termelt dohány minden nehézség nélkül a kincsfári beszállítás alól elvonathassék és tapasztaltatván, hogy visszaéléseknek csak azáltal lehetséges elejét venni, ha a szabálytalan alaku területek a dohánytermelésből kizáratnak, az 1887. évi XLIV. törvényczikk elrendeli, hogy a dohánytermelés ezentul, ha a termelő hiteles térképpel a terület nagyságát nem igazolja, csak arra alkalmas talajviz (földárja) által nem veszélyeztetett, egészen száraz, a termelésre kellőleg előkészített, ellenőrzés céljából mindenkor megközelíthető, könnyen felmérhető oly földterületeken engedtetik meg, melyek gyártásra alkalmas jó égésű anyagot szolgáltatnak.

Az ezen időben divott nagymérvű csempészet szoros összefüggésben volt azon körülménnyel, hogy a termelők legnagyobb része szárító és simító helyiségekkel alig bírt, a dohány szárítása, simítása, csomózása és bálozása nem külön e célra szolgáló helyiségekben, hanem az egyes községekben szana-széjjel lakó feles kertészek lakásaiban történt.

Ezen körülmény azonban nemcsak a csempészet előmozdítására szolgált, de a magyarországi dohánytermelésnek minőségi tekintetben való emelkedését is ugyyszólván lehetetlenné tette.

Ennek elejét veendő a törvényhozás elrendelte, hogy új termelőknek csak azon esetre adható termelési engedély, ha kimutatják, hogy megfelelő nagyságu, zárral és ha kívántatik ellenzárral ellátható szárító pajtával, továbbá elegendő nagy, külön simító helyiséggel bírnak, vagy ha arra kötelezik magukat, hogy a levéltörésig szárító pajtát és a simításig külön simító helyiséget állítanak fel. Kisebb termelőknek megengedett, hogy ilyen szárító és simító helyiséget többen együtt létesíthessenek.

Régi termelőknek a beruházások felállítására halasztás engedélyeztetett és ezekre nézve kimondatott, miszerint az 1890. évi dohánytermelési engedély kérelmezése alkalmával lesznek kötelesek kimutatni azt, hogy a törvény által megkívánt szárító pajtával és külön simító helyiséggel rendelkeznek.

A szárító pajták és simitó helyiségek térfogatát a m. kir. p. ü. ministerium rendeleti uton állapította meg, még pedig a szárító pajták ürtartalmát minden kat. hold után 100 köbméterben, a simitó helyiségeket minden öt hold után 20 négyszög-méterben.

A szárító pajták méretei igen kicsire szabattak meg és egy ezen méreteknek megfelelően épített pajta még gyenge termés befogadására sem lehet elégséges; jól lehet ezen körülmény a p. ü. ministerium előtt is ismeretes volt, a szárító pajták méretei egyelőre csakis arra való tekintettel lettek oly kicsire megszabva, hogy a termelők egyszerre túlmegterheltetésnek ne legyenek kitéve, minden termelőnek természetesen szabadságában állván a szárító pajták létesítése alkalmával nagyobb méreteket alkalmazni.

A szárító pajtákat illetőleg elrendeltetett még, hogy azok szalmával vagy náddal legyenek fedve, minden oldalról nyílásokkal birjanak, hogy kedvező időben kellő léghuzam által a beaggatott dohány gyorsan kiszáradhasson; de ezen nyílásoknak túlságos nedves és ködös időjárás esetére elzárhatóknak is kell lenniök.

A pajták belső berendezésének olyannak kell lennie, hogy minden második szakasz között annyi hely maradjon, hogy a zsinórok vagy gerebenek bármikor könnyen hozzáférhetők és megolvashatók legyenek. Ennek megfelelően a szárító pajtákban két-két szakasz között körülbelül egy méter széles keresztátjárók alkalmaztatnak, mi által a kezelés sokkal tökéletesebbé és az ellenőrzés is lehetővé tétetik.

A termelők nagy részénél a szárító pajták és simitó helyiségek létesítésére vonatkozó rendelkezés nagy visszatetszést szült, a mi különösen a nagy költségekre vezethető vissza, melyekkel ezen beruházások létesítése egybe volt kötve. Ezen körülményen a jövedék némileg az által segített, hogy a termelők legnagyobb részének a beruházások létesítésére rendkívüli előlegeket engedélyezett.

A termelők belátva továbbá, hogy az általuk termesztett dohány a jövedék által megkívánt igényeknek csak akkor fog megfelelni, ha az árnyékban száríttatik, a beruházásokat létesítették, sőt mi több, a megállapított méretek elégtelen voltát belátva, ma már nem egy termelője van az országnak, a ki legalább is még egyszer oly nagy kiterjedésű pajtákkal bir, mint a mennyi elő van írva.

A dohánycsempészet megakadályozása céljából elrendeltetett, hogy egy község határában lehetőleg csak a kincstár, vagy csak a kivitel számára adható termelési engedély és hogy ugyanazon termelő egy, vagy egymással határos két községben a kincstár és kivitel számára semmi szín alatt sem kaphat termelési engedélyt. Ezen rendelkezés különösen azért volt indokolt, mivel ez által a nagyon is divatban volt termés-kicseréléseknek eleje vététt.

Tapasztaltatván továbbá, hogy a termelők egy része a kiültetést elkésve teljesítette, másrészt a mag megválasztásánál, a palánták kiültetésénél, a levelek törésénél és egyáltalán a termelésnél előforduló összes teendők végzésénél okszerűen nem jár el, a minőség emelése érdekében az 1887. évi XLIV. t.-cz. következőleg rendelkezett:

Dohányt legkésőbb június 30-áig szabad kiültetni, a termelő köteles úgy a földterület előkészítése, valamint az elvetendő mag, a palánták kiültetése, nemkülönbben a simitás és csomózás tekintetében akképen eljárni, a mint azt a m. kir. p. ü. minister által kibocsátott utasítás alapján az illetékes jövedéki hivatal dohányfajták szerint meghatározza és kellő időben kihirdeti. Köteles továbbá a termelő a dohány-

virágot — a magnevelésre szánt tőkék és kerti levelek kivételével — a kacsajtásokat, nemkülönben azon leveleket is, melyek beérése nem várható, a törésig mindig pontosan eltávolítani. Azon termelők, kik a dohányt a jövedék kárára csalárdul csomózzák, bálozzák és tartalom nélküli; gyártásra előnnyel nem használható anyagot termelnek, a dohánytermelésből kizárandók.

Évek során át szerzett tapasztalatok szerint leginkább a kistermelők voltak azok, kik a dohányt hanyagul kezelték és ezeknek nagy része az okszerű dohánytermeléshez okvetlenül szükségelt szárító helyiségeket szegénységénél fogva nem képes létesíteni, másik része az engedélyt csakis csempészkedés gyakorolhatása végett kéri és termése nagy részét, még pedig a javát, kéz alatt adja el.

Miután tehát a minőségre fektetett dohánytermelés előmozdítása s a csempészet megakadályozása céljából a kistermelőknek a dohánytermelésből leendő kizárása kívánatos volt, a törvényhozás a legkisebb ültetési területet — a kerti levelek kivételével — 1 holdban állapította meg, vagyis elrendeltetett, hogy az összes termelő körzetekben és határokon azon községek kivételével, melyek finom és középfinom kerti leveleket termelnek, vagy házi kertekben különös a dohánygyártásra előnyösen használható, valamint burnótygyártásra alkalmas anyagot állítanak elő, ezentul új dohánytermelési engedélyek csak azoknak adassanak, kik e célra legalább egy katasztrális hold kiterjedésű, lehetőleg szabályos alakú, könnyen felmérhető területet szánnak. A területnek egy katasztrális holdig összefüggőnek kell lennie. Az 1888-ik évre kivételesen meghagyattak a dohánytermelési engedélyek azoknál is, kik egy holdnál kisebb területre birtak termelési engedéllyel.

Igen fontosak az 1887. évi XLIV. törvénycikknek az ellenőrzés sikeresebb keresztülvitelére vonatkozó intézkedései.

Már az 1882. évben a dohány-enquôte is pium desiderium gyanánt hangoztatta, miszerint a jövedék érdekében állana szigorubb ellenőrizést kifejtteni.

Eddig ugyanis a terület-felmérés csak alsóbb rangú pénzügyöri közegek által teljesített és ezen felmérés helyessége a legtöbb esetben kifogásoltatott; ennek orvoslása végett elrendeltetett, hogy a terület-felmérés jövőben ugyan szintén pénzügyi közegek által teljesítendő, de a községi előjáróság, illetve a polgármester egy kirendeltjének közreműködésével, a termelő vagy megbízottjának jelenlétében.

A termés leltározása az 1887. évig az ugynevezett zsinorfelvétel útján eszközöltetett és ezen felvételt szintén alsóbbbrangu p. ü.-őri közegek teljesítették.

A tapasztalás azonban azt mutatta, hogy a zsinorfelvétel útján, az addig gyakorlatban volt eljárás mellett a termelés mennyiségéről megbízható adatokat szerezni nem lehetett és hogy a dohány leltározásának akkori módja a jövedék érdekeit hathatósan megvédeni képes nem volt, mert a dohánylevelek törése közben is alkalom nyílt nagy mennyiségek elhurcolására, a melyekről tudomás nem szerztethetett, amennyiben csak a zsinórokon felfűzött dohánymennyiségek képezték a leltározás tárgyát.

Ha a zsinórszámlálás és mérlegelés oly időben történt, midőn a dohány már beszáradt és ha pontosan hajtattott végre, akkor tekintettel a szárító pajták célszerűtlen akkori berendezésére elkerülhetetlen volt az, hogy a zsinórokon lévő dohány egy része a hozzáférhetés nehézségei miatt össze ne morzsoztassék, mi által természetesen a termelő szenvedett károsodást.

Ha a zsinórfelvétel csak felületesen hajtattott végre és a termelőnek sikerült zsinórai egy részét a nyilvántartás alól kivonni, a mi leginkább a csempészet iránt nagy hajlammal bíró kistermelőknél szokott volt előfordulni, akkor a kincstár károsodott, mert a termelő csak azon súly beszolgáltatásáért maradt felelős, melyet a pénzügyőrség a zsinórfelvétel alkalmával kiderített és tisztán a termelő lelkiismeretességétől függött, hogy a súlytöbbletet a kincstári raktárakba beszolgáltatassa.

A termésfelvételnél követett ezen eljárás tarthatlan és úgy a kincstár, mint a termelők károsításának elkerülése tekintetéből egyaránt kívánatos lévén, hogy a termésfelvételi módokat megváltoztassék, a termés megállapítása biztosabb alapokra fektessék és annak teljesítése is megbízhatóbb végrehajtási közegekre ruháztassék, az 1887. évi XLIV. t.-cikk a termés felvételét illetőleg következőleg rendelkezik:

A várható dohánytermés a pénzügyi közegek által a községelőljáróság, illetve a polgármester egy kirendeltjének, továbbá a termelő vagy megbízottja jelenlétében s ha az utóbbiak — ámbár kellőleg meg lettek hiva — meg nem jelennek, ezek nélkül is felvétel útján állapítatik meg.

A pénzügyi hatóság fel van jogosítva a termést zöld állapotban is felbecsültetni, hogy abból a termés mennyiségére előlegesen is következtetés vonható legyen; köteles azonban a már felfűzött dohányt lehetőleg többször, minden esetre azonban egyszer és pedig a törés befejezése s a zsinórokon vagy gerebeneken lévő levelek beszárítása után az egész termést száraz állapotban felvétetni.

Minden termelő köteles maga, vagy megbízottja által a zsinórok, esetleg gerebenek hosszát és számát, valamint a lehullott, esetleg ponyván szárított dohányt is a felvétel teljesítésére megjelenő pénzügyi közegnek szóval vagy írásban bevallani. A pénzügyi közeg a termelő összes dohánykészletét megvizsgálja és megállapítja a zsinórok, esetleg gerebenek számát, valamint próbamérlegelések alapján a termelt dohánynak súlyát fajtanként, levélminőségek szerint egészben s ott, a hol a termelés feles kertészekkel történik, kertészek szerint is elkülönítve.

A dohánytermelésnek ez uton végleg megállapított mennyisége képezi a termelő által a kincstár raktáraiba beszállítandó mennyiséget és ezen mennyiség úgy a dohánytermelési kataszterbe, mint az engedélyivbe bejegyeztetik és a pénzügyi közeg, a községi kirendelt, a termelő vagy megbízottja által aláíratik.

Azon termelő, ki a zsinórok felvételét helytelennek tartja, a felvétel ellen 8 nap alatt az illetékes dohánybeváltó felügyelőségénél panaszt emelhet.

Már a mostanáig előadottakból is látható lévén, hogy a községelőljáróságok és polgármesterek teendői az 1887. évi XLIV. rendelkezései alapján megszorodtak, az eddig 15 krban megállapítva volt jutalomdíj 20 kr-ra emeltetett fel, melynek fele az engedélyezés, fele pedig a beültetés után fizetetik ki.

Minthogy továbbá evidens dolognak látszott, hogy az 1888. évtől kezdve gyakorolandó pontosabb ellenőrzés a kincstárra nézve is nagyobb kiadásokkal lesz egybekötve, az egy forinttal megállapítva volt dohánytermelési engedélyilleték a törvényhozás által minden katasztrális hold után 2 frtra, minden $\frac{1}{2}$ hold után 1 frtra emeltetett fel.

Ugyancsak a többször idézett törvényben, annak elérésére, hogy a termelők feles kertészeik felett szigorubb ellenőrzést fejtsenek ki, kimondatott, hogy a dohánytermelő az egész dohánytermés mennyiségének hiány nélküli beszállításáért feles kertészeivel

együtt egyetemlegesen felelős, a miből egyuttal az következik, hogy a termelő a kertészek által elkövetett csempészetért is ezekkel egyetemlegesen felelős.

Az előirányzatnál kevesebb dohányt beszállító termelő kijárandósága a hiány után megszabandó fogyasztási illeték és birság erejéig biztosítékul visszatartandó és a jövedéki vizsgálat befejezéseig pénzügyi letétként kezelendő.

A csempészet meggátlására a törvény határozmányai közé felvétel, hogy az az anya- és csúcslevelek beszedése után a dohánytőkék azonnal és legkésőbb október 15-éig kiszántandók vagy más uton eltávolítandók, amennyiben tapasztaltatott, hogy a levelek törésének befejezése után a minden őrizet nélkül kunhagyott dohánytőkéken fejlődő levelek dohányzók által saját céljaikra felhasználtattak és leszedettek.

Gazdászati viszonyok által indokolt folyamodványra azonban olyan termelőknek, kiknél csempészet vagy helytelen kezelés nem tapasztaltatott, a pénzügyminister a dohánykoróknak téli legeltetés céljából való megtarthatására engedélyt adhat.

Sarju dohánynak jövőbeni nevelése illetve szedése a dohánytermelési engedély elvesztésének terhe alatt tiltatott, még pedig egyrészt azért, mivel a jövedékek arra szüksége nincsen, másrészt azért, mivel ezen dohány legtöbbszor csempészkedés, illetve az anyalevelek elcsempészése folytán beállott súly kiegyenlítésére szokott neveltetni.

Miután azonban fordulhatnak elő olyan esetek, hogy az anyatermés elemi csapások folytán majdnem teljesen megsemmisül, a pénzügyminister felhatalmaztatott, miszerint ilyen esetekben, feltéve, hogy az időjárás sarjulevelek fejlődésére kedvező, olyan termelőknek, kiknél csempészet vagy helytelen kezelés nem tapasztaltatott, sarjulevelek szedésére az engedélyt megadhatta.

Az 1887. évi XLIV. törvénycikk szabályozza azon eljárást is, mely követendő, ha a felvett termésmennyiségben elemi csapások, vagy más közbejött körülmények miatt változások állottak be. Ha a már felvett és beszállítandó dohány a tulajdonos hibáján kívül csökkentetnék, vagy pedig megsemmisítették, köteles a termelő a károsodás napját, nemkülönben annak mivoltát és terjedelmét a dohánybeváltó hivatalnak a községi előljáróság, illetve polgármester útján három nap alatt bejelenteni.

Ez utóbbi esetben az engedélyivbe bejegyzett és beszállítandó termésmennyiségnek helyesbítése, illetve annak meghatározása, vajjon és mily mérvben szállítható az le, a megejtett beható vizsgálat eredményéhez képest első sorban a dohánybeváltó felügyelőséget, másod sorban a dohányjövedéki központi igazgatóságot illeti meg.

A községi előljárók, illetve polgármesterek kötelesek a fentemlített káresetekre vonatkozó bejelentéseket a dohánybeváltó hivatalhoz 48 óra alatt beterjeszteni.

A csempészkedésre, illetve a dohány tilalomellenes eladására még tág tér nyílt azon körülményben, hogy a termelt dohány a beváltó hivatalhoz való szállítás alkalmával — ellenőrzés hiányában — nagymérvű elidegenítéseknek volt kitéve, ennél fogva az 1887. évi XLIV. törvénycikk elrendeli, hogy a község előljárói, illetve városok polgármestereinek kirendeltjei a dohányszállítmányt a termelési helytől a beváltási állomásig csempészet vagy elidegenítés megakadályozása céljából kísérni tartoznak.

Ezzel befejeztetett az 1887. évi XLIV. t.-cikknek a termelés terén létesített változtatásainak megismertetése.

Az 1888. évtől kezdve a dohánytermelés körül felmerülő teendők mikénti végzésére időszaki hirdetmények adtak ki, melyek a dohánytermelőkkel a felügyelőségek útján közöltettek.

Évenként négy időszaki hirdetmény bocsáttatott ki, még pedig rendszerint február, ápril, június és szeptember hónapokban.

Az első számú hirdetmény a növényágyak készítését, a dohánymag megválasztását és elvetését, végül a dohányföld megmunkálását tárgyalta.

A második számú hirdetmény a palánták kiültetését és a kapálás, töltögetés mikénti teljesítését írta elő.

A harmadik számú hirdetmény a magtőkék kijelölése, a palántás ágyak kiirtása, bugázás, sarju dohány termelése és szedése, kacsozás, levéltörés, fonnyasztás, fűzés, szárítás, dohánykórok kiirtásának mikénti teljesítésére hívta fel a termelő közönség figyelmét.

Végül a negyedik számú hirdetmény a dohánylevelek osztályozása, válogatása, csomózása, asztagolása és bálozása, nemkülönb a dohánytermelésre szánt földek előkészítésére nézve adta meg a szükséges utbaigazításokat.

Tekintettel arra, hogy a dohánybeváltó felügyelőségek teendői az 1887. évi XLIV. törvénycikk rendelkezései folytán tetemesen megszorodtak, nemkülönb arra, hogy a felügyelőségek beosztása nem volt megfelelő és egyesek oly nagy területtel bírtak, hogy az előirt teendőket alig, vagy csak a legnagyobb nehézségekkel voltak képesek teljesíteni; egyrészt azért, hogy az administratio helyesebben keresztül vezettethessék, másrészt azért, hogy a felügyelőségek jobb területi beosztást nyerjenek, az 1890-ik évben a felügyelőségek nemcsak új területi beosztást nyertek, de azok száma ötről hétre emelkedett fel, a tolnai felügyelőség beszüntetett és az oda tartozott hivatalok a budapesti dohánybeváltó felügyelőséghez csatoltattak.

A felügyelőségek jelenlegi székhelyei Budapest, Arad, Debreczen, Miskolcz, Nyiregyháza, Szeged, Szolnok és az egyes felügyelőségekhez következő hivatalok s bizottságok tartoznak:

A *budapestihez* a budapesti, faddi, barcsi, szuloki és érsekújvári dohánybeváltó hivatalok.

Az *aradihoz* az aradi, békéscsabai, battonyai, zsombolyai, temesvári dohánybeváltó hivatalok, valamint a fogarasi és marosvásárhelyi dohánybeváltó bizottságok.

A *debreczenihez* a debreczeni, hajdudorogi, nagylétei, érmihályfalvai és nagykárolyi dohánybeváltó hivatalok, valamint a csengeri dohánybeváltó bizottság.

A *miskolczihoz* a miskolczi, kápolnai és rakamazi dohánybeváltó hivatalok, és a csetneki dohánybeváltó bizottság.

A *nyiregyházaihoz* a nyiregyházai, nyirbátori, vásáros-naményi, kisvárdai és nagytárkányi dohánybeváltó hivatalok.

A *szegedihez* a szegedi, félegyházai, csanyi, csongrádi, csókai és nagybecskereki dohánybeváltó hivatalok.

A *szolnokihoz* a szolnoki, tiszaroffi és jászkiséri dohánybeváltó hivatalok, valamint a jászberényi dohánybeváltó bizottság.

A m. kir. dohányjövedék életbeléptetésétől napjainkig folytatott kincstári dohánytermelés mérvére és kiterjedésére a XXXVII. és XXXVIII. számú táblázatok adatai nyujtanak felvilágosítást.

XXXVII. számú táblázat.

Termelési év	Beültetett földterület	Beváltott mennyiség	Beváltási ár	Egy hold hozama			100 klg. dohány átlag- ára	
				dohány- ban	pénzben		frt	kr.
					frt	kr.		
	hold	méter mázsa	frt	klgr.	frt	kr.	frt	kr.
1867	112,093	497,722	7,631.976	443	68	08	8	58
1868	95,339	484,622	6,739,861	508	70	69	7	78
1869	58,654	147,720	2,279,967	252	37	31	8	64
1870	75,471	411,900	5,340,281	546	70	76	7	26
1871	68,448	341,716	5,476,585	499	80	.	8	97
1872	72,400	309,313	5,780,716	427	79	84	10	46
1873	74,982	240,006	4,546,492	321	60	63	10	56
1874	84,146	382,428	7,369,843	454	87	54	10	79
1875	105,574	577,429	11,060,757	546	104	76	19	15
1876	101,044	460,331	7,953,423	455	78	71	17	27
1877	103,584	441,640	8,003,474	426	77	26	18	12
1878	100,313	409,785	7,416,916	403	73	93	18	09
1879	94,741	346,103	6,311,985	365	66	62	18	23
1880	102,711	664,802	11,811,217	647	114	99	17	76
1881	99,485	464,361	8,396,293	466	84	39	18	08
1882	98,066	521,886	9,157,626	532	93	38	17	54
1883	95,649	472,993	8,390,778	494	87	72	17	74
1884	94,273	434,958	7,407,055	461	78	57	17	03
1885	91,429	497,158	8,417,053	543	92	06	16	93
1886	91,035	327,591	5,809,690	359	63	81	17	73
1887	93,177	466,661	8,142,018	500	87	38	17	44
1888	87,396	452,400	7,789,402	517	89	13	17	21
1889	80,782	522,959	9,110,774	647	112	77	17	42
1890	79,597	434,343	8,083,347	545	101	55	18	61
1891	80,428	644,629	11,919,095	801	148	19	18	48
1892	73,612	531,829	9,623,454	722	130	73	18	09
1893	70,822	522,064	9,377,788	737	132	41	17	96
1894	64,462	343,797	6,154,355	533	95	47	17	90

XXXVIII. számú

Termelési év	Szivar- boríték- levelek	K e r t i l e v e l e k				Közönséges levelek	
		Csetneki	Finom	Középfinom	Közönséges	Debreczeni	Szegedi
		m é t e r m á z s a					
1867	12.045	268	25.058	10.145	4.600	107.937	258.161
1868	6.380	295	25.214	10.048	1.723	101.838	259.346
1869	2.398	27	11.455	2.686	754	55.659	39.191
1870	4.992	217	22.081	7.834	3.493	69.724	223.178
1871	5.752	254	20.298	9.227	1.296	62.744	166.513
1872	4.020	232	22.477	11.854	1.526	49.722	95.732
1873	3.022	173	21.990	10.007	676	62.230	98.780
1874	4.849	252	30.464	19.987	1.804	89.023	155.205
1875	5.102	285	32.572	20.881	11.582	171.349	193.376
1876	2.832	137	23.713	14.304	14.466	144.638	145.958
1877	7.075	167	15.319	9.898	12.491	156.778	148.325
1878	7.008	156	14.277	15.722	13.002	111.849	135.017
1879	5.626	130	12.245	13.688	5.894	137.218	85.457
1880	9.038	365	12.377	26.527	15.569	196.839	264.562
1881	8.428	371	6.884	16.364	14.439	160.506	144.988
1882	5.211	325	3.127	16.228	13.706	184.352	163.503
1883	2.940	265	4.638	19.771	10.223	167.045	153.457
1884	3.571	349	3.069	9.900	8.323	156.676	130.941
1885	3.437	310	3.921	11.461	9.124	172.746	134.757
1886	2.021	431	2.654	6.616	3.770	133.072	82.740
1887	2.036	699	6.995	9.964	7.228	168.826	122.243
1888	2.166	575	6.661	9.578	3.946	149.654	107.080
1889	3.168	931	7.940	9.805	2.966	161.326	120.585
1890	749	892	7.449	10.645	4.379	148.826	93.185
1891	1.554	734	9.352	15.074	5.718	216.774	138.800
1892	610	1.189	6.944	13.230	4.542	180.844	137.032
1893	651	80	19.371		5.102	162.711	109.985
1894	193	.	8.826		5.873	134.426	61.494

táblázat.

K ö z ö n s é g e s l e v e l e k						Összesen
Tiszai	Szuloki	Pécsi	Károlyi	Kapa	Muskatály	
m é t e r m á z s a						
49.124	7.532	14.773	4.255	3.820	322	497.722
57.018	11.162	17.125	2.425	2.920	255	484.622
27.203	2.059	3.092	36	2.898	394	147.720
50.251	9.032	16.321	577	4.711	316	411.910
45.955	10.188	11.779	26	7.358	341	341.716
40.106	13.093	11.732	.	2.469	363	309.313
22.786	9.245	8.835	.	2.891	358	240.006
38.028	17.520	22.485	.	2.457	347	382.428
117.306	10.814	9.794	.	3.689	673	577.429
78.824	14.934	17.243	.	3.137	140	460.331
69.103	10.278	8.740	.	2.886	573	441.640
93.104	12.203	1.678	.	1.742	1.022	409.785
64.174	13.250	5.020	.	2.736	660	346.103
107.886	14.657	11.926	.	3.656	1.394	664.802
88.427	13.490	7.743	.	2.202	513	464.361
118.451	9.388	4.531	.	2.472	588	521.886
100.237	6.397	6.265	.	1.212	537	472.993
106.846	9.135	4.436	.	1.435	270	434.958
142.321	9.954	7.174	.	1.491	455	497.158
84.719	5.865	2.469	.	2.976	252	327.591
129.170	8.590	4.481	.	6.149	276	466.661
114.343	10.282	3.437	.	6.485	797	452.400
145.448	10.415	1.078	.	10.839	727	522.959
142.282	9.812	332	.	13.321	2.465	434.343
212.862	16.993	126	.	23.110	2.336	644.629
147.954	14.797	.	.	20.766	4.527	531.829
138.504	12.462	.	.	18.559	4.614	522.064
79.183	9.289	.	.	15.439	4.748	343.797

E számokon behatóan végig tekintve, minden esetre egyik legfeltűnőbb jelenség az ültetési területnek rohamos csökkenése.

Ezen körülmény az országra nemzetgazdasági szempontból valóban igen elszomorító és még sokkal elszomorítóbbá válik, ha a visszamaradás oka kutatás tárgyává tétetik, a mennyiben ekkor kitűnik, hogy az ültetési terület visszamaradásának legfőbb oka a magyar dohány minőségének stagnálása, jóllehet számtalanok azon intézkedések, melyek a minőség emelése érdekében a jövedék önállósítása óta életbe lettek léptetve.

Igaz, hogy sokan talán azt fogják mondani, hiszen előbb sem termeltek minőségileg jobb dohányt és mégis úgy a bel-, mint a külföldön igen keresett cikk volt a magyar dohány; nem tagadható, hogy ezen állításban van némi igazság, de másrészt épen az a legnagyobb baj, hogy a jelenleg termelt dohány minőségileg nem jobb a régebben termelt dohánynál.

Ugyanis a közönség az eladás alá kerülő gyártmányokat illetőleg ma sokkal nagyobb igényeket támaszt mint annakelőtte; másrészt mindenki előtt ismeretes azon régi latin közmondás „varietas delectat“.

Igy van ez a dohányzó közönséggel is, melynek izlése az utolsó évtizedben nagy átalakuláson ment és megy keresztül; a pipadohányfogyasztás határozottan csökkenő félben van és valóban meglepő, ha az alföldön járva látjuk a földmives paraszt embert, a mint egyik kezével az ekeszarvát, a másikkal pedig a cigarettát vagy szivart fogja.

A termelő közönség azonban ezen factorokat számításán kívül hagyja és a termelés körül csak úgy jár el mint akkor, a mikor a jövedéknek csakis pipadohányra volt szüksége.

A jelenleg termelt dohányoknak elenyésző csekély része az, mely a szivar-gyártáshoz felhasználható, a legnagyobb rész igen alárendelt voltánál fogva csak mint közönséges pipadohány dolgozható fel.

De nemcsak hazánkban változott meg a közönség izlése, hanem még sokkal jobban észlelhető ez Ausztriában és miután a magyar dohány legnagyobb része csak mint pipadohány dolgozható fel, az osztrák jövedék az ültetési területből évről-évre kisebb területet hajlandó átvenni; míg előbb az osztrák jövedék a termésnek majdnem kétharmad részét vette át, addig ma alig a felét hajlandó átvenni, a mit a XXXIX. számú táblázat adatai igazolnak.

Az alárendelt minőségnek tulajdonítható továbbá, hogy a magyar dohány a világpiaczen kereslet tárgyát alig képezi, amennyiben az egyes államok — az egész continensen észlelhető belterjesebb gazdálkodás folytán — a közönségesebb gyártmányok előállításához szükségelt anyagot maguk iparkodnak előállítani és csakis a jobb minőségű gyártmányokhoz szükségelt anyagot szerzik be idegen államokból.

Az előadottakból látható, miszerint legfőbb ideje, hogy a termelők régi jelszavukat „minél többet“ elvetve, a termelést ne csak a tudatlan kertészre bízva, a jövedék által kiadott és közvetve a termelők érdekeinek előmozdítását célzó utasításokat, intézkedéseket ne irott malasztnak tekintsék, hanem azokat megszivelve, a dohány-termeléssel ne csak az átadás idején törődjenek, hanem a termelés egész folyamatát a legéberebb figyelemmel kísérik és a kertészekkel vállvetve minél jobb minőség elérésén fáradozzanak.

XXXIX. számú táblázat.

Termelési év	Az ültetési területből	
	a magyar	az osztrák
	jövedékre eső rész	
	holdakban	
1883.	40,000	55,000
1884.	43,000	50,000
1885.	32,000	58,000
1886.	35,000	55,000
1887.	32,000	60,000
1888.	36,000	50,000
1889.	29,000	51,000
1890.	30,000	49,000
1891.	33,000	47,000
1892.	36,000	37,000
1893.	39,000	31,000
1894.	35,000	29,000

Hogy kitartó szorgalom által mily eredményt lehet elérni, annak legfényesebb bizonyítéka Hollandia és Pfalz, melyeknek viszonyai dohánytermelés tekintetében határozottan rosszabbak hazánk viszonyainál és dacára ennek mégis képesek voltak elérni azt, hogy dohányaik a világpiaczon sokkal nagyobb szerepet játszanak mint hazánk dohányja.

Bizonyos továbbá, hogy azon esetre, ha a hazánkban belterjesebb gazdálkodás folytán elérni sikerült mennyiségbeni nagyobb eredménynyel a minőség emelkedése arányban fog állani, a kincstár nem lesz kényszerülve — a mint ez az 1894. évi engedélyezés alkalmával bekövetkezett — az ültetési területet 10 százalékkal leszállítani és ily módon úgy az országra, mint az egyes termelőkre egy szebb és áldásosabb jövő fog bekövetkezni.

GYÁRTÁS.

Az 1867-iki dohánygyedárusági egyezményben — melyről már a III. Rész bevezetésében és a termelés alatt tétetett említés — a két (t. i. a magyar és osztrák) jövedéknek a gyártás terén egymáshoz való viszonya is kifejezést nyert.

Az egyezmény idevonatkozó és a gyártást érdeklő határozmányok közül először is azok soroltatnak fel, melyek időközben hatályukat veszítették és következők:

„A megkívántató külföldi levelek és gyártmányok bevásárlását kereskedelmi czélszerűségi okokból mindkét kezelőség számára közösen, a két miniszterium rendeletei szerint, a cs. kir. központi igazgatóság eszközli.

E bevásárlásnál az illető törvényhozások által jóváhagyott államköltségvetések és az ezekbe felvett mennyiségek s átlagos árak, kellő tekintettel az időnkénti kereskedelmi conjuncturákra s a gyárak szükségletére, lesznek szabályozók.

Az előírányzott tételektől való eltérések, ha az ezekhez megkívántató jóváhagyás a halasztással járó hátrány miatt előre ki nem eszközölhető, utólagosan igazolandók.

A m. kir. pénzügyministeriumnak joga van minden bevásárlási műveleteknél s átvételeknél megbízott által közbenjárni és ezenkívül minden idevonatkozó tárgyalási iratokat és számadásokat megtekinteni.

A külföldi levelek előállítási árai minden vásárolt részletre nézve külön, a vételi és szállítási okmányok s a váltókölségek alapján számíttatnak ki.

Ha az egyformaság, vagy az olcsóbb előállítás érdekében gazdasági cikkek, vagy más tárgyak együttes beszerzése czélszerűnek mutatkozik, ezeknek a közös szükséglet számára való beszerzését a két kezelőség egyike, a másiknak beleegyezése és felhatalmazására, eszközölni.

Hasonló módon történik azon teherszállítások biztosítása, melyek mind a két kezelőség területét érintik, vagy mindkét kezelőség céljaira szolgálnak.

Szükség esetén a két kezelőség egymást személyzettel kölcsönösen segíti s különösen a gyártásra, a gyárak vizsgálatára és építkezések kivételére egymásnak műszaki hivatalnokokat fognak rendelkezésére bocsátani.

Hogy a külföldi levelek bevásárlását a szükséglet szerint szabályozni és az eladási raktárakat mindenkor a szükséges készlettel ellátni lehessen, a két kezelőség a gyáraknak dohánylevél-, gyártmány- és gazdasági készletkimutatásait, ugyszinte a raktárak áruvási kimutatásait, egymással havonként közli.

A m. kir. pénzügyministerium részére fentartatik azon jog, hogy minden műszaki, építési és gyártási ügyekben a cs. kir. központi igazgatóságnak tanácsát igénybe vehesse.

Az egyezménynek ezidőszent is még érvényben levő s a gyártást illető határozmányai következők:

„A két kezelőség kötelezi magát, hogy egymást gyártmányokkal a szükséglethez képest támogatni fogja.

Ugyanezen kíségetést fogják egymásnak nyújtani különösen az egyik és másik fél gyárai által szükségelt bel- és külföldi levelek készleteinél is.

Azon nyersanyagok, egész- és félgyártmányok, továbbá gazdasági cikkek ára, melyeket az egyik kezelőség a másiktól gyáraiból és raktáraiból kap, az utóljára kiderített előállítási költségek szerint kifizettetik, vagy kölcsönösen számlaszerűleg kiegyenlítettik.

A belföldi levelek előállítási árai évenként, a gyártmányok és félgyártmányokéi minden három évben számíttatnak ki.

A kiszámítás, míg változás nem történik, az eddig fennálló szabványok szerint mindkét rész beleegyezésével fog történni.

Azon pénzkadások, melyeket, az egyik kezelőség a másiktól anyagszerekre, teherszállításokra s kölcsönösen szállított egyéb tárgyakra tesz, külön folyó számlákba vezetettnek be, melyek a két ministerium számvevőiségi osztályai által vezetve, havonként lezáratnak s kölcsönösen kicseréltetnek.

Gyártási eljárásokat, továbbá ezek megváltoztatásait a két kezelőség egyetértőleg fogja megállapíttatni s azoknak megtartására kölcsönösen felügyel.

Ez okból és tekintettel a kikötött gyártmányokkal kölcsönös támogatásra, mindegyik kezelőségnek joga van a másik kezelőség területén fekvő gyárakat a kezelésre és gyártásra vonatkozólag megvizsgáltatni.

Mindkét kezelőség kötelezi magát arra is, hogy a gyárainál előforduló kezelési, gyártási és gépészeti ujitásokat s javításokat egymásnak kölcsönösen tudtára adja.

Általában a két kezelőség az egységes eljárás érdekében megkívántató kimutatásokat és értesítéseket egymásnak kölcsönösen megadja.

A két jövedék — különválasztásuktól kezdve — a gyártás terén egymástól teljesen függetlenített, mindazonáltal az említett egyezménynek ma is fennálló határozománya szerint kölcsönös megállapodás alapján létrejövő gyártási eljárások betartásával állítja elő mindegyik a maga eladási területén forgalomba bocsátandó és az árjegyzékekbe felvett jövedéki készítésű gyártmányokat.

Az 1851. évi császári nyílt parancssal kiadott egyedárusági rendtartásban a gyártásra vonatkozó szabályok az 1868. évi XIV. törvénycikk alapján továbbra is érvényben maradtak, melyeket a m. kir. pénzügyministerium „a dohányjövedék iránti törvény és szabályok hivatalos összeállítása“ czimen 1868-ban következő általánosan kötelező alakban adott ki:

„Általános szabályok:

A nyers, szintugy mint a felgyártott dohány felett a kizárólagos rendelkezési jog az államot illeti.

Ezen kizárólagos jog folytán senkinek sem szabad az illetékes hatóság engedélye nélkül dohányt tiltott módon készíteni, felhasználni vagy forgalomba tenni; dohányt a külföldről sem száraz uton, sem tengeren, sem fogyasztásra, sem lerakásra, sem pedig átszállítás végett behozni.

Tilos készítés:

A dohánynak élvezetre való készítése — amennyiben jelen szabályok kivételt nem engednek — kizárólag az állam gyárainak van fentartva.

Tilos tehát:

A) oly dohányt, mely nem a kincstár raktáraiban vétetett, vágni vagy teker-
csekbe fonni.

Ezen tilalom azokra nem terjed, kik az illetékes pénzügyigazgatóság engedelmével:

- a) dohányt saját használatukra ültetnek;
- b) dohányt jelen törvény alapján saját használatukra visszakapnak;
- c) dohányt külföldről szabályszerűleg saját használatukra behozattak.

Mind a három esetben csak azon dohányokra nézve, melyek szabályszerűleg saját használatukra általuk termeltettek, illetőleg nekik kiszolgáltattak vagy általuk külföldről behozattak.

B) Nyers-dohányleveleket vagy vágott pipadohányt, akár a kincstár raktáraiban vétettek, akár nem, őrleni vagy burnóttá vagy szivarokká átalakítani.

Miután később az 1887. évi XLIV. törvénycikkkel az 1868. évi XIV. törvénycikk határozatai alapján megengedett saját használatra való dohánytermelés, valamint az ugyanezen törvénycikkben felsorolt egyének által addig az 1876. évi IV. törvénycikk értelmében élvezett azon kedvezmény, hogy dohánytermésükből a törvényszabta fogyasztási illeték lefizetése mellett fejenként 10 kilogrammig dohányt visszatarthattak megszüntetett, ennél fogva a fentebbi a) és b) pontok alatt foglalt kivételek is egyuttal hatályukat veszítették.

Ugyancsak az 1887. évi XLIV. törvénycikk a gyártást illetőleg még következő határozmányokat léptette életbe, u. m.:

„Tilos dohányt iparszerűleg vagy egyáltalában mások részére díjazásért feldolgozni (gyártani).

Tilos az illetékes hatóság engedélye nélkül oly eszközöket és szerszámokat birtalni, előállítani vagy külföldről behozni, melyek kizárólag a dohány feldolgozására szolgálnak.

Tilos továbbá a kincstár által dohánygyártmányainak csomagolására, felszerelésére s a szivarkák készítésére használt nyomtatványoknak és hüvelyeknek utánzása, valamint ily utánzott nyomtatványok és hüvelyeknek külföldről való behozatala, birtoklása, áruba bocsátása és felhasználása is.

Tilos még a szivarkáknak bármily módon, díjazás mellett vagy eladás végett, mások részére való készítése vagy készítettése.

A dohányjövedéki igazgatás 1868-tól kezdve is főleg két különböző, u. m.: műszaki és ellenőrzési irányban nyilvánul, illetőleg működik.

A dohányjövedék műszaki vezetése 1882-ig közvetlenül a pénzügyministeriumból történt, 1882-ben azonban az újonnan szervezett dohányjövedéki központi igazgatóságra ruháztatott, mely igazgatóság ezen idő óta közvetlenül a m. kir. pénzügyministerium alatt áll és hatásköre a magyar korona összes területére terjed ki.

Ugyanezen igazgatóságnak van alárendelve valamennyi dohánygyár.

Amennyiben tehát a gyártás terén a közvetlen műszaki vezetéshez tartozó ügyek 1882-ben a pénzügyministeriumból a felállított dohányjövedéki központi igaz-

gatóshoz tereltettek, ezen igazgatóságnak ekként hivatása és hatásköre szerint feladata a szükségességeknek mutatkozó, illetőleg az árjegyzékekben foglalt valamennyi dohánygyártmánynak a közönség izlésének és a gyártmányok árainak megfelelő előállításáról, illetőleg beszerzéséről s a gyártmányok előállításához megkívántató anyagok bevásárlásáról gondoskodni.

A dohányjövedék magyar részének az 1867-ik év végével történt átvételekor a magyar korona országai területén az 1851—1867-iki időszakban keletkezett 7 dohánygyár létezett.

A magyar kormány mindjárt az alkotmányos élet első éveiben további 3 új dohánygyárat állított fel, még pedig Zágrábban, Selmeczen és Szomolnokon, melyek közül a zágrábi és selmeczi 1870-ben, a szomolnoki 1872-ben kezdte működését.

1885-ig ezután eme 10 gyárban folyt a kincstári gyártmányok előállítása.

1885-ben a szegedi gyár életbeléptetésével a gyárak száma 11-re rugott, míg 1888-ban az ujonnan felállított debreczeni gyár kezdve működését, a gyárak száma 12-re emelkedett.

1894-ig még további 3 gyárnak felállítása eszközöltetett, u. m. 1891-ben Sátoralja-Ujhelyt, 1892-ben pedig Budapesten Ó-Budán és Pápán.

Ezen utolsó 3 gyár közül kettő, u. m. a s.-a.-ujhelyi és pápai kezdetben ideiglenes dohánygyáraknak berendezett és a kincstár által bérelt magánépületekben voltak elhelyezve, a kincstári gyári épületek azonban S.-A.-Ujhelyt 1894-ben elkészülvén, azokban a gyártás még ezen év őszén megkezdett; — Pápán ugyancsak az utóbb említett évben fejeztetvén be az új kincstári dohánygyárhoz tartozó raktári épület építése, ezen raktár is addig, míg a gyári főépület az 1895-ik év folyamán elkészül, gyártási czélokra rendeztetett be.

Az 1894-iki évben még további 2 gyár felállítása iránt történt intézkedés, u. m. Egerben és Szt.-Gotthárdon.

Eme két helyen egyelőre szintén csak ideiglenesen bérelt magánépületekben folyt a gyártás s a végleges gyárakul szolgáló kincstári épületek emelése az 1895-iki évre maradt.

Az 1894-ik év végével tehát a kincstári gyárak száma 17 volt. Megemlítendő még, hogy az 1894-iki év végén elhatározott az 1895. év folyamán Zenggben is dohánygyárat létesíteni, még pedig a fiumei gyár fiókjául.

Az 1851—1867-iki időszakban a magyar korona országai területén fennállott gyárakban alkalmazott tisztviselői és altisztii személyzet az osztrák tartományokban fennállott gyárakban alkalmazottal egy összes létszámba volt foglalva, mely okból a magyar jövedéknek különválasztása után s az akkori élelmi viszonyok tekintetbevételével egy külön személyzeti létszámról kellett gondoskodni, mely az 1869-iki évben állapítottatott még s a XL. számú táblázatban van feltüntetve.

Ezen táblázatból kivehetőleg a gyártási és számtisztek egy közös létszámba foglaltattak; az eddig létezett külön mérlegtisztii osztály megszüntetvén, a mérleg- és az iroda-tisztek s segéd-tisztek hivaltisztek nevezete alatt szintén egy közös létszámba vétettek fel.

Az eddig fennállott mázsa-szolgai állomások beszüntettek s a mérlegek körüli szolgálatot a gyártási ügyelők lettek hivatva teljesíteni.

XL. számú táblázat.

Fej- szám		A hivatali állomá- sok megnevezése	Évi fizetmény		Havi bér		Szállás-pénz		Élvezmény- nyek		Összes já- randóság az élvez- mények kivül	Nyugdíj osztály
egyenként	összesen		fejen- ként	együtt	fejen- ként	együtt	fejen- ként	együtt	keményfa fejenként	béruha és ru- hapénz		
f o r i n t										öl	forint	
A. Tisztviselők.												
2	7	Igazgató	1.800	3.600	.	.	Természetben vagy a fizetmény 10%-a.	.	12	.	11.100	VII.
5		"	1.500	7.500	.	.		.	12	.		
2	7	Aligazgató	1.400	2.800	.	.		.	10	.	8.800	VIII.
5		"	1.200	6.000	.	.		.	10	.		
2	7	Gazdászati kezelő	1.200	2.400	.	.	.	8	.	7.900	IX.	
5		" "	1.100	5.500	.	.	.	8	.			
2	7	Gyártási számtiszt.	1.000	2.000	.	.	100	200	.	.	17.600	IX.
4		" "	900	3.600	.	.	90	360	.	.		
4	22	" "	800	3.200	.	.	80	320	.	.	17.600	X.
4		" "	700	2.800	.	.	70	280	.	.		
4	4	" "	600	2.400	.	.	60	240	.	.	13.860	XI.
4		" "	500	2.000	.	.	50	200	.	.		
3	3	Hivatali tiszt . . .	900	2.700	.	.	90	270	.	.	13.860	X.
3		" " . . .	800	2.400	.	.	80	240	.	.		
3	20	" " . . .	700	2.100	.	.	70	210	.	.	13.860	XI.
3		" " . . .	600	1.800	.	.	60	180	.	.		
4	4	" " . . .	500	2.000	.	.	50	200	.	.	2.100	XII.
4		" " . . .	400	1.600	.	.	40	160	.	.		
7	7	Gyakornok	300	2.100	2.100	XII.
70		Összesen	58.500	.	.	.	2 860	.	.	61.360	.
B. Altisztek.												
2	5	Gépész	70	1.680	3.660	.
3		"	55	1.980		
4		Asztalos	40—45	2.040	2 040	.
8		Gyártási ügyelő	36	3.456	21.168	.
17	61	" "	33	6.732
21		" "	30	7.560	
7	4	" "	27	2.268	2.100	.
4		" "	24	1.152		
66		Összesen	26.868	26.868	.
C. Szolgák.												
7	6	Kapus	27	2.268	természetben	4	szabály- szerű	2.268	.	
8	8	Hivatal szolgál	25	2.400	48	384		2.784	.	
15		Összesen	4.668	.	384	.	.	5.052	.
151		Mindössze	58.500	.	31.536	.	3 244	.	.	93.280	.

Az egyes gyárak élén állott kezelő és ellenőr, továbbá a gazdasz helyébe az igazgató, aligazgató és gazdaszati kezelő léptek, eddigi hatás- és munkakörüket megtartva.

A gyárak egyuttal két osztályba soroztattak, még pedig az elsőbe a fumei és pest-ferenczvárosi, a másodikba a kassai, kolozsvári, temesvári, pest-terézvárosi és pozsonyi helyeztettek.

Később a gyáraknak osztályokba való sorozása teljesen megszűnt.

1869-től 1895-ig a dohánygyárak személyzetének illetményei három ízben is szabályoztattak.

Első ízben 1874-ben, mely évtől kezdve a gyári főtisztviselőkre három fizetési fokozat s valamennyi altiszt részére havi szálláspénz állapított meg.

Második ízben 1881-ben, midőn a gyártási osztályvezetői új tisztviselői állomás szerveztetett, a gazdaszati kezelő helyét a szertári kezelő foglalta el s a számtisztek és hivatalisztek egymástól elkülönített állományokba helyeztettek.

Végül legutóbb az 1893. évi IV. törvényczikk alapján.

Az 1894-ik évben a dohánygyári tisztviselők száma 141 főre rugott összes évi 177.360 forintnyi járandósággal, az altisztek és szolgák száma pedig 186-ra összes évi 109.110 forintnyi járandósággal.

A gyárakban 1867-től 1895-ig évenként összesen foglalkoztatott munkáslét-számot a XLI. számú táblázat, a munkások számát, gyáranként részletezve, az 1894-ik év végével pedig a XLII. számú táblázat mutatja.

A XLI. számú táblázatból kiderül, hogy a munkások zöme a szivar- és szivarkagyártásra esik, míg a többi gyártási ágazatnál (burnót, pipadohány és fonadék-gyártásnál), a gyári műhelyekben s egyéb gyári munkánál együttvéve az összes munkásoknak alig $\frac{2}{10}$ -ede van foglalkoztatva.

Az 1894-ik évre kimutatott munkáslétszám különben, összesen valamennyi gyárban részletesebben, következőleg oszlott meg, vagyis foglalkoztatva volt:

a burnótyártásnál	3 férfi	5 nő	— gyermek
a pipadohány- és fonadékgyártásnál	232 „	1.623 „	— „
a szivargyártásnál	91 „	10.103 „	115 „
a szivarkagyártásnál	22 „	2.950 „	221 „
a gyári műhelyekben	114 „	— „	— „
más gyári munkánál	483 „	306 „	7 „
együtt	945 férfi	14.987 nő	343 gyermek

Tekintettel arra, hogy a dohánygyárakban is számos géppel kényszerül a kincstár dolgoztatni, mégis tekintélyes számú munkáskezet foglalkoztatott mindig.

Az 1894-ik évet az 1868-ikhoz viszonyítva, 1894-ben 10.842 munkással több lett foglalkoztatva mint 1868-ban.

A XLII. számú táblázat adatai szerint:

egyenként több mint	1000 munkással	7 gyárban
„ „ „	500 „	7 „
„ kevesebb mint	500 „	3 „

folyt a munka 1894-ben.

XLI. számú táblázat.

	A szivar- és szivar- varka-gyártásnál		Egyéb munka- helyeken		Együtt
	férfi	nő	férfi	nő	
	f e j - s z á m				
1867. évben	31	4.190	312	365	4.898
1868. " 	38	4.658	339	398	5.433
1869. " 	45	5.884	408	434	6.771
1870. " 	85	7.972	497	550	9.104
1871. " 	145	8.560	558	525	9.788
1872. " 	131	9.344	599	568	10.642
1873. " 	134	10.601	590	627	11.952
1874. " 	161	10.885	585	566	12.197
1875. " 	135	8.709	543	855	10.242
1876. " 	137	8.988	550	1.022	10.697
1877. " 	136	9.358	598	1.034	11.126
1878. " 	140	9.285	574	1.068	11.067
1879. " 	143	9.835	640	1.056	11.674
1880. " 	147	10.364	615	1.106	12.232
1881. " 	139	9.567	595	1.049	11.350
1882. " 	150	10.725	600	1.265	12.740
1883. " 	147	11.237	618	1.069	13.107
1884. " 	157	11.603	702	1.466	13.928
1885. " 	187	13.179	747	1.415	15.528
1886. " 	181	11.698	769	1.372	14.020
1887. " 	182	11.436	826	1.711	14.155
1888. " 	174	11.141	841	1.522	13.678
1889. " 	165	10.019	755	1.545	12.484
1890. " 	112	9.731	718	1.738	12.299
1891. " 	107	10.680	790	1.861	13.438
1892. " 	135	11.433	798	1.767	14.133
1893. " 	102	12.618	821	1.932	15.473
1894. " 	113	13.389	832	1.941	16.275

XLII. számú táblázat.

G y á r b a n	Ö s s z e s e n			Együtt
	férfi	nő	gyermek	
	f e j - s z á m			
Budapest-Erzsébetváros	29	929	.	958
„ -Ferencváros	128	1.175	.	1.303
„ -Ó-Buda	29	764	184	977
Debreczen	130	1.048	.	1.178
Eger	4	155	22	181
Fiume	129	1.955	64	2.148
Kassa	63	1.654	.	1.717
Kolozsvár	94	887	.	981
Pápa	10	494	.	504
Pozsony	47	1.005	.	1.052
S.-A.-Ujhely	11	305	.	316
Selmecz	35	1.210	.	1.245
Szeged	22	570	.	592
Szent-Gotthard	4	42	.	46
Szomolnok	27	663	64	754
Temesvár	160	1.652	.	1 812
Zágráb	23	479	9	511

Legtöbb munkást a fiumei, legkevesebbet a zágrábi gyár foglalkoztatott, kivéve a még ideiglenesen működött s.-a.-ujhelyi, pápai, egri és szt.-gotthárdi gyárakat, melyek csak korlátozottabb számban alkalmazhattak munkásokat, mert inkább a végleges gyárak alapját szolgáltatandó munkás-törzs kiképzése és megtartása érdekében fáradoztak.

A gyárak által 1867-től 1895-ig évenként összesen feldolgozott kül- és belföldi nyersanyagok mennyiségeit a XLIII. számú táblázat tünteti fel.

Ugyanezen, valamint a következő táblázatok sulyra vonatkozó rovataiban az 1867-től 1875-ig terjedő évekre vonatkozólag a régi suly, vagyis bécsi mázsák helyébe átszámítás után métermázsák vétettek fel, a folytatólagos évekkkel ekként könnyebben összehasonlítás kedvéért.

A gyárakban felhasználás alá került összes nyersanyagokból évenként átlagban 80% esik a belföldiekre és 20% a külföldiekre.

A külföldi nyersanyagok feldolgozása az első években aránylag csekélyebb volt mint később, a mi abban leli magyarázatát, hogy a különlegességi és finomabb gyártmányok azon időben csak korlátozottabb mérvben állítottak elő.

XLIII. számú táblázat.

	Belföldi	Külföldi	Együtt
	nyersanyagok		
	m é t e r m á z s a		
1867. évben	99,648	11,825	111,473
1868. "	94,715	15,623	110,338
1869. "	92,896	16,478	109,374
1870. "	124,163	24,604	148,767
1871. "	120,691	30,510	151,201
1872. "	127,987	26,330	154,317
1873. "	116,603	29,883	146 486
1874. "	112 420	32,351	144,771
1875. "	93,235	29,498	122,733
1876. "	89,164	28,418	117,582
1877. "	118,452	29,565	148,017
1878. "	122,300	28,397	150,697
1879. "	115,431	28,838	144,269
1880. "	115 586	31 625	147,211
1881. "	104,909	26,257	131,166
1882. "	120,596	26,021	146,617
1883. "	114,890	29,929	144,819
1884. "	115,163	35,184	150,347
1885. "	121,203	45,395	166,598
1886. "	109,829	43 416	153 245
1887. "	123,437	42 231	165,668
1888. "	125 096	43,500	168,596
1889. "	135,251	38,794	174,045
1890. "	138,686	37,674	176,360
1891. "	152,913	39,563	192,476
1892. "	152,521	37,312	189,833
1893. "	169,830	41,171	211,001
1894. "	167,295	45,176	212,471

A felhasznált külföldi nyersanyagok mennyisége különben 1874-ig állandó emelkedést mutat, ezen évtől kezdve azután 1885-ig közel egyforma színvonalon maradt, míg az 1885-iki emelkedés után 1895-ig szintén csak kisebb mérvű eltérések mutatkoznak

A belföldi nyersanyagok feldolgozása a külföldiekhez viszonyítva tekintélyesnek mondható s különösen 1887-től kezdve — midőn a pipadohányfogyasztás az eddiginél nagyobb arányokat öltött — észlelhető nagyobb mérvű emelkedés egyáltalában a belföldi nyersanyagok felhasználásában.

A felhasznált nyersanyagok összmenyiségét tekintve — melyre az egyes években a gyártás mérve hatott önértetődőleg szabályozólag — és az 1894-ik évet az 1868-ikivel összehasonlítva, kereken 100.000 métermázsányi, vagyis 90%-nyi emelkedés tapasztalható.

Ezen emelkedésből a belföldi anyagokra kereken 75.000 métermázsa, a külföldiekre 25.000 métermázsa jut, vagyis ekként 1894-ben belföldi anyagokból 79%-al, a külföldi anyagokból pedig 163%-al lett több felhasználva mint 1868-ban.

Az 1894-ik évben felhasznált kül- és belföldi nyersanyagokat, gyáranként részletezve, a XLIV. számú táblázat mutatja.

XLIV. számú táblázat.

G y á r b a n	Belföldi	Külföldi	Együtt
	nyersanyagok		
	m é t e r m á z s a		
Budapest-Erzsébetváros	501	2.949	3.450
„ -Ferenczváros	26.669	4.127	30.796
„ -Ó-Buda	3.170	3.170
Debreczen	71.036	101	71.137
Eger	250	.	250
Fiume	2.169	9 874	12.043
Kassa	15.299	4.086	19.385
Kolozsvár	14.093	2.387	16.480
Pápa	777	415	1.192
Pozsony	8.298	3.281	11.579
S.-A.-Ujhely	761	152	913
Selmecz	3.316	2.977	6,293
Szeged	1.466	1.431	2.897
Szent-Gotthard	10	.	10
Szomolnok	1.212	1.351	2.563
Temesvár	20.577	7.567	28.144
Zágráb	861	1.308	2.169

Eltekintve az ujonnan felállított, illetőleg még ideiglenesen működött s.-a.-ujhelyi, pápai és szt.-gotthardi gyáraktól — mely 3 gyár a többiekkel hason elbírálás alá tehát nem eshetik — összmenyiségileg a legtöbb anyagot s egyuttal a legtöbb belföldi anyagot a debreczeni gyár, összmenyiségileg a legkevesebbet a zágrábi gyár, a legkevesebb belföldit a budapest-erzsébetvárosi gyár, a legtöbb külföldit a fiumei gyár s a legkevesebb külföldit a szomolnoki gyár dolgozta fel.

A nyersanyagok felhasználásának közelebbi méltatásául mindenekelőtt megjegyzendő, hogy a belföldön termelt magyar dohányoknak mentől szélesebb körben való

felhasználása és értékesítésére irányult törekvés mellett a külföldi dohányok használatát a magyar jövedék sem mellőzhette.

Ugyanis a finomabb dohányok iránti izlés az 50-es, de még inkább a 60-as években már annyira fejlődött, hogy az egyedáruságnak a magyar korona országai területén történt behozatalával az osztrák jövedék kénytelenítve érezte magát külföldi nyersanyagok használata mellett előállított gyártmányokat forgalomba bocsátani.

Miután pedig a fogyasztóknak a gyártmányokhoz kötött igényei mindinkább fokozódtak s nevezetesen a török pipadohányok, a török dohányokból készült szivarok és a finomabb szivarfajok évről-évre nagyobb kelendőségnek örvendtek, mi mellett a dohányzási fényűzés is aránytalanul terjedt, ennél fogva a külföldi dohányoknak használata a gyártás terén közszükségletté vált.

A belföldön termelt magyar dohányok par excellence pipadohánygyártási célokra lévén alkalmasak, e tekintetben mindenkoron kiváló értékesítést is nyertek, amennyiben a török és néhány más fajú külföldi levelek használata mellett gyártott pipadohányok kivitelével valamennyi többi fajú közönséges, finom és legfinomabb pipadohány tisztán magyar levelekből állítatik elő.

Szivar- és szivarkagyártási célokra a magyar dohányok szintén lehetőleg kiaknáztattak s a közönségesebb szivarfajokhoz boríték és burok gyanánt, sőt a legolcsóbb fajoknál belül is használtatnak; egyes olcsó szivarkafajok pedig részben vagy egészben magyar levelekből készülnek.

Ezenfelül a magyar dohányok sikerrel a burnót- és fonadék- (tekeres) gyártásnál használtatnak fel.

A mindenkoron nagyobb mennyiségekben beszerzett s gyártási célokra főképen szükségelt külföldi nyersanyagok közül szivarborítékanyagul a Havana, Java, Sumatra, Manila, Virginiai, Kentucky, Hollandi és Pfalzi levelek szolgálnak, még pedig a Havana, Java, Sumatra és Manila kiválóan a finomabb szivarfajokhoz, a Virginiai és Kentucky a virginiai szivarfajokhoz, a Hollandi és Pfalzi a közönségesebb fajokhoz.

Mindeme nyersanyagokból a boríték kiaknázása mellett még szivarburok és vagy szivarbél gyanánt értékesíthető melléktermények is nyeretnek.

Az utóbbi években, mióta a minőségre fektetett belföldi dohánytermelés tekintélyes mennyiségű szivargyártási anyagot is szolgáltat, a Hollandi és Pfalzi dohányok vagy épen nem, vagy csak ezen esetre, ha a belföldi termésekből nyert anyagok nem voltak elegendők szereztettek be, jobbára kisebb mérvben.

A szivargyártásnál burok- és bélanyagok gyanánt értékesíttetnek még a külön e célra is vásárolt Havana, Manila, Virginiai és Kentucky leveleken kívül a Brasil St. Felix, Brasil közönséges, Cuba finom, Cuba közönséges és Portorico levelek.

Pipadohány és szivarkagyártási célokra felhasználtatnak a különféle fajú macedoniai (török) levelek.

Specialiter a Kapa pipadohány előállítására szolgálnak a kapa levelek, még pedig ily célra az orosz kapa leveleknek beszerzése az utóbbi években, mióta a belföldi kapa dohány termelése kiterjesztetett, mindinkább kisebb mennyiségekre redukálódott s akkor, ha a belföldön termelt kapadohányok a gyártási szükséglet mennyiségileg is teljesen ki fogják már tudni elégíteni, orosz kapa levelek beszerzésének szükségessége elesik.

Ugyancsak pipadohány és szivarkagyártási czélokra szereztetnek be 1881-től kezdve Herczegoviniai dohánylevelek is.

Kisebb mérvű vásárlások ezközöltetnek pipadohánygyártási czélokra Varinas, Marylandi Scrubs, Ohio & Bay, Portorico és Latakia levelekben, továbbá szivarkagyártási czélokra Aya Suluk levelekben.

A külföldi dohányok vásárlását az 1867., 1868. és 1869-iki években a két jövedék között kötött és fentebb már megismertetett egyezmény alapján a magyar jövedék számára a cs. kir. dohánygyárak központi igazgatósága a saját szükségletére való vásárlásokkal együtt teljesítette.

Nevezett igazgatóság ugyanis a vásárlásokat a magyar kezelőség részéről vele közölt szükséglethez képest eszközölte s minden egyes megvett részlet iránt egy részletes, minden okmányokkal ellátott számlát küldött át, mely a magyar pénzügyministeri számvevőség által megvizsgáltatott és amennyiben helyesnek találtatott, elismertetett.

Az érvényesített összeg azután a cs. kir. pénzügyministerium javára iratott.

Említett egyezmény létesítésénél első sorban azon megfontolás volt mérvadó, hogy a két kezelőség, ha a külföldi piaczkon mindenütt önállóság mint vevő lépne fel, egymás irányában versenyt idézne elő, mely az árakat felszöktetné.

Másrésről előnyösnek kellett tekinteni, hogy ezen kereskedelmi szakismeretet igénylő ügy oly intézet által vitessék véghez, mely ezen ügyleti ágban bő és sok évi tapasztalásokkal bir s melynek a külföldi piaczkon megbízható és biztos bizományosok állanak rendelkezésére, kik a külföldön a legjobb hírnévnek örvidenek.

Az ügyleti eljárás a cs. kir. központi igazgatóságnál következő volt :

A külföldi dohányok vásárlására nézve alapelvül vétetett a közvetlen vásárlás a termelési piaczkon, vagy az európai fogyasztási piaczkon.

E célra a kezelőség a legnevezetesebb piaczkokkal, u. m. : Brémával, Altonával, Hamburggal, Amsterdammal, Londonnal, Salonikivel, Drinápolylyal, Konstantinápolylyal, Beyruttal, New-Yorkkal, Baltimoreval, Richmondal, Havanával, Portoricoval jó hírnévnek örvidett ottani kereskedő házak által s több helyen a cs. és kir. consulatusok közreműködésével állott összeköttetésben, melyek mint bizományosai a kezelőségnek, ennek rendelvényeire teljesítették a vásárlásokat s közvetítésükért bizományi jutalékokat huztak, melyek azonban a piaczkon fizetni szokott jutalékokat meg nem haladták, sőt többnyire azokon alól voltak kiszabva.

A termelési helyeken levő piaczkon azon dohányok vásároltattak, melyek a kezelőség részére szükségelt mennyiségben és minőségben az európai piaczkon kaphatók nem voltak.

Ekként a Virginiai dohány New-Yorkban, a Kentucky Richmondban, az Ohio és Marylandi Baltimoreban, a Havana Havanában, a Portorico San Juan de Portorico és St. Thomasban közvetlenül vásároltatott.

Az illető amerikai bizományos házaknál még azon időszak kezdete előtt, melyben az utolsó termésről származó dohányok a piacra jutottak, megrendeltetett a vásárlandó mennyiség, hogy azok mindjárt eleinte a mutatkozó kedvező körülményeket felhasználhassák.

A kereskedelmi piaczkokról havonként, nevezetesen a cs. és kir. consulatusoktól beérkezett, valamint a külföldi kereskedelmi hirlapokban megjelent vásári jelentések különben biztos támpontot nyújtottak az árak megbirálására.

A kereskedelmi ház, a mint egy részletet megvásárolt s azt elszállította, a küldeményiösszegekről váltót bocsátott ki egy megjelölt londoni bankháza s ennek a szállítmányi okmányok másolatait megküldte.

A londoni bankár a váltót csak akkor fizette ki, ha az okmányokból az elszállítás valószínűsége meggyőződést nyert.

A Cuba és Brasil dohány, valamint kisebb Havana dohányrészletek is rendszeren európai piacokon és pedig Londonban és Hamburgban vásároltattak.

A szükségleteiről értesült bizományi ház, a mint a piacokon egy megfelelő készlet mutatkozott, dohányminták kíséretében s a kívánt árak kitétele mellett jelentést tett a központi igazgatóságnak, mire a dohányminták megvizsgáltattak, kíséretképpen feldolgoztattak s a lelethez képest a vételár a bizományi háznak meghatározottat.

A Java dohány Amsterdamban és Antwerpenben első kézből árlejtés útján vásároltatott. — A császári kezelőség meghatározta a bizományi háznak a megajánlandó árakat, a mintáknak előzetes betekintése és megvizsgálása után.

A Manila levelek piaca London volt. — A szállítmányok rendszeren uszva, azaz még a tengeri utazás alatt adattak el.

Az ügyletily módon a vevőre veszélylyel volt összekötve s szükségesnek mutatkozott magának előbb a manilai terméstről s az évfolyam minőségéről tudomást szerezni.

A két jövedék között 1867-ben kötött egyezménynek a külföldi dohányok beszerzésére vonatkozó része az 1869-ik év végével hatályon kívül helyezettván, az 1870-iki évtől kezdve a külföldi dohányok bevásárlási ügyeit a magyar dohányjövedék a maga részére teljesen függetlenül és önállóan látja el.

A magyar dohányjövedék által — az önálló beszerzés megkezdtevel — eleinte a külföldi dohányok nagyjából azon jó hírnevű külföldi cégektől vásároltattak, melyek hosszabb időn át az osztrák dohányjövedék részére is szállítottak dohányokat.

Az európai piacokra érkezett dohányokat illetőleg különben a bevásárlást Amsterdamban a főconsulatus, továbbá Hamburgban és Brémában bizományosok eszközölték, kik rendes időközökben piaci tudósításokat, valamint esetről-esetre jutányosan megszerezhető dohányokról mintákat küldtek, nyert felhatalmazás folytán vételi üzleteket kötöttek és a megszerzett dohányok továbbításáról gondoskodtak, mely teendőikért 1, illetve $\frac{3}{4}\%$ -a a vételárnak jutalék gyanánt fizettetett az illetőknek.

Az esedékes fizetéseket ezen három helyen az Anglo-Hungaria bank közvetítette $\frac{1}{4}\%$ jutalék és kölcsönös 6% kamatfizetés mellett.

Amerikában a dohányjövedéknek három bizományosa volt: New-Yorkban, Richmondban és Havanában.

Ezen bizományosok részére az általuk megrendelésre bevásárlandó volt dohányok után járó pénzösszegek fedezésére Rothschild londoni bankháznál megfelelő hitel nyitattott, melyet ők az illető áruszámla egy másolatának, valamint a feladási hajóigazolványnak beküldése mellett 60 napra szóló váltóval igénybe vettek.

Jutalék fejében ezen bizományosok $3\frac{3}{4}\%$ -ot, illetve $2\frac{1}{2}\%$ -ot számíthattak fel a dohány vételára után.

A kibocsátott váltókat az Anglo-Hungaria bank $1\frac{1}{4}\%$ -nyi jutalék mellett váltotta be; Rothschild londoni bankháznak pedig e czímen szintén $\frac{1}{4}\%$ fizettetett.

A török dohányok eleinte előre megállapított árakon szereztettek be; később a beszerzés egy salonikii szállító cégére bízott.

Ezen cég a részére kiadott megrendelés alapján a dohányokat közvetlenül a termelőktől váltotta be és teljes kiképzésükig raktáraiban tartotta, a kiképzés befejeztével pedig elszállítás alá hozta.

Ily dohányok vételárát, valamint a beváltástól az elszállításig felmerült összes költségeket a szállító cég a részére szintén Londonban rendelkezésére állott hitelből fedezte.

A külföldi dohányok bevásárlása ezidőszert következő módozatok szerint történik.

A Havana, Virginiai és Kentucky dohányok jelenleg is amerikai piacokon, még pedig ugyancsak havanai, new-yorki és richmondi bizományosok közvetítésével akként szereztetnek be, hogy ezen bizományosoknak megrendelések adatnak a következő évi szükségletre, melyen belül a dohányok az elérhető legolcsóbb áron vásároltatnak meg.

Mindhárom bizományos a részükre nyitott megfelelő hitel alapján fedezi az általuk vásárolt dohányok árát és közvetítésük fejében jutalékban részesülnek.

Miután az amerikai piacokon beszerzett dohányok ára franco feladási hely értetik és azoknak továbbszállítása a magyar dohányjövedék veszélyére és költségére történik, ezért eme dohányok a tengeri uton a jövedék által biztosítatnak.

A Java és Sumatra dohányok megszerzése egy amsterdami hites dohányügynökre van bízva, ki a jövedéket a piaci viszonyokról tájékoztatja, megmintázás mellett a dohányok árát közli és eme árak elfogadása esetén a dohányokat első vagy második kézből megszerzi s azok elszállításáról gondoskodik.

Ezen ügynök minden dohányvétel után, költségeinek megtérítésén kívül, a dohányvételtár után jutalékot kap.

A Brasil és Cuba, továbbá részben a Havana dohányok bevásárlását hamburgi és brémai bizományosok oly módon teljesítik, hogy a dohányok megmintázása és az ajánlott árak elfogadása után a dohányokat megveszik és áruszámláik bemutatása mellett azok elszállítását fogatba veszik.

A török dohányokra nézve az évi szükséglet verseny útján biztosítatik és a versenytárgyalás alkalmával azoknak ajánlatai vétetnek tekintetbe, kiknek mintái elfogadható ár mellett legjobb minőségű dohányt tartalmaznak.

A vételtár franco Bord Fiume köttetik ki és a kijárandóság, a dohányoknak szállítási minták alapján történt átvétele után megállapítva, folyósítatik.

A Manila dohányok esetenként adott megrendelésre és kikötött árak mellett szintén franco Bord Fiume szállítatnak egy barcellonai szállító cég által.

Az orosz kapa dohányok ugyancsak esetenként adott megrendelésre és elfogadott árajánlat alapján szállítottak eddig franco Lemberg a jövedék részére.

A mi a Hercegovinai dohányok beszerzését illeti, a bosznia-hercegovinai dohányjövedék az ottani termelésből eredő s a saját jövedéki gyártási szükségletnek fedezése után felesleg gyanánt fenmaradó Hercegovinai leveleket évenként, a közös pénzügyministerium útján, a magyar és osztrák dohányjövedékek rendelkezésére bocsátja.

A magyar és osztrák dohányjövedékek kölcsönös megállapodás után a felesleget egymás között megosztják s a bosznia-hercegovinai dohányjövedéktől a vonatkozó előállítási költségek árában megveszik.

A beszerzett Herczegovinai dohányokért készpénzfizetés nem történik, hanem számviteli uton eszközöltetik évenként leszámolás.

1868-tól 1895-ig a magyar dohányjövedék részére évenként összesen beszerzett külföldi dohányok mennyiségeit és azok együttes beszerzési költségeit a XLV. számú táblázat tünteti fel.

XLV. számú táblázat.

	Beszerzett mennyiség összesen méter-mázsa	Beszerzési költség együtt o. é. forint
1868. évben	17.218	1,112,847
1869. "	23.121	1,632,577
1870. "	22.737	2,271,335
1871. "	33.759	3,707,384
1872. "	42.379	4,720,178
1873. "	34.023	3,260,149
1874. "	41.032	3,647,583
1875. "	29.290	2,851,559
1876. "	30.241	3,410,993
1877. "	28.408	3,368,038
1878. "	26.062	3,207,092
1879. "	23.844	3,282,774
1880. "	37.847	4,400,654
1881. "	33.306	3,584,367
1882. "	25.510	3,020,009
1883. "	35.259	4,214,263
1884. "	37.235	5,282,225
1885. "	40.918	5,344,253
1886. "	44.162	6,125,460
1887. "	62.675	6,494,217
1888. "	45.803	4,955,697
1889. "	40.753	3,443,565
1890. "	28.012	2,992,681
1891. "	38.996	4,739,484
1892. "	38.798	4,994,022
1893. "	41.913	5,437,783
1894. "	45.805	6,785,957

Eme táblázatból kivehető, hogy mennyiségileg a legnagyobb beszerzés az egész időszakban az 1887-ik évre esik, míg a beszerzéssel kapcsolatos legtöbb beszerzési költség az 1894-ik évben merült fel.

A gyártásra nézve legfontosabb és nagyobb mennyiségekben beszerzett külföldi dohányok beszerzési költségeiről összehasonlító tájékoztatóul szolgál a XLVI. számú táblázat, melyben az 1875., 1876., 1877. és 1892., 1893., 1894-iki években beszerzett mennyiségek fajonként részletesen és az egyes dohányfajoknak 100 kilogrammonkénti átlagárai foglaltaknak.

XLVI. számú táblázat.

Dohányfaj	1875		1876		1877		1892		1893		1894	
	é v e k b e n											
	m.-m.	frt	m.-m.	frt	m.-m.	frt	m.-m.	frt	m.-m.	frt	m.-m.	frt
Java . . .	2.691	256. ₁₇	3.106	271. ₀₈	3.662	252. ₉₁	9.199	150. ₄₉	4.589	224. ₉₃	5.867	198. ₂₃
Sumatra	425	339. ₉₆	.	.	2.735	423. ₃₀	876	668. ₉₄	1.436	553. ₃₃
Havana . .	421	155. ₃₇	1.547	186. ₃₈	1.463	198. ₂₉	2.430	174. ₀₉	3.817	161. ₁₃	4.599	171. ₉₁
Brasil Felix	.	.	505	125. ₂₁	2.916	94. ₆₈	.	.	2.092	84. ₀₀	2.179	95. ₀₂
„ köz. .	1.951	75. ₃₈	2.276	87. ₈₀	3.905	74. ₈₇	1.715	65. ₁₁	3.976	68. ₃₉	2.179	66. ₂₀
Cuba finom	.	.	131	204. ₁₂	533	196. ₈₈	355	195. ₈₇
Manila . .	1.175	170. ₂₄	1.634	162. ₉₁	9	293. ₀₁	3.962	99. ₁₁	4.687	112. ₇₀	10.276	88. ₅₇
Virginia . .	4.290	93. ₁₄	3.833	89. ₉₉	3.436	78. ₉₉	4.523	83. ₃₈	3.358	82. ₇₉	1.557	108. ₃₇
Kentucky .	4.842	91. ₂₄	2.020	87. ₈₀	2.446	83. ₉₆	2.192	57. ₁₄
Hollandi	1.996	84. ₉₄	499	86. ₃₉	.	.	500	68. ₁₃	497	62. ₃₄
Pfalzi . . .	532	69. ₃₆
Orosz kapa	6.175	27. ₁₁	1.564	22. ₁₉	2.399	22. ₃₇	.	.
Macedoniai	2.512	118. ₇₈	9.218	54. ₁₁	5.682	97. ₉₂	10.053	89. ₈₈	10.099	124. ₇₈	8.811	178. ₂₃
Hercegovin.	100	61. ₃₈	4.554	93. ₆₃	5.747	96. ₂₀

Az önálló magyar dohányjövedék a gyártás terén eleinte, sőt még a 70-es évek folyamán is a kezdet nehézségeivel küzdvén, a főtörekvés oda lett irányítva, hogy a fogyasztás belföldi gyártással legyen fedezhető, mely okból a gyártási üzemek terjedelmére lett első sorban súly fektetve.

A gyártás terjedelmének a fogyasztás emelkedéséhez képest történt folytonos nagyobbításához különösen még a mindinkább nagyobb tért hódított finomabb faj, nemkülönben az 1868-ik évben életbeléptetett különlegességek árjegyzékében foglalt és évről-évre szélesebb körben terjesztett gyártmányoknak előállításáról való gondoskodás is járult.

A quantitativ előállítás mellett, midőn az egyes gyárak a rendelkezésre állott munkahelyek teljmérvü betöltése mellett és a munkások munkaképességének a lehetőségig történt kihasználása folytán aránylag sokat produkáltak — a kvalitatív előállításnak igen gyakran háttérbe kellett szorulnia.

Ily körülmények között a fogyasztó közönség részéről a gyártmányok minősége ellen emelt jogos panaszok orvoslásáról kellett gondoskodni és oda törekedni, hogy a magyar jövedék, az osztrák gyártmányokkal akkoriban nagyobb mérvben üzött csempészetet meggátolandó, az osztrák jövedéki gyártmányokkal szemben versenyképes lehessen.

E végből a gyártásnak a minőségre való fektetését elérendő, a 80-as évek folyamán fennállott gyáraknak reformálását kellett keresztülvezetni, mely reformálás különösen a szivargyártás terén kiváló nehézségekkel volt egybekötve, de nagy pénzbeli áldozatok árán elvégre mégis sikerült.

A reformálás keresztülvétele óta a minőségre fektetett gyártásnak fentartása képezi a jövedéki technikai vezetés egyik főgondját.

Az önálló magyar jövedék 1868-tól kezdve 5 gyártási ágazatot, u. m.: burnót-, fonadék-, szivar-, szivarka- és pipadohány-gyártást tart fenn, mely gyártási ágazatok mindegyike azonban valamennyi gyárba nem volt és ezidőszert sincsen bevezetve.

Az egyes gyártási ágazatok folytatását, illetőleg azoknak kiterjesztését és ehhez képest a gyári üzemek fejlesztését illetőleg 1868 óta következő változások észlelhetők:

Burnógyártással 1868-tól kezdve két gyár van foglalkoztatva, u. m.: a fiumei és a mai budapest-ferenczvárosi.

1873-ig nagyobb mérvben folyt a burnógyártás a fiumei gyárban, 1873-tól kezdve pedig a budapest-ferenczvárosiban nagyobb az előállítás.

Fonadék (tekercs) gyártással 1868. óta egyedül a temesvári gyár foglalkozik.

Szivargyártással az 1868-ban fennállott hét gyár közül mindegyik foglalkozott, még pedig a fiumei gyár a nedves uton és külön berendezések mellett előállított virginiai szivarfajokat, melyek egyáltalában csak 1867-ben kezdettek nálunk gyártatni, továbbá közönséges szivargyártmányokat készített, finomabb és közönséges faju szivarokat egyaránt pedig a többi hat gyár.

A budapest-ferenczvárosi gyár két éven át (1868. és 1869-ben) egy virginiai szivarfajt, t. i.: GG. betűs Vevey szivarokat is készített; eme szivarfaj kivételével, mely 1889 óta a selmeczi gyárban is készült, a többi virginiai szivarfajt 1867 óta a fiumei gyár egyedül állítja elő.

A száraz uton készülő szivarok gyártása a fiumei gyárban az 1890-ik évben időlegesen beszüntetett, de az 1892-ik évben ismét felvétel.

1868-ban különlegességi szivarok csak igen korlátozott mérvben készültek egyedül a temesvári gyárban, 1869-ben a különlegességi szivargyártás kisebb mérvben a budapest-ferenczvárosi gyárra is kiterjesztetett.

1870-ben az általános forgalmu szivarok 9 gyárban készítették; ezen évben ugyanis a selmeczi és zágrábi gyárak kezdvén meg működésüket, mindkét gyárban eleinte csak közönségesebb faju, később középáru szivarok is gyártattak.

Ugyancsak 1870-ben a különlegességi szivarok előállítása már 5 gyárban folyt, amennyiben egy különlegességi szivarfajt (Galanes szivarokat) a kassai gyár, a különlegességi Virginiai szivarfajokat a fiumei gyár állította elő, ezenkívül kiterjesztetett a különleges szivargyártás a budapest-erzsébetvárosi gyárra is.

Kassán a különlegességi szivargyártás 1882-ben beszüntettetvén, ezen évtől kezdve a különlegességi szivarok csak a többi említett 4 gyárban készülnek.

1872-ben a szivargyártás az ujonnan felállított szomolnoki gyárral összesen 10 gyárban folyt, a szomolnoki gyárban közönségesebb és középáru szivarok készülvén.

1885-ig azután eme 10 gyárban folyt a szivargyártás, míg az 1885-ik évben a szegedi gyár működésének megkezdésével a szivargyártmányokat előállító gyárak száma 11-re rugott.

A szegedi gyár — mely épugy mint a selmeczi és szomolnoki gyárak — felállításától kezdve kizárólag csak szivarkésszítéssel foglalkozik, szintén közönségesebb és középáru szivarokat állít elő.

Az 1888-ban megnyílt debreczeni gyárban a szivargyártás megkíséreltetett és majdnem két éven át tényleg üzetett is, de mivel a földműveléshez szokott munkás-nép erre egyáltalában nem birt hajlammal, a szivargyártás eme gyárban végképen beszüntetett.

Az 1891-ben S.-A.-Ujhelyen és 1892-ben Pápán, ugyszintén az 1894-ben Egerben és Szent-Gotthárdon berendezett ideiglenes gyári üzemekben egyedül szivargyártás folyik, még pedig mind a négy helyen egyelőre csak a legolcsóbb szivarfajok készülnek.

1892-ben tehát 13 gyárban, 1893-ban pedig 14 gyárban üzetett szivargyártás, mely utolsó évben a budapest-ó-budai gyárban eme gyártási ág csak időlegesen véte-tett fel s miután szóbanlevő gyár tulajdonképen pipadohány- és szivarkaelőállításra van szánva, a szivargyártás már az 1894-iki évben ott beszüntetett, de ugyanezen évben, a budapest-ó-budai gyár kivételével, mindössze 15 gyárban gyártattak szivarok.

Szivarkagyártás 1868-ban csak egy gyárban, a fiumeiben folytattatott s ugy-ezen, valamint a következő két évben különlegességi szivarkák alig gyártattak, 1871-ben kezdetvén ily szivarkáknak emelkedtebb mérvben való előállítása Fiumében.

1872-ben kezdetett meg a szivarkagyártás a temesvári gyárban egy szivarka-fajjal, 1873-ban több közönséges szivarkafajra terjesztetett ki a gyártás, 1874-ben pedig már finomabb fajok és különlegességek is készültek Temesvárott.

1883-ig eme két gyárban folyt a szivarkagyártás, 1883-ban pedig már 4 gyár-ban, amennyiben ezen gyártási ág a kolozsvári és budapest-ferenczvárosi gyárakba is bevezettetett.

Kolozsvárott 1883 óta csak egy szivarkafaj, a legolcsóbb (magyar) készül.

A budapest-ferenczvárosi gyárban csak 3 éven át készültek papírszivarkák — még pedig 1885-ben finomabb fajok és különlegességek is — míg 1887-től kezdve eme gyár egyedül egy különlegességi szivarkafajt (Havana) állít elő.

1889-ben vette kezdetét a szivarkagyártás a debreczeni gyárban, mely gyárban 2 szivarkafaj állittatik elő.

1889-ben tehát 5 gyárban folyt a szivarkagyártás, 1892-től kezdve pedig még egy hatodik gyárban, a budapest-ó-budaiban készülnek szivarkák.

Pipadohánygyártással 1868-ban 5 gyár foglalkozott és pedig egyaránt finom és közönséges pipadohányt állítottak elő a fiumei, temesvári, budapest-ferenczvárosi, kassai és kolozsvári gyárak.

A török pipadohánygyártmányok 2 gyárban a temesvári és fiumeiben készítettek, még pedig 1868-tól 1893-ig, míg 1893-tól kezdve 3 gyárban, a budapest-ó-budaival együtt.

A különlegességi pipadohányok, úgy mint a különlegességi szivarok, csak 1871-től kezdettek emelkedtebb mérvben előállítani Fiumében és Temesvárott.

A fiumei és temesvári gyárakon kívül 1888 óta még egy gyár, a debreczeni készít különlegességi pipadohányt és pedig egy fajt (a kockára vágott szűzdohányt).

1870-ben 6 gyárban, 1871-ben pedig 7 gyárban folyt a pipadohánygyártás.

Ugyanis 1870-ben kezdetett meg a közönséges pipadohánygyártás a pozsonyi gyárban, mely ezideig két fajt állít elő; 1874-ben a közönséges pipadohánygyártás a zágrábi gyárra is kiterjesztetett és eme gyárban 1888-ig folytatott.

Midőn 1888-ban a nagybani pipadohánygyártásra berendezett debreczeni dohánygyár működését megkezdte, a közönséges pipadohánygyártás a zágrábi gyárban be-
szűntetett.

1893-ban a pipadohánygyártmányokat előállító gyárak száma 8-ra szaporodott, amennyiben ezen évben a budapest-ó-budai gyár a finom pipadohánygyártást is megkezdte.

A gyárak által 1867-től 1894-ig évenként és végeredményben készített gyártmányok mennyiségeit a XLVII. és XLVIII. számú táblázatok tüntetik fel.

A XLVII. számú táblázatba az előállított szivarok és szivarok darabszám szerint vétettek fel, amennyiben pedig az 1868—1875-iki években a készített különlegességi szivarok és szivarok egymástól elkülönítve ki nem mutathatók, szükséges volt a szivarok és szivarokat együttes összegekben feltüntető rovatokat is nyitni.

A XLVIII. számú táblázatban a burnót- és pipadohány-előállítás mellett a súlyban kifejezett összes előállítás is szerepel és e végből az előző táblázat alapján darabszám szerint készült szivarok és szivarok súlyra nézve is kimutattattak.

A XLVIII. számú táblázatban ugyancsak az 1868—1875-iki éveket illetőleg a készített általános árjegyzékbeli finom és különlegességi pipadohányok elkülönítve szintén nem mutathatók ki, miért „összes finom pipadohány“ alatt történt a többi évekre vonatkozólag is az összevonás.

A gyártott fonadékok a közönséges pipadohányok összmennyiségébe betudva vétettek számításba.

A gyártás mérvére 1868-tól kezdve — midőn az önálló magyar jövedék a fogyasztás kielégítésére megkövetelt gyártmánymennyiségeknek saját gyáraiban való előteremtéséről kezdett gondoskodni — egyáltalában a fogyasztás nagysága hatott szabályozólag, a mi alól az első években a különlegességi gyártmányok előállítása képezett kivételt.

Ugyanis a különlegességek árjegyzékének behozatala arra alapított, hogy azon dohánylevelek között, melyek külföldről vétetnek, ugy szintén a belföldön beváltottak között is találtnak oly kitünő minőségű, de csekélyebb mennyiségű áruk, melyek sajátos tulajdonnal bírnak s ha a divatozó általános eljárás szerint dolgoztatnának fel nyomtalanul elvesznének, míg gondosan kiválogatva kiváló minőségű gyártmányokhoz szolgáltatnak anyagot, mely gyártmányok nagyobb árakon is értékesíthetők a nélkül, hogy a többi általános forgalmu gyártmány legkisebb csorbát is szenvedne.

A különlegességek gyártása ekként a rendelkezésre állott nyersanyagok mennyiségére szorítkozván, csakis eme anyagok mérvéhez képest voltak kiállíthatók.

XLVII. számú táblázat.

Év	Általános	Külön- leg.	Együtt	Általános	Külön- leg.	Együtt	Ált. árj. szivar és szivarka összesen	Kül. árj. szivar és szivarka összesen	Mind- össze szivar és szivarka
	árjegyzékbeli			árjegyzékbeli					
	s z i v a r			s z i v a r k a					
	e z e r d a r a b								
1867. . . .	232.159	.	232.159	4.480	.	4.480	236.639	.	236.639
1868. . . .	233.794	.	.	4.125	.	..	237.919	837	238.756
1869. . . .	264.409	.	.	6.667	.	.	271.076	877	271.953
1870. . . .	358.086	.	.	8.169	.	.	366.255	3.246	369.501
1871. . . .	422.964	.	.	21.156	.	.	444.120	16.965	461.085
1872. . . .	483.669	.	.	32.135	.	.	515.804	13.314	529.118
1873. . . .	544.875	.	.	59.004	.	.	603.879	10.698	614.577
1874. . . .	583.117	.	.	73.278	.	.	656.395	5.940	662.335
1875. . . .	476.303	2.047	478.350	48.300	886	49.185	524.602	2.933	527.535
1876. . . .	445.984	6.567	452.551	52.259	950	53.210	498.244	7.517	505.761
1877. . . .	477.737	10.638	488.375	65.277	1.320	66.597	543.015	11.958	554.973
1878. . . .	491.633	9.789	501.422	53.799	898	54.697	545.432	10.687	556.119
1879. . . .	521.981	7.760	529.741	59.921	785	60.706	581.902	8.545	590.447
1880. . . .	621.855	6.538	628.393	69.354	701	70.055	691.208	7.239	698.447
1881. . . .	591.065	4.568	595.633	65.325	783	66.108	656.389	5.351	661.740
1882. . . .	546.613	5.523	552.136	111.730	1.550	113.280	658.343	7.073	665.416
1883. . . .	524.346	7.568	531.914	215.892	1.464	217.356	740.238	9.032	749.270
1884. . . .	520.281	7.831	528.111	268.760	2.264	271.024	789.041	10.095	799.136
1885. . . .	601.350	10.800	612.150	323.227	3.121	326.348	924.577	13.921	938.498
1886. . . .	595.515	8.424	603.939	303.014	3.069	306.083	898.529	11.493	910.022
1887. . . .	530.147	11.862	542.009	363.301	3.918	367.219	893.448	15.780	909.228
1888. . . .	499.610	14.509	514.119	405.677	5.387	411.064	905.287	19.896	925.183
1889. . . .	439.946	11.815	451.761	460.482	6.361	466.843	900.428	18.176	918.604
1890. . . .	344.124	11.323	355.447	428.174	7.462	435.636	772.298	18.785	791.083
1891. . . .	394.598	13.586	408.184	521.808	12.140	533.949	916.406	25.726	942.132
1892. . . .	428.395	15.880	444.275	514.037	10.540	524.577	942.433	26.420	968.853
1893. . . .	460.262	17.521	477.783	649.570	15.246	664.816	1.109.833	32.767	1.142.600
1894. . . .	479.925	11.582	491.507	672.160	17.275	689.435	1.152.085	28.857	1.180.942

XLVIII. számú táblázat.

Év	Burnót	Általános árjegyzékbeli		Különleges árjegyzékbeli	Összesen finom	Mind-össze	Valamennyi szivar	Valamennyi szivarka	Valamennyi szivar és szivarka	Végeredményben
		közönséges	finom							
pipa do hány						s u l y a				
m é t e r m á z s a										
1867. . . .	1.758	92.010	2.738	.	2.738	94.748	.	.	11,927	108,433
1868. . . .	1.214	86.368	.	.	3.427	89.795	.	.	12,347	103,356
1869. . . .	1.448	89.145	.	.	4.863	94.008	.	.	14,006	109,462
1870. . . .	1.109	105.625	.	.	9.269	114.894	.	.	18,554	134,557
1871. . . .	1.322	95.898	.	.	12.485	108.383	.	.	22,269	131,974
1872. . . .	1.607	98.643	.	.	17.638	116.281	.	.	25,608	143,496
1873. . . .	1.164	92.898	.	.	21.497	114.395	.	.	29,714	145,273
1874. . . .	1.001	91.421	.	.	17.552	108.973	.	.	30,778	140,752
1875. . . .	864	83.219	5.891	259	6.150	89.369	23.901	1.100	25.001	115,234
1876. . . .	1 053	88.312	5.436	362	5.798	94.110	22.584	1.216	23.800	118,973
1877. . . .	1.043	105.413	7.312	726	8.038	113.451	24.363	1.021	25.384	139,878
1878. . . .	942	108.198	7.616	854	8.470	116.668	25.261	1.100	26.361	143,971
1879. . . .	1.019	100.556	8.759	855	9.614	110.170	27.031	951	27.982	139,171
1880. . . .	901	99.793	9.905	910	10.815	110.608	31.240	1.190	32.430	143,939
1881. . . .	897	83.527	10.231	892	11.123	94.650	28.146	1.280	29.426	124,973
1882. . . .	892	103.599	11.371	1.009	12.380	115.979	26.001	1.643	27.644	144,515
1883. . . .	843	96.966	9.846	1.163	11.009	107.975	25.312	3.260	28.572	137,390
1884. . . .	748	104.647	11.283	1.140	12.423	117.070	25.423	4.085	29.508	147,326
1885. . . .	731	102.212	11.132	1.343	12.475	114.687	29.467	4.892	34.359	149,778
1886. . . .	650	95.148	10.215	1.590	11.805	106.953	29.358	4.604	33.962	141,156
1887. . . .	617	110.739	12.117	1.923	14.040	124.779	26.557	5.641	32.198	157,594
1888. . . .	583	107.863	14.227	1.778	16.005	123.868	26.011	6.504	32.515	156,967
1889. . . .	598	117.287	16.427	1.749	18.176	135.463	21.581	7.508	29.089	165,150
1890. . . .	630	127.922	17.352	1.528	18.880	146.802	17.593	7.145	24.738	172,171
1891. . . .	496	136.839	19.439	1.664	21.103	157.942	19.830	8.675	28.505	186,944
1892. . . .	528	133.542	19.890	1.961	21.851	155.393	20.684	8.518	29.202	185,124
1893. . . .	534	144.617	21.712	2.254	23.966	168.583	22.507	10.739	33.246	202,365
1894. . . .	502	140.634	21.659	2.246	23.905	164.539	23.941	10.646	34.587	199,628

Ez okból a különlegességek eladása kezdetben csak Pesten s néhány vidéki városban volt létesíthető.

Később a 70-es évek végével a különlegességi gyártmányok elárúsítása szélesebb körre terjesztetett s a különlegességek árjegyzékébe oly gyártmányok vétettek fel, melyek fokozottabb igényű fogyasztók kielégítésére rendelvek s melyek a megállapított gyártási eljárásoknál fogva, az általános árjegyzékbeli gyártmányokhoz viszonyítva, lényegesen drágább előállítási árúak.

Bár ily értelemben is tulajdonképen korlátolt körben kerülnek eme gyártmányok forgalomba, de azok gyártására immár a fogyasztás nagysága lett mérvadó.

A különlegességi gyártmányok a dohányzási fényűzés terjedésével mindnagyobb mérvben fogyasztatván, ehhez képest emelkedik azok előállítása is.

Igy emelkedett a különlegességek évi gyártása 1875-ről 1893-ra kerekszámokban kifejezve:

A szivaroknál 2 millió darabról 17½ millió darabra; a szivarkáknál 900 ezer darabról 15 millió darabra; a pipadohányoknál 250 métermázsáról 2.250 métermázsára.

Az általános árjegyzékbeli gyártmányok finomabb fajainak fogyasztása évről-évre szintén nagyobb lendületet vett, mely körülmény a gyártás terén nagy kihatással volt a gyártási üzemek fejlesztésére, amennyiben a finomabb fajú gyártmányok gondosabb munkát igényelvén, az előállítási munkaképességek is kisebbek mint a közönségesebb fajú gyártmányoknál.

A XLVII. és XLVIII. számú táblázatok közelebbi méltatásául a gyárak termelő képessége az eladáshoz viszonyítva, ugyancsak a gyártás terén az egyes gyártási ágazatoknál tapasztalható haladás, nemkülönben a gyártás mai stadiuma főbb vonásokban következőkkel világíttatnak meg:

A burnótyártás ugyan mindinkább tökéletesebb gépek, készülékek és munkaeszközök segítségével folytatott, de az előállítás mérvében folytonos hanyatlás mutatkozik, a mi a fogyasztás állandó csökkenésében leli indokolását.

A burnótyártás ma már oly alárendelt jelentőségű, hogy annak beszüntetése hova-hamarább be fog következni.

Megjegyzendő még, hogy az árjegyzékekben foglalt egyes burnótfajok már 1868-tól kezdve a magyar jövedék által nem állíttatnak elő, hanem az osztrák jövedéktől szereztetnek be.

A szivargyártás mérve 1868—1875-ig ugyan fokozatos emelkedést mutat, de az előállított mennyiségek a fogyasztás kielégítésére nem voltak elegendők s így ezen években a jövedék állandó kisegítésre szorult.

Beszereztetett pedig:

1868-ban az osztrák jövedéktől 44,483.000 darab általános árjegyzékbeli és 3,352.000 darab különlegességi árjegyzékbeli szivar;

1869-ben az osztrák jövedéktől 48,367.000 drb ált. árj. és 4,623.000 drb kül. árj. szivar;

1870-ben az osztrák jövedéktől 9,860.000 drb ált. árj. és 4,965.000 drb. kül. árj. szivar, továbbá külföldről 7,106.000 drb ált. árj. szivar;

1871-ben az osztrák jövedéktől 7,200.000 drb ált. árj. és 764.000 drb különl. árj. szivar; 41.267.000 drb ált. árj. szivar külföldről.

1872-ben az osztrák jövedéktől 304.000 drb kül. árj. szivar és külföldről 49,577.000 drb ált. árj. szivar.

1873-ban külföldről 60,658.000 drb ált. árj. szivar.

1874-ben szintén külföldről 14,984.000 drb ált. árj. szivar.

1875-től kezdve azután 1883-ig a jövedék kisegítést nem vett igénybe.

A szivareladás már 1873-ban csökkenni kezdván s mert a jövedék a beszerzések útján készletekre is tett szert, a túlhaltva volt gyártás mérve az 1875. és 1876-iki évekből kisebbitett, de már 1877-től kezdve, midőn a fogyasztás ismét lendületet vett — újból nagyobbított.

Az 1879—1881-iki évekből különösen forcírozott gyártás tette azután a reformálást szükségessé, mely a szivargyártás terén 1882-ben kezdetet meg.

A reformálás keresztülvezetésének megkezdtevel az 1882—1884-iki évekből a gyártás mérve lényegesen csökkent, főleg még azon okból is, mert a finomabb fajú szivarok gyártása volt szaporítandó.

Miután ily módon a gyártás a fogyasztással nem tudott lépést tartani, a jövedék ismét kényszerülve volt általános árjegyzékbeli szivarokat beszerezni és pedig:

1883-ban az osztrák jövedéktől 8,500.000 darabot, 1884-ben az osztrák jövedéktől 1,497.000 drbot, továbbá külföldről 6,690.000 drbot.

A szivareladás az 1884-iki évben és az 1885-iki év kezdetén rohamosan emelkedván s figyelemmel az 1885-iki országos kiállítás alkalmával számított további fogyasztás-emelkedésre a gyártás ugyan lényegesen fokoztatott s a szegedi gyár is életbeléptetett, a jövedék mégis esetleges eladási zavarokat elkerülendő, ugyanezen évben külföldről 34,010.000 drb ált. árj.-beli szivart szerzett be.

Az 1885-iki évhez kötött várakozások azonban nem teljesültek, amennyiben az ezen évi fogyasztás az 1884-iki mögött maradt s mert a szivareladás az 1886. és 1887-iki évekből, továbbá folytatólag az 1888-iki árfelemelések következtében 1890-ig megcsappant, — a gyártás mérve is kisebbitett, mi mellett azonban lehetséges volt a már megkezdett reformálást teljelműben keresztülvezetni, illetőleg befejezni.

1890-ben kezdett a szivarfogyasztás ismét emelkedni, mely évben azonban a gyártás, tekintettel a rendelkezésre állott nagy és régebbi készletekre, továbbra is reducáltatott; de mert a szivareladás következetesen és nagyobb arányokban emelkedett, szükséges volt már 1891-ben a szivargyártási üzem megfelelő nagyobbításáról gondoskodni, még pedig új gyárak felállítása útján.

Igy a phylloxera által sújtott lakosság anyagi helyzetén is segitendő, S.-A.-Ujhelyt és Egerben, továbbá még Pápán és Szt-Gothárdon rendeztetek be szivargyárak.

Ama körülmény, hogy új gyárakban a munkások kiképezetése és állandó munkástörzs megteremtése huzamos ideig tart s új gyáraktól egyáltalában csak évek múltán várható nagyobb előállítás, szükségessé teszi — a fogyasztás állandónak ígérkező növekedése folytán — a jövő évekből folytatólagos új szivargyárak létesítését.

Az utolsó 3 évben a gyártás és eladás között mutatkozott hiányok pótlásául, illetőleg a készletek kiegészítéséül a jövedék ált. árj. szivarokat ismét külföldről szerzett be, még pedig 1892-ben 6,000.000 drbot, 1893-ban 24,335.000 drbot, 1894-ben 54,222.000 drbot.

A szivargyártás terén a gyárak reformálása útján nagy haladás éretett el, amennyiben egyrészt a szivarelőkészítési eljárás, t. i. a szivargyártási félgyártmá-

nyok, nevezetesen a bélanyagok előállítása mindjobban tökéletesbített, másrészt maga a gyártás kézi rendszer szerint rendeztetett be s előállítási maximumok állapították meg.

A főszűly tehát gondos munkára lett fordítva, melynek folyamánként jó minőségű gyártmányok is kerülnek ki a munkásnők kezeiből.

A szivargyártásnál ezelőtt használt és a közönségesebb fajok tömeges készítését elősegítő, úgy kézi, mint gőzerőre berendezve volt bábgepek, melyek segítségével a gépenként alkalmazott 3 munkásnő annyi szivarbábót tudott előállítani mint 5 bábó szabad kézzel — különösen azon okból is, mert a szivarok szelelőségét megbízhatatlanná tették, mindinkább működésen kívül helyeztetek, míg elvégre teljesen kiküszöböltettek.

A szivarkagyártás 1868-tól 1874-ig fokozatos emelkedést, ezentul 1882-ig bizonyos stagnációt, 1882-től fogva pedig állandó és rohamos emelkedést mutat.

Az első években, midőn a szivarkagyártás csak a flumei gyárban üzetett és a temesvári gyárban még nem volt berendezve, a gyártás a fogyasztással nem tudott lépést tartani, miért is a jövedék szivarkák tekintetében szintén kiségitésre szorult.

Beszereztetett pedig az osztrák jövedéktől:

1868-ban 3,957.000 db ált. árj. és 129.000 db kül. árj.; 1869-ben 5,260.000 db ált. árj. és 101.000 db kül. árj.; 1870-ben 8,567.000 db ált. árj. és 193.000 db kül. árj.; 1871-ben 803.000 db ált. árj. és 471.000 db kül. árj.; 1872-ben 330.000 db ált. árj. és 56.000 db kül. árj.

1873—1883-ig a jövedék kiségitésre nem szorult, míg 1883-ban 10,900.000 db, 1884-ben 5,804.000 db és 1885-ben 11,384.000 db ált. árj. szivarkát szerzett be az osztrák jövedéktől, bár az előállítás mindhárom évben végeredményben nagyobb volt az eladásnál, de az eladásban felmerült pillanatnyi többszükséglet tette a beszerzést szükségessé.

Ugyanis a szivarkafogyasztás a nyári hónapokban szokott rendkívül nagy lenni s mert készletek épen csak a legközönségesebb fajokból tarthatók, míg a finomabb fajok fekvés által minőségükben veszítenek, ekként a gyártás által fedezhető nem volt rendkívüli szükséglet erejéig kényszerült a jövedék kiségitésre.

1886 óta kiségités többé nem vétetett igénybe, mert a szivarkagyártás mindinkább szélesebb alapra lett fektetve s több gyárba bevezetve, azonkívül a közönségesebb szivarkafajok előállítására u. n. francia szivarkagépek szereztettek be, melyek segítségével egy-egy gépen s gépenként egy gépvezetőnőnek alkalmazása mellett naponként, 10 órai munkaidő alatt, 10.000 darab szivarka készíthető; ezeken kívül 1894-ben Debreczenben egy amerikai rendszerű (u. n. Elliot-féle) szivarkagép hozatott működésbe, mely géppel — 4 munkásnőnek alkalmazása mellett — naponként 10 órai munkaidő alatt 80—90.000 drb szivarka állítható elő.

A mindinkább nagyobbodó szivarkafogyasztás tette szükségessé a közel múltban a budapest-óbudai gyárnak felállítását, mely új és kiterjedt mérvű szivarkagyártási üzem megnyílt tette lehetőségessé a többi, szivarkagyártással foglalkozó gyárban az alkalmazott többféle szivarkagyártási rendszer közül a legtökéletesebbet — mint a többinél jóval csekélyebb előállítási képességgel járó s ennél fogva a legköltségesebbet is, de gondosabb munkát szolgáltatót — általánosíthatni.

A szivarkagyártás mérve 1894-ben, a készített szivarkák 689,435.000 darabnyi száma szerint, az eddigelé az 1880-ik évben készült legnagyobb s 628,393.000 darabra rugó szivarmennyiséget is felülmulta.

A pipadohánygyártás a három első év kivételével, midőn a jövedék különlegességi és finom pipadohányokban szorult kisegítésre, a fogyasztással mindig lépést tudott tartani.

Beszereztetett ugyanis az osztrák dohányjövédéktől 1868-ban 2.383 m.-m., 1869-ben 1.698 m.-m. és 1870-ben 1.088 m.-m. pipadohány.

A pipadohánygyártás mérve 1868-tól 1887-ig kisebb-nagyobb eltérésekkel egyezően egyforma színvonalon maradt, míg 1887-től kezdve — midőn a fogyasztás nagyobb lendületet vett — mindinkább nagyobbodik.

A közönséges pipadohánygyártásnak terjedelmes arányokban való folytathatására berendezett debreczeni gyárnak felállításával a pipadohánygyártás a többi ezen gyártási ágazattal foglalkozó gyárban is megelőzőbben rendeztetett be, nevezetesen a pipadohányok helyesebb előkészítési és elcsomagolási eljárása volt életbeléptethető.

A pipadohánygyártás terén egyáltalában nagyszabású újítások létesítettek, különösen új szerkesztetű, nagy előállítási képességű és egyenletes vágatot szolgáltatató dohányvágó-gépek beszerzése és működésbe hozatala folytán.

Az 1894-ik évben az egyes gyárak által készített gyártmányok összmenyiségeit a XLIX. számú táblázat foglalja magában.

XLIX. számú táblázat.

G y á r b a n	Szivar	Szivarka	Burnót	Pipadohány		Szivar	Szivarka	Mindössze
				közönsé- ges	finom			
	e z e r d a r a b		m é t e r m á z s a					
Budapest-Erzsébetv. .	38.884	2.024	.	2.024
„ -Ferenczváros	41.525	352	411	21.871	4.802	2.135	6	29.225
„ -Ó-Buda . . .	787	97.500	.	.	902	36	1.559	2.497
Debreczen	148.857	.	72.905	1.787	.	2.199	76.891
Eger	2.099	97	.	97
Fiume	52.702	189.804	91	.	2.628	2.624	2.942	8.285
Kassa	70.189	.	.	14.487	756	3.433	.	18.676
Kolozsvár	23.086	71.037	.	6.820	6.361	1.147	1.041	15.369
Pápa	13.745	620	.	620
Pozsony	62.295	.	.	7.924	.	2.973	.	10.897
S.-A.-Ujhely	7.476	340	.	340
Selmecz	74.614	3.503	.	3.503
Szeged	29.743	1.394	.	1.394
Szent-Gotthard	14	1	.	1
Szomolnok	28.662	1.360	.	1.360
Temesvár	23.606	181.885	.	16.627	6.669	1.209	2.900	27.405
Zágráb	22.074	1.046	.	1.046

Ezen táblázatból kivehetőleg legtöbb szivart készítette — az ideiglenes 3 gyári üzemtől eltekintve, ugyancsak figyelmen kívül hagyva a bp.-óbudai gyárat—a kassai gyár,

legkevesebbet a zágrábi; legtöbb szivarkát a fumei, legkevesebbet a bp.-ferenczvárosi; legtöbb közönséges pipadohányt a debreczeni, legkevesebbet a kolozsvári; legtöbb finom pipadohányt a kolozsvári, legkevesebbet a kassai.

Összszulyra nézve és szintén a teljes erővel működött gyári üzemeket összehasonlítva, legnagyobb termelőképességű gyár volt a debreczeni, legkevesebbet pedig a zágrábi gyár producált.

Ami specialiter a szivar- és szivarkagyárakat illeti, 1894-ben

a bp.-ferenczv. gyár	32.154	ezer drb ált.	árjegyzékbeli és	6.729	ezer drb különl.	szivart				
a bp.-erzsébetv. „	37.654	„ „ „	„ „	3.871	„ „ „	„	„	„	„	„
a temesvári „	22.917	„ „ „	„ „	689	„ „ „	„	„	„	„	„
a fumei „	52.410	„ „ „	„ „	292	„ „ „	„	„	„	„	„

készített, míg a többi szivarelőállítással foglalkozó gyár csakis általános árjegyzékbeli szivarokat gyártott, még pedig az ily szivarokból a bp.-ferenczvárosi, bp.-erzsébetvárosi és temesvári gyárakkal együtt egyaránt finom, középáru és olcsó szivarfajokat a pozsonyi és kolozsvári gyárak, középáru és olcsó fajokat a többiek készítettek;

a bp.-óbudai gyár	92.520	ezer drb ált.	árjegyzékbeli és	4.980	ezer drb különl.	szivarkát				
a fumei „	184.112	„ „ „	„ „	5.692	„ „ „	„	„	„	„	„
a temesvári „	175.634	„ „ „	„ „	6.251	„ „ „	„	„	„	„	„
a bp.-ferenczv. „	—	„ „ „	„ „	352	„ „ „	„	„	„	„	„

készített, míg a debreczeni és kolozsvári gyárak csakis olcsó általános árjegyzékbeli szivarkák előállításával foglalkoztak.

Az 1894-diki évre kimutatott finom pipadohánygyártmányokat illetőleg következők jegyzendők meg:

a bp.-óbudai és fumei gyárak csakis török pipadohánygyártást üzték; a debreczeni, kassai és kolozsvári gyárak egyedül magyar levelekből állítottak elő, a temesvári gyár pedig egyaránt magyar és török levelekből készített finom gyártmányokat, míg a bp.-ferenczvárosi gyár magyar leveleken felül kisebb mérvben külföldi vágóanyagok felhasználásával gyártotta azokat.

A magyar jövedék által az utóbbi időben emelt új dohánygyárak berendezésük-nél fogva úgy a rationális gyártást, mint az egészségügyet illető modern követel-mények tekintetében a legmagasabb fokon állanak.

A gyártás folytatására megkövetelt újabb vívmányú tökéletes felszerelések, gépek, munkaeszközök s tárgyakon, nemkülönben kellő nyersanyag- és gyártmány-raktárakon felül mindenütt szellős, világos munkatermeket, jó közlekedést, czélszerű fűtési rendszert és villamos világítást; a munkások részére külön orvosi rendelő szobákat, öltözőket és éttermeket, valamint a munkások salubritására való figye-lemmel igényelt egyéb kitűnő berendezéseket találunk.

A régebben létesített és üzemben megtartott gyárak a lehetőség mérvéhez képest mindinkább kibővítették s ugyancsak a modern követelményekhez alkalmazkodva mindjobban és megfelelőbben rendeztetvén be, jelenleg valamennyi gyárban a tiszta kezelésre lesz első sorban különös súly fektetve, mi mellett a gyártmányok előállít-ása körül szakavatott és gondos munka követeltetik meg.

A magyar jövedék tehát mindent elkövet és mindenképen arra törekszik, hogy a gyártás folyvást tökéletesbítették, bár a fogyasztásnak kielégítése — annak állandó fokozódása folytán — már egymagában óriási munkát igényel, mihez hozzájárul még az is, hogy a fogyasztók változó ízlésével karöltve járó fokozottabb igények megkövetelte gyakori gyártmányváltoztatások, különösen a szivargyártás terén, minduntalan újabb és újabb alakoknak behozatalát teszik szükségessé, mely körülmény pedig a munkások megfelelő beoktatása miatt a gyártást mérvére nézve sokszor igen hátráltatja.

Végezetül még megemlítendő, hogy a m. kir. dohánygyáraknál az 1894-diki évben 1 vizimű (4 lóerővel) és 12 gőzgép (263 lóerővel) voltak működésben, mely utóbbiakhoz 13 kazán állott rendelkezésre, míg a mozdonygépekkel összekötött erőközlők hossza végeredményben 1.666,6 méterre terjedt.

Ugyanezen évben segélyül vétetett 3.824 munkagép és műkészülék, melyek közül 330 gőzerővel, 3.494 emberi erővel hajtattott.

Az 1894-iki évben a mozdonygépeknél, a szárítók és fűtött raktárakban, a műhelyekben s a dolgozó helyiségekben felhasznált összes tüzelőanyag súlyban 60.614 métermázsát tett ki, a miből hasábfára 19.568 m.-m., a hulladékfa és kőszénre 41.076 m.-m. esik.

ELADÁS.

Az önálló magyar jövedék létrejöttével az 1851-iki császári nyílt parancscsal életbeléptetett egyedárusági rendtartásban az eladásra vonatkozó szabályok lényegükben továbbra is fentartattak, melyeket a m. kir. pénzügyministerium 1868-ban, a dohányjövedék iránti törvény és szabályok hivatalos összeállítása keretébe foglalva adott ki.

Ezen összeállítás IX. fejezete a büntetési határozatokat tartalmazza és amennyiben a dohányegyedáruságra vonatkozó szabályok áthágásaira a fentemlített rendtartással megszabott büntetések ugyancsak fentartattak, szükségesnek látszik azokat új alakjukban e helyütt — főleg az eladásra való tekintettel — következőekben megismertetni:

„101. §. *Büntető eljárás.* Az áthágások iránti bünvádi eljárás, külön jövedéki büntető törvény behozataláig, az 1788. Harminczadi rendtartás és a harminczadi hivatalok számára 1842-ik évben kiadott utasítás szabályai szerint és a következő czikkeken foglalt rendeletek nyomán eszközöltetik; az áthágások fölötti vizsgálat, valamint a rendes eljárás alóli feloldás a pénzügyi hatóságokat, az ítélet hozatala pedig a felállított pénzügyi törvényszékeket illeti.

109. §. *A dugárusság fogalma.* Ha a dohány külföldről, vagy valamely vám-külszölből a vámterületbe a törvényes föltételek megtartása nélkül hozatik be, legyen az ezen területbeni elhasználás, eladás, forgalombavétel vagy eltétel (Aufbewahrung), avagy átvitelre szánva, dugárusság követtetik el.

110. §. *A dugárusság büntetése.* A dohánynyali dugárusság az azáltal meg-rövidített vagy károsodásnak kitétt vám- és fogyasztási illetéknek ötszörösétől tiz-szereséig terjedő mennyiségével büntettetik. — Ha azonban oly enyhítő körülmények léteznek, melyeket más terhelő körülmények meg nem szüntetnek, ez esetben a bün-tetés az említett illetékek kétszeres mennyiségeig enyhíttetik. — Az itt megszabott büntetésnek akkor is van helye, ha a dugárusság véghez nem vitetett ugyan, de megkisértetett.

113. §. *A dohány tilalomellenes készítésének, forgalmának és birtoklásának büntetése.* A fogyasztási illetéknek felével annak kétszereséig büntetik: a) a dohány-nak tilalomellenes készítése s a dohánynyali tilalomellenes forgalom, ha a dohány, mely a kihágás tárgyát képezi a kincstár raktárából származik; vagy szabályszerűen a törvényes illetékek lefizetése mellett külföldről beszállított; b) a dohánynak tilalomellenes birtoklása és tartása.

114. §. *A dohány tilalomellenes készítésének, forgalmának és felhasználásának büntetése más esetekben.* A fogyasztási illeték négyszeresétől annak nyolczszorosáig büntetik: a) a dohánynak tilalomellenes készítése s a dohánynyali tilalomellenes forgalom, ha a dohány, mely a kihágás tárgyát képezi, nem a kincstári raktárakból

származik s a tettes a dohánynak szabályszerű behozatalát s a törvényes illetékek letételét nem tudja igazolni; b) a dohánynak tilalomellenes felhasználása.

118. §. *A kihágás ismétlésének büntetése.* A dugárusság ismétlése esetében, a ki e miatt már büntetve volt, ellene a büntetés a megrövidített avagy rövidítésnek kitett illeték tizenötszörös értékéig, oly kihágások ismétlése esetében, melyek a fogyasztási illeték kétszeresétől négyszereséig büntettetnek, a büntetés az említett illeték hatszoros összegéig emelhető fel.“

A dohányjövedéki igazgatás 1868-tól kezdve is főleg két különböző, u. m. műszaki és ellenőrzési irányban nyilvánulván, a közvetett ellenőrzés gyakorlatának joga a pénzügyigazgatóságoknál meghagyatott és ebből folyólag a csempészkedés meggátlása s a jövedéki áthágások büntetése körüli intézkedések, valamint főleg a dohányeladás iránti felügyelet a pénzügyigazgatóságok hatáskörébe soroztattak.

Ekként ugy a dohányáruraktárak, mint az eladással megbízott közegek közvetlenül a pénzügyigazgatóságok alá rendelvek.

Az eladás terén a legfelsőbb hatóság a pénzügyminisztérium, mely az idevágó központi igazgatásra vonatkozó összes ügyeket látja el, 1882 óta azonban, midőn a dohányjövedéki központi igazgatóság szervezetett, a központi igazgatásnak egyes ügyei ezen ujonnan felállított igazgatóságra ruháztattak.

Tartozik ugyanis a dohányjövedéki központi igazgatóság hivatása és hatásköre értelmében:

a) a dohányáruraktárakat a szükséges gyártmányokkal ellátni, illetőleg azon dohánygyárakat megjelölni, melyeknél a dohányáruraktárak által a gyártmányok megrendelendőek;

b) felügyelni, hogy a dohánygyártmányok a dohányáruraktáraknál czélszerűen raktározassanak és hogy ott túlságos készletek össze ne gyűljenek;

c) arról gondoskodni, hogy a megromlott dohánygyártmányok és netalán túlságos készletek az illető gyárakhoz visszaküldessenek.

Köteles továbbá az áruraktárak kezelésére, ezeknek megvizsgálása illetőleg rovancsolása által felügyelni.

A felsorolt teendőkre nézve tehát ugy a pénzügyigazgatóságok, mint a dohányáruraktárak a dohányjövedéki központi igazgatóságoknak közvetlenül alárendelvek.

A mennyiben a jövedéki árjegyzékekben foglalt gyártmányoknak az azok eladását közvetítő, illetőleg teljesítő közegek részére való kiszolgáltatása czéljából 1867-ig rendelt kincstári dohányáruraktárakat az önálló magyar dohányjövedék továbbra is fentartotta, ehhez képest a gyárakban előállított gyártmányok közvetlenül eme raktárakhoz szállíttatnak.

A magyar korona országai területén 1868-ban 27 dohányáruraktár volt felállítva következő helyeken: Pesten, Selmeczen, Rózsahelyen, Szereden, Palánkán, Győrött, Szegeden, Nagy-Váradon, Temesvárott, Eszéken, N.-Becsikereken, Pécsen, Kassán, Pozsonyban, Debreczenben, N.-Kanizsán, Szatmárt, Zomborban, Maros-Porton, N.-Szebenben, Brassón, Kolozsvárt, Maros-Vásárhelyen, Warazsdon, Zággrában, Fiumében és Zenggen.

Ezen raktárak közül 8 önálló hivatal, a többi más adó- vagy vámhivatalokkal és dohánygyárakkal volt egybekötve.

1868. óta a raktárak száma egyeseknek felosztatása és helyükbe más raktáraknak nagyobb eladási körzettel való felruházása folytán apadt, ezenkívül helyváltozások is fordultak elő.

A raktárak száma 1868-tól 1884-ig 27 maradt, 1884-től kezdve 25-re, 1886-tól 24-re, 1888-tól 22-re és 1892-től 21-re apadt, mely utóbbi száma a raktáraknak 1894-ben is meg volt.

Az 1894-ik évben fennállott 21 raktár közül mint önálló hivatal 9 működött, u. m. a budapesti (központi), brassói, dévai, eszéki, győri, n.-kanizsai, n.-várad, szegedi és temesvári; mint dohánygyárral kapcsolatos 7, u. m. a debreczeni, fiumei, kassai, kolozsvári, pozsonyi, selmeczi és zágrábi; más hivatallal egybekötött 5, u. m. a marosvásárhelyi (adóhivatal), n.-szebeni (gazdasági hivatal), pécsi (adóhivatal), ujvidéki (vámhivatal) és zenggi (vámhivatal).

Az önálló magyar jövedék létrejöttével a dohánygyártmányok elárúsítása továbbra is az erre jogosított magánszemélyekre, mint a kincstárnak ideiglenesen fogadott bizományosaira maradt ruházva, kik az eladást nagybani árusok, vagy kisárusok, vagy különlegességi árusok gyanánt a m. kir. pénzügyministerium által a dohánygyártmányok eladására vonatkozólag időről-időre kiadott szabályok értelmében gyakorolják.

Az első években a nagy- és kisárusok mellett fennállott Pesten egy kincstári dohányáruda, mely egyébiránt egy nagyárus helyét pótolta s fentartási költségei kevesebbet tettek ki azon százaléknál, melyet egy nagyárusnak kellett volna fizetni, továbbá ugyancsak egyedül Pesten létezett a dohány- és szivarkkülönlegességek árudája.

A fennállott kincstári áruda felosztatott, a különlegességi gyártmányok eladása pedig kiterjesztetvén a vidékre is, azoknak eladására az engedély külön adatott meg s e tekintetben esetről-esetre szerződés kötött a kincstár és az illető eladási vállalkozó között, míg elvégre a különlegességi árusok külön osztálya jött létre.

A nagybani árusok a gyártmányokat mind a hozzájuk utalt árusoknak, mind a dohánygyártmány-szükségleteiket nagyban beszerző fogyasztóknak is az árjegyzékben a nagybani árulásra kiszabott árakon voltak kötelesek kiszolgáltatni, mely utóbbi a fogyasztókkal szemben megállapítva volt kötelezettség az 1882-ik évvel véglegesen megszüntetett.

Az árusok jövedelmére és az árudák betöltésére nézve különben következő elvek voltak mindenkoron mérvadók:

A dohánygyártmányok nagyban való árulására a jogosítvány nyilvános pályázat útján azon pályázónak adományoztatik, ki ezen üzlet ellátásaért a pénzügyi hatóságnak a legelőnyösebb ajánlatot teszi és egyébként is az ezen üzlet vezetésére megkívántató szellemi és vagyoni képességét a pályázati hirdetményben foglalt feltételeknek megfelelőleg igazolja.

A különlegességi árus jövedelme tekintetében kizárólag csak az engedélyokmányban meghatározott eladási díjra van utalva.

A nagybani eladásra kötelezett árusok a rájuk ruházott üzletért az elárusított gyártmányok nagybani eladási árának bizonyos százalékait, úgynevezett eladási díjakat huznak, melyek a körülményekhez képest különbözők, ezen díjon felül pedig

még a kicsinybeni eladás után a fogyasztók és árusok részére megállapított árak közötti különbözetre tesznek szert.

A nagybani árusok között azonban vannak olyanok is, kik eladási díjat (tőzsdíjat) nem huznak, sőt a dohányárulási jogosultságért még haszonbért (tőzsbért) fizetnek, továbbá olyanok, kik sem tőzsdíjat nem élveznek, sem tőzsbért nem fizetnek.

A nagyárusok eme utóbb említett két osztályába azonban alig sorakozik néhány vállalkozó s a nagyárusok legnagyobb részét a tőzsdíjat élvezők képezik.

A kisárusok haszon fejében ama különbözetet huzzák, mely a nagy és kicsinybeni eladási árak között van megállapítva s átlagosan 10%-ra kiszabva.

A kisárusok között, kivált nagyobb városokban, van sok olyan is, ki a kicsinybeni árulás jogosultságáért haszonbért fizet a kincstárnak.

Kisáruadék, melyekért haszonbér nem fizetetik, engedélyezés útján adományoztatnak, míg azok, melyekért haszonbér fizetetik, rendszerint pályázat útján adatnak ki.

A dohánygyártmányok a magyar korona országai egész területén mindenkor egyenlő árakon adtak el, kivéve a mérsékelt áru pipadohányt (Limito) és burnót, melyek csakis a kedvezményben részesített egyéneknek szolgáltatathatók ki, az idevonatkozólag érvényes eladási szabályok pontos betartása mellett.

A volt katonai határőrvidéken ezelőtt szintén olcsóbban adatott el a közönséges pipadohánynak egy neme, határvideki pipadohány elnevezés alatt boritékokban.

A mérsékelt áru pipadohány rendszerint csak nagybani árusok által, az előszabott kiszolgáltatási jegyzékek vagy nyugták mellett, szolgáltatható ki; azonban a kiszolgáltatással esetleg kisárus is megbizathatik, ki árulási díj fejében az arra jogosultak részére kiszolgáltattott mérsékelt áru dohány eladása után jutalmat kap, mely az eladott dohány súlya után szabatik ki időnként meghatározott összegben.

A mérsékelt áron kiszolgáltattott burnótnak az árszabály szerinti és mérsékelt ára közötti különbözet az ezen eladással megbízott nagyárusnak, a tőzsdíj levonása mellett, készpénzben kiutalványoztatik.

Az 1868-iki évben a nagyárusok száma 371, a kisárusoké 23.246 volt; az ezen évben összesen elárusított gyártmányok súlyban kifejezett mennyiségéből esett egy kisárusra 430 kilogramm (7.68 bécsi mázsa), míg a magyar korona országainak összes lakosságából egy nagyárusra 41.060 lélek, egy kisárusra 657 lélek jutott.

Az 1894-iki évben a nagyárusok száma 426-ra, a kisárusoké 48.952-re rugott; az ezen évben eladott gyártmányok összmennyiségéből egy kisárusra 412 kilogramm esett s az összes lakosságból egy nagyárusra 40.995 lélek, egy kisárusra 357 lélek jutott.

A magyar korona országainak területén 1868-ig csak egyféle árjegyzék volt érvényben, 1868-tól kezdve azonban kétféle árjegyzék léptetett életbe, u. m. az általános és a különlegességek árjegyzéke.

Az általános árjegyzékbe a közforgalomba bocsátott és a nagy fogyasztó közönség részére szánt belföldön előállított gyártmányok, továbbá egyes valódi Havana szivarnemek, a különlegességek árjegyzékében pedig szűkebb körű forgalomra korlátolt és a magasabb igényű fogyasztó közönség kielégítésére szolgáló gyártmányok vétettek fel.

A különlegességek árjegyzéke egyuttal két részre osztatott, u. m. a belföldön előállított gyártmánykülönlegességek és a valódi Havana szivarkülön-

legességek árjegyzékére; ezen utóbb említett árjegyzékkel később a valódi Manila szivarokról és 1894-ben a valódi török szivarkakülönlegességekről szóló árjegyzék egyesítettett.

A különlegességi gyártmányok eleinte csak Pesten árultattak, később egyes vidéki városokban is, míg azok eladása azután szélesebb körre fektetett, a magyar korona országok főbb helyeire terjesztett ki.

Az önálló magyar dohányjövédéknek is mindig oda irányult törekvése, hogy a fogyasztókat mentől változatosabb gyártmányokkal lássa el s ez okból az árjegyzékekben a különmű és áru gyártmányok mindig nagy számmal és választékban szerepeltek.

Az 1868-tól kezdve forgalomba bocsátott gyártmányok elnevezései és csomagolási módjai sok esetben szenvedtek változást, ezenkívül új gyártmányok behozatala gyakran eszközöltetett.

A jövedék tehát, midőn nagymérvű változatosságot tart fenn a gyártmányokban, egyrészt figyelemmel volt a fogyasztók igényeire s ekként minden dohánykedvelő megtalálhatta a maga ízlésének megfelelőt, másrészt a dúsválasztéku gyártmányok eladási árainak meghatározásánál azon vezérelv tüzetett ki, hogy eme árak, a gyártmányok keletének biztosítása és bizonyos megfelelő jövedéki nyereség mellett, a fogyasztók fizetési képességeivel kellő arányban álljanak.

Kisebb és részleges árváltoztatásoktól eltekintve, az 1868—1895-iki időszakban három ízben volt nagyobb szabású árrendezés és pedig először 1875-ben, az új sulyegységre való áttérés alkalmából, másodszor 1882-ben, midőn az akkoriban forgalomba bocsátott gyártmányok eladási árai arányosítottak s harmadszor 1888-ban, nagyobb szabású árfelemelések életbeléptetésével.

A magyar és osztrák dohányjövédékeknek egymáshoz való viszonyait szabályozó 1867-iki dohányegyedárusági egyezményben — a két jövedéki területen forgalomba kerülő gyártmányok eladására vonatkozólag — ama határozmány alkottatott, hogy az eladási árjegyzékek egyetértőleg fognak megállapittatni.

Bár a két jövedék az eladás terén egyébként egymástól teljesen függetlenített s mindegyik önállóan adja ki a saját jövedéki területére nézve érvényesen megszabott eladási árjegyzékeket, a kötött egyezménynek fentemlített és ma is érvényben álló határozmánya értelmében mindazon gyártmányoknak az árjegyzékbe való felvételéhez, melyeket egyik vagy másik jövedék a saját eladási területén forgalomba bocsátani szándékozik, a két jövedék együttes megállapodása szükséges.

Ebből azonban nem következik az, hogy mindkét jövedéki területen csakis ugyanazon fajú gyártmányok kerülhetnek elárusításra, sőt ellenkezőleg, az azonosan forgalomba bocsátott gyártmányokon kívül a magyar jövedék árjegyzékeiben kölcsönös megállapodással tényleg oly gyártmányok is vannak felvéve, melyeket az osztrák jövedék nem árusít és viszont az osztrák jövedék árjegyzékeiben oly gyártmányok vannak felvéve, melyek a magyar jövedéki területen nem kerülnek áruba.

A magyar dohányjövedék — az osztrák dohányjövédékkal együtt — az eladás terén szoros viszonyba jutott még a Bosznia és Herzegovinában életbeléptetett külön és önálló dohányjövédékkal is.

Ugyanis a bosznia-hercegovinai dohányjövedék — a kezelésére nézve az 1879. évi LII. törvényczikk („a Bosznia és Hercegovinával való vámkapcsolat létesítéséről”) határozmányainak megfelelően felállított alapelvek szerint — egyelőre a Bosznia és Hercegovinában termelt dohányok felhasználásával való pipadohányok és szivarkák előállítására szorítkozik s amennyiben ezen saját készítményekkel a dohánygyártmányokban ott mutatkozó szükséglet nem fedeztetik, a hiányzó szükségletre kizárólag csak a magyar és osztrák dohányjövedékektől szerzendők be gyártmányok, előzetesen megállapított megtérítési áron.

Ily módon úgy a magyar, mint az osztrák jövedék bizonyos fajú gyártmányai Bosznia és Hercegovinában is eladásra kerülnek, még pedig az igénybe vett gyártmánynevekre nézve a két jövedék eladási árjegyzékeiben meghatározott áron.

E mellett a magyar és az osztrák jövedékek között az eladási terület megosztatik, vagyis e két jövedék által nyújtott egyazon készítésű és áru gyártmányok a bosn. hercz. országos kormány, illetve a közös pénzügyminiszter, továbbá a magyar és az osztrák pénzügyminiszterek közös megállapodása alapján mindegyik jövedékre nézve külön-külön meghatározott eladási körzetekben felállítva levő áru-raktárakhoz vagy nagyárusokhoz jutnak elárusítás végett.

A magyar kincstári dohánygyártmányoknak Bosznia és Hercegovina részére való eladása azonban igen jelentéktelen mérvű és ehhez képest a pénzváltás is igen csekély; nevezetesen pedig ily czímen az utolsó 8 évben az összes eladás után évenként részletezve befolyt (illetőleg a számviteli uton történt elszámolásnál bevétel gyanánt a magyar jövedék javára esett), u. m.:

1887-ben	39.239	frt	68 $\frac{1}{2}$	kr.
1888-ben	33.237	„	61	„
1889-ben	22.836	„	47 $\frac{1}{2}$	„
1890-ben	32.593	„	46 $\frac{1}{2}$	„
1891-ben	27.015	„	45	„
1892-ben	29.763	„	34 $\frac{1}{2}$	„
1893-ban	24.180	„	37	„
1894-ben	42.062	„	—	„

A magyar korona országai területén 1867-től 1895-ig évenként eladott gyártmányok mennyiségeit az L. és LI. számú táblázatok, az ezen eladásból eredt és szintén évenként részletezett pénzváltást pedig az LII. és LIII. számú táblázatok tüntetik fel.

Az L. számú táblázatban az eladott szivarok és szivarkák darabszám szerint vétettek fel, amennyiben pedig az 1868—1874-iki években eladott jövedéki gyártású különlegességi szivarok és szivarkák, továbbá az eladott különlegességi Havana szivarok egymástól elkülönítve ki nem mutathatók, szükséges volt ezen háromféle gyártmányokat az 1868—1874-iki években együttesen feltüntető külön rovatot nyitni. — Az 1894-iki évre végeredményben kimutatott összes szivar- és szivarkamennyiségbe az ezen évben a különlegességek árjegyzékébe felvett valódi török szivarkákból eladott 588 ezer darab beszámíttatott.

L. számú táblázat.

Évben	Jövedéki gyártásu				Jövedéki gyártásu		Általános	Különleges.	Jövedéki különleges. szivar és szivarka, Havana szivar együtt	Mind-össze eladott szivar	Végeredményben összes szivar és szivarka
	általános		különlegességi		szivar	szivarka					
	árjegyzékbeli										
	szivar	szivarka	szivar	szivarka	együtt						
	e z e r d a r a b										
1867	283.576	9.126	.	.	283.576	9.126	1.663	.	.	285.239	294.365
1868	323.441	7.642	1.767	.	3.655	.	336.505
1869	381.741	11.521	1.682	.	7.617	.	402.561
1870	383.861	15.363	1.980	.	8.207	.	409.411
1871	414.162	20.982	2.827	.	6.686	.	444.657
1872	500.237	31.116	3.009	.	6.497	.	540.859
1873	491.410	50.509	1.996	.	6.718	.	550.633
1874	468.325	50.601	5.677	1.028	474.002	51.629	1.434	676	.	476.112	527.742
1875	460.693	56.029	6.214	986	466.907	57.015	1.185	645	.	468.737	525.752
1876	454.681	64.570	6.979	1.016	461.660	65.586	1.107	778	.	463.545	529.131
1877	461.570	58.716	8.781	1.231	470.351	59.947	1.008	883	.	472.192	532.159
1878	489.763	56.848	8.811	977	498.574	57.825	908	921	.	500.403	558.228
1879	527.683	57.064	7.689	706	535.372	57.770	915	923	.	537.210	594.980
1880	534.113	60.116	6.324	751	540.437	60.867	808	977	.	542.222	603.089
1881	540.249	70.979	6.734	895	546.983	71.874	938	741	.	548.662	620.536
1882	571.160	123.861	6.792	1.165	577.952	125.026	959	677	.	579.588	704.614
1883	579.848	213.562	9.490	1.642	589.338	215.204	902	1.014	.	591.254	806.458
1884	602.385	262.097	8.455	2.299	610.840	264.396	830	1.112	.	612.782	877.178
1885	576.330	307.681	10.816	2.867	587.146	310.548	652	1.122	.	588.920	899.468
1886	545.678	324.257	11.041	3.048	556.719	327.305	576	1.256	.	558.551	885.856
1887	539.917	353.401	12.469	3.563	552.386	356.964	666	1.041	.	554.098	911.057
1888	464.488	409.087	12.317	5.285	476.805	414.372	608	1.029	.	478.442	892.814
1889	429.617	429.792	13.680	5.999	443.297	435.791	254	1.088	.	444.639	880.431
1890	445.262	446.864	12.127	7.049	457.389	453.913	623	1.286	.	459.298	913.211
1891	463.405	494.974	12.998	9.390	476.403	504.364	483	1.421	.	478.307	982.671
1892	484.848	534.960	14.847	11.778	499.695	546.738	370	1.512	.	501.577	1.048.315
1893	501.315	619.860	14.735	15.253	516.050	635.113	353	1.574	.	517.977	1.153.090
1894	529.383	672.167	13.492	16.985	542.875	689.152	422	1.541	.	544.838	1.234.578

LI. számú táblázat.

	Burnót	Pipadohány	Valamennyi szivar és szivarka súlya	Összes eladás
	m é t e r m á z s a			
1867. évben	1.613	85.968	14.831	102.412
1868. "	1.608	81.370	16.988	99.966
1869. "	1.709	92.052	20.184	113.936
1870. "	1.601	113.446	20.339	135.386
1871. "	1.882	108.280	21.733	131.695
1872. "	1.751	113.133	25.957	140.841
1873. "	1.725	113.035	25.737	140.497
1874. "	1.533	106.102	24.861	132.495
1875. "	1.478	88.681	24.702	114.862
1876. "	1.422	95.809	24.720	121.950
1877. "	1.381	111.101	24.852	137.333
1878. "	1.305	110.800	26.319	138.425
1879. "	1.304	110.972	28.244	140.521
1880. "	1.213	103.869	28.634	136.716
1881. "	1.186	97.400	29.107	127.695
1882. "	1.190	112.050	31.206	144.446
1883. "	1.126	110.409	31.961	143.495
1884. "	1.065	118.827	33.476	153.368
1885. "	994	113.950	33.232	148.176
1886. "	920	109.840	29.910	140.671
1887. "	887	120.830	32.490	154.208
1888. "	821	121.171	29.877	151.870
1889. "	803	135.344	28.709	164.856
1890. "	790	144.730	29.599	175.120
1891. "	732	153.730	31.041	185.503
1892. "	699	154.584	32.508	187.790
1893. "	649	165.358	34.630	200.637
1894. "	636	166.597	34.567	201.800

LII. számú táblázat.

Évben	Jövedéki gyártásu					Jövedéki gyártásu		Általános	Különleges.	Jövedéki gyártásu szivar-, szivarka és Havana szivar különlegességei	Összesen szivar	Végeredményben szivar és szivarka
	általános		különlegességi			szivar	szivarka					
	árjegyzékbeli							szivar	szivarka			
	szivar	szivarka	együtt	szivar	szivarka	összesen						
e z e r f o r i n t												
1867	.	.	6.842	198	.	.	.	7.039
1868	.	.	8.014	220	.	211	.	8.444
1869	.	.	9.856	216	.	370	.	10.442
1870	.	.	10.449	251	.	521	.	11.220
1871	.	.	11.238	362	.	448	.	12.048
1872	.	.	12.883	397	.	529	.	13.809
1873	.	.	13.336	278	.	606	.	14.221
1874	.	.	12.707	202	.	494	.	13.403
1875	.	.	12.614	171	.	549	.	13.333
1876	.	.	12.610	159	.	629	.	13.398
1877	.	.	12.816	144	.	754	.	13.714
1878	12.811	696	13.507	576	29	13.387	725	127	169	.	13.683	14.408
1879	13.329	717	14.046	508	22	13.838	738	129	167	.	14.134	14.872
1880	13.241	772	14.012	421	23	13.662	795	118	177	.	13.957	14.752
1881	13.362	932	14.294	427	28	13.790	960	140	144	.	14.074	15.034
1882	14.318	1.278	15.597	436	35	14.754	1.314	145	140	.	15.039	16.353
1883	14.880	1.906	16.787	593	45	15.473	1.951	135	197	.	15.805	17.756
1884	16.015	2.301	18.316	546	58	16.561	2.359	123	213	.	16.897	19.256
1885	15.934	2.655	18.589	660	71	16.594	2.726	93	227	.	16.914	19.640
1886	15.341	2.759	18.100	674	74	16.015	2.833	82	258	.	16.355	19.188
1887	15.426	3.016	18.442	789	87	16.215	3.103	95	228	.	16.537	19.641
1888	14.252	3.519	17.771	830	138	15.082	3.657	90	232	.	15.404	19.061
1889	14.093	3.636	17.729	926	152	15.018	3.788	42	259	.	15.320	19.108
1890	14.459	3.847	18.307	904	177	15.364	4.024	98	309	.	15.771	19.795
1891	14.801	4.375	19.176	973	249	15.773	4.624	75	336	.	16.185	20.809
1892	15.412	4.802	20.215	1.087	312	16.500	5.115	57	358	.	16.915	22.029
1893	16.105	5.555	21.659	1.086	385	17.190	5.939	55	372	.	17.618	23.557
1894	17.251	5.994	23.245	1.012	443	18.263	6.437	63	373	.	18.699	25.136

LIII. számú táblázat.

	Burnót	Pipadohány	Valamennyi szivar és szivarka	Összes eladás
	e z e r f o r i n t			
1867. évben	314	6.665	7.039	14.018
1868. „	312	6.375	8.444	15.131
1869. „	334	7.333	10.442	18.109
1870. „	321	9.166	11.220	20.707
1871. „	334	8.976	12.048	21.357
1872. „	346	9.547	13.809	23.702
1873. „	341	9.622	14.221	24.184
1874. „	308	9.233	13.403	22.944
1875. „	295	8.605	13.333	22.234
1876. „	285	9.630	13.398	23.313
1877. „	276	11.225	13.714	25.215
1878. „	259	11.233	14.408	25.890
1879. „	257	11.586	14.872	26.715
1880. „	236	11.427	14.752	26.415
1881. „	233	11.110	15.034	26.377
1882. „	234	12.737	16.353	29.323
1883. „	222	12.744	17.756	30.722
1884. „	214	13.881	19.256	33.351
1885. „	202	13.502	19.640	33.344
1886. „	189	13.215	19.188	32.592
1887. „	184	14.663	19.641	34.488
1888. „	171	15.019	19.061	34.251
1889. „	166	16.833	19.108	36.107
1890. „	162	17.836	19.795	37.793
1891. „	150	18.941	20.809	39.900
1892. „	143	19.326	22.029	41.499
1893. „	132	20.647	23.557	44.336
1894. „	129	20.992	25.136	46.257

Az LI. számú táblázatban a burnót- és pipadohány-eladás mellett az előző táblázat alapján összes darabszám szerint eladott szivarok és szivarkák együttes sulya is ki van mutatva, ugyancsak a sulyban kifejezett és végeredményben előálló összeladás.

Az eladott fonadékok a pipadohányok összmennyiségébe betudva vétettek számitásba.

Ugyancsak az LI. számú táblázatban az 1867-től 1875-ig terjedő évekre vonatkozó rovatok alatt a régi suly, vagyis bécsi mázsák helyébe átszámítás után métermázsák vétettek fel, a folytatólagos évekkal ekként könnyebben eszközölhető összehasonlítás kedvéért.

Az LII. számú táblázatban az 1867—1878-iki években eladott jövedéki gyártásu általános árjegyzékbeli szivarok és szivarkák pénzváltása együttesen, egy összegben van csak kimutatva; ezenkívül ugyanezen évekre vonatkozólag az eladott jövedéki gyártásu különlegességi szivarok és szivarkák, továbbá a különlegességi Havana szivarok pénzváltása együttesen, egy összegben külön rovat alatt van feltüntetve.

Az LIII. számú táblázat a burnót- és pipadohány-eladás pénzváltását, továbbá az előző táblázat végeredményével együtt az összes eladásból eredő pénzváltást mutatja.

Ugy az LII., mint az LIII. számú táblázatban feltüntetett pénzváltások ezer forintokra kerekítették ki.

Az eladást felöltő táblázatok adataira tehető észrevételek gyanánt főbb vonásokban következő megjegyzések fűzetnek:

Az általános árjegyzékbeli jövedéki gyártásu szivarok fogyasztása 1867-től 1873-ig fokozatos emelkedést, 1873-tól 1877-ig csökkenést, 1877-től 1885-ig ismét fokozatos emelkedést, az 1885—1890. években visszaesést, az utolsó négy évben pedig újra fellendülést mutat.

Az általános árjegyzékbeli szivarkák fogyasztása 1882-ig általában fokozatos emelkedésnek, 1882-től kezdve pedig nagyobb mérvű és rohamos lendületnek indult.

A jövedéki gyártásu különlegességi árjegyzékbeli szivarok és szivarkák — azoknak mindinkább szélesebb körben való forgalomba bocsátásához, nemkülönben a dohányzási fényűzés elterjedéséhez képest — mindjobban fogyasztatnak; különösen a szivarkáknál mutatkozik az utóbbi években nagyobb szerű emelkedés, a szivaroknál ellenben az 1894-iki évben visszaesés tapasztalható.

A mi a valódi Havana szivarok eladását illeti, az általános árjegyzékeliek kelenődése fokozatosan csökken, mely körülmény abban leli magyarázatát, hogy az ily minőségű és áru szivarokat fogyasztók zöme mindinkább a jövedéki gyártásu finomabb és erősebb fajú szivarok felé fordult; a különlegességi árjegyzékbeli valódi Havana szivarok ellenben ugyancsak a dohányzási fényűzés kifejlődésének következményeként évről-évre nagyobb mérvben fogyasztatnak; az 1894-iki évben ugyan egy kis apadás állt be.

A burnótfogyasztás állandó csökkenése az 1867—1895-iki időszakban folytatódott s ezen gyártmányfajbeli eladás ma már teljesen alárendelt szerepet játszik.

A pipadohányok fogyasztása 1887-ig kisebb-nagyobb mérvű eltérésekkel ugyanolyan egyforma színvonalon maradt, 1877-től kezdve azonban állandó és fokozatos emelkedést mutat.

Hogy a pipadohányfogyasztás 1887-ig nagyobb lendületet nem vett, annak oka a nagy mérvben üzött dohánycsempészetén kívül még az az 1868. évi XIV. t.-cikk határozatai alapján megengedett saját használatra való dohánytermelésben, valamint az ugyanezen törvénycikkben felsorolt egyéneknek az 1876. évi IV. t.-cikk értelmében adott ama kedvezményben, hogy dohánytermésükből a törvényszabta fogyasztási illeték lefizetése mellett fejenként 10 kilogrammig dohányt visszatarthattak — keresendő.

A saját használatra való dohánytermelési engedély, ugyancsak az említett másik kedvezmény a csempésztett dohánynak üldözését leggyakrabban ugyszólván lehetetlenné tette és a kedvezményes birtokosoknak, ha visszaélni akartak, a csempésztett dohány birlálására mintegy priori legum biztosított.

Az 1887. évi XLIV. t.-cikkkel a saját használatra való dohánytermelés, nemkülönben az 1876. évi IV. t.-cikkkel adott kedvezmény megszüntetvén és ezzel kapcsolatban a kincstár részéről életbeléptetett erélyes intézkedéseknél fogva egyrészt a csempészet jelentékenyen mérsékeltetett, másrészt a pipadohányok fogyasztásának fellendülését vonta maga után.

A különlegességi pipadohányok fogyasztása évről-évre szintén fokozódik, a mint ezt az utolsó 4 évről szóló alábbi számadatok mutatják.

Ugyanis az LI. és LIII. számú táblázatokban a pipadohányokra vonatkozólag foglalt adatokat részletezve eladott:

általános árjegyzékbeli pipadohány:

1891-ben	152.082 mm.	17.588 ezer frt	pénzváltással.
1892-ben	152.681	" 17.753	" " "
1893-ban	163.250	" 18.912	" " "
1894-ben	164.332	" 19.178	" " "

Különlegességi pipadohány:

1891-ben	1.658 mm.	1.353 ezer frt	pénzváltással.
1892-ben	1.903	" 1.573	" " "
1893-ban	2.108	" 1.735	" " "
1894-ben	2.265	" 1.814	" " "

Az LIII. számú táblázatban feltüntetett és az összes eladásra vonatkozó pénzváltási összegeknél fokozatos emelkedés tapasztalható 2 év kivételével.

Ugyanis 1874-ben az új súlyegységre való áttérés alkalmából bekövetkezett árrendezés folyományaként, azután az 1888-ban életbeléptetett nagyobb szabású árfel-emelések folytán az összes pénzváltásban csökkenés állott be, mely csökkenéseket azonban a folytatólagos években mindenkori emelkedések váltottak fel.

Az 1882-iki ár-arányosítás ellenben az összes pénzváltásra kedvező befolyással volt, amennyiben a fokozott fogyasztás folyományaként a pénzváltás is jelentékenyen emelkedett.

A különlegességek eladásából eredő pénzváltás az összes elárusítási pénzváltásnak csak mintegy 7—8%-át teszi ki; az utolsó négy évben ugyanis befolyt: az általános eladásból:

1891-ben	36.989 ezer forint.
1892-ben	38.168 " "
1893-ban	40.758 " "
1894-ben	42.614 " "

A különlegességek eladásából:

1891-ben	2.911 ezer forint.
1892-ben	3.331 „ „
1893-ban	3.578 „ „
1894-ben	3.643 „ „

Az összes eladásból az egyes gyártmányfajokra eső súlyt és pénzváltást százalékokban kifejezve s 1868-tól 1895-ig évenként részletezve az LIV. számú táblázat tünteti fel.

A magyar korona országainak összes területére vonatkozólag az átlagos lakosság számbavételével az egyes gyártmányfajokat illetőleg, ugyancsak végeredményben évenként részletezve 1868-tól 1895-ig az összes eladás után előálló fogyasztási fejhányadot az LV. számú táblázat, az összes elárusítási pénzváltásból eredő költségek fejhányadot az LVI. számú táblázat mutatja, még pedig mindkét táblázat átlagos mennyiségekben, illetve összegekben.

Ugyanezen két táblázatra vonatkozólag az utolsó négy évben a szivarokat és szivarkákat egymástól elkülönítve, esik fejenként:

fogyasztási hányadként:

1891-ben	27. ³⁸ drb szivar, 28. ⁸⁸ drb szivarka.
1892-ben	28. ⁷² „ „ 31. ³⁰ „ „
1893-ban	29. ⁵⁴ „ „ 36. ⁰⁶ „ „
1894-ben	31. ¹⁹ „ „ 39. ⁴⁶ „ „

költségek hányadként:

1891-ben	szivarra 0. ⁹² frt, szivarkára 0. ²⁷ frt.
1892-ben	„ 0. ⁹⁶ „ „ 0. ³⁰ „
1893-ban	„ 1. ⁰⁰ „ „ 0. ³⁴ „
1894-ben	„ 1. ⁰⁷ „ „ 0. ³⁶ „

Az LV. és LVI. számú táblázatokból az első és utolsó évet egymással összehasonlítva kitűnik, hogy míg 1868-ban 65 gramm és 98 krajczár, addig 1893-ban 1 kilogramm 15 gramm és 2 frt 64 kr. esett összesen átlagban egy lakosra a magyar korona országai területén fogyasztás, illetőleg költségek gyanánt.

A magánosok által külföldről engedély mellett történt nyersdohány- és gyártmánybevitel nagyságát kilogrammokban kifejezve, továbbá ezen bevitel átlagos pénzürtékét — mely a nyersdohánynál 10 frttal, a gyártmányoknál 20 frttal számított kilogrammként — 1868-tól 1895-ig évenként részletezve az LVII. számú táblázat tünteti fel.

Ezen táblázatból kitetszik, hogy a gyártmánybevitel a 60-as években és a 70-es évek közepéig — a 72-ik év kivételével — jóval nagyobb volt mint később és miután 1876-tól kezdve 1890-ig közel egyforma színvonalon maradt, az utolsó 5 évben némi emelkedés mutatkozik; e mellett azonban a nyersdohány-bevitel — ugy mint azelőtt — alig számot tevő.

Az LVIII. számú táblázat azon országokat és helyeket tünteti fel, a melyekből az 1892., 1893. és 1894-iki években a bevitel történt, a behozott mennyiségek kimutatásával.

LIV. számú táblázat.

Évben	S u l y b a n			P é n z b e n		
	s z á z a l é k					
	szivarok és szivarkáknál	pipadohány- nál	burnótnál	szivarok és szivarkáknál	pipadohány- nál	burnótnál
1868. . . .	17.0	81.4	1.6	55.2	42.7	2.1
1869. . . .	17.7	80.8	1.5	56.8	41.3	1.9
1870. . . .	15.1	83.8	1.1	53.0	45.4	1.6
1871. . . .	16.5	82.2	1.3	55.4	43.0	1.6
1872. . . .	18.5	80.3	1.2	57.4	41.2	1.4
1873. . . .	18.3	80.5	1.2	57.8	40.8	1.4
1874. . . .	18.6	80.3	1.1	57.9	40.7	1.4
1875. . . .	21.5	77.2	1.3	60.0	38.7	1.3
1876. . . .	20.3	78.5	1.2	57.5	41.3	1.2
1877. . . .	18.1	80.9	1.0	54.4	44.5	1.1
1878. . . .	19.0	80.1	0.9	55.6	43.4	1.0
1879. . . .	20.1	78.9	1.0	55.7	43.3	1.0
1880. . . .	20.9	78.2	0.9	55.5	43.6	0.9
1881. . . .	22.8	76.6	0.9	57.0	42.1	0.9
1882. . . .	21.6	77.6	0.8	55.8	43.4	0.8
1883. . . .	22.3	76.9	0.8	57.8	41.5	0.7
1884. . . .	21.8	77.5	0.7	57.7	41.6	0.7
1885. . . .	22.4	76.9	0.7	58.9	40.5	0.6
1886. . . .	21.3	78.1	0.6	58.9	40.5	0.6
1887. . . .	21.0	78.4	0.6	56.9	42.5	0.6
1888. . . .	19.7	79.8	0.5	55.7	43.8	0.5
1889. . . .	17.4	82.1	0.5	52.9	46.6	0.5
1890. . . .	16.9	82.6	0.5	52.4	47.2	0.4
1891. . . .	16.8	82.8	0.4	52.1	47.4	0.5
1892. . . .	17.3	82.3	0.4	53.1	46.6	0.3
1893. . . .	17.3	82.4	0.3	53.1	46.5	0.4
1894. . . .	17.1	82.6	0.3	55.3	44.4	0.3

LV. számú táblázat.

É v b e n	Lakosság mellett	E s z i k f e j e n k é n t				
		szivar és szivarkára		pipa- dohányra	burnótra	összesen
	lélekszám	darab	k i l o g r a m m			
1868.	15,274.000	21.79	0.11	0.53	0.01	0.65
1869.	15,429.000	25.59	0.13	0.60	0.01	0.73
1870.	15,572.000	25.77	0.13	0.73	0.01	0.87
1871.	15,417.327	28.41	0.14	0.70	0.01	0.85
1872.	15,417.327	34.66	0.17	0.73	0.01	0.91
1873.	15,417.327	35.28	0.17	0.73	0.01	0.91
1874.	15,417.327	33.75	0.15	0.69	0.01	0.83
1875.	15,417.327	34.10	0.16	0.57	0.01	0.74
1876.	15,417.327	34.32	0.16	0.62	0.01	0.79
1877.	15,417.327	34.51	0.16	0.72	0.01	0.89
1878.	15,417.327	36.20	0.17	0.72	0.01	0.90
1879.	15,417.327	38.59	0.18	0.72	0.01	0.91
1880.	15,417.327	39.11	0.18	0.69	0.01	0.88
1881.	15,642.002	39.67	0.18	0.62	0.01	0.81
1882.	15,642.002	45.04	0.20	0.71	0.01	0.92
1883.	15,642.002	51.55	0.20	0.70	0.04	0.91
1884.	15,642.002	56.07	0.21	0.76	0.01	0.98
1885.	15,642.002	57.51	0.21	0.73	0.01	0.95
1886.	15,642.002	56.63	0.19	0.70	0.01	0.90
1887.	15,642.002	58.25	0.21	0.77	0.01	0.99
1888.	16,979.813	52.58	0.17	0.71	0.01	0.89
1889.	16,979.813	51.85	0.16	0.79	0.01	0.97
1890.	17,370.943	52.57	0.17	0.83	0.01	1.01
1891.	17,463.789	56.26	0.17	0.88	0.01	1.06
1892.	17,463.789	60.02	0.18	0.89	0.01	1.08
1893.	17,463.789	66.26	0.20	0.94	0.01	1.15
1894.	17,463.789	70.65	0.19	0.95	0.01	1.15

LVI. számú táblázat.

	E s i k f e j e n k i n t			
	szivar és szivarkára	pipadohányra	burnóra	összesen
	o. é. f o r i n t			
1868. évben	0.54	0.12	0.02	0.68
1869. " 	0.65	0.48	0.02	1.15
1870. " 	0.88	0.9	0.02	1.29
1871. " 	0.75	0.58	0.02	1.35
1872. " 	0.86	0.62	0.02	1.50
1873. " 	0.88	0.93	0.02	1.83
1874. " 	0.84	0.59	0.02	1.45
1875. " 	0.86	0.56	0.02	1.44
1876. " 	0.87	0.62	0.02	1.51
1877. " 	0.89	0.73	0.02	1.64
1878. " 	0.93	0.73	0.02	1.68
1879. " 	0.96	0.75	0.02	1.73
1880. " 	0.95	0.74	0.02	1.71
1881. " 	0.96	0.71	0.02	1.69
1882. " 	1.05	0.81	0.01	1.87
1883. " 	1.14	0.81	0.01	1.96
1884. " 	1.23	0.89	0.01	2.13
1885. " 	1.26	0.86	0.01	2.13
1886. " 	1.23	0.84	0.01	2.08
1887. " 	1.25	0.94	0.01	2.20
1888. " 	1.12	0.9	0.01	2.02
1889. " 	1.12	0.99	0.01	2.12
1890. " 	1.14	1.02	0.01	2.17
1891. " 	1.19	1.08	0.01	2.28
1892. " 	1.26	1.10	0.01	2.37
1893. " 	1.34	1.18	0.01	2.53
1894. " 	1.43	1.20	0.01	2.64

LVII. számú táblázat.

	Nyersdohány	Gyártmányok	Pénzérték
	k i l o g r a m m		o. é. frt
1868. évben	49	16.887	338.230
1869. „	77	17.247	345.710
1870. „	301	25.072	502.042
1871. „	311	23.231	465.242
1872. „	1.026	1.309	28.232
1873. „	711	26.098	523.382
1874. „	783	27.158	544.726
1875. „	$\frac{5}{10}$ 191	13.989	281.695
1876. „	$\frac{5}{10}$.	$\frac{5}{10}$ 5.767	115.350
1877. „	$\frac{9}{10}$ 49	$\frac{4}{10}$ 3.748	75.467
1878. „	$\frac{3}{10}$ 78	$\frac{5}{10}$ 4.280	86.393
1879. „	114	3.275	66.640
1880. „	98	4.283	86.640
1881. „	356	7.120
1882. „	26	5.471	109.680
1883. „	13	5.514	110.410
1884. „	20	4.413	88.460
1885. „	17	5.144	103.050
1886. „	16	4.663	93.420
1887. „	62	6.292	126.460
1888. „	8	5.978	119.640
1889. „	4	7.314	146.320
1890. „	9.437	188.740
1891. „	9	9.691	193.910
1892. „	12	10.423	208.580
1893. „	236	10.733	217.020
1894. „	2	11.174	223.500

LVIII. számú táblázat.

Tétel	Ország vagy hely	1892		1893		1894	
		nyers- dohány	gyárt- mányok	nyers- dohány	gyárt- mányok	nyers- dohány	gyárt- mányok
		k i l o g r a m m					
1	Argentíniai köztársaság	6
2	Belgium	104	.	94	.	17
3	Brazília	158	.	.	.	2
4	Britannia-Nyugat-India	2	.	26	.	56
5	Bréma	17	.	15	.	.
6	Bulgaria	11	1	.	.	32
7	China	1
8	Cuba	2.499	3	2.186	.	2.150
9	Egyiptom	4.620	17	5.263	.	5.330
10	Észak-Amerika	59	3	53	.	59
11	Franciaország	4	.	6	.	8
12	Görögország	16	4	7	.	97
13	Hamburg	38	.	30	.	250
14	Havana	7
15	Montenegro	1
16	Mexico	31	.	.	.	12
17	Nagy-Britannia és Irhon	173	49	309	.	318
18	Németország	1	1.333	28	1.680	1	1.590
19	Német-Alföld	164	.	238	.	194
20	„ „ India	9	.	9	.	82
21	Oláhország	1
22	Oroszország	10	.	57	.	18
23	Perzsia	2
24	Portugal	11
25	Románia	44	53	5	1	44
26	Spanyolország	58	.	1	.	.
27	Svajcz	312	.	252	.	190
28	Svédország	4
29	Szerbia	113	33	70	.	146
30	Törökország	11	640	45	432	.	556

Az LVIII. számú táblázatból kiderül, hogy a legtöbb gyártmánybevitel Egyiptomra esik, a honnan az egyiptomi szivarkák importáltak, utána sorakozik Cuba, a honnan Havana szivarok szereztek be közvetlenül, mint harmadik számot tevő Németország szerepel, a honnan rendszerint bizománysók útján vagy közvetítésével különféle gyártmányok hoznak.

Közép-helyet elfoglalók: Törökország, a honnan török szivarkák, Nagy-Britannia és Írhon, a honnan a vadászati sportot űzők által angol pipadohányok és Svájc, a honnan főleg az u. n. svájci virginiai szivarok szereztek be.

A többi ország vagy helyről a bevitel igen jelentéktelen.

A mi a magánosok által külföldről engedély mellett való bevitel után fizetendő vám- és engedély-illetékeket illeti, azok az osztrák-magyar vámterület általános vámtarifájáról alkotott törvények alapján szabhatók meg.

A jelenleg fennálló vámilletékek az 1878. évi XXXI. t.-cikk határozmányain alapulnak, melyek a folytatólagosan hozott vámtörvényekkel változatlanul fentartottak és pedig fizetendő a vámtarifa szerint:

a) nyers-dohányért (azaz feldolgozatlan dohánylevelek, szintugy dohányszárak, dohányormók és dohányvirágokért) 100 kilogramm után 21 ft;

b) dohánygyártmányokért (azaz: dohány tekercsekben, szétgöngyölített vagy ormózott levelekben, vágott és burnótnak elkészített dohány, dohányliszt és dohányhulladék; szivar, burnót, szintugy a dohánylevelek száraiból, ormóiból készített dohány) 100 kilogramm után 52 ft 50 kr.

Vámmentesek azonban az utazók saját használatára szolgáló mennyiségek és pedig legfeljebb 35 gramm dohány, vagy 10 darab szivar.

Az ezidőszerint érvényben levő engedély-illetékek kiszabására és nagyságára ugyancsak a vámtörvények terjeszkednek ki, még pedig idevonatkozólag az 1875. évi IV. t.-cikk határozmányai maradtak mérvadók.

Ezen törvénycikk ugyanis az 1853. évi általános vámratszabályban a külföldi dohány bevitelénél fizetendő engedély-illetékről foglaltakat következőképen változtatta meg:

„Külföldi dohány bevitelénél a vámdíjon kívül még az engedély-illeték fizetendő és pedig:

Szivarok s szivarkákért 5 ft 50 kr., más dohánygyártmányokért 4 ft 20 kr. nyers-dohányért 3 ft 50 kr. tiszta súlyu 500 gramm után.”

Eme engedély-illetékek ezideig fentartottak és a vámtarifákban 11 ft, 8 ft 40 kr. és 7 frtnyi összegekkel szerepelnek tiszta súlyu 1 kilogramm után.

Befejezésül az egyedárusági jövedelem tárgyalatik, mely 1867-től 1895-ig évenként részletezve az LIX. számú táblázatban van kimutatva.

Ezen táblázat az egyedárusági jövedelmet a zárszámadásokban foglalt bizománysók és átfutó tételek kihagyásával tünteti fel, amennyiben csak ekként nyerhető világos tájékozottság a tulajdonképeni jövedelemtől.

Bizománysók és átfutó tételek gyanánt ugyanis a zárszámadásokból mindazon összegek hagyandók ki, melyek nem egyebek, mint idegen számlára tett kiadások és azok térítvényei (pl. dohánytermelési előlegek és azok megtérítése).

A téritmény természetével bíró bevételek tehát tényleg bevételeknek nem is tekinthetők, ennél fogva ezek az illető vonatkozólag correspondáló kiadási tételekkel együtt — melyek ismét csak számadásilag vezettetnek mint olyanok, de tényleg nem azok; vagy melyeknek értékbeli æquivalensök még fel nem használtatott — a tulajdonképeni jövedelem elbírálásánál figyelmen kívül hagyandók.

Azon tételek, melyek mint bizományosak és átfutók kihagyandók, következők: az osztrák kezeléség részére beváltott dohányok beváltásának megtérítése; az osztrák kezeléség kezelési költségterítménye; dohánytermelési előlegek megtérítése; kivitelre eladott dohány- és gyártmányokért; dohánygyártmányok eladása Bosznia és Herzegovina részére.

Az említett utolsó két tétel szintén nem igen más mint téritmény, tekintve, hogy a jövedék dohányait s gyártmányait leggyakrabban minden nyereség nélkül, tisztán csak saját előállítási árain kénytelen a kivitelre eladni, a Bosznia és Herzegovina részére való eladásból pedig szintén vajmi kevés haszna van.

Mindezeket figyelembe véve, a fentelősorolt kihagyandó tételek összes pénzüsszege például 1894-ben 5,751.654 frt 11 krt tett ki s ha ezen összeget számításba vesszük, az egyedáruság jövedelme következő képet nyújtáná:

bevétel	54,284.966 frt 62½ kr.
kiadás	26,005.566 „ 91 „
felesleg	28,279.399 „ 71½ „ = 52.1%
tiszta jövedelem	28,665.206 „ 39½ „ = 52.8%

vagyis a felesleg és tiszta jövedelem percentualiter kisebbek, ezenfelül a kiadás maga szintén kedvezőtlenebb színben tűnik fel, azt a bevételhez arányítva.

A tiszta jövedelmet akként nyerjük, ha tekintetbe vesszük számadási áganként (központi igazgatóság, vétel, gyártás, eladás) az év folyama alatt az anyagkészletben, a leltári tárgyakban, az épületekben beállott, továbbá a bevételnél és kiadásnál a kezdetleges és végleges hátralékok egybevetése után mutatkozó, ugyszintén mindezek összehasonlítása után mutatkozó értéksziporodást és apadást.

A tiszta jövedelem az első négy évre vonatkozólag nem volt kimutatható; az 1868-iki feltűnő nagy feleslegre vonatkozólag pedig megjegyzendő, hogy az ezen évben beszerzett külföldi dohányok és kész gyártmányokért járó pénzüsszegek csak a következő évben lettek véglegesen elszámolva.

A dohányegyedáruság a magyar korona országai területén a nemzeti önállóság visszanyerésétől számított első években is még aránylag fiatal intézmény volt, mely egyáltalában nehezen tudott a nép vérébe átmenni, a mi oly „par excellence“ dohánytermelő országban mint hazánk, lassabban is történt mint másutt.

Hozzájárult ehhez, hogy az állam pénzügyi viszonyaira oly fontos egyedárusági intézmény iránt az előbbi időkből előrkölött ellenszenv is még részben uralkodott.

Az önálló egyedáruság létrejöttével tehát annak fejlődése az első évtizedben igen meg volt nehezítve, különösen még azon körülménynél fogva is, hogy a kiterjedt belföldi dohánytermelés mellett jelentékeny csempészet üzetett.

A 70-es évek végével a jövedék fejlődése lendületnek indult s e tekintetben azóta fokról-fokra halad.

A fentebb vázolt ellenszenv leküzdése és a csempészet lehető mérséklése mellett a jövedék fejlődésének főfeltételét és a bevételek emelkedését előnyösebbé vált s

LIX. számú táblázat.

Évben	Bevétel	Kiadás	Felesleg		Tiszta jövedelem	
	o. é. forint			%	o. é. frt	%
1867.	14,244.455	8,446.215	5,798.240	40. _s	.	.
1868.	16,701.772	4,558.205	12,113.567	72. _s	.	.
1869.	18,761.313	7,797.719	10,963.594	58. _s	.	.
1870.	22,520.706	10,513.092	12,007.614	53. _s	.	.
1871.	23,565.285	11,274.112	12,291.173	52. _s	14,773.274	62. _s
1872.	26,476.099	12,833.239	13,642.860	51. _s	15,241.536	57. _s
1873.	26,000.928	13,634.610	12,366.318	47. _s	16,675.057	64. _s
1874.	24,495.371	11,484.758	13,010.613	53. _s	14,288.305	58. _s
1875.	25,681.881	13,397.578	12,284.303	47. _s	15,483.816	60. _s
1876.	27,658.879	13,888.472	13,770.407	49. _s	13,933.885	50. _s
1877.	29,255.105	13,374.016	15,881.089	54. _s	16,677.527	57. _s
1878.	29,793.121	13,588.041	16,205.080	54. _s	16,233.673	54. _s
1879.	31,533.663	13,689.684	17,843.979	56. _s	16,760.163	53. _s
1880.	30,776.132	14,218.283	16,557.848	53. _s	17,479.182	56. _s
1881.	29,480.225	13,745.225	15,735.000	53. _s	17,490.681	59. _s
1882.	30,206.024	10,102.612	20,103.412	66. _s	19,649.826	65. _s
1883.	31,693.068	12,686.846	19,006.222	59. _s	20,019.401	63. _s
1884.	34,369.022	12,413.351	21,955.671	63. _s	20,124.586	58. _s
1885.	34,347.542	15,304.913	19,042.628	55. _s	21,817.728	63. _s
1886.	33,640.946	14,255.361	19,385.585	57. _s	19,178.549	57. _s
1887.	35,659.196	14,260.841	21,398.355	60. _s	23,689.542	66. _s
1888.	35,646.980	13,538.728	22,108.252	62. _s	24,542.433	68. _s
1889.	37,254.891	12,622.703	24,632.187	66. _s	24,170.368	64. _s
1890.	39,115.597	11,856.700	27,258.896	69. _s	24,273.078	62. _s
1891.	41,283.625	13,986.806	27,296.819	66. _s	28,493.916	69. _s
1892.	42,819.001	15,960.793	26,858.208	62. _s	28,017.331	65. _s
1893.	45,837.184	16,776.495	29,060.689	63. _s	30,834.269	67. _s
1894.	48,533.313	20,253.913	28,279.400	58. _s	28,665.206	59. _s

jobbra fordult közgazdasági viszonyainkban, ugyszintén az ebből kifolyó közvagyonosság terjedésében lehet és kell keresnünk.

A magyar dohányegyedáruságnak pénzügyi eredményei egyáltalában igen kedvezőknek, az utolsó években elért bevételek pedig egyenesen meglepőknek mondhatók, különösen arra való tekintettel, hogy csaknem összes terményeink, főleg pedig a gabonaneműek áraiban esés állt be, minek folytán a földmiveléssel foglalkozó lakosság zömének jövedelme megcsappant.

Ami az 1892. és 1894-diki években — a megelőző évekhez képest — elért kisebb felesleget s tiszta jövedelmet illeti, az apadást a jelentékenyebb beruházások okozta nagyobb kiadások idézték elő.

Az egyedárusági bevételek 1867. óta kereken 34 millió forinttal szaporodtak, a kiadások ellenben csak 11 $\frac{1}{2}$ millió forinttal, mihez képest 22 $\frac{1}{2}$ millió forinttal magasabb felesleg is állott elő.

A tiszta jövedelem az 1894-ik évet az 1874-ikével összehasonlítva kereken 15 millió forinttal nagyobbodott.

Ezen számadatok végül még azt igazolják, hogy a dohány az általánosan elterjedt fogyasztási tárgyak között a közvetett megadóztatásra legalkalmasabb, viszont egyuttal azt, hogy az állami bevételek közt alig van egy is, mely az adózok újabb érzékeny terheltetése nélkül annyira fokozható lenne, mint a dohányjövedék.

A bevételek további fokozását, illetőleg a már eddig is elért tiszta jövedelemnek folytatólagos emelését különben az utolsó évtizedek óta mindinkább nagyobb és nagyobb tért hódító dohányfogyasztás, ugyszintén a lakosságnak számban való állandó növekedése is biztosítja.

KIVITEL.

Az 1868-dik év óta külföldre eladott dohánymennyiségek a LX. számú táblázatból vehetők ki.

LX. számú táblázat.

	Kiviteli kereskedők és a kincstár által összesen eladatott	Ebből esik a kincstár által kiviteli kereskedőknek és külföldre eladott együttes mennyiség gyanánt
	m é t e r m á z s á k b a n	
1868. évben	41.107	.
1869. "	81.312	16.223
1870. "	52.076	35.775
1871. "	147.104	69.998
1872. "	121.862	58.563
1873. "	47.260	15.089
1874. "	28.207	.
1875. "	54.768	15.811
1876. "	97.587	30.399
1877. "	76.840	26.677
1878. "	55.918	9.598
1879. "	59.817	47.310
1880. "	84.431	60.979
1881. "	78.422	35.197
1882. "	60.944	22.988
1883. "	64.011	18.252
1884. "	76.680	40.514
1885. "	73.246	47.797
1886. "	53.513	21.475
1887. "	58.514	19.135
1888. "	36.885	26.660
1889. "	12.428	9.500
1890. "	24.323	7.433
1891. "	34.059	12.583
1892. "	31.157	15.688
1893. "	26.165	23.742
1894. "	22.376	22.435

Ezen adatokból kitűnik, hogy a dohánykivitel legnagyobb volt az 1871-ik évben, mikor a 140.000 métermázsát felülhaladta, legkisebb pedig az 1889-ik évben, mikor is alig haladta túl a 12.000 métermázsát.

1868-tól 1885-ig az egyes évek dohánykivitele ingadozott ugyan és sokszor egymástól nagyon eltérő mennyiségek mutatkoznak, mégis a dohánykivitel határozott hanyatlása még nem constatálható.

A hanyatlás feltűnően és állandóan az 1886-ik évvel kezdődik s a következő években mindinkább mutatkozik.

Míg az előző évek esései a kereskedelmi conjuncturáknak vagy a rossz termésnek tudhatók be, addig az 1886 után következő éveknek mindinkább alászálló kivitele bizonyos következetességet mutat s a dohánykereskedelmet alaposan veszélyeztető okokra vezethető vissza.

Az 1886-ik évi dohánykereskedelmet egy érdekelt kiviteli czég következőleg jellemzi:

„Nincs öröm abban, amit az ez évi dohányüzlet felől mondhatunk. Rendes vevőink eltűnedeznek a nélkül, hogy pótolni tudnók őket; mindenhol vámsorompókat látunk feltámadni s mindenhol igyekeznek a behozatalt a saját productió által kiszorítani. Legtöbb helyen nem tudunk concurrálni a sokkal jobb minőségű tengerentúli dohányokkal; sokszor pedig oly árak kínálatnak és tényleg el is fogadtatnak magyar dohányokért, melyek az előállítási költségeket sem fedezik.

A stagnáció teljes mértékben megkezdődött s nincs kilátás javulásra, ha csak valami nagyon rossz termés vagy más rendkívüli események folytán olyan conjuncturák elő nem állanak, melyek átmenetileg némi lendületet idéznek elő, de dohánykivitelünk szabályszerű továbbfejlődése, sajnos, épen nem várható. Sőt ellenkezőleg, hogy magunkat csalódásba ne ringassuk, meg kell vallanunk, hogy a következő években még további visszaesésre számíthatunk.

Ezen szomorú jelenségnek okai részben nálunk rejlenek, részben pedig külvizonyoknak tudhatók be. Nálunk annyiban, mert eltekintve attól, hogy éveken át minőségileg a lehető legrosszabb terméseink voltak, a dohány kezelése a termelők részéről nagyon hiányos. Külvizonyokban pedig azért keresendő a visszaesés oka, mert a legtöbb középeurópai állam, hol a nagyon elterjedt dohányipar miatt a monopolium behozatala nehézségekbe ütközik, a dohányra nagy beviteli vámot vet ki, hogy nagyobb jövedelmet érjen el.

Ezen vámok nagyrészt súly- és nem értékvámok.

Ebből következtethetjük, hogy oda csak jobb, illetőleg drágább dohányok importálhatók s a közönséges dohány bevitele (mert a szükségletet a saját termelés is fedezi) teljesen lehetetlen.

De olyan államokban is, a hol monopolium van, látjuk a törekvést, hogy az európai közönséges dohányok bevitelét megakadályozzák és saját dohánytermelésüket minél inkább kiterjeszszék. Ez áll különösen Franciaországra, mely ország eddig legjelentékenyebb vevőink közé tartozott; itt a saját dohánytermelés évről-évre növekszik s politikai okokból Algirban is mindinkább jelentékenyebbé tétetik a dohánytermelés.

Mindez a magyar dohány rovására történik s egymásután tűnnek el még a lehetőségnek csirái is, melyekből az egyszer oly jelentékeny magyar dohánykereskedésnek újra leendő felvirágzását remélhetnők.

Hogy a magyar dohánykivitelnek az 1886-ik év után következő időben való további hanyatlása csakugyan beállott, azt a LX. számú táblázat statisztikai adataiból világosan láthatni.

Védvámok és a dohányok rossz minősége, valamint annak hanyag kezelése voltak tehát főleg okai a dohánykivitel hanyatlásának.

A kezelés körül elkövetett hanyagságok már a termelési részben eléggé megismertetvén, e helyt nem szükséges azokat újból felsorolni és csakis a védvámokat illetőleg megjegyeztetik, hogy ezek ellen nehéz küzdeni és legfeljebb csak a retorsió állana rendelkezésre.

A védvámokon és a dohány rossz minőségén kívül a dohánykivitel hanyatlásának egyik főoka mindenesetre abban keresendő, hogy hazánkban a dohányok válogatására, t. i. azoknak a különböző szín, alak, nagyság és égés szerinti elkülönítésére kellő figyelem nem fordítottatik és sajnos, e tekintetben épen a kincstári hivatalkok azok, melyek igen sok kívánni valót hagynak hátra.

Már pedig hiába, ha nekünk van egy bizonyos árucikkünk, a melyet eladni akarunk, akkor azt olyanná kell elkészíteni, mint a milyennek a vevő óhajtja, nem pedig úgy, a mint az nekünk tetszik, mert akkor a vevő egyszerűen azt mondja: nekem ez az áru nem kell, mert nem használhatom.

Igy van ez a dohánynyal is; olyant kell tehát termelni és olyannak kell azt elkészíteni, mint a milyennek a vevő azt használhatja és kívánja.

A német magángyárosokkal különben, kik Magyarországból dohányt vásároltak, sokszor az is megtörtént, hogy ezek szívesen vettek volna bizonyos dohányt, de mivel az abból rendelkezésre állott csekély készlet csakhamar elfogyott, elmaradoztak és más dohányokhoz fordultak, vissza pedig ritka esetben jöttek, mert gyártási tekintetekből a felhasználás alá kerülő dohányokat nem igen szeretik változtatni, nehogy az előállított gyártmányok a megszokott minőséget nélkülözzék, a mi üzletükre hátrányos lehetne.

Ezen minden bizonynnyal sajnálatra méltó és a kivitelt nem kis mérvben hátráltató körülmény ugyancsak a hanyag válogatásra vezethető vissza, a mennyiben a Magyarországon már több év óta beállott túlproductió mellett alig tétélezhető fel, hogy a német magángyárosok által kívánt dohánymennyiségek ne állottak volna rendelkezésre, hanem igenis az, hogy a dohányok nem voltak úgy elkészítve, a mint azt a német magángyárosok kívánatosnak tartották.

Végül megemlítendő még, hogy nagy akadályul szolgálnak a dohánykivitelre a magas szállítási tariffák is, melyek mellett majdnem lehetetlen a tengerentúli productióval — mely igen olcsó vízi tariffát élvez — megküzdeni.

Dohánykereskedésünk főleg Franciaországba, Olaszországba, Hollandiába, Romániába, kis részben Angliába és Németországba (a magángyárosokhoz) irányult.

Franciaországot, mely tetemes dohánymennyiségeket vett, elvesztettük részben politikai okok miatt, részben pedig az ott felülkerekedett agrarizmus miatt, mely minden termelvényre a legszigorubb védő eszközöket igyekszik felhasználni.

Franciaország különösen az 1874. évtől kezdve az 1888. évig bezárólag tartozott rendes vevőink közé és ezen időszak alatt a következő mennyiségeket vásárolta, u. m.:

1874. évben	20.397 métermázsát.
1875. „	22.545 „

1876. évben	41.077 métermázsát
1878. „	30.613 „
1879. „	12.749 „
1880. „	34.181 „
1881. „	32.728 „
1882. „	17.169 „
1883. „	37.109 „
1884. „	26.090 „
1885. „	30.792 „
1886. „	19.056 „
1887. „	10.122 „
1888. „	309 „

Olaszország is jelenleg már sokkal kevesebb dohányt vásárol tőlünk mint előbb, mert pótdohányokul olcsó keletindiai dohányoka kezd használni. Románia amugy is csak kevés idegen dohányt fogyaszt, annak is legnagyobb részét Oroszországból szerzi be.

Hollandia vásárol ugyan magyarországi dohányt, de legtöbbször azon feltétel alatt, hogy Magyarország is vásároljon hollandi dohányt, akár kell az, akár nem.

Az előadottakból is kitűnik, hogy a kivitel terén óriási nehézségekkel kell megküzdeni, de nem szabad csüggedni és fel kell használni mindent, hogy a régi vevők legalább részben visszaszereztesse nek.

Az 1892-ik évben alakult „*Magyar dohánykiviteli részvénytársaság*“ lesz hivatva ügyes és körültekintő vezetés által mindazt megtenni, a mi dohánykereskedésünknek biztos alapot teremthetne, a melyen azután kitartással és a kínálkozó viszonyok kihasználásával dohánykivitelünk egészséges fejlődését biztosíthatnók.

A részvénytársaság egyrészt a m. kir. pénzügyminister, illetve a magyar dohányjövedék és másrészt az eddigi dohánykiviteli nagykereskedő cégek társulásával alakult.

Ezen részvénytársaságnak a kincstár adja — előre megállapított árban — a külföldi kivitelre igényelt szükséges mennyiségű dohányt s minthogy a társaság köteles évenként bizonyos meghatározott mennyiségű dohányt a jövedéktől átvenni, mi mellett a kincstár a társaság tiszta nyereségében is részesül, ez a kiprobált és gyakorlott kereskedői erő, mely ezentúl egyesült erővel fog működni, természetesen hivatott és bizonynyára képes is lesz a dohánykereskedést a külföldön a legszélesebb körben terjeszteni.

A részvénytársaságnak, a kincstári dohányjövedék és a dohánykiviteli kereskedői cégek illetén társulásával történt megalakulása valóban szerencsés eszmének mondható, mely már eleve magában bírja a siker biztosítékát s kétségkívül egész dohányügyünk jövőjére mérvadó befolyással lesz.

Mert hogy a dohánykivitel és kereskedés az utóbbi időben annyira pangásnak indult, annak — az agrár és más egyéb politikai viszonyokon kívül — részben a kereskedők concurrenciája volt az oka; egyrészt azért, mivel mindenik kereskedő túl akarván adni a maga dohányján, a verseny nagysága folytán a külföldi vevő már csaknem poton áron kívánta volna a magyar dohányt; másrészt azért, mivel a kiviteli kereskedők a külföldi igényeknek nem voltak képesek megfelelni, a meny-

nyiben nem rendelkeztek olyan dohányokkal, melyek a külföldön kelendőségnek örvendtek volna.

A magyar dohányjövedékre nézve is rendkívül előnyös ezen részvénytársaság alakulása, mivel a jövedék a kiviteli kereskedelemben aligha képes a kereslet és kínálat üzleti igényeinek úgy megfelelni s az ügyletek lebonyolítását oly könnyen és egyszerűen elintézni, mint azt egy kereskedői cég vagy magánvállalat teheti és nem adandó fel a remény, hogy a jövedék hathatós közreműködése mellett néhány év múlva sikerülni fog a dohánykivitel ismét virágzásra emelni.

Nem lesz érdektelen megismertetni azon országokat (LXI. számú táblázat), melyekbe sikerült a kiviteli részvénytársaságnak — mely hazánkban az 1892. év vége óta a magyar dohány-exporttal kizárólagosan foglalkozik — az 1893. és 1894. években magyar dohányokat kivinni.

LXI. számú táblázat.

Tételszám	O r s z á g	Nyers dohány	
		1893	1894
		é v b e n	
		k i l o g r a m m	
1	Algeria	8.220
2	Anglia	85.047	44.168
3	Belgium	49.935	40.177
4	Dánia	30.605
5	Egyiptom	1.295
6	Franciaország (transit)	48.523	150.558
7	Gibraltar (Brithon)	241.566	421.857
8	Montevideo	8.246
9	Németalföld	1,155.013	572.474
10	Németország	255.641	200.841
11	Olaszország	537.577	389.313
12	Orania	2.502
13	Románia	20.440
14	Svájc	172.081	271.812
15	Tunis	71.104	75.079
Összesen . .		2,616.487	2,237.587

A dohánykiviteli társaság eddigi működésének eredménye bár nem nevezhető fényesnek, de a több ízben felmerült nehézségek és előre nem látott kedvezőtlen befolyású események tekintetbe vétele mellett kielégítőnek mondható.

A társaság feladatának teljesítésében oda törekedett, hogy a magyar dohányoknak minél nagyobb fogyasztási területet hódítson meg és működésének első évében

sikerült is meglehetősen mennyiségű magyar dohányt külföldre szállítani. A második üzletévben már a fentjelzett mozzanatok hatása élesen kidomborodott és a kivitel nem várt mértékben megnövekedett, sőt időnként teljesen megakasztotta. Az osztrák jövedék az általa gyártási célokra vett magyar dohányból igen nagy mennyiséget adott el egy külföldi cégnek és midőn e nagy mennyiség a külföldi piacokon elhelyezést keresett, leküzdhetlen versenynyel állt szemben a társaság.

A kelendőségi viszonyok további kedvezőtlen alakulását közelebbről vizsgálva tapasztalható, hogy a kivitelnek az óriási mennyiségű és igen olcsó tengerentuli dohányokkal kell versenyre lépnie, végre mindenestre kedvezőtlen befolyással bíró tényező az, hogy az olasz jövedék, mely a magyar dohányt még néhány évvel ezelőtt nagyobb mennyiségben vásárolta, ma már a saját országában bővebb terjedelemben üzött dohánytermelésre való tekintettel csak csekély mennyiségeket vásárol.

A LX. számú táblázatnak az 1893. és 1894-diki évekre vonatkozó adataira végül megjegyzendő, hogy ezen években a kiviteli eladást kizárólag márcsak a dohánykiviteli társaság eszközölte; a második rovat alatt kimutatott mennyiségeket ezen társaság a jövedéktől tényleg átvette, míg az 1893-ra kiviteli eladás gyanánt feltüntetett 26.165 métermázsányi mennyiségben a társaság által a megszünt kiviteli kereskedőktől még külön átvett 4.493 métermázsa is befoglaltatik.

A mi a magyar jövedéknek kincstári gyártmányokkal külföldre folytatott kiviteli eladását illeti, ez irányban mindezekig rendszeres, vagy nagyobb szabású kivitelről szó sem lehetett.

Eddigélé ugyanis a magyar jövedék csak szerényebb kísérleteket kockáztathatott arra nézve, hogy gyártmányait külföldön is kelendővé tegye; így különösen a 80-as években kezdett tulajdonképen legelőször a gyártmány-kivitel kérdésével behatóbban foglalkozni és megkísérelte ennek megvalósítását lehetővé tenni.

Nevezetesen Buenos-Ayresbe sikerült magánosokkal létrejött egyezkedés alapján Havana-Virginiai különlegességi szivarokat és finom török pipadohányt exportálni.

Ezen üzlet kezdetnek elég jó lendületet vett, de a beállott pénzbeli zavarok miatt annak folytatása mindinkább nehézkessé válván, elvégre teljesen abba hagyatott.

A mennyiben pedig ezenkívül a kincstári gyárak a belföldi fogyasztást sem voltak képesek kielégíteni, a gyártmány-kivitelről egyelőre amugyis egészen le kellett tenni.

Hova-hamarább azonban elérkezendő ama időpont, midőn a kincstári gyárak az előállítás mérve tekintetében a belföldi fogyasztással lépést tarthatnak és a mikor egyuttal lehetséges lesz a magyar jövedéki gyártmányok kivitelét ismét célba venni.

Az 1889-ediki évben külföldre eladatott: 713.100 drb. különlegességi árjegyzékbeli és 53.700 drb. általános árjegyzékbeli, összesen 766.800 drb. szivar, továbbá 118½ klgr. finom és 54½ klgr. közönséges pipadohány, mindössze 51.181 frt 68½ krnyi pénzértékben.

1890-ben gyártmányokból misem exportáltatott; 1891-ben 11.600 különlegeségi árjbeli és 5.200 drb. általános árjbeli, összesen 16.800 drb. szivar 998 frt 45 krnyi pénzértékben; 1892-ben 10.000 drb. általános árjbeli szivar 311 frt 37 krnyi pénzértékben.

Az 1893-dik év óta a gyártmány-kivitel szünetel.

Befejezésül szükségesnek véljük a magyar dohányjövedékek a virginiai szivargyártásnál nyert mellék-terménynyel, t. i. virginiai és kentucky-dohánylugvizzel, illetőleg ilyenmű kivonattal (Extract) belföldön, ugyszintén külföldre folytatott eladásairól megemlékezni.

A virginiai szivarfajok előállításához használt, Észak-Amerikából származó, erős sajtolás mellett hordókba elcsomagolt Virginiai s Kentucky dohányok oly zsirosak és tartalomdúsak, hogy az egyes csomókat erőszakkal kell egymástól elválasztani.

Hogy a csomóknak egymáshoz tapadt leveleit az anyag megsértése nélkül szét lehessen szedni és mert kérdéses dohányok nagy (6—10%) nicotin-tartalmuknál fogva igen erősek és bódítók, tehát természetes állapotukban el nem szíhatók, azok feldolgoztatásuk előtt csomónként külön e célra szolgáló kádakba beeresztett tiszta vízbe soronként egymás mellé rakatnak, hol azután egyrészt a levelek megpuhulnak, feloszlanak és a további elbánásra alkalmasakká válnak, másrészt nicotin-tartalmukból veszítvén, enyhébbekké és élvezhetőkké lesznek.

Az említett kettős célra irányult vízben való áztatás mellett tehát a dohányok kilugoztatnak, mely eljárás befejeztével a víz a kádakból leeresztetik.

A lugzás után visszamaradt víznek sötétbarna színezete van és ezen szín annál sötétebb lesz, minél tartalomdúsabb volt a kilugzandó dohány, mihez képest több oldott anyagokat is tartalmaz.

Ezen lugviz a virginiai szivarfajoknak a fiumei m. kir. dohánygyárban történt előállításának megkezdésétől az 1874-diki évig a csatornába eresztve — minden további értékesítés nélkül — elveszett.

1874-ben kezdetett a lugviznek egy része eladás útján értékesíttetni; eme évben ugyanis egyezmény jött létre a fiumei vegyi gyárral (az akkori „Stabilimento Prodotti Chimici“-vel) az 1880. év végéig terjedő időre oly értelemben, hogy ezen vegyi gyárnak a fiumei dohánygyárban naponként lefolyó erősebb és nagyobb foktartalmu lugviznek azon mennyisége, melyet feldolgozhatott, illetőleg áruba bocsáthatott, akónként (à 40 itcze) 6 krajczárnyi áron átengedettett, mely egyezmény azután 1888 végeig meghosszabbítottatt, még pedig hectoliterenként $10\frac{6}{10}$ krnyi árnak kikötése mellett.

A fiumei vegyi gyár a neki átengedett lugvizet lepárolás útján sűrítvén, kivonatot készített és ezt egy németországi (dresdai) cégnek adta el.

Az ily kivonat, mely szörpsűrűségű, feketebarna és nagy (5—9%) nicotin tartalmánál fogva mérges anyagot képez, a 70-es és 80-as években a németországi bagógyárakban (Kautabak-Fabriken) a dohányok páczolására, Amerikában pedig a juhok közt fellépett, u. n. rühbetegségnek nyírás idejében való gyógyszeréül használatot, sőt az utóbbi tekintetben szép sikerek éretvén el, ily célra Dél-Amerikában kötelezőleg is behozatott.

A magyar jövedék által a 80-as évek derekán folytatott kutatások arra vezettek, hogy a lugviznek sűrített állapotban való eladása által összehasonlíthatlanul nagyobb bevételeket lehet biztosítani, amennyiben a kivonat külföldön nagyobb forgalmu árucikket kezdett képezni; így a fentemlített czélokön kívül a németországi magángyárosok által a dohányok javítására surrogatumnak, ugyszintén a mezőgazdaságnál a vetéseket pusztító káros rovarok elleni védekezésre is használtatott, mely okból kivonat előállításával az osztrák és olasz dohányjövedékek, nemkülönben Németországban (Brémában), Svájcban, ugy Amerikában magánvállalkozók szintén, még

pedig tömegesebben és nagyobb mennyiségek erejéig foglalkoztak már, hol jobb és drágább, hol silányabb minőségű, de olcsóbb terményt nyújtván; ez utóbbiak különösen nem is dohánylevelekből, hanem értéktelen dohánykocsánokból állíttatván elő.

Mindezeknél fogva az 1888. évben elhatároztatott ezentúl a fiumei dohánygyárban nyert összes lugvizból kizárólagosan jövedéki kezelésben kivonatot készíteni, mely célra az elpárologtatás, illetőleg sűrítés végett ott u. n. „Vacuum“-készülékek állíttattak fel és sikerült is az említett év folyama alatt el nem adott felesleges lugviznek házilag történt sűrítése által nyert anyagot a fiumei vegyi gyárnak kedvező árban eladhatni.

Mig ugyanis a lugviznek eladása:

az 1885. évben	1.349	frt	47	krt,
„ 1886. „	1.763	„	44	„
„ 1887. „	1.349	„	98	„
„ 1888. „	1.311	„	31	„

jövedelmezett, addig a korábbi években folytatott gyakorlat szerint nem értékesített gyengébb és kisebb foktartalmu lugviznek kivonatolása után az 1888-iki évben már mintegy 8.000 frtnyi bevételi eredmény éretett el.

Ily körülmények között tanácsosnak látszott a jövőben előállítandó jövedéki kivonatnak nagyobb kelendőséget és eladásából kellő hasznot biztosítandó, annak külföldön való értékesítése iránt oly czéggel közvetlen összeköttetésbe lépni, mely a kivonatot első kézből adhatja el.

Midőn tehát a fiumei vegyi gyárral létrejött egyezmény felbontatott, az 1889-iki évtől kezdődőleg újabb egyezmény kötöttet egy dresdai czéggel, mely lugvizkivonat eladásával már számos éven át foglalkozott és a jövedékekkel közvetve annyiban volt már előzőleg is e cikket illetőleg érintkezésben, hogy a fiumei vegyi gyárnak a lugviz ugyanezen czég részére való kivonat készítése végett engedtetett át.

A kötött egyezmény szerint tartozott a dresdai czég a fiumei gyárban előállított összes 40 Beaumé fokot tartalmazó kivonatot átvenni, még pedig megszábot árban, mi mellett a kivonat további eladásából származó jövedelemből a vevő czég által kikötött nyereségen felüli rész szintén a jövedéket illette. — A jövedék azonban kötelezte magát arra, hogy az egyezmény tartama alatt a kivonatot kizárólagosan neki — minden más czég kizárásával — engedi át, ellenben az előállított kivonatból magánfelek által mezőgazdasági vagy egyéb célokra, illetve a jövedék által jövedéki célokra szükségelt mennyiségek feletti szabad rendelkezési jog fentartatott.

Ezen egyezmény az 1893. év végéig maradt érvényben és ily módon az első 4 év alatt következő mennyiségek adattak el külföldre:

1889-ben	40.717	kilogramm	(200 hordó)	21.175	frt	17	knyi	pénzértékben.
1890 „	46.723 ¹ / ₂	„	(204 „)	22.789	„	—	„	„
1891 „	62.712	„	(315 „)	30.043	„	03	„	„
1892 „	73.847	„	(360 „)	37.031	„	60 ¹ / ₂	„	„

Az 1893-diki év eladási eredménye alább fog közöltetni.

A külföldre való eladással kapcsolatban természetesen felmerült ama kérdés, vajjon nem lehetne-e a kivonatot belföldön nemzetgazdaságilag értékesíteni?

Ezen kérdés megoldhatása végett azután néhány éven át beható kísérletek ejtettek meg, még pedig úgy egyes állami szakintézeteknél, mint magánosok által nevezetesen aziránt, hogy a kivonat (hígított állapotban) a mezőgazdaság terén a barack vagy egyéb fák leveleit, a vetéseket s növényeket pusztító káros tetvek, rovarok és férgek ellen való védekezésül, továbbá az állattenyésztés terén különféle betegségek gyógyítására előnyösen, illetőleg eredményteljesen lenne-e használható?

Az ily irányban megejtett kísérletek kedvező eredményre vezettek, a mennyiben a kivonat kitűnő sikerrel alkalmaztatott a „Lema melanopus“ nevű vetéspusztító rovar kiirtására, továbbá a rózsák, körtefák, vörös-fenyők levelein élő levéltetvek, a körteleveleken élő „Tingis Pyri“ nevű apró reczés poloskák és az ugyanott élősködő levél-darázs-álczák, az almafák pókhálóhernyói, erdőkben az apácza-pille és bucsujáró-pille hernyói ellen. Hatásos szernek bizonyult még a kivonat a juhok, lovak és ebek rühessége ellen, valamint a svábbogarak kipusztítására és tapasztaltatott, hogy oly kárpitok alá, melyek enyvezésére kivonattal kevert enyv használtatott, poloskák nem hatolnak. A fákat és növényeket a reájuk permetezett kivonat egyúttal trágyazza is.

Különösen egyes kártékony rovarok ellen tett kísérletek valóban meglepő eredménye folytán országos érdeket képezvén, hogy e rovarirtó szer minél szélesebb körben alkalmaztassék és mert feltételeztetett, hogy a kivonat belföldön keresett cikket fog képezni, elhatároztatott azt kicsiben a belföldön is áruba bocsátani, külön e célra megállapított csomagolásban.

Tekintve, hogy az állami kezelés — kivált eladási ügyekben — sokkal lassabb és nehézkesebb a magánkezelésnél és hogy a vevők is szívesebben érintkeznek magánkereskedőkkel, mint kincstári kezelés alatt álló eladási telepekkel, a gazdaságszervezésre nézve a kivonatnak minden felesleges formalitás nélkül, könnyű és gyors megszerezhetése az által biztosított, hogy az eladás közvetítésével a magyar dohánykereskedelmi részvénytársaság bízott meg.

A társaság ennek fejében jutalékot nyer és a jövedéktől kapott kivonatot „Tha-naton“ (Rovarirtó szer) név alatt 1893 óta árusítja belföldön kicsiben, bádogdobozokban.

A kivonat — melyet általában vízzel erősen hígítva szabad csak használni — a mérégárucikk közé tartozván, tartásánál, kezelésénél és eladásánál az ily cikkekre az 1869. évi 2.789. és 1875. évi 26.033. számú belügyministeri körrendeletekben egészségügyrendőri szempontból foglalt határozmányok szigorúan betartandók.

A kivonat ugyan szorosan véve államegyedárusági tárgyat képez, de dohányjövédéki szempontból — nehogy a túlságos ellenőrzés a kivonat használatának elterjedését veszélyeztesse — e szer megszerzése, tartása és felhasználása semminemű megszorításnak különösen még azon okból nem lett alávetve, mivel nálunk, mint dohánytermelő országban, a hol t. i. az, ki jövédéki gyártmányt fogyasztani nem akar, még jelenleg is elég könnyen szerezhet magának leveles dohányt, egyáltalán nem kell tartani attól, hogy a kivonatot valaki pót-dohány előállítására fogná felhasználni.

A mennyiben a kivonatnak belföldön kicsiben való eladása a magyar dohánykereskedelmi részvénytársaságra ruháztatott, a külföldre nagyban való kiviteli eladással 1894-től kezdve ugyancsak e társaság — mely hivatva is van a jövedéknek külföldi eladásában eljárni — bízott meg oly feltétel mellett, hogy kötelezi magát

a magyar dohányjövedék gyáraiban előállított és a belföldi szükséglet kielégítése után fenmaradt kivonat egész mennyiségét külföldre való eladás céljából meghatározott árban átvenni. Viszont a jövedék szavatosságot vállalt aziránt, hogy a felesleg kizárólag a társaság számára fog fentartatni; egyébként pedig a kivonatnak külföldön történt eladásából elért tiszta jövedelemben a jövedék is részesedik.

A kivonattól eladatott 1893-ban 48.223^{1/2} kg. (225 hordó és 1.600 doboz mintegy 27.900 frtnyi pénzértékben), mely mennyiségben benfoglaltatik a belföldi eladás, ugyiszintén az ezen évben még a dresdai cég részére külföldön történt eladás is.

1894-ben a kül- és belföldi eladás együttesen 47.301 kgot (218 hordó és 2.100 doboz) tett ki mintegy 23.850 frtnyi pénzértékben.

A két utolsó évi eladási eredményeket összehasonlítva a fentebb kimutatott 1892/94-iki adatokkal, jelentékeny apadás mutatkozik, mely körülmény azonban nem a kereslet hanyatlására vezethető vissza, mert ellenkezőleg a forgalom ugy belföldön, mint a kiviteli is kitünőnek mondható, hanem okát abban kell keresnünk, hogy a virginiai szivarfajok fogyasztása és ezzel kapcsolatban azok előállítása kevesbedvén, kisebb mennyiségű dohányok lettek felhasználva, illetőleg kerültek lugzás alá, minek folytán kevesebb kivonat is nyeretett.

A mennyiben pedig a virginiai szivarfajok fogyasztásának csökkenése állandónak ígérkezik, mert az ily erős szivarokat kedvelők száma apad és egyáltalában gyengébb gyártmányfajok felé irányuló hajlam mutatkozik a dohányzóknál, nagyobb mennyiségű kivonat előteremtésére nézve akként történend gondoskodás, hogy külön, csakis külözözási célokra szánt dohányok fognak vásároltatni.

FÜGGELEK.

Munkásviszonyok és humanitárius intézmények.

Munkások dohányjövedéki kincstári szolgálatban a dohányáru-raktáraknál, dohánybeváltó-hivataloknál és dohánygyáraknál állanak.

A dohányáru-raktáraknál a dohánygyárak által odaszállított gyártmányok elraktározása, továbbá ugyanezen gyártmányoknak az árusok részére való kiszolgáltatása körül felmerülő raktári munkák teljesítésére, szakképzettséget nem igénylő és kizárólag csak napszámos férfi munkások alkalmaztatnak ugyan állandóan egész éven át és az egyes raktárak munkakörének megfelelő, összesen azonban aránylag kevés számban és tekintettel a napszámos munkások gyakoribb változására, inkább ideiglenes jelleggel.

A dohánybeváltó-hivataloknál, az ott felmerülő munkák természeténél fogva, egész éven át állandóan igen kevés munkás van foglalkoztatva, nagyobb számmal pedig csak időközönként, jobbra az év egyes szakaiban következő munkák végzésére alkalmaztatnak munkások, u. m.:

Télen a termelők által beszolgáltatott dohányok beváltása alkalmával mérlegelés, dohányhordás és asztagolásra; tavasszal a dohányok kiképzése és az ezzel egybekötött átasztagolás körül; a nyár folyamán a kiképzett dohányok válogatására és a dohányok elbálozására; ősszel rendszerint a dohányok elszállítása körül.

Mindezen munkák önértékdőleg különös szakképzettséget szintén nem igényelnek s épen csak a kiképzett dohánylevelek válogatásának eszközzésével jár némi egyszerűbb oktatás.

A dohánybeváltó-hivataloknál egyaránt alkalmazott férfi- és nőmunkások ezek szerint tehát mint időleges munkákra felfogadottak nagyobbára ideiglenesek s napszámot élvezők.

A dohányáruraktári és dohánybeváltó-hivatalbeli munkásokkal szemben a dohánygyári munkásoknak száma jelentékenynek mondható, másrészt mint gyári munkások más elbírálás alá is esnek.

Dohánygyári munkásoknak mindazon egyének tekintetnek, kik a m. kir. dohánygyárakban szolgálattételre való fölvetelüknél szolgálati esküt nem tesznek és a dohánygyári munkásokra nézve fennálló munkásszabályoknak s munkarendnek feltétlenül alávetvék.

Ily munkások részint állandóan, részint ideiglenesen lesznek felvéve; az előbbieket állandó, az utóbbiakat kiegészítő (ideiglenes) munkások gyanánt szerepelnek.

Ugy az állandó, mint a kiegészítő munkások számát a dohánygyárak közvetlen felsőbb hatósága határozza meg, a munkások felvétele, alkalmazása és az azokkal való fegyelmi elbánás pedig a dohánygyári igazgatóságokat illeti meg.

Az állandó munkások létszáma időről-időre rendszeresített; kiegészítő munkások csak akkor vétetnek fel, ha munkaerők ideiglenesen szükségeltetnek és azok ismét elbocsáttatnak, mielőtt az időre vagy tárgyra korlátozott munkák befejeztettek.

A rendes munkások felvétele következő kellékekhez van kötve:

1. a származás és az illetőség;
2. büntetlen és kifogástalan előélet;
3. egészséges és munkaképes testalkat;
4. himlőoltás;
5. munkakönyv vagy ideiglenes igazolvány;
6. a betöltött minimális életkor (erre nézve irányadó az 1884. XVII. t.-cz. 115. §-a);
7. a túl nem haladott 35 év a nőknél és a túl nem haladott 40 év a férfiaknál;
8. ha a munkás előbb szerződéses munkában állott, annak igazolása, hogy

korábbi munkaszerződése megszűnt.

A származás és az életkor anyakönyvi kivonattal, az illetőség és a büntetlen s kifogástalan előélet hatósági, illetve községi bizonyítvánnyal, az előbbi munkaszerződés megszűnté pedig a régi munkaadó bizonylatával igazolandó.

Az egészségi állapotról és a himlőoltásról a gyári orvos állít ki leletet.

Há különös okok fenn nem forognak, a munkások felvételénél azon hely lakosainak, hol a gyár van, adatik elsőbbség és csak másod sorban vétetnek tekintetbe a körülfekvő helységek távolságuk mérve szerint.

A dohánygyári munkások ideiglenesen vagy állandóan hivatalból, vagy saját kérelmükre egyik dohánygyárból a másikba áthelyezhetők, ugyancsak engedély mellett a dohánygyári munkás más dohánygyárban alkalmazott munkással helyet cserélhet.

A munkásoknak nincs megengedve a munkából önkényűleg elmaradni, hanem az elmaradás minden egyes esetben igazolandó, vagy pedig a szabadságolás előzetesen kieszaközlendő.

A dohánygyári munkásoknak különösen még a legszigorúbban tiltva van, hogy szocialista munkásegyleteknek, vagy más titkos társulatoknak tagjai legyenek, ily egyletekkel összeköttetésben álljanak és hogy azoktól származó nyomtatványokat terjeszsenek.

A munkások mindazon cselekményei és mulasztásai, melyek az érvényben levő szabályok, utasítások vagy tilalmakba ütköznek, szolgálati vétségeknek tekintetnek és komoly megintéssel, pénzbüszággal — mely esetről-esetre 10 krajczár mint legkisebb összegtől kezdve, egészen a gyárban fennálló legmagasabb napszámberig szabatik meg és a heti keresményből a betegsegélyző pénztár javára vonatik le — továbbá a munkából való, de legfeljebb 4 heti időtartamra terjedhető ideiglenes kizárással, vagy csekélyebb napibérosztályzatba, vagy pedig egy kisebb keresettel összekötött munkahelyre megszabott, vagy bizonytalan időre való áthelyezéssel, végül a munkából való elbocsátással büntettetnek.

Büntetésből elbocsátott egyén különös engedély nélkül többé fel nem vétetik, miért is a szolgálatból való elbocsátásokat a dohánygyárak egymással kölcsönösen közölni tartoznak, nehogy egy elbocsátott egyén más gyárba becsempészhesse magát.

A dohánygyárakban a munkások zöme önértetődőleg a tulajdonképeni gyártás — mint szakmunkák — körül van foglalkoztatva, míg a gyártáson kívül eső általános kezelési és gazdasági munkák végzésére az egyes gyári üzemek kiterjedéséhez mérten alkalmaztatnak munkások, illetőleg a gőzgépek kezelése körül, ugyyszintén a gyári műhelyekben a megkívántató szakavatott mesteremberek.

A dohánygyárakban az alább felsorolt fő- és almunkaosztályok állanak fenn, melyekben a munkások következőképen foglalkoztatvák :

Szivargyártás:

a) szivarelőkészítés: nők mint dohánygöngy-felbontók, válogatók, nedvesítő, kocsánozók, osztályozók, simítók, bélszáritók, a kész félgyártmányokat ládákba rakók, továbbá mint átvevők, mérlegelők és seprők;

b) kimérés: nők mint mérlegelők és seprők;

c) szivarkakészítés: nők mint oktatók, átvevők, fonók, bábkészítők, csúcslevágók és seprők; férfiak mint bábalkmintasajtoló;

d) szivarszáritás: nők mint keret- és rakládácskahordók, továbbá mint száritók;

e) szivarcsomagolás: nők mint szivarválogatók, kötegelők, papírba és ládácskákba csomagoló, csomag- és ládácskafelszerelők, leszegezők, bélyegzők és seprők; férfiak mint ládacsomagoló és abroncsolók.

Pipadohánygyártás:

a) előkészítés és válogatás: nők mint dohánygöngy-felbontók, levélválogatók, nedvesítő, a nedvesített leveleket ládákba rakók és seprők; férfiak mint kocsán-szárlevágók és gőzöltetők;

b) dohányvágás: nők mint dohányvágó-segédnők, szítáló és seprők; férfiak mint dohányhordók és vágók;

c) csomag- és csomagocskakészítés: nők mint mérők, csomag- és csomagocskakészítők, sajtoló-segédnők, ládákba és zsákokba csomagoló, továbbá mint zsákbevarrók; férfiak mint sajtoló, ládacsomagoló és abroncsolók;

d) szelencze és dobozcsomagolás: nők mint szelenczékbe és dobozokba csomagoló, felszerelők, bélyegzők és seprők; férfiak mint ládacsomagoló, felszerelők és abroncsolók.

Szivarkagyártás:

a) kimérés: nők mint mérlegelők és seprők;

b) szirkakészítés: nők mint oktatók, átvevők, gépvezetők, hüvelykészítők, bábkészítők, kitolók, szopókaillesztők, végbesodrók, levágók, boritékvágók, selejtezők és seprők;

c) szivarkacsomagolás: nők mint dobozfelszerelők, csomagoló, száritók és bélyegzők; férfiak mint ládacsomagoló, felszerelők és abroncsolók.

Burnótygyártás:

a) lisztkészítés és keverés: férfiak mint gépkezelők, darakészítők, őrlők, abarók, keverők és szítalók; nők mint seprők;

b) burnótkészítés: férfiak mint szítalók, erjesztők, hűsítők, kidolgozók és hordókba rakók; nők mint seprők;

c) szelenczetöltés és csomagolás: nők mint mérők, tömők, csomagoló, felszerelők, bélyegzők és seprők; férfiak mint ládacsomagoló és abroncsolók.

Tekercs (fonadék) gyártás:

a) előkészítés: nők mint anyagelőkészítők és válogatók;

b) tekercskészítés: férfiak mint felcsavarók, bábkészítők, boritéknyújtók, boriték-illesztők és fonók; nők mint seprők;

c) szárítás: nők mint szárítók;

d) tekercs-csomagolás: nők mint csomagolók, felszerelők, zsákberakók és bevarrók.

Gazdászati:

Ezen osztályban férfiak mint asztalosok, lakatosok, kovácsok, kőművesek, mozdonyvezetők, kazánfűtők, szénhordók, köszörűsök, papírvágók, enyvezők, ólompecsétöntők, szertári munkások és tűzőrök; nők mint enyvfőzők, enyvezők, varrók és seprők vannak alkalmazva.

Általános kezelés:

Ezen osztályban férfiak, ugymint nők a gyártási és gazdasági osztályok által nem végzett munkáknál alkalmaztatnak és pedig a férfiak a bábsajtólásnál, fa-apritásnál, nyers anyagok raktározásánál, az elcsomagolt gyártmányoknak raktarra és raktárról való elhordásánál, továbbá mint áruraktári munkások; a nők a hulladék-tisztításnál, továbbá fél és egész gyártmányoknak hordásánál, nemkülönben úgy a férfiak, mint a nők egyéb házi és mindenek szolgálatokra.

A dohánygyárakban egyáltalában nők vannak túlsúlyban alkalmazva, mert a tulajdonképeni gyártás körül felmerülő legtöbb munka végzésére — melyekhez könnyű kéz igényeltetik — a nők a legalkalmasabbak, míg a férfiak a gépek kezelésén kívül csakis nehezebb és oly munkáknál foglalkoztatvák, melyeknek végzésére egyedül a fizikai nyers erő igényeltetik.

A gyárakban foglalkoztatott munkásoknak ekként mintegy 80%-át nők szolgáltatják.

A munkaidő télen-nyáron egyaránt 10 órában van megállapítva, de csak nap-pali munkára terjed, mert éjjel a munka a gyárakban szünetel.

Rendkívüli esetekben a munkaidő meghosszabbíttatik, összesen azonban napi 12 órán túl nem terjed.

Munkaközben 1 és $\frac{1}{2}$ órai munkaszünet tartatik, délelőtt és délután pedig egy-egy negyedórai pihenő-időt vehetnek a munkások igénybe.

A munkások díjazásának kiszabásánál általános elvül szolgál a helyi megélhetési viszonyok tekintetbevétele, másrészt a végzendő munkák mineműsége.

Amennyiben pedig a jövedéki gyárakban épen a nagybani tömeges előállításnál fogva a munkamegosztás rendszere divik és szigorúan van keresztülvezetve, a munkások rendes díjazása gyanánt a teljesített munka mennyisége után járó szakmánya-bér alkalmaztatik és minden oly munka, mely úgy a kincstár, valamint a munkások iránti tekintetből szakmánya-bérben eszközölhető, tényleg ily módon végeztetik is.

Mindazon munkák díjazásaként, melyek szakmánya-bérben nem teljesíthetők, napi- vagy hetibér állapítatik meg.

A díjazások mérvére nézve alapul szolgálnak a helyi átlagosan fizetett napi-bérek és munkadíjak, a szakmánya-bérek pedig oly magasra szabattak meg, hogy az ezek mellett foglalkoztatott munkások 10—15%-al többet kereshessenek mint napibérben.

Tanonczok csakis a gyártási teendők között legnehezebben elsajátítható szivar- és szivarkakészítési munkák begyakorlására alkalmaztatnak 4—8 héten át, méltányos tanonczdíjak mellett.

A leszámolások a szakmánybérben dolgozó dohánygyári munkásokra nézve átvételi- vagy adalék-könyvecskék alapján, a napszámban és hetibérben dolgozókra nézve pedig napi munkajegyeik, illetőleg a napi felolvasó könyvek alapján hetenként egyszer meghatározott napokon történnek.

A munkások kifizetését hetenként egyszer az ezen célra berendezett külön fizető-helyen a fizetési jegyzékeknek felolvasása, valamint a napibéresektől a munkajegyeknek beszédése mellett maga a dohánygyárnak aligazgatója vagy helyettese személyesen teljesíti és pedig a jogosult munkásnak saját kezéhez, vagy az esetleg távollevő munkás megbízottjának kezéhez.

A dohánygyári munkások bérét törvény és jog szerint terhelő levonások ugyan csak a kifizetés helyén és idejében a gyári aligazgató által személyesen szedettek be, mely levonások következők: betegsegélyző-pénztári járulékok, törvényesen kirótt állami és községi adók, bírói letiltások, a gyári igazgató által kiszabott bírságpénzek, kincstári vagy nonon okozott károk után kiszabott kártérítések.

Az állandó dohánygyári munkások már régi idők óta és az önálló magyar dohányjövedék fennállásának egész ideje alatt részesülnek a nyugellátás kedvezményében.

Ugyanis az 1885. évi XI. törvenyzikk (nyugdíjtörvény) megalkotása előtt, ha a jövedéket legalább 15 éven át szakadatlanul szolgálták, bebizonyított munkakép telenség és szegénység esetére éltek fogytáig nyugbérre tarthattak igényt, és pedig: a férfiak 15 év után 25 évig teljesített munka után tíz, 25 évtől 30 évig terjedő munka után tizenkét és 30 évet túlhaladó munka után tizennégy — a nők 15 évtől 30 évig teljesített munka után kilencz és ezen túl tizenegy krajczárnyi naponkénti nyugbérre.

Az idézett törvény létrejötté óta — mely szerint az állandóan alkalmazott napszamosok (munkások és munkásnők), ha szolgálatképtelenek lesznek, 10 év után évi 60 firtban, 25 év után 80 firtban s 40 éven felül évi 100 firt állandó nyugellátásban részesítendőek, de az évi nyugellátás napi bérök egy évi összegének $\frac{1}{4}$ -ét, $\frac{2}{4}$ -ét s illetőleg $\frac{3}{4}$ -ét meg nem haladhatja — a dohánygyári munkások helyzete nyugbér tekintetében jobbra fordult.

A dohánygyári munkásokra nézve igen üdvös és áldásos intézményt képeztek már az önálló magyar dohányjövedék létrejöttével a dohánygyárak mellett fennállott és az 1891. évi XIV. törvenyzikk megalkotásáig fentartott dohánygyári munkás-betegápoló és segélyegyletek.

Ezen gyáranként szervezett egyletbe a munkások belépése eleinte csak önkéntesen történt, míg később a belépési kényszer akként hozatott be, hogy az egyletbe való belépés a dohánygyári munkásokra nézve kötelezővé alkotott munkásszabályok értelmében feltételt képezett, melynek teljesítése nélkül a dohánygyári munkás nem nyerhetett állandó munkahelyet.

Ekként a dohánygyárakban véglegesített munkás mindaddig nem lehetett senki sem, míg az egyletbe tényleg be nem lépett.

A belépési kényszer behozatalával említett egyletek a dohánygyárak szervezésének kiegészítő részét képező intézménynyé váltak és céljuk volt tagjaikat megbetegedés esetében orvosi segélyben, gyógyszerekben és betegpénzben részesíteni, aggkorunkban segíyezni, elhalálozásuk alkalmával pedig eltemettetésükről temetkezési járulék nyújtása által gondoskodni.

Az egyletek ügyeinek alapszabályok szerinti igazgatását és vezetését a dohánygyári igazgatóságok és azok felettes hatósága az egyleti tagok sorából alakított választmány közreműködése mellett eszközölték.

Az egylet tagjai voltak a belépésre kivétel nélkül kötelezett állandó és szolgálatban állott gyári munkásokon kívül azon nyugbéres gyári munkások, akik tényleges szolgálatuk idejében az egyletnek már tagjai voltak, ezenkívül szabad elhatározásukból beléphettek a dohánygyári altisztek és szolgák.

Az egyletbe való felvételhez feltételek gyanánt megkívántatott, hogy a jelentkezők a dohánygyár orvosa által egészségeseknek találtassanak, továbbá, hogy a férfiak a 18 évet és a nők a 15 évet már betöltötték, a 40, illetőleg 35 évet azonban még meg nem haladták legyen.

Az egyletek fejlődése — a kezdet nehézségeinek leküzdése után — évről-évre szép haladást tanusított; a munkások a belépési kényszer folytán s az egyleti tagsággal kapcsolatos kedvezmények tudatában mindnagyobb számmal, a korhoz kötött feltételeknek megfelelt munkások pedig ugyyszólván teljes számmal léptek be.

Hogy nagyobb számú munkás — különösen még a 80-as évek elején — tényleg nem volt tagja az egyletnek, eme körülmény nagyobbára a kor képezte belépési akadálnak tulajdonítandó és így különösen azok, kik a kötelező belépés idejében még nem voltak tagjai az egyletnek és a kikötött kort már túlhaladták, többé az egyletnek tagjai nem is lehettek.

Az ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetén való segíyezéséről szóló 1891. XIV. törvényczikk megalkotása folytán a dohánygyári munkások betegápoló és segélyegyletei — a hozott törvény szellemében — dohánygyári betegsegélyzőpénztárakká alakítottak át s mint ilyenek a dohánygyárak szervezetének kiegészítő részét képező intézmény megmaradtak.

Az említett törvény értelmében megállapított alapszabályok szerint immár a dohánygyári betegsegélyző pénztár kötelezett tagjai:

Valamennyi dohánygyári munkás, továbbá a tanoncok, ha a napi kereset 4 forintot meg nem halad és az alkalmazás 7 napnál hosszabb időre biztosított, ezenkívül a dohánygyári altisztek, szolgák és kapusok.

A pénztár betegség esetére, vagy baleset alkalmából a betegség ideje alatt a következő segélyt nyújtja:

- a) ingyen orvosi vagy szülésznői segélyt a pénztári orvos vagy szülésznő által;
- b) gyógyszereket és a szükséges gyógyászati segédeszközöket;
- c) táppénzt azon esetre, ha a betegség keresetképtelenséggel jár és három napnál tovább tart, a megbetegedés napjától számítva a keresetképtelenség tartamára; és ha a keresetképtelenség előbb véget nem érne, 20 héten át;
- d) gyermekágy esetében gyermekágysegélyt, mely a táppénzzel egyenlő összegben és a lebetegedés első napjától négy hétig jár;
- e) halál esetén temetési segélyt;

f) nyugbereztetés esetében állandó havi segélyt;

g) szolgálatképtelenség esetében, ha a tag szolgálati idő rövidsége miatt állami ellátásban nem részesül, a szolgálati idő arányában 40 forintig terjedő végkielégítésre.

A mennyiben a dohánygyári heti- napi- és szakmánybéres munkások átlagos fejenkénti napi keresete a fővárosban, még pedig a férfiaké 1 frttal, a nőké 80 krral, vidéken a férfiaké 70—80 krajczárral, a nőké 50—60 krajczárral, a tanonczoké a fővárosban 40 krajczárral, vidéken 30 krajczárral vétetett számításba, a pénztári tagok által fizetendő heti járulékok — melyek keresményeikből levonatnak — következőleg vannak megállapítva:

Fővárosban: férfi munkás 12 krajczár, női munkás 10 krajczár, tanoncz 6 krajczár; vidéken: férfi munkás 10 kr., női munkás 6—8 kr., tanoncz 4 kr.

A pénztár által nyújtott napi táppénz, temetési segély és havi segélyösszegek következők:

Táppénz. Fővárosban: férfi munkás 50 kr., női munkás 40 kr., tanoncz 20 kr.; vidéken: férfi munkás 35—40 kr., női munkás 25—35 kr., tanoncz 15 kr.

Temetési segély. Fővárosban valamennyinek 50 frt, vidéken valamennyinek 30 frt.

Havi segély fővárosban 2 frt 50 kr., vidéken 1 frt 50 kr.

A dohánygyári betegsegélyző-pénztárak kezelését valamennyi gyárra összesítve, az 1894. évben a bevételek 148.205 frt 63.^s krra, a kiadások 140.286 frt 26.^s krra rugtak.

A főbb bevételi tételek:

Visszafolyt tőke	5.677 frt 84 kr.
Cselekvő vagyon kamatai	12.149 „ 84 „
Tagok járulécai	75.898 „ 61 „
Kincstár járulécai	37.376 „ 67 „
Bírságpénzek	4.819 „ 84 „
Átvitt pénzmaradvány	7.638 „ 42 „

A főbb kiadási tételek:

Elhelyezett tőke:

a) értékpapir	3.763 frt 85 kr.
b) takarékpénztár	7.102 „ 70 „
Kifizetett táppénzek	56.675 „ 43. ^s „
Kórházi költségek	4.182 „ 05 „
Orvosi- és szülésznői díjak	16.469 „ 57 „
Gyógyszertári költségek	18.456 „ 19 „
Temetési költségek	7.885 „ . „
Havi segély és végkielégítések	13.948 „ 70 „

A vagyonállapot az 1894. év végével készpénzben 7.919 frt 37 krt, értékpapírok és takarékpénztári könyvecskékben 168.994 frt 87 krt tett ki, tőkésítésre fordítottatott 17.680 frt 97 kr, a visszafolyt tőke 5.978 frt 84 kr, valóságos kiadások 123.006 frt 01.^s kr.

A tagsági mozgalom 1894-ben következőképen alakult:

az 1894-iki pénztári év kezdetén: férfi 1.016, nő 14.654, együtt 15.670.]

1894. végével: férfi 1.065, nő 15.381, együtt 16.446.

Ehhez képest a tagok átlaga:

férfi 1.038, nő 15.029.

Megbetegedettek járó-kelők nélkül:

férfi 373, a tagok átlagának arányához 35.93%,

nő 8.553 " " " 56.90 "

Megbetegedési esetek járó-kelőkkel:

férfi 1.060, nő 29.813.

Az elhaltak száma:

férfi 16, a tagok átlagának arányához 1.54%, a fekvő betegekhez 4.23%

nő 188 " " " 1.25 " " 2.19 "

A férfiak és nők betegedési statisztikáját, elkülönítve a korra való tekintettel, a LXII. számú táblázat szolgáltatja; míg a betegedési és halál-esetek összesített statisztikáját, gyáranként részletezve, a LXIII. számú táblázat tünteti fel.

LXII. számú táblázat.

	A tagok számá- nak átlaga	A megbetege- dettek (járó- kelők nélkül)		Az elhaltak			Megbe- tegedési esetek száma (járóke- lőkkel együtt)
		száma	a tagok átlagához arányához ‰	száma	aránya		
					a tagok átlagához	a fekvő betegek- hez	
Férfiak							
18 éven alóliak	20	4	20.00	.	.	.	18
18—30 évesek	324	114	35.29	1	0.31	0.87	311
30—40 "	395	154	38.98	5	1.26	3.24	397
40—50 "	202	67	33.16	3	1.18	4.18	226
50—60 "	75	22	29.33	4	5.33	18.18	73
60—70 "	22	12	54.54	3	13.13	25.00	35
Nők							
18 éven alóliak	3.633	1.489	40.97	25	0.68	1.67	5.852
18—30 évesek	6.076	3.687	60.68	63	1.03	1.07	11.017
30—40 "	2.973	2.110	70.97	39	1.31	1.85	6.938
40—50 "	1.532	801	52.28	24	1.56	2.99	3.736
50—60 "	652	405	62.12	24	3.68	5.92	2.034
60—70 "	163	61	37.42	13	7.99	21.31	236

A jövedék a gyáraknál az utóbbi években a munkásokra nézve még egy igen kedvező és hasznos intézményt, t. i. a dohánygyári népkonyhák felállítását kezdte életbeléptetni.

Eme dohánygyári népkonyhák kiválóan oly célra rendelvek, hogy a gyártól rendszerint távol lakó munkások a déli munkaszünet alatt a gyáranként berendezett külön étkező helyiségben olcsó árért megfelelő étkezési adagot nyerjenek, nemkülön-

ben, hogy az ily módon nyújtott kedvezmény által a munkások anyagi helyzetén is könnyíve legyen.

A dohánygyári népkonyha kincstári kezelés alatt áll, pénztárral rendelkezik, üzletmenetéről rendes számadások vezetettek; a felügyelettel az illető dohánygyári igazgatóság, a közvetlen vezetéssel pedig egy dohánygyári tiszt van megbízva.

Az alkalmazott szakácsnők és konyha-segéd személyzet mint állandó dohánygyári munkások szerepelnek s ekként a kincstár által fizettetnek.

Étkezési adag gyanánt 100 gramm hús s $\frac{3}{4}$ —1 liter főzelék vagy leves, böjti napokon tézsta szolgáltat ki a munkásoknak az általuk fizetendő illeték fejében.

A népkonyha részére szükségelt husneműek, fűszer, zöldség és egyéb főző-cikkek házi kezelésben a befolyt illetékekből szereztetnek be, míg a konyha- és étterem-berendezési tárgyak beszerzését a kincstár eszközözi.

LXIII. számú táblázat.

Dohánygyár	Tagok átlaga		Megbetegedettek (járókelők nélkül)				Megbetegedettek (járókelőkkel együtt)				Meghaltak			
	férfi	nő	férfi	a tagok arányához	nő	a tagok arányához	férfi	a tagok arányához	nő	a tagok arányához	férfi	a tagok arányához	nő	a tagok arányához
	fejszám		%		fej-szám		%		fej-szám		%		fej-szám	
Budapest-Erzsébetváros	38	952	21	55.28	399	41.91	46	121.05	1.168	122.68	.	.	18	1.89
Budapest-Ferencváros	130	1.165	39	30.00	598	51.33	80	61.34	1.010	86.69	1	0.76	19	1.63
Budapest-Óbuda . . .	36	857	21	66.66	537	62.66	36	100.00	2.261	263.82	.	.	5	0.58
Debreczen .	130	999	58	44.61	560	56.05	130	100.00	1.421	142.24	1	0.78	10	1.00
Eger . . .	2	90	1	50.00	180	200.00
Fiume . . .	138	2.014	61	44.20	1.370	68.02	284	205.79	7.324	363.50	1	0.72	23	1.14
Kassa . . .	79	1.720	21	26.58	865	50.29	88	111.39	2.770	161.05	1	1.27	20	1.16
Kolozsvár .	109	880	36	33.03	395	44.88	128	117.43	1.947	221.25	7	6.42	10	1.14
Pápa . . .	15	421	6	40.00	111	26.38	16	106.66	372	88.36	.	.	3	0.71
Pozsony . .	52	1.054	8	15.38	666	63.18	8	15.38	934	88.61	.	.	17	1.61
S.-A.-Ujhely	15	236	7	46.66	93	39.40	11	73.33	1.104	467.79
Selmecz . .	44	1.156	13	29.55	420	36.33	19	43.19	1.315	113.75	.	.	12	1.01
Szeged . .	17	585	20	117.64	420	71.79	30	176.47	982	167.86	.	.	2	0.34
Szt.-Gotthard	2	.	1	50.00	.	.	1	50.00
Szomolnok .	33	707	14	42.42	372	52.61	20	60.60	431	60.96	1	3.03	9	1.27
Temesvár .	170	1.702	36	21.17	1.431	84.07	125	73.33	5.020	294.94	4	2.35	36	2.11
Zágráb . .	28	491	8	28.57	316	64.35	37	132.14	1.574	320.57	.	.	4	0.82

Az első dohánygyári népkonyha az 1889-iki évvel a dereczeni gyárban létesített és pedig fizettek a munkások az első két évben fejenként egy adagért 10 krajczárt, míg 1891-től kezdve már lehetséges volt ezen illetéket 8 krajczárra leszállítani.

Debreczenben a munkások évről-évre mindjobban vették igénybe a népkonyha-nyújtotta kedvezményt, a mi az évenként kiszolgáltatót étkezési adagok számából is kitűnik.

Kiszolgáltatót ugyanis:

1890-ben	58.164	} étkezési adag
1891-ben	125.893	
1892-ben	170.316	
1893-ban	175.806	
1894-ben	196.226	

A debreczeni mintájára 1893-ban a selmeczi dohánygyárnál állított fel népkonyha, a hol a munkásoknak egyelőre fejenkénti 10 krért szolgáltatnak ki az étkezési adagok.

A selmeczi népkonyha szeptember 28-án nyilván meg, az 1893. év végéig ott összesen 10.266, 1894-ben pedig 55.610 étkezési adag szolgáltatott ki.

Az 1894-iki évben a szomolnoki gyárnál nyílt meg népkonyha, a jövő 1895-iki évben pedig a s.-a.-ujhelyi gyárnál fog népkonyha létesíttetni.

KUTFORRÁSOK:

**dohányjövedékre vonatkozó törvények és szabályrendeletek, valamint egyéb hivatalos utasítások,
statisztikai összeállítások és irattári adatokon kívül**

Ueber das Tabak-Monopol in Oesterreich. Eine ämtliche Zusammenstellung (als Manuscript gedruckt) Wien, 1852.

Georg Ritter v. Plenker. Das österreichische Tabak-Monopol seit dessen Ausdehnung auf das gesammte Staatsgebiet. Ein Beitrag zur Statistik des Tabak-Monopols. Wien, 1857 és 1861.

Dr. Joseph Krückl. Das österreichische Tabak-Monopol und der Ausgleich mit Ungarn. (Separat-Abdruck aus der österr. Revue 1867. 7. Heft.) Wien, 1867.

Az adóreformok tárgyában a m. kir. pénzügyminiszter által összehívott szakbizottmány munkálatainak összeállítása.

VII. Rész. Dohányjövedék. 1., 2., 3. kötet. Budapest, 1870.

Borovszky Károly. A dohányjövedék Magyarországon (külön lenyomat a „Nemzetgazdasági szemlé“-ből). Budapest, 1888.

Biró Imre. A dohányjövedéki törvények és szabályok kézikönyve. Budapest, 1892.

Herzog M. L. és társa cégnek, illetőleg csetei Herzog Péternek a „Pester Lloyd“-ban közzétett évi jelentései a dohányüzletről (külön lenyomatok).

Daróczi Vilmos laptulajdonos és felelős szerkesztőnek „Magyar Dohányujság“ című, a dohánymelést és dohánykereskedést felkaroló gazdasági szaklapja.

A „Pesti Hírlap“ XVII. évfolyamának 292. (6051.) számában „M. kir. dohányzó“ czimen közzétett tárcza.

